UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Gnoti Seautón, Sive Arnoldi Geulincs Ethica

Geulincx, Arnold

Lugd. Batav., MDCLXXV

Ethicæ Tractatus Primus, De Virtute Et Primis ejus Proprietatibus Quæ vulgo Virtutes Cardinales Vocantur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-48728

Visual Library

ETHICÆ

Tractatus Primus,

DE

VIRTUTE

ET

Primis ejus Proprietatibus

Quæ vulgo

VIRTUTES CARDINALES

Vocantur.

Nobilissimis, Amplissimisque

DOMINIS,

D. AMELIO van BOUCKHORST, Wimmenumi Domino: Saltibus Hollandiæ West-friesiæque, Rheno ejusque Aggeribus Præfecto: Ordin. Equest. Adsess. ad Comitat. Ordin. General. ante hac, nunc ad Consess. Consiliorum, Holland. Ordin. Delegato.

D. GERARDO SCHAEP, Equiti, Domino Cortehoeviæ, Florentiss. Reipubl. Amstelodam. sæpiùs jam Consuli, ad Sereniss. Daniæ ac Sueciæ Reges Ex-Legato.

D. JOHAN. van THILT, J.C. In Republ. Harlem. Viro Consulari, supremi Senatus, Rheno ejusque Aggeribus Præfecto, Assessori.

AUT

UT ET

Amplißimis Florentißimæ, Reipubl. Lugd. Conſulibus,

D. CORNEL. ANTONIO BUYTEVEST.
D. GUILIEL. PAETS, J.C
D. ARNOL. WITTENS, J.C
D. RIPPERTO van GROENEN DYCK, J.C.

NEC NON

Amplißimo, Conſultißimoque Viro,

D. JOACHIMO à WEVELICK HOVEN, J.C. Reipubl. Lugd. Syndico, Nobiliſſimis Ampliſſimiſque Curatoribus, à Secretis.

Nobiliſſimi, Ampliſſimi Viri,

Annus jam unus & alter eſt, cum in Civitate Literaria, cujus Ædiles eſtis, aream mihi delegi: in qua veſtris auſpiciis fundamenta jacerem, con-

condendo uni alicui novo veteris Sapientiæ domicilio. Eâre Libellos vobis in lucem edidi Logicos duos : Quorum alter palos & cæmenta, solidando paviendoque fundo : alter intritam & ferrumen conferret, quibus hæc inter se durata vincirentur & coalescerent. Hi, quod à me jussi erant facere, studiosè accuratèque fecerunt : fistucas adhibuerunt, solum statuminibus inductis ruderaverunt, & ipsa inter se statumina trabesque perpetuâ catenâ deligarunt : Jacta sunt Encyclopædiæ fundamenta. Interea verò, dum hæc fundamenta sibi esse sino, ut, an dehiscant alicubi, vel desciscant ; an autem perstent, & ferendo sint, explorem (& certè, fatente invidiâ, nihildum vitii fecerunt : spondent se,

quod inædificabitur, utut operosum & augustum, æternùm latura) quædam, quæ inter extruendum usui futura videbantur, parabam, aptabam, dolabam, columnas, tigna, tabulas. Tandem assidua pertæsus, seponere ea ac differre tantisper constitui: Contuli me ad opus amœnum magis: futuri ædificii Coronidem fabricare ingressus sum: Hanc adumbratam jam ante mihi, & typo etiam mandatam, aliquamdiu jam, dies totos pingo, fingo, cœlo. Coronis ea, *de Virtute & primis ejus Proprietatibus* Commentatio est: hæc in delubro Sapientiæ, fastigium tenet. Camera enim in hoc delubro est Ethica: Quid Politica? Fornix aliquis in hac camera. Errant toto cœlo, quibus ex alio, quam Virtutis hoc

cœlo,

cœlo, templi, inquam, hujus lacunari, Reipublicæ felicitas pendet; Qui ex humano vaframento, suspensus est consiliorum lychnus, fulget subindê pauliſper: admirantur illum pueri, assentantur parasiti; Sed mox in suspicientes prolapsus, cum eos unguine suo defœdaverit, pondere suo contuderit, inter fumum & nidorem frangitur & exstinguitur: Nimis dentatâ ferulâ docet id olim & hodiè magistra stultorum, Experientia. Igitur in Sapientiæ fano, laquearium & tectum est Ethica: Ut à Logica, fundamentum sit firmum & bene fistucatum: à Mathematica & Metaphysica, columnæ robustæ, parietes bene materiati: à Physica, pavimentum & opera intestina cuncta, concinnè ele-

ganterque elaborata; Tamen ſine Ethica nunquam ſartum tectum eſt hoc templum: imo ſine Ethica non templum eſt, ſed impluvium: Non ad ſacra, non ad polluctum valet: In brevi, tectoriorum tabo ac mucore fœdum, ſtrigum & noctuarum nidis obſcœnum, ferarum cubilibus infeſtum, anguium vermiumque colluvie ſquallidum, dirum, execrabile: Imbrium ſtillis paulatim exeditur, viatoribus ruinam minatur, & tandem procumbit: omnibus inſcitiæ ac ignorantiæ gurguſtiis infelicius. Cum in Philoſophiæ fano tectum ſit Ethica: Tractatus ille, qui Virtutem ipſam proximè tractat, tecti ipſius culmen & Coronis eſt. Hanc Coronidem, jam inſcriptam vobis, jam inſignibus veſtris

ſtris diſtinctam, jam ritè inſtructam & comparatam: hanc ego vobis Coronidem, qua par eſt reverentiâ, cominùs inſpiciendam & examinandam offero, ſubmitto. Si quid in opere (nam in materia nihil: fidem meam interpono: tota ſolida eſt & proba) mutandum duxeritis, jubete pro jure veſtro (Ædiles mei eſtis) Meum erit exequi quod jubebitis. Sicubi verò cælaturæ noſtræ pampinos & corymbos inaurandos eſſe conſtitueritis, efficiam profectò, ut in munificentia veſtra magis eluceat ars mea, & in arte mea ſplendeat æternùm munificentia veſtra. Valete: Bonis & ingenuis hominibus favete: Ita Deus faveat vobis, Reipublicæ veſtræ Literariæ, & Summæ

Rei. Si faveritis, favebit ille:
Præsto

Dabam Lugd. Batav.
27. Julii 1665.

Nobiliss. & Ampliss.

D. D. V. V.

Observantissimus Cultor

A. Geulincx.

LECTOR
BENEVOLE.

¶ *Hic est Libellus* de Virtutibus Cardinalibus: *Nomen à vulgo sumpsi (sic decet)*

1 *Hic est libellus de Virtutibus Cardinalibus.*] Virtutes Cardinales sunt tales virtutes, quæ necessario concurrunt ad omne Virtutis exercitium: ita ut nullum possit esse opus bene & ex Ratione gestum, quod aliqua earum destitutum sit. Tales sunt hæ quatuor: Diligentia (seu auscultatio rationis) & Obedientia (seu executio rationis) & Justitia (seu adæquatio rationis) ac denique Humilitas (seu sui ipsius Incuria.) Si enim opus aliquod bene rationabiliterque fiat, necesse est ut auscultemus quid ratio jubeat (alioqui enim casu benefaceremus; jam autem casu benefacere est absolute malefacere (ut patebit Tract. ult. ubi de prudentia) ut exequamur quod ratio jubet (si enim non id quod ratio jubet, sed quod Passio aliqua urget fecerimus, opus nostrum bonum esse non poterit) ut adæquemus opus nostrum rationi, seu nec plus nec minus faciamus, quam ratio præscribat (si enim plus minusve fecerimus, non id fecerimus) & denique ut nostrûm nullâ curâ ducamur (nam si nos ipsos curaverimus, non id fecerimus quod ratio, sed quod Philautia, hoc est amor sui ipsius jubet.

Rem à Natura (nam & hoc Philosophum decebat) mutuatus sum: Non enim eædem mihi Virtutes Cardinales *recensentur, quæ vulgo: vulgo hæ* Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia; *mihi istæ* Diligentia, Obedientia, JUSTITIA, Humilitas. *Prudentia manifestè excidit (viderunt id ante me complures) hæc fructus Virtutis & adminiculum,* [a] *non Virtus: Convenit inter nos de Justitia: Ambigitur ergo tantùm de Fortitudine & Temperantia. Sed hæ abesse possunt à Virtutis exercitio, fortè non simul, sed saltem singulæ: nam inter adversa, nullus est locus Temperantiæ:* [b] *inter secunda,*

[a] Lumen clarissime illi prælucens in via, qua exit in officium.

[b] Quippe quæ imperiosæ voluptatis jugum duntaxat & dominium excutit.

da, Fortitudini nullus [c] *(Nec audio eos, qui inter secunda, non succumbere illecebris, Fortitudini;* [d] *inter adversa moderari timorem, Temperantiæ ascribunt: Laborant in* Analogo, *nec satis dictionem propriam à figurata distinguunt: nam illud* non succumbere [e] *tantùm est* non pellici; [f] *quod solius Temperantiæ:* [g] *& hoc* moderari [h] *tantùm est* non deterreri; [i] *quod solius Fortitudinis est* [k]. [l] *At verò nul-*

c Hæc enim tristitiæ, timorisque sagittas vividè retundit Cataphractus umbo.

d Juxta belgarum non infrequens adagium, 't sijn stercke benen / die weelde dragen konnen.

e Quod illi inter secunda fortitudinis vindicant.

f Seu voluptatis gratiâ nec facere quid, nec missum facere.

g Neque ullus hic fortitudini locus, nisi per *Analogum*.

h Quod inter adversa temperantiæ adscribunt.

i Seu timoris gratiâ nec facere quicquam, nec missum facere.

k Et ut id quod res est dicam, nullas hic partes sibi adsciscit fortitudo.

l Atque adeò citra temperantiam, prout hic sumitur,

lum est Virtutis exercitium sine illis quatuor, quas ego CARDINALES *feci: ut enim actio aliqua sit legitima, audienda est Ratio (hoc Diligentiæ) faciendum quod dicit Ratio (hoc Obedientiæ) & id faciendum: non plus non minus (hoc Justitiæ) Ideoque non sui caussâ faciendum (hoc Humilitatis est.) Sunt igitur hæ Proprietates inseparabiles à Virtutis exercitio: & ut opus quodcumque bene à nobis fiat, necessum est in eo nos, & diligentes, & obedientes, & justos ac humiles esse.*

Sicut autem has res, (quod dicebam) à Natura accipio: sic &

mitur, officium virtutis datur: ea autem temperantia, quæ medio it, & quod supereſt reſecat, addit quod deficit, non eſt, quæ hic intenditur; ſed ipſiſſima illa *Juſtitia*, ut eam vocitamus, quæ dum Cardinalis eſt, etiam à nullo virtutis officio excluditur. Ita etiam virtutis quoddam officium eſt, cum quo non concurrit fortitudo.

& naturaliter eas accipio ac tracto: Nhil admisceo ex sacris fontibus: totum ex Ratione est, quidquid hîc est rivuli. 2 Hinc inter scri-

2 *Hinc inter scribendum illa miratus sæpe fui, quod nunc item miror.*] Tres virtutes Cardinales miores satis agnoverunt & Ethnici: nam Plato, Aristoteles aliique, auscultandum esse Rationi, faciendum esse quod jubet ratio, & id unum esse faciendum (quibus punctis diligentia, Obedientia & justitia continentur) satis aperte docuerunt. Et quis est, qni id ignoret? Sed profunde ignoraverunt quartam, seu Principem inter Virtutes Cardinales, Humilitatem; cujus ignorantiæ hæc est ratio, quod totam Ethicam & omne genus morum semper direxerint ad utilitatem aliquam, vel suam, vel (cum sublimius aliquid sapere videntur) ad Reip. Patriæ, vel etiam humanæ societatis; inter illos Epicurus; inter hos manifeste Aristoteles & Plato, sed in hoc magnopere falsi fuerunt: cum enim ratio, quam virtute amamus lex quædam sit nobis juxta atque integro humano generi lata, de ratione quidem ejus est, ut qua talis non sit beneficium, nec faciat ad utilitatem & commodum nostrum (sic enim potius privilegium quam lex esset) imo si ratio quatenus lex est nobis injuncta respiceret commodum, emolumentum favorem nostrum, possemus ei renunciare: nam lumine naturæ notissimum est, integrum esse cuique renunciare ei juri, quod in favorem suum introductum est, igitur non esset lex: nam lex cui obtemperare non debes, cui cum placet nuncium remittere potes, non lex, sed nugamentum legis est, ut per se notum est; jam vero neque nos in individuo, neque genus humanum universum abdicare nos possumus in legibus, quas Deus & ratio nobis

ſcribendum illa, miratus ſæpe fui, quod nunc item miror; gentiles noſtros (non quidem iiſdem, quibus nos ſacris operatos; ſed tamen eidem Rationi) magno hîc ingenio, magno animo, magno ſtudio & curâ, non niſi magnopere aberraſſe: idque in ſolo tam plano, & à via tam rectâ ac regiâ: habentes etiam divinum illud Oraculum, quod inter ſe toties decantabant, Ipſe te noſce: *Quo filo ſi rectè uſi fuiſſent, non modò faciles has vias ambulare, ſed vel inexplicabilem Labyrinthum, ſi res ita tuliſſet, expedire debuiſſent. Omnes Philautia ſeduxit: Neminem hîc eximium facio, ne magnum quidem Platonem; qui eximendus erat (fateor) ſi eorum*

bis injunxerunt: non ſunt ergo qua tales in favorem noſtrum latæ; adeoque qua tales extorquent à nobis humilitatem ſeu Incuriam noſtrum.

rum quiſquam: Omnes omnibus velis & remis ad Beatam Vitam: *Omnes de ſua felicitate, & ex cupiditate ſuæ felicitatis laborant; Atque hinc illæ lacrymæ. Soli Chriſtiani ex Sacris ſuis hîc aliquid ſapiunt: ſoli; Sed inter ſolos, quam pauci! Ethicorum Schola, cum Ethnicis ſuis, quorum dogmata profitetur, inſanit. Populus autem ut plurimum his, quos illa Schola formavit, magiſtris & oratoribus utitur.*

Et Chriſtiani quidem qui hîc ſapiunt (ut dixi) ex Sacris ſuis ſapiunt: Nemo, quod ſciam, Philoſophum hîc egit, & puræ putæ Rationis Naturalis acu (nam hoc Philoſophari *mihi eſt) rem illam tetigit. Quid ergo? His omnibus, tum gentilibus, tum Chriſtianis unus ego ſubtilior?*

Non

Non sum tam pueriliter affectus, ut id mihi sumam. Sed quod Microscopio (ævi nostri & Belgii nostri invento mirabili, miraculo) atomos intuentibus usu venit: Nam minimæ, quæ attentos oculos penè fugiebant minutiæ, hujus instrumenti beneficio, in justam aspectui molem excrescunt: ut videri jam in iis, quæ alioqui visæ nunquam fuissent, partes variæ, varii colores, anguli, sinus, tuberes facilè possint; Sed (quod etiam mirêre) cum ita Microscopium adhibuerunt, eo paulisper sepositio, solis jam oculis notant & designant, quæ nisi primùm ope illius instrumenti vidissent, nunquam vidissent: audent jam nudi oculi quisquiliarum antra rimari quæ pridem non nisi conspicillorum vitro cataphracti subiissent. Id & mihi usu

usu venit: Verbum Dei est mihi Tubus Batavicus: Quæ, & ope ejus vidi, & non nisi ope ejus vidissem, etiam eo sepositio aliquatenus video: imò quædam talia satis imposterum video sine Tubo, & tam perfectè ac si illo instructus essem. Acribus & acutis gentilium nostrorum oculis non antefero meos: obtusiùs illi quidem viderunt; sed perspicillo meo caruerunt. Christianos verò eos (pauci sunt) qui hæc in sacris suis agnoverunt. hortor ut hîc eadem mecum recognoscant: juvat: Docent id nos, qui Microscopiis utuntur.

Ad extremum, Lector, sæpe sis hîc lector: Et quæ legis in Libello meo, relege ea in animo tuo: Ne dubites ibi etiam hæc scripta sunt.

SENECA

De Vita Beata.

Vivere omnes beatè volunt, sed ad pervidendum quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant, adeoque non est facile Consequi beatam vitam, ut ab ea quisque eo longius recedat, quò ad illam citatius fertur, si via lapsus est: quæ ubi in contrarium ducit (*uti hodièque solet evenire & evenit in tota olim schola Ethnicorum*) ipsa velocitas majoris intervalli Causa sit.

Proponendum est itaque primùm, quid sit, quod appetamus: tum Circumspiciendum est, quà contendere illò celerrime possimus: quamdiu quidem passim vagamur, non ducem (*rationis*) secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diversa vocantium (*passionum, cupiditatum, consuetudinum, hominum*) conteritur vita inter errores & mille tædia, etiamsi dies noctesque bonæ menti laboremus: ergo igitur

Philosophia, eaque imprimis *Moralis*, ad animum se habeat, uti *Medicina* ad Corpus.

DE VIRTUTE IN GENERE

Ethica versatur circa Virtutem. Virtus est rectæ Rationis Amor unicus.

CAPUT I.

§. I. *Amor.*

1 *Amor* variè sumitur: & primò quidem sonat certum Affectum seu *passio-*

1 *Amor varie sumitur.*] Quid sit amor dici non debet: res ea nobis per conscientiam & intimam experientiam quamnotissima est: cum enim aliquando amemus ipsi, ignorare certe non possumus, quid sit amare. Et id generatim obtinet in iis omnibus, quæ ad cogitationes nostras, ad intellectum atque sensum, voluntatem item & animi affectus pertinent: hæc enim omnia nobis, ut dixi per conscientiam notissima sunt, nec possunt unquam definitione aliquâ declarari: sæpe tamen ambiguitas quædam est in nomine, quando in re summa claritas est, tum vero opus distinctione aliqua & discussione significationis ipsius nominis. Quod & hic usu venit, nam Amphibologia ista, quæ in nomine Amoris versatur, magnorum est in Ethica causa errorum: imprimis inde persuasum fuit populo (qui per Amorem non solet nisi certum aliquem affectum intelligere) totam naturam virtutis in tenero quodam atque suavi erga Deum & rationem affectu (quem devotionem passim vocant) consistere. Aliis persuasum fuit virtutem ad concupiscentiam aliquam spectare: & denique aliis alia visa sunt, ut patebit ex sequentibus in textu.

paſsionem, quæ mentem humanam demulcet & ſuaviter habet: Imo hæc *paſsio*, quæ paſſim *Amor* appellatur, eſt tota, [2] una & ſola mentis humanæ, quatenus humana eſt, & cum corpore colligata, ſuavitas: Etiamſi enim mens humana, quatenus mens eſt, capax ſit ſublimioris alicujus delectationis (quæ in mera ſuarum actionum, quod hæ cum ſuprema Regula conſentiant, approbatione conſiſtit) tamen, quatenus corpore juncta eſt, atque in illud agere, & viciſſim ab eo accipere & quaſi pati nata eſt, non aliam dulcedinem novit quam eam *paſsionem*: Adeo ut *Lætitiæ*, *Deliciæ*, *Jucunditas*, *Hilaritas*, *Gaudium*,

2 *Una & ſola.*] Hinc incedenter patet, quam ſint illi miſeri, qui aliis invidere, alios execrari, aut quoquo modo odiſſe aſſueſcunt, eliminant, quod in vita jucundiſſimum eſt, amare: facillime autem poſſumus omnes, quique illi fuerint, amare, etiamſi quorundam ſubinde vitia non approbemus. Prætexunt aliqui antipathias, id eſt differentias ſive repugnantias naturales.

Non amo te Voluſi, nec poſſum dicere quare,
Hoc tantum poſſum dicere, non amo te

Sed certe hæc ſunt intolerabilia, delicata & tantum phantaſtica, imaginativa quædam ſomnia: quæ vi Rationis bonæ & conſuetudine contraria facile eliduntur: nec decet ſapientem aliud magis, quam quod olim de ſe Ariſtoteles pronunciat, φιλάνθρωπον, id eſt, hominum amatorem eſſe, neminem averſari, omnes amplecti.

dium, *Jubilum*, & si quæ similia, tantum diversa sint hujus Amoris nomina: [3] Tum verò, quod in *Desiderio*, in *Spe*, in *Fiducia*, cæterisque id genus, suave est & mentem bene afficit ac delinit, Amor est; quod autem in his molestum est & affligit, [a] ab Amore non est; sed ab alio aliquo affectu, [b] qui cum Amore simul in iis complicatur. Jam illa mentis separatæ & corpore se abstrahentis delectatio (quæ, ut diximus, consistit in nuda suarum actionum, eo quod hæ cum Divina Lege congruant appro-

3 *Tum vero quod in desiderio, in spe, in fiducia.*] Desiderium non est aliud, quam amor rei absentis: adeoque includit in se dulcedinem (amorem) & simul afflictionem seu acerbitatem aliquam (dolorem ex absentia rei amatæ conceptum) spes non est aliud, quam amor erga bonum futurum, quo frustrari possumus: ideoque includit rursus in ea dulcedinem (id est amorem passionem) & acerbitatem (id est timorem ne frustremur illo bono) fiducia autem non est aliud, quam magna spes, seu magnus amor cum parvo timore. Quas quidem definitiones non afferimus, ut quid res eæ sint indicemus (notissimæ sunt ipsâ conscientiâ ut jam ante annotavimus) sed ut indicemus, cum bene nos partim & partim male afficiant (ut clarissime in nobis sentimus) juvare nos, quâ parte amorem, obesse vero atque affligere quâ parte alium aliquem affectum implicant.

a Ut in desiderio tristitia, in spe timor.

b Scilicet à timore, & tristitia.

probatione) [4] tam jejuna videtur plerisque, tam tenuis & diluta, ut eam vix aut ne vix quidem *Delectationis* nomine dignentur: Imo si spiritualis illa delectatio sterilis sit, [5] & non procreet illam, quam pro-

4 *Tam jejunæ videtur plerisque, tam tenuis & diluta.*] Ex quo patet homines pleraque propter seipsos facere, & vera humilitate destitui (hæc enim in sui ipsius incuriâ consistit, ut annotatum est in præfatione.) Imo patet illos omnia referre ad se quatenus homines sunt, seu cum corpore colligati: si enim seipsos abstractos à corpore & humanâ conditione considerarent, satis magna videretur illis ea delectatio, quæ consistit in nuda suarum actionum approbatione, de quâ hic mentio; sed quærunt semper delectationem aliquam crassiorem, sensibilem & cum corporali motu conjunctam: qualis est amor passio, qui non habetur sine motu, concussioneque nostri corporis, præsertim cordis. Ex quo & hoc liquet eos sibi, quasi deditâ operâ, viam semper præcludere ad veram Humilitatem.

5 *Et non procreet illam.*] Quando actionem aliquam nostram intus & in animo approbamus dictante nobis conscientiâ, illam cum rectâ ratione seu lege Dei convenire, consequi solet delectatio quædam seu amor passio inenarrabilis suavitatis, qua passione ita sæpe boni deliniuntur, ut calamitates illas vulgo vocatas, damna, infamiam, squalorem carceris, tormenta & mille mortes contemnant, imo ne sentire quidem videantur, sed aliquando approbatio illa animi isto corporali gaudio, quod totum in passione aliquâ consistit, destituitur: pendet enim illa passio à constitutione nostri corporis; ita ut subinde quidem causam habeat in mente, sed propter indispositionem non se-

procreare sæpe alioquin solet, corporalem ac sensibilem delectationem (Amorem passionem) conqueruntur se vitam agere in luctu & squallore, contabescere se, & etiamsi Deo ac Rationi obediant, omni tamen præmio & solatio destitutos esse.

2. Et ita quidem quid sit Amor *passio*, satis intelligitur. [6] Talis tamen Amor in definitione Virtutis non est accipiendus: Quamvis enim hic Amor Virtutem subinde comitetur. (Boni enim inenarrabilibus interdum delectationibus & animi deliciis affluentes sunt) Non est tamen ipsa Virtus, sed tantùm præmium quoddam accidentale Virtutis: quod ut subinde Virtutem

sequatur illa in corpore ipso: & contra subinde nullam habet causam in mente, & sequitur tamen in corpore propter certam ipsius corporis dispositionem: ut gaudere nos aliquando sentimus, nulla ipsius gaudii subexistente causâ.

6 *Talis tamen amor in definitione virtutis non est accipiendus.*] Amor passio seu amor affectionis est extra genus moris, nec bonus est nec malus in illo genere, nec ad virtutem, nec ad vitium pertinet, sed est res indifferens hic seu ἀδιάφορα, sicut videre, audire & his similia, naturalia quidem sunt, non vero moralia: sensus enim nostri & passiones nostræ sunt ejusdem prorsus rationis, & tantum relatione aliquâ externâ (nam sensus nostros objectis adscribere solemus, non autem passiones) inter se differunt: ut latius patebit infra tract. 4. ubi ex professo agitur de passionibus.

tem consequitur, ita & subinde destituit. Alius igitur est Amor quidam, qui Virtutem constituit: [7] nempe firmum Propositum faciendi, quod Recta Ratio faciendum esse decreverit: Quia autem hic Amor operationem aliquam spectat, vocari potest *Amor effectionis*: sicut alius ille Amor, de quo paullo ante agebamus, vocari potest *Amor affectionis*. Et non tantùm firmum Propositum faciendi, quod Ratio faciendum esse decernit, pertinet ad Amorem effectionis; [8] sed generatim omne firmum

7 *Nempe firmum propositum.*] Tota definitio & natura virtutis hisce paucis vocibus perstringitur, virtus est propositum faciendi quod jubet ratio: hoc propositum, dulcedine, amore, passione junctum an destitutum sit, nihil refert ad naturam virtutis: optimus est, qui illud propositum habet, etiam cum omnibus illis blanditiis, in quibus amor passio consistit, orbatus est: orbari autem potest, ut paulo ante notabamus propter dispositionem corporis minus idoneam ad dulcedinem illam & suavitatem percipiendum, in qua amor Passio consistit: unde graviter decumbentes & moribundi, etiam cum viri optimi sunt, habentque in se firmissimum propositum obediendi Deo & veniendi ad eum, qui ipsos è vivis evocat. Sæpe tamen carent blanditiis illis & suavitate animi, qua deliniri solebant, cum corpore valebant: quod equidem eorum probitati nihil officit.

8 *Sed generatim omne firmum propositum aliquid agendi.*] Videndum tamen est quem denominet: non enim quemvis amare dicimur circa quem firmo proposito

mum Propositum aliquid agendi, illo nomine intelligendum est. Etiam firmum Propositum injurias tuas persequendi & ulciscendi, Amor est; Non quidem erga eum, quem ulciscì & punire constituisti, sed erga te ipsum, quem ultione illa pacare, placare, pascere & oblectare vis. Igitur Amor affectionis est quævis in humana mente suavitas; Amor autem effectionis est quodvis firmum propositum.

3. Est verò Amor affectionis frequen-

posito versamur: igitur firmum propositum dicitur amor respectu finis-cui (de fine cujus & cui dicetur infra Tract. 3.) Itaque si quis habet firmum propositum occidendi inimicum, is eo proposito non inimicum, sed se ipsum (qui hic finis cui est) amare dicetur: ita etiam si quis habeat firmum propositum legem Dei rite exequendi, ut eo pacto consequatur æternam beatitudinem, illud quidem propositum (sicut alias semper) est amor, sed amor sui ipsius, cum ipse, qui hoc firmiter proponit, eo casu sit finis cui. Si quis habeat firmum propositum, legem Dei rite exequendi, seu faciendi quod ratio jubet, merè quia jubet ratio, ibi stando, & intentionem suam non ulterius extendendo: is amat Rationem & legem Dei, & pro modulo suo Deum ipsum; non quod Deus, lex ejus aut ratio ibi sint Finis-cui, proprie loquendo (nihil enim illi seritur aut metitur cum nos bene agimus, nihil discedit, cum male) sed sunt finis cui obedientiæ, quod hic satis est ut amari dicantur, cum nullus alius ordinatus amor in ea cadere possit; quæ latius patebunt infra Tract. 3.

tior, & apud populum magis famosè no
mine *Amoris* intelligitur; sed Amor effe
ctionis [9] magis propriè magisque natur
liter nomine *Amoris* significatur. Imo v
detur Amor affectionis isto nomine *Am*
ris non alia de causa venire, quam quo
Amor affectionis sæpe pariat Amorem ef
fectionis: Alioqui non magnopere amar
nos intelligimus ab eo, quem scimus bene
quidem erga nos affici; [10] sed affectum
suum

9 *Magis propriè.*] Sicut pharmacum & homo sanu
dicuntur: homo quidem proprie sanus dicitur, Pha
macum vero improprie & per analogiam quandam
sanum dicitur, eo nempe quod sit causa sanitatis: in
etiam & passio quædam (nempe suavis illa, tenera &
dulcis) & simul propositum firmum aliquid exequen
di amor vocatur; propositum quidem proprie, Passio
vero per similem metonymiam, eo quod sæpe sit cau
sa amoris proprie dicti, qui in proposito consumma
tur: solent enim homines eos, quos passionatè se
amore Affectionis diligere inceperant, post modum
sæpe amare amore effectionis, iisque studere & gra
tificari: sic amor affectionis generat sæpe amorem
effectionis, ut videri potest paulo infra Num. 5.

10 *Sed affectum suum effectum non dare.*] Sunt mol
liculi quidam tales, qui facile blande erga alios affi
ciuntur, miseratione aliquâ etiam tenentur, sed cum
res postulat, non ferunt opem: in his amor affectionis
sterilis est, & non producit amorem effectionis: qui
homines nullius æstimandi sunt: habent enim in se
semen aliquod veri amoris, sed sine fructu; amor au
tem affectionis velut semen quoddam hunc tantum
usum habet, procreet amorem effectionis; alias de se
prod

ſuum, effectum non dare, & oblatâ occaſione non ſuccurrere nobis, nihil pro nobis præſtare vel moliri, aut certè talem ejus Amorem non magni facimus: Argumento claro, quod *Amor* magis propriè magiſque naturaliter ſonet Amorem effectionis, quam affectionis.

4. [11] Vulgus, quando nomine *Amoris*, ferè Amorem affectionis ſeu certam illam *paſſionem*, quam N. 1. diſcuſſimus intelligunt, hinc totam etiam Virtutis rationem illi *Paſſioni* aſſignant: putantque ſe tum demum probos eſſe, cum tenero aliquo affectu in Deum & Rationem feruntur; ſed cum deliciis his ([12] nam ita fieri natum eſt)

prorſus inutilis eſt: abarcendi igitur ſunt hi homines cum auxilio nobis & re opus eſt, atque cum mulieribus & pueris habendi, qui cum in periculis verſamur lacrymis ſuis & teneritudine potius obſunt, quam proſunt.

11 *Vulgus quando nomine amoris fere amorem affectionis, ſeu certam illam paſſionem.*] Nempe naturali inſtinctu novit vulgus (quod & veriſſimum eſt, & in quo tamen ſcholæ turpiter lapſæ ſunt, ut patebit hoc cap. 3.) virtutem eſſe amorem, ſed cum illi nomine amoris tantum intelligant certum ſenſum ſeu paſſionem: nominatim ad devotionem, ut ipſi loquuntur, id eſt, ad tenerum illum ſenſum, qua ergo Deum & legem ſeu rationem blande afficiuntur.

12 *Nam ita fieri natum eſt.*] Nimirum amor affectionis, ut ante notavimus, pendet à conſtitutione cor-

exui se subito vident, anguntur, consternantur, non aliter, quam si hoc ipso certam & indubitatam Virtutis jacturam fecissent. Quibus anxietatibus & scrupulis non aliter exolvi possunt, [13] quam si verè humiles esse discant: stetque illis hoc, sui oblectamenti aut solatii gratiâ nihil; ex contemplatione verò Rationis omnia, & facere, & missa facere: [14] Perversissimum est autem

corporis: fieri ergo facile potest ut corpore minus bene ad prædictum amorem concipiendum constituto, amor ille, ejusque deliciæ non adsint, etiamsi causa ejus sit in mente: inquam fieri potest ut probitas sit sine devotione, eo quod corpus ad devotionem non bene sit affectum.

13 *Si verè humiles esse discant.*] Si qui verè humiles fuerint, facile recuperabunt præmium illud humilitatis, pacem securam nempe, pacatam & tranquillam conscientiam à passionibus omnibus & perturbationibus liberam, de quo præmio infra Tract. 5. Imo si verè humiles fuerint præmia sua non desiderabunt, satis illis erit Divinæ legi obtemperare: ut infra hoc etiam tractatu de adminiculo humilitatis, præsertim N. 4. Hoc ipso verò quo non desiderant pacem, sed legem Dei, hoc ipso inquam in mediis suis perturbationibus & anxietatibus conscientiæ certissimam pacem & tranquillitatem consecuti sunt.

14 *Perversissimum est autem scrupulos illos expellere directe velle.*] Non mirum: quid enim te moveat ad expellendum nisi Philautia, seu amor tui ipsius, ut nempe liber sis ab illis vexationibus, iterumque secure & suaviter degas; quale propositum abit quam longissime ab eo proposito in quo virtutis natura consistit,

autem scrupulos illos expellere directè velle: Quæ melius constabunt ex iis, quæ dicam infra cap. 2. ubi de Humilitate ex professo agam.

5. Comitantur interim inter se hi Amores (affectionis & effectionis) sæpissimè: & subinde quidem Amor affectionis generat Amorem effectionis; subinde contra: Amor affectionis in civili commercio sæpe generat Amorem affectionis: Primò enim, qui ambiunt, quique beneficium aliquod aucupantur, gratiam inire studeant apud eos, quorum favore, id impetrare se posse confidunt, eorumque sibi affectum demereri conantur blanditiis, assentationibus, officiis, muneribus, & si nihil aliud suppetat, precibus: [15] hunc Amorem affe-

stit, utpote quod nihil sibi præstitutum habet, nisi legem Dei, officium & obligationem. Itaque ne quidem assequeris pristinam tuam securitatem, hæc enim quærendo perditur, estque de eorum genere, quæ ultronea sunt, & non nisi sponte obveniunt (vide hoc Tract. de adminiculo Humilitatis N. 4.) Majoribus ergo indies anxietatibus & scrupulis intricaberis, nisi hanc tranquillitatis tuæ cupiditatem novis cupiditatibus & peccatis obruas, & quasi sepelias; quæ & vera & horribilis philautiæ merces est.

15 *Hunc Amorem affectionis si sibi demeruerint.*] Nempe homines solent actionibus suis passiones suas sequi, & prout affecti sunt, ita & dicunt & faciunt, ad-

ctionis si sibi demeruerint, satis certi sunt nasciturum inde Amorem effectionis, seu propositum benefaciendi, & ex hoc, ipsa beneficia quæ aucupantur. Contra verò Amor effectionis subinde etiam generat Amorem affectionis: [16] Quod in sublimiori commercio usu venit; velut cum verus aliquis & cordatus Philosophus discipulum, puta Socrates Platonem, Sapientiâ imbuendum suscipit: Primò enim Socrates animum suum inducit benefacere Platoni, bene illum instruere, & sibi simi-

lem,

admodum quidem hoc perversum est; (Imo in ea animi propensione, quam omnes in nobis tam luculenter sentimus ad accommodandam affectibus suis actionem, consistit origo omnis peccati, ut infra Tract. 4.) decet enim actiones nostras præcedere, tum passiones seu affectus, quique adhæserint, æqui bonique facere, & velut pensum nostrum, velut partem non minimam humanæ conditionis, quam Deus nobis imposuit, considerare: & si quidem blande nos afficiant, Deo gratias agere, (ut infra Tract. 2. ubi de pietate) si minus æquo animo ferre, quod ferendum est quomodocunque, hæc melius patebunt infra Tract. 4.

16 *Quod in sublimiori commercio usu venit.*] Hoc masculum est, non sinere se præveni à passionibus, id est, nunquam illis hoc juris dare ut actionem aliquam nostram, aut jubere aut inhibere possint; sed totum illud jus rationi integrum relinquere: hæc enim videt, hæc dux esse potest actionum nostrarum; passiones omnes cæcæ sunt.

lem, id est bonum reddere (quod est summum benefaciendi propositum) ex quo Proposito nascitur in Socrate tener aliquis affectus erga Platonem, seu talis aliqua suavitas animi, qua cum in alios ferimur, eos amare vulgo dicimur. Idem etiam obtinet in Virtutis exercitio: Probi enim non primò tenerè & suaviter erga Deum ac Rationem afficiuntur, ex qua deinde animi teneritudine ac suavitate moveantur ad obediendum Deo ac Rationi (is enim processus illegitimus est, & vitio non caret, ut infra patebit, ubi de passionibus agemus) sed contra, primò firmiter volunt Deo ac Rationi obedire: [17] & inde naturaliter ut plurimum pullulat in iis suavitas quædam erga Deum ac Rationem, & talis animi teneritas, quam *Amorem* generatim, & speciatim in hac materia *Devotionem* vulgus vocat.

6. Porro Amor effectionis rursum duplex est, nempe Amor benevolentiæ, & Amor Concupiscentiæ: Amor benevolentiæ est Propositum firmum alteri benefaciendi. Et hic Amor etiam non constituit

17 *Ut plurimum pullulat.*] Caute: non est enim necessarium ut semper pullulet talis flosculus ex tali surculo; sæpe enim obstat hic valetudo corporis & aliæ ejus affectiones, ob quas ad tenerum illum affectum non faciat: ut jam aliquoties monuimus.

Virtutem: Virtus enim est Amor Rationis; at nos Rationi bene aut malè facere non possumus: nihil ei feritur aut metitur, cum nos bene agimus: nihil ei detrahitur, cum malè: Ratio enim in nobis est imago divinitatis: cui proinde, quatenus imago est (& sic tantum amanda,) [18] non potius quam ipsi Deo bene vel male fieri à nobis potest: Sic si moderatè, si fortiter te geras, Rationi quidem obtemperas; sed hoc tibi bonum est, hoc tibi bene cedit, non Rationi; si vero petulanter aut effæminatè facias, hoc tibi probro est, qui Ra-

18 *Non potius quam ipsi Deo bene aut male fieri à nobis potest*] Unde non potest sine turpitudine & scelere esse amor benevolentiæ aut beneficentiæ in Deum: cum enim dignior sit persona patroni quam clientis, ejusque qui beneficium impertit, quam qui beneficio gaudet & fruitur: non possumus Deo beneficium aliquod nostrum impingere velle, quin hoc ipso nos efferamus, & in eo saltem negotio, nos ei anteponamus & ipso digniores esse velimus, (quæ melius constabunt infra Tract. 3. ubi de fine beneficentiæ) Cautissime ergo temperandum est isti Cacozeliæ, qua multi præposterè feruntur; hoc sibi præstitutum habentes, ut Deo gloriam aliquam & honorem apud homines, tanquam beneficium aliquod, quo Deo gratificentur, acquirant: summus noster amor, summum nostrum officium & obsequium erga Deum, in nostrâ erga legem ejus obedientiâ terminatur: cæterum quicquid etiam fecerimus, servimus ei volentes nolentes (ut videre potes hic §. 2. Num. 2.)

Rationi non auscultas [c]: ipsam Rationem sordes tuæ [d] temerare non possunt: [19] Sicut quod speculum veras rerum imagines

c Amor igitur benevolentiæ est extra terminos virtutis: nam circa Deum, & rationem, quam virtute amamus, benevolentia nostra vana est & frustrà.

d Et fœda peccatorum nebula, nequaquàm lumen quod divinus ille sol evibrat, temerare potest.

19 *Sordes tuæ temerare non possunt.*] Quamvis in Deum & rationem amor noster benevolentiæ non quadret, ut jam ostendimus; quadrat tamen amor aliquis approbationis, consensus & acquiescentiæ: dum scil. approbamus essentiam Dei & attributa ejus, ipsamque adeo legem & Rationem, quam nobis inculcavit. Sed hic amor non spectat ad Virtutem formaliter: Virtus enim respicit officium & actionem aliquam, quæ nobis per legem injuncta sit; adeoque virtus est talis amor, qui rem præcedit; approbatio vero est talis amor, qui rem approbatam sequitur: virtute amamus quod faciendum est; approbatione amamus, quod factum est. Quadrat tamen amor aliquis approbationis. Re bene perpensâ videtur hoc retractandum esse, quod hic de amore approbationis in Deum dicebamus: non enim videtur talis aliquis amor noster in ipsum quadrare: debet enim ad probam, ad regulam, ad mensuram applicari, quod approbatur; nec ante approbari potest, quam facto examine (quod in illâ applicatione consistit) inveniatur cum probâ, cum regulâ, cum mensurâ sua quadrare. Sic V.G. lineam calamo forte ductam examinamus ad vivum, an rite imitata sit: res omnes examinamus ad ideam, & prout ab illa defecerint, vel cum illa convenerint, probamus aut improbamus. Nihil simile in Deo locum habet; ad nullam regulam applicari potest

reflectit, laudatur; quod falsas & contortas, vituperatur; 2° res ipsas ideo quæ repræ-

test, qui ipse suprema regula est, neque ipse ab idea sui, quam nobis communicat (sicut res aliæ) sed contra hæc idea ab ipso dependet. Non est ergo ad quod Deum referamus, ad quod ejus naturam & essentiam comparemus, ut approbatione nostrâ in hæc ferri legitime possumus. Unde qui approbant, si se ipsos ad vivum discutiunt, videbunt plerumque se Deum comparasse cum aliquo, quod ipsis gratum, pulcrum & excellens videtur, & eatenus approbare, quatenus cum illo figmento suo existimatur convenire: in quâ approbatione sine dubio peccatum est: hinc tot monstra Deorum apud Poëtas Gentiles, superstitiosos & phantasticos homines: Deum quolibet cum cerebri sui figmento aliquo comparante, quadrante & eatenus approbante, Restat igitur nobis sola obedientia, solus amor servitutis, quo pro modulo nostro in Deum ferri legitime possumus & jugiter debemus.

21. *Res ipsas, quæ repræsentantur, vituperandas nemo vel laudandas putat*] Nimirum actiones nostræ sunt *quasi speculum* (speculum non depravat imaginem rei repræsentatæ in re ipsa, sed in se, seu in ipso speculo: unde tota illa turpitudo atque deformitas pertinet ad ipsum speculum, non autem ad rem repræsentatam: sic etiam nos dicimur aliquando legem Dei rescindere, conculcare, pervertere, &c. sed in nobis ipsis, non vero in ipsâ lege ita ut tota illa deformitas in nobis maneat, nihil ejus ad legem ipsam pertinent) *Rationis & legis Dei:* si bene referant rationem, & illud in se contineant, quod præscribit, bonæ sunt & laudabiles; si vero pervertant speciem rationis in illis relucentem, malæ sunt & vituperandæ; quod totum ad ipsam rationem seu legem Dei nihil attinet: ut quæ inde ipsa in sese nec pulcra magis sit

nec

præsentantur, vituperandas nemo vel laudandas putat. [e]

7. Amor concupiscentiæ non est aliud quam firmum propositum, aliquid consequendi: [21] qualis est amor hominum erga

 opes,

nec deformis: sicut nempe res speculo repræsentata, manet eadem, sive speculum bonum sit & rite repræsentet, sive malum sit & speciem rei intorqueat & depravet.

e Ita etiam cum recta ratio, pro-ut ad vivum est, in actionibus tuis depicta conspicitur: age! actiones tuæ laudandæ sunt, & tu qui agis, probus: at vero si ratio in tabulâ actionum tuarum manca videtur & defectuosa: illa tamen remanet, & est quæ est, pulchra illa ac diva: tantum non est vera imago tua & tu pictor manu tua aberrasti.

21 *Qualis est amor hominum.*] Dixi circa Num. 2. Firmum propositum semper esse amorem, sed non denominare quicquid isto firmo proposito a tingitur; denominare vero Finem-cui: sic etiam amor concupiscentiæ, cum sit propositum, proprie tantum denominare poterit finem-cui: & homines amantes divitias, honores, &c. (cum hæc propter se ipsas velint) proprie se ipsos amare dicendi sunt: ipsi enim sunt fines-cui istius sui amoris seu propositi: sed regulam illam denominationis non servant hic homines; cumque volunt opes aut honores sibi comparare, non dicunt ipsos se amare, sed amare se honores, opes, &c. quod si aliis ista vellent comparare, dicerent aperte se alios illos amare: ex quo patet eos palliare amorem concupiscentiæ, & obscure ferre ac dissimulare: vident enim male sonare, & nullatenus plausibile esse, si quis se ipsum amare dixerit: hoc igitur abusu sermonis, & alio modo loquendi in amore concupiscen-

opes, honores, voluptates, &c. quæ homines sibi ipsis consequi studeant: unde non est aliud, quam Amor sui, seu Philautia. Hic Amor longissimè abest à ratione Virtutis: est enim fomes Peccati, aut potius ipsissimum Peccatum: [22] ut infra melius patebit, cum de Peccato agetur. [23] Enimvero oportet eum, qui oculum adjecit Ra-

tiæ atque in amore benevolentiæ satis testantur se aliquam turpitudinem in amore concupiscentiæ agnoscere: & merito, est enim hic amor ipsissimum peccatum, ut magis patebit ex sequentibus.

22 *Ut infra melius patebit.*] Nempe Tract. 6. ubi de Antipathiâ sive naturali differentia bonorum & malorum inter se.

23 *Enimvero oportet eum.*] Radix Ethices est humilitas, abire à se ipso, nullâ sui cura aut contemplatione teneri; finis vero & fructus Ethices est lex & obligatio nostra, qua rationi ac Deo ipsi quodammodo adstricti tenemur: impossibile enim est, ut ad fructum Ethices accedat, seu ad Deum & legem ejus, qui non quasi ante jam se ipsum deseruerit: lex enim qua talis atque obligatio quæcunque, nunquam respiciunt emolumentum obligati (ut in procœmio hujus libelli annotavimus: & plura hanc in rem dicentur infra.) Igitur præmia virtutis pœnæque peccati ad Ethicam directe non pertinent: Ethica sistit gradum, cum eo ventum est, ut, quid nobis agendum omittendumve sit, clare liqueat; quid inde consequens, non putat suâ referre; scit tamen vir bonus hæc sua præmia, & ante destiturum esse Deum, quam probos suos non coronet, optime intelligit (& intelligimus nos ipsi) nihilominus propter hæc sua præmia nec agit quicquam, nec omittit agere: Lex ei Divina satis est.

Rationi, à sua ipsius ratione recedere quam longissimè: In via Virtutis opponuntur istæ rationes: huic tergum obvertit; in illam obviis ulnis fertur, quisquis laudatam illam semitam insistit. Neque ullum certius criterium, penes quod speciosos illos improbos, Virtutem tam callidè mentientes internoscere possimus, quam frivolum illud verbum, quod illis in ore frequenter, in mente semper, *Meum*: Qui enim se curat, & rem suam agit, [24] scelestissimus est hoc ipso; utut cæterum magnificè Virtutem crepet, aut etiam scienter & peritè de illa disputet.

8. Atque hi sunt tres Amores, qui jam in mentionem inciderunt (Amor affectionis, & duo Amores effectionis, benevolentiæ scilicet & concupiscentiæ.) In Scholis etiam hi tres Amores satis decantati sunt; sed, ut vidimus, sunt extra rationem Virtutis,

24 *Sceleſtiſſimus eſt hoc ipſo.*] Non quasi omnia scelera atque *deficia* omnia perpetraverit; sed quia habet in se seminium cujuscunque sceleris, & bonâ tantum fortunâ atque casu à nefariis abstineat; quæ equidem laus ei non debetur; sed bonæ & favorabili fortunæ (ut loqui solemus) adscribenda est: quantum enim de se erat, tam facile prorupisset in facinus immane aliquod, quam in leve forte mendaciolum: abiit enim à ratione, filum illud Ariadnes abrupit: bona fortuna est, si non incidit in Minotaurum & devoratur; hunc bonum casum ne adscribat sibi.

tutis, ad naturam seu essentiam ejus non pertinent. Restat quartus quidam Amor, qui Scholis, quantum perspicio, non satis innotuit; pertinet tamen etiam ad Amorem effectionis, potestque vocari *Amor obedientiæ*: Atque non est aliud, quam firmum propositum, id exsequendi, quod alius jusserit. Et hic demum Amor Virtutem constituit: Rationem enim, quam Virtute amamus, amare non debemus aliter, quam firmo Proposito faciendi id unum quod ipsa jusserit.

Argu-

25 *Et hic demum amor Virtutem constituit.*] Per virtutem ergo dicimur amare rationem, legem Dei, & quodammodo ipsum Deum: ista enim sunt finis cui istius propositi, quod virtutem constituit, non quidem finis cui benevolentiæ, nec approbationis ut ante annotavimus Num. 6. sed finis cui obedientiæ. Possumus vero aliquatenus etiam inter homines amare aliquem amore obedientiæ, non amantes illum amore benevolentiæ: ut sæpe magistratui obedire volumus, etiam cum illi nihil boni aut mali volumus; sed nobis ipsis tantum aut comparare, præmium aut pœnam evitare: sic igitur rationem etiam amare poterimus amore obedientiæ, nullo erga ipsam amore benevolentiæ adducti; sed cum magistratum sic amamus amore obedientiæ, tunc nos ipsos amamus amore concupiscentiæ; quod erga rationem non licet similiter adhibere: cum enim rationem amamus amore obedientiæ, tunc impossibile est ut nos ipsos amemus amore concupiscentiæ: cum Virtutis suprema lex sit se ipsum relinquere, se ipsum non amare.

Argumentum hujus.

§. 1. *De Amore.*

Amor est duplex, dilectionis & effectionis:

Amor dilectionis rursum duplex est; sensibilis seu corporalis (qui est amor passio aut amor affectionis) & spiritualis (qui est approbatio quædam: & hic eminet ea approbatio, qua nostras ipsorum actiones approbamus, eo quod cum ratione seu suprema regula conveniant.) Corporalis ille magni fit passim ab hominibus, spiritualis ille pro nihilo fere ducitur: homines enim addicti sunt suis sensibus. Hæc fere tractantur Num. 1.

Neuter (neque scil. amor dilectionis, neque amor affectionis) virtutem constituit: nam sine & cum illo virtus esse potest; sine hoc vero, virtus quidem esse non potest; sed est eo prior. Hæc Num. 2.

Amor effectionis est firmum propositum: denominat finem-cui: sæpe generatur ex amore affectionis (quod in vitio est & ad intemperantiam pertinet) aliquando illum generat (quod fit sæpe in virtutis exercitio) aliquando hic sine illo, & aliquando ille sine hoc est. Hæc Num. 5.

Amor

Amor effectionis, aut benevolentiæ est (hic ad virtutem non facit, cum nos Rationi bene aut male facere non possimus) aut concupiscentiæ est (& hic multo minus ad virtutem facit, cum eo amore nos ipsos amemus, non rationem) aut obedientiæ est (& hic denique virtutem constituit: nam alius amor in rationem non quadrat.) Hæc Num. 6. 7. & 8.

Inter hæc notatur etiam error vulgi. Hi enim sensibus dediti virtutem constituunt in amore affectionis, seu in certâ passione, & ideo cum illa passione carent, magnopere anguntur. Hæc Num. 3. & 4.

§. 2. *Ratio.*

Quid sit Ratio, non debet dici, imo ne potest quidem (vide sis Logicam nostram, præsertim *par.* 4. *sec.* 1. *cap.* 6. *& ibid. cap.* 12. *num.* 4.) Quid inquam, sit Ratio, [1] satis superque notum est nobis omnibus, [2] quorum hoc insigne est, rationales

1 *Satis superque notum est nobis omnibus.*] Et ideo non debet dici quid sit: nam dicere quid sit, est declarare; jam autem quod satis notum est & clarum, declarari amplius non debet.

2 *Quorum hoc insigne est, rationales esse.* Ideo ratio tam clara nobis est, quia est aliquid nostrum, quod no-

nales esse: Nec refert, quod Ratio quam plurimis occasionibus ignota sit, obscura, perplexa: [3] nam sufficit eam in aliquibus sal-

nobiscum jugiter circumferimus, quodque cum volumus inspicimus, sicut simili de causa §. 1. sub initium dictum fuit, quid sit amor non esse dicendum: eadem enim est utriusque causa & hæc talia dum scholæ definitionibus logicis illustrare voluerunt, nihil aliud egerunt, quam ut sibi ac aliis quasi deditâ operâ, obscura ea reddere velle viderentur.

3 *Nam sufficit eam in aliquibus saltem circumstantiis perspectam habere.*] Ratio Ethica hic omnibus hominibus satis perspecta est: *ubi nihil vales, ibi nihil velis*, seu *nihil frustra faciendum est*, quod est exemplum rationis Ethicæ imo vel summum Ethices principium: ex quo facile sequuntur omnes & singulæ obligationes, quæ utramque paginam in Ethica faciunt, & de quibus agitur infra. Si enim nihil frustra faciendum, ergo non reluctandum Deo vocanti, & ab humana conditione nos solventi seu mortem indicenti (quæ est prima obligatio.) Si nihil frustra faciendum, ergo non reluctandum Deo adhuc vivere jubenti, adhuc nos in humana conditione detinenti (quæ est secunda obligatio.) Et si hæc ita sint, ergo victus quærendus (quæ est tertia obligatio) & si ita ergo munus aliquod fungendum, &c. Cum igitur ratio in his omnibus tam manifesta nobis sit, non debemus absolute dicere, rationem obscuram nobis esse; etiamsi alibi forte etiam in rebus moralibus obscura nobis esset: V. G. incensâ turri, in cujus forte culmine consistimus, exiliendumne sit an permanendum: hic quidem ratio obscura est omnibus, qui *Ethicæ periti* (nam quod cæcus non videt, hoc cæcitati, non solis fulgori imputandum) non sunt; sed non ideo obscura est ratio: nam quod alicubi manifestum, alicubi tectum & obscurum, id absolute manifestum, & tantum secundum quid obscurum est.

saltem circumstantiis perspectam habere, ut non ignota dicatur : [4] Sicut patrem suum

4 *Sicut patrem suum filiusfamilias novit ; etiamsi non noverit illum eminus versantem, aut in tenebris, aut in conferta hominum huc illuc discurrentium turba, aut habitu peregrino, vel muliebri larvatum.*] In his omnibus casibus filiusfamilias absolutè dicitur patrem suum noviſſe, sed tantum non agnoviſſe dicitur: multum enim interest inter *cognoscere* & *agnoscere*; multa enim cognoscimus, quæ jam non agnoscimus; & filiusfamilias hic agnoscit quidem patrem suum, sed sic larvatum non agnoscit : sic etiam Ethicæ rudes cognoscunt rationem, sed non agnoscunt eam in his, V.G. circumstantiis ; cum turris incenditur, & quis culmine ejus deprehensus est, liceatne exilire an permanendum sit ? In his enim & similibus circumstantiis, ratio iis quodammodo larvata est aut velata; velamento autem isto per bonam Ethicam detracto, non tantum noscunt, sed & agnoscunt nobiscum rationem sub illo velamento latitantem. Hic interim pandit se insigne discrimen inter cognitionem & amorem : nam quod alibi noscis, alibi non noscis, hoc absolute noscis ; sed quod alibi amas, & alibi non amas, hoc absolute non amas : unde qui amicum amat juxta tritum hunc versiculum,

Dum fueris felix multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

clare intelligitur non amicum amare, sed amici fortunam. Similiter qui rationem alibi amat (V.G. cum parcendum est sumptui) alibi non amat (V.G. cum sumptus faciendus est) is absolute non amat rationem, sed ad summum amat certum modum & circumstantiam rationis : Ex quo jam etiam incidenter patet verum esse illud Stoicorum paradoxum : *Qui unum habet, omnes habet virtutes* : nempe non datur rationem alibi amare, & alibi non amare ; sed qui eam alibi non amat, nusquam eam amat.

ſuum filiusfamilias novit; etiamſi non noverit illum eminùs verſantem, aut in tenebris, aut in conferta hominum huc illuc diſcurrentium turba, aut habitu peregrino vel muliebri larvatum. Sed hæc latiùs diſcutere, non eſt hujus loci: &, ut dixi, Logicam meam adeas licebit. Igitur ad rem:

2. Virtus eſt Amor Rationis, & [5] non tam propriè aut ſaltem non tam propè ipſius

[5] *Et non tam propriè, aut ſaltem non tam propè ipſius Dei in ſe.*] Ut ratio hic redditur, cur virtutem potius amorem rationis, quam amorem Dei eſſe dixerimus. Chriſtiani quidem in Eccleſiis ſuis hoc ſemper dicunt, Virtutem eſſe amorem Dei, & verum dicunt, eſt enim quodammodo virtus magis Dei, quam legis ejus amor: ſicut enim qui mandatum principis amat (id eſt, obedire ei vult) magis mandatum illud, quod in tabulis exaratum eſt, amat. Sic boni omnes magis legem Dei ſeu rationem, ut à Deo concepta eſt, quam quod ab eo dimanat, & in mente noſtra, ceu in tabula exaratum eſt, colunt & obediendo diligunt; Jam vero lex illa ſeu ratio ſeu decretum nos obligandi in Divina mente, re ipſa Deus eſt: ſub hac igitur conſideratione tam piâ merito dicunt Chriſtiani virtutem magis eſſe timorem Dei, quam legis ejus; ſed verò abſolutè ſecundum ἀκρίβειαν, id eſt, accuratam diligentiam Scholaſticam ac Philoſophicam loquentes, dicere debemus, virtutem amore illo obedientiali, in quo natura ejus abſolvitur, non tendere in Deum uſque; ſed ante deficere ſub ipſo nimis excelſo atque ſublimi, quam ut amore noſtro attingi poſſit, & in lege ejus ſeu ratione ſtare atque terminari, quod rationibus, quæ hic in textu ſubjiciuntur, invictiſſime probatur.

ipsius Dei in se : Deo enim, quidquid agamus, aut non agamus, necessariò obedimus : Alioqui enim quomodo Deus erit (quod necessariò est) beatus, si voluntati ejus resistere quisquam valet ? si fiat aliquid, quod ipse fieri non vult ? Nihil enim aliud est infelicem esse, quam pati aliquid contra animi sui sententiam : & unusquisque nostrum est infelix hoc ipso, quo aliquid fit vel est, secus quam volumus. Igitur Propositum obediendi [6] Deo in se & separatim à Ratione, tam est ineptum in nobis, quam propositum procurandi ut mons habeat suam vallem, aut tres anguli in triangulo simul sumpti, æquales sint duo-

6 *Deo in se & separatim à ratione.*] Obedimus Deo in modo & in consideratione aliqua nostra : scil. in illa consideratione, qua consideramus illum ut legislatorem nostrum, ut concipientem in se rationem, quam nobis dictet & insculpat ; & propositum ipsi sic obediendi non est vanum, non est malum : sed continet in se totam virtutis naturam (ut jam paulo ante satis annotavimus) sed propositum obediendi Deo in se, ut absolute in se est, & secluså quâvis tali consideratione, ineptum est, vanum est, atque ridiculum, imo cum bene discutimus impium : supponit enim clare Deum indignum opus nostræ, Deum cui benefacere nos possumus, id est, Deum certo negotio inferiorem nobis : vis enim facere quod ipse vult, & putas te posse facere quod ipse non vult, quid hoc aliud est, quam persuasum tibi esse, posse te de illo bene vel male mereri ?

duobus rectis: Absolutæ illi, veræ & rigidæ Dei voluntati parere velle, [7] est actum agere: velis nolis, parebis: sicut & res omnes necessariò parent (Quomodo autem inde nullatenus sequatur [8] quod Deus sit auctor Peccati, item quomodo hæc [9] cum

7 *Est actum agere.*] Alibi paræmia est, hic veritas; nam actum agere dicuntur, qui frustra faciunt aliquid: ideo quia quod actum est adhuc agere, frustra est, & *cessante fine, cessant media* (ut scholarum axioma est) hic vero Deo absolute parere velle, est in rei proprietate, & sine ullo tropico aut proverbiali sermone id velle agere, quod jam actum est: agit enim hoc Deus atque natura, & fatali necessitate hoc egit ut omnia subjecta essent voluntati divinæ; velle te ergo aliquid ei subjicere, quid aliud est, quam id agere velle, quod jam actum est? quid aliud, quam circulum de areâ suâ velle prospicere? quam haberet equidem velis tu aut nolis

8 *Quod Deus auctor peccati*] Etiamsi velit Deus actus illos, qui sine peccato & scelere à nobis non perpetrantur; ipse tamen eo non est auctor peccati, sed auctor naturæ: non vult enim eos ut scelesti sunt, seu ut à regula, quam præscripsit, delirant; sed ut sunt res naturales, in quibus hactenus nihil est mali.

SICUT IGITUR ULNA. Nunquam quidem similitudinibus illis hoc efficere possumus, ut absolute conciliare rem illam ineffabilem possimus: omnis enim instrumentum illud vera conciliatio supponit comprehensionem utriusque extremi: concilianda autem hic est Dei potentia cum Dei bonitate: potentia, quâ efficiat omnia, seu omnes res veras, ita ut nihil fiat præter, nedum contra voluntatem ejus; Bonitas, qua peccatum non cupit, sed execratur illud

in

in nobis merito & punit: Hoc vero utrumque conciliationis propositæ membrum (Bonitatem inquam & Potentiam Divinam) ut apprehendimus clarissime, ita nequaquam comprehendere valemus: atque adeo desperatum est de omni tali conciliatione apud nos; qui intellectum finitum habemus. Et non spectat ad minimam impietatem ille humani ingenii pruritus ad conciliandum ea, quæ captum excedunt nostrum eo enim clare vergit, ut tandem Deum comprehensibilem nobis existimemus (id est, nos æquales illi) & omni conciliatione intellectu nostro detectâ, ineffabilitas ejus tollatur (quæ in eo versatur tota, ut & facere ipsum, scire nos, & quomodo faciat, nescire nos, clarissime recognoscamus) hac vero sublatâ, adorabilitas ejus auferatur (quæ ineffabilitatem tanquam necessariam causam supponit ut infra Tract. 2. ubi de pietate & religione, clare demonstrantur) omnisque adeo religio & divinus cultus intercidat. Hac igitur omni istâ conciliationum prurigine depositâ, nobis satis esse debet, quod utrumque membrum conciliationis seorsim clare distinctèque percipiamus: ut in casu posito contingit; nam clarissime intelligimus nihil fieri, nisi quod Deus directe fieri vult (quod est unum membrum) rursumque improbare, eum peccata nostra & graviter ulcisci (quod est alterum membrum.

Sicut igitur ulna (instrumentum illud deigno, quo mercatores pannum metiuntur) longitudinem quidem habet, eamque desiderat, ut sit id quod dicitur, nempe *ulna*; latitudinem vero atque crassitiem non absolute respicit (fieri enim nequit, ut quod longum est, non pariter latum sit atque crassum: ut in Metaphysica demonstramus) sed tamen ut ulna respit (nam quid ad pannum metiendum confert latitudo vel crassitudo istius instrumenti?) sic etiam Deus, quatenus rationem nobis præscribens, & rerum agendarum ordinem, imo quatenus ipse

cum libertate actionum noſtrarum conſiſtant, non eſt hîc dicendi locus) Nihil illâ Veritate liquidius clariuſque cogitari poteſt, quamdiu ſeorſim ab [a] objectonibus & ſophiſmatis, quæ in Scholis contra eam moveri ſolent, conſideratur, [10] *Deo neceſſariò morem gerunt omnes, imo omnia*; ſed Legi

„ ipſe illa ratio & ille ordo eſt, reſpuit penitus & averſatur actus illos noſtros, in quibus peccatum „ aliquod & defectio à præſcripta nobis regulâ ac ſuprema normâ continetur; abſolute vero, & prout „ ipſe eſt auctor naturæ, actus illos vult (nec enim fierent, ſi non vellet) ſic enim in illis actibus nihil „ mali eſt.

9 *Cum libertate actionum noſtrarum conſentiant.*] Navis ociſſime vectorem abripiens verſus occidentem, nihil impedit, quo minus ille in navi ipſa deambulet verſus orientem: ſic voluntas Dei omnia portans, omnia vehens fatali impetu, nihil obſtat, quominus nos quantum eſt ex parte noſtra obluctemur voluntati ejus, liberâ & plenâ noſtrâ deliberatione. His & ſimilibus analogiis aſſueti, tandem rem ipſam, quæ hic magis propter inſolentiam cogitationum noſtrarum, quam propter ſe ipſam difficilis eſt, quaſi familiaritate quadam initâ (hic enim fructus eſt ſimilitudinum, & alio non ſerviunt & alio non conducunt) ſatis ſuperque percipiemus.

a Quod in verſione Belgicâ auctor hoc modo expreſſit elegantiſſimè. **Bezijdens ſtellende de twiſtredenen en neus-wijſe gzepen der Schulen.**

10 *Deo neceſſario morem gerunt omnes, imo omnia.*] Ergo vanum eſt propoſitum, ei ſecundum ſe obedire velle, vanus eſt amor obedientiæ noſtræ erga ipſum in ſe

Legi quam Deus nobis dixit, id est Rationi parent aliqui, & hi *Boni* dicuntur; quidam reluctantur, & hi *Mali* sunt.

3. Est etiam Virtus Amor Rationis *rectæ*: Nam depravatam Rationem amare non est Virtutis; Ratio autem [illegible] cum circa

se consideratum, non est tamen vanus amor approbationis. Loco istius approbationis possemus ponere assensum, quo assentimur propositionibus illis, in quibus attributa Dei de ipso enunciantur, easque pro veris habemus; sed ægre videtur hic assensus ad amorem revocari posse: nulla enim in assensu bonitas malitiave moralis (quæ amorem necessario consequuntur) sed tantum veritas falsitasve versatur) quæ equidem multum differt ab amore obedientiæ: nam approbatio respicit congruentiam effecti cum voluntate divina, ut positam; Obedientia vero respicit eandem congruentiam, ut ponendam à nobis & procurandam. Tempestas est: congruit hoc effectum cum divina voluntate (nec enim esset tempestas, nisi illam esse Deus voluisset) approbo hanc congruentiam; posita ergo jam est. Sed sudum est, & stultitia forte vel cacozelia ductus quis putat ad gloriam Dei pertinere, tempestas ut fiat; rogat igitur & alia remedia adhibet fatuus, ut fiat: hic apprehenditur congruentia tempestatis cum voluntate divina, & amatur (perverso licet amore) sed ut ponenda, non vero ut jam posita: ideoque hic amor ad obedientiam pertinet.

11 *Cum vero circa res morales & Ethicas versamur.*] Res morales & Ethicæ supponunt res naturales & Physicas: nam notitia conditionis humanæ pertinet ad physicam; sine autem illa sui cognitione, nihil de rebus moralibus boni verique statui potest, nam ex in-

ca res naturales & physicas [g] versamur, depravatur præjudiciis & captionibus; cum vero circa res morales & ethicas versamur, cùm iisdem illis depravatur, tum insuper cupiditatibus & passionibus: Unde patet depravatam Rationem non esse Rationem: sicut enim impurum aurum non est aurum, sed aurum & scoria: sic depravata Ratio non est Ratio, sed Ratio cum præjudiciis, captionibus, cupiditatibus, affectibus. Unde nec erat necessum, in Definitione adjicere illam particulam *rectæ*, quia ex se inest, cum *Rationis* dictum est: sicut cum *Aurum* dicitur, per se inest *purum*.

inspectione sui tota Ethica omnesque obligationes derivantur. Ex quo sequitur Ethicam præ aliis omnibus scientiis, maxime obnoxiam esse erroribus; nam & proprias cloacas habet, unde in aliam errores regurgitent (scil. cupiditates nostras atque libidines: plerumque enim ut affecti sunt loquuntur homines, & ea facienda esse dicunt, ad quæ facienda pronos se & inclinatos sentiunt) & alienas è quibus non minus periculosis contaminatur, scil. præjudicia, inscitiamque rerum Physicarum & conditionis humanæ cum aliæ fere scientiæ suas modo cloacas habeant, à quibus inquinentur.

[g] Hæ sunt id genus rerum, quod à nostrâ cognitione non pendet, atque factum est citra ullum à nobis auxilium: quales Sol, Luna, pontus & æther, aliaque quamplurima, de quibus Physica.

4. Virtutem etiam Rationis [12] Amorem *unicum* dixi: Nam Virtus solam Rationem admittit, solam illam sinu complexuque suo

12. *Amorem unicum*] Unicus amor rationis, est unius & solius rationis amor: Et quidem Virtutem debere esse amorem unicum erga rationem demonstratur, tum ex notione amoris, tum ex notione rationis: Ex notione quidem amoris, quia non nisi unum amare vere potes, nihil enim proprie amatur nisi finis cui: hic vel unus est, vel multi, si unus, ergo habemus intentum, & unum tantum amatur; si multi, ergo vel divisim vel conjunctim multi sunt. Si conjunctim, unum simul finem constituunt; si divisim, ergo subordinati sunt, & ille tantum qui ultimus est, proprie finis est, proprieque amatur. (Quæ magis constabunt ex Tract. 3. de fine) cum igitur virtus sit amor rationis, amari vero nisi unum eodem tempore non potest, necessum est, ut solius rationis amor sit idem, demonstratur ex notione rationis: nam si per impossibile, amor duorum simul esse posset, adhuc non posset esse rationis & alicujus alterius: Ratio enim ex speciali natura sua & conditione essentiali non permittit se coamari, sed cum amatur totum amorem in se solam deposcit; Ratio enim mox atque amari cœpta est, amandat amorem, quo amator ille seipsum amet: ostendit enim clarissime ei (quod inspiciendo nos ipsos discemus pag. 67 & seqq.) nihil posse ipsum, nihil valere, nec nascendo, nec vivendo, nec moriendo: ostendit item clarissime ubi nihil valet, ibi nihil volendum esse, nihil attentandum (quid enim hoc dictamine clarius dici potest?) Si igitur rationem hoc dictantem amet, id est, obedire ei velit, necessum est ut omnem sui curam à se studiumque deponat, id est, omnem sui à se amorem abdicet; vides ergo rationem

suo dignatur ; omnem aliam contemplationem excludit [h] : Unde qui partim Rationis, partim sui commodi, voluptatis aut honoris ergo, negotium aliquod gerit, malè negotium illud gerit, & non ex Ratione: quia nihil est ex Ratione, nisi quod totum, quantum quantum est, ex Ratione est: Inter præcepta Rationis, hoc unum est, *Omnia contemnenda, præter Deum & Rationem* [i] : unde nemo potest amare Rationem, nisi illam solam amet. Ineſt igitur etiam ex se satis illa particula *Unicus*: & Virtus brevius jam definiri potest: *Amor Rationis* : Nam, & quod hic Amor obedientiæ esse debeat, & unicus esse debeat, & erga Rationem rectam,

nem non pati se amari simul cum eo ipso, qui illam amat : Quanto minus patietur se cum aliquo tertio amari : quibus adde (quod ex sequentibus manifestissimum fiet) duos esse tantum amores, nempe amorem Dei (rationis) & amorem mei, cum amor Dei excludat amorem mei, omnem ergo alium amorem excludit.

h Ratio sola sponsus est virtutis : huic soli se committit, totum se adscribit, dat, consecrat. Nec potest cum ratione simul alius quispiam amari, juxta quod belgis notum est : **Een Minnaer lijdt geen tweede ziel.**

i Uti patebit postea Cap. 2. Sect. 2. Ubi de humilitate.

non depravatam, satis innuit notio Rationis. [k]

Argumentum hujus.

§. 2. *De Ratione.*

Quid sit Ratio, notum satis hoc ipso, quo notum est alicubi (hæc Num. 1.) Virtus potius est amor Rationis quam Dei: nam amor noster scil. obedientiæ (de quo hic solum sermo) supervacaneus est circa Deum ipsum, cui, velis nolis obediendum est. Amor tamen approbationis hic non absre est, quod vide in annotatis (hæc Num. 2.)

Expunguntur ex definitione Virtutis in fronte §. 1. positæ, duæ hæ particulæ *Unicus*, *Rectæ*, quarum illa generi, hæc differentiæ adhæret: insunt enim hæ particulæ ex se: nam amor erga Rationem esse non potest, nisi unicus sit, quod tum ex notione amoris, tum ex notione Rationis probatum est; vide in annotatis. (Hæc Num. 4.)

Similiter redundat illa particula *Rectæ*, nam recta Ratio & Ratio idem sunt: nam verum

[k] Innata nobis, & attentè meditantibus inter notiones primas habenda.

verum seu rectum proprietas entis est, ut scholæ loquuntur, quæ ens omne explanat, nullum restringit. (Hæc Num. 3.)

§. 3. *Habitus.*

[1]Peripatetici, & Scholæ, virtutem *bene agendi habilitatem* esse volunt, *frequenti bonarum actionum exercitio comparatam*; [2]sed serò veniunt: nam ante hanc eorum

1 *Peripatetici & Scholæ, Virtutem bene agendi habilitatem esse volunt, frequenti bonarum actionum exercitio comparatam*] Habitus seu habilitas duo dicit, consuetudinem & facilitatem: hanc ut effectum, illam ut causam: adeo ut habitus non sit aliud, quam consuetudine parta facilitas: Et consuetudo quidem sola non est habitus, nam quæ facilitatem non paret consuetudo, habitus non est: ut lapis sexcenties sublime projectus, non acquirit habitum ascendendi, nam consuetudo hæc ascendendi, nullam parit in lapide facilitatem adscendendi: Facilitas etiam se solâ ad habitum non sufficit: nam globus in plano facile rotatur & volutatur, nullus tamen habitus in globo agnoscitur, quia non ex consuetudine, sed ex natura certæ figuræ pendet ista facilitas.

a Cum tota eos sequentium grege.

2 *Sed sero veniunt.*] Cum igitur in habitu tantum duo ista sunt (consuetudo inquam & facilitas) manifestum est neutrum horum pertinere ad Rationem Virtutis, nam nec facile facere, benefacere est, utpote notum est: Et alio non est opus argumento, ut Ratio Virtutis habitui detrahatur.

virtutem, Virtus est: Probæ enim actiones unde? Non aliunde sanè, quam à Virtute. Igitur Virtus est ante probas actiones; igitur multò magis erit ante illam à frequentia bonarum actionum emanantem habilitatem. Adde quod hæc bene agendi per multas actiones bonas acquisita facilitas, felicitas potius, & magis præmium Virtutis, quam Virtus est: Adde quod est res merè naturalis, quæ ex semine suo necessariò propagata, nullum habet cum rebus moralibus commercium.

2. Quod vero Virtutem ideo in habitu constituendam putent, quod etiam probi vocentur, qui dormiunt, aut animo fortè vagantur & aliud agunt, rancidum est, & planè putentem Scholam nobis inhalat:

Res

3 *Non aliunde sane quam à Virtute.*] Si enim non proveniant à Virtute (id est à proposito faciendi quod Ratio seu lex divina jubet) ergo vel à nullo proposito vel ab alio proposito veniunt: si à nullo, non sunt actiones morales, sed naturales, quales subinde per oblivionem aut imprudentiam exercemus (V. G. sicuti ungues aut calamum inter meditandum ac acriter studendum amordemus) quæ actiones proinde neque bonæ sunt neque malæ in genere moris: si ex alio proposito fiant, quam legi Dei & Rationi obediendi, non sunt jam actiones probæ, sed vitiosæ: nam *quicquid præter rectum finem fit, ipso non recto fine, peccatum est.* Ita ut non sit opus malo fine ad peccatum; sed satis sit non esse bonum finem.

4 Res morales moraliter tractandæ sunt, & non istis spinis: Ecce vir dives, etiam dives dicitur, cum peregrè profectus, opus suas reliquit in patria: redux enim iis, cum volet & ut volet, utetur: sic vir probus, cum dormit aut dormitat, adhuc probus dicitur, quia cum res feret, propositum suum, quo solo bonus est, resumet: & quamvis soleat propositum suum resumere, non tamen illâ consuetudine propo-

4 *Res morales moraliter tractandæ sunt.*] Ad Peripateticum hoc argumentum, quod jam statim præcessit (nempe Virtutem in habitu ponendam, eo quod dormientes etiam probi vocentur, in quibus habitus esse potest; sæpe vero nullus actus est) respondeo: Denominationem posse fieri etiam à causâ formali absente: causa formalis in denominationibus est id, unde denominatio desumitur, ut *albi causa* formalis est *albedo*, ab albedine enim alba dicuntur quædam: Potest ergo fieri ut causa talis absens etiam denominet: ut consul dicitur à consulatu, quem gessit, juxta Belgicum adagium: *Qui semel consul semper consul*: Sic etiam dives dicitur à divitiis quas penes se non habet, ut in textu: similiter etiam probus dici poterit à probitate (id est à proposito faciendi quod jubet Ratio) etiam cum inter dormiendum, aliove abreptas cogitationes, probitas seu propositum illud abest. Et alioqui tota hæc de nomine objectio est, ex quo nunquam equidem deducitur firmum argumentum: cum nomina eorumque significatio ab hominum arbitratu mere pendeant, ad naturam rei nominatæ nihil pertineant.

siti, sed ipso proposito bonus est : [5] Sicut nix albere quidem consuevit; sed non illâ consuetudine albendi, ast ipsâ albedine alba dicitur; etiamsi fortè solitum illud & consuetum requiratur, ad hoc ut absolutè alba dicatur; cum alioqui si promiscuè alberet & non alberet, non magis alba, quam non alba diceretur: [6] Sic etiamsi fortè consuetudo aliqua boni propositi bonarumque actionum requiratur, ut quis passim

5 *Sicut nix albere quidem consuevit.*] Sic etiam hodie parietem album solemus dicere, ideo quia parietes, quâ parte interiorem domum respiciunt, calce obduci & dealbari hodie solent, ad conciliandum lumen nostris conclavibus, & ad detergendum facilius pulveres & sordes iis inhærentes: dicuntur ergo parietes albi, quia solent esse albi; nihilominus non dicuntur albi à solentia ista seu consuetudine (quamvis illa requiratur ad denominationem albi) sed ab albedine iis adhærente: ita ut consuetudo sit conditio istius denominationis (si enim parietes promiscue in domibus nostris quovis colore inficerentur, non magis albi, quam aliter colorati dicerentur) causa vero formalis istius denominationis sit ipsa albedo: ab hac enim & propter hanc dicuntur albi.

6 *Sic etiam forte consuetudo aliqua boni propositi bonarumque actionum requiratur.*] Similiter consuetudo bene agendi est quidem conditio istius denominationis, quâ quis probus esse inter homines dicitur; sed inde nullatenus consequens est, consuetudinem illam etiam esse causam formalem istius denominationis, seu esse ipsam probitatem: quo satis corruit

passim inter homines bonus dicatur; tamen adhuc illâ consuetudine & habitu non est bonus: & sic illa consuetudo seu ille habitus non est ipsa virtus.

3. [7] Sed etiamsi fortè inter nos, probi viri compellatione non gaudeat, nisi qui assuevit bene agere, absolutè tamen potest jam nunc repentè bonus esse, qui hactenus nequam fuit: si nempe animum aversum à Ratione, jam illico convertat

ruit argumentum Peripateticorum, nam latum discrimen est inter causam formalem denominationis: ut & exemplo jam proxime allegato & infinitis similibus, si id opus esset, comprobari posset: cum enim Leydæ sum, ut Hagæ sim, conditio est, seu requiritur, ut abeam Leydâ, non est tamen causa formalis: non enim ab abitu isto Hagæ præsens dicar (quamvis abitus requiratur ut Hagæ sim) sed à præsentia mea Hagæ præsens dicar. Postremum ut consuetudo (quod impossibile est) esset causa formalis istius denominationis, quâ quis probus esse dicitur: quid de facilitate dicas? Habitus enim non tantum consuetudinem, sed & facilitatem dicit, ut initio hujus §. notavimus: qua fronte dici potest facilitatem agendi probitatem esse? Cum probi sæpe sub Virtutis officio luctentur & desudent summâ cum difficultate.

7 *Sed etiamsi forte inter nos, probi viri compellatione non gaudeat.*] Hic etiam refellitur illud, quod per meram indulgentiam concesseramus, scil. consuetudinem recte agendi, etiamsi non sit causa formalis, tamen esse conditionem istius denominationis, qua probi dicimur; Et ostenditur ne quidem esse con-

ad Rationem, & certum nunc ei sit, [8] non *passionibus* suis indulgere, sed soli Rationi morem gerere: Cum verò nemo sit bonus nisi per Virtutem, efficitur etiam hinc, illum bene agendi habitum non esse virtutem, utpote quem nemo, quando is tantùm usu & exercitio paratur, habeat repentè. Et sanè omnes omnium Christi Ecclesiarum Oratores id sæpiusculè pro concione inculcant populo, bona opera non esse facienda [9] ex habilitate vel consuetudine;

conditionem, potest enim aliquis absolutè probus esse sine tali conditione, seu sine consuetudine bene agendi: si scil. jam nunc firmum animo propositum concipiat, id unum faciendi, quod jubet Ratio: etiamsi enim tales populo necdum probus esse videatur; est tamen, & absolute nomen illud ei quadrat; quod & Christianorum sacris confirmatum est, qui hominem huic proposito immorientem, etiamsi ante maximis sceleribus obstrictus fuisset, æternæ felicitatis compotem fore asserere non dubitant.

8 *Non passionibus suis indulgere.*] Cum in genere moris aliquid agimus, aut ex passione aut ex Ratione agimus, id est, Ratio nos monet ad agendum vel passio; sic, cum passio, peccamus; cum Ratio, probe agimus & bene. Hæc patebunt, Tract. 4. Ubi de passionibus.

9 *Ex habilitate vel consuetudine.*] Nempe quicquid ex his fit, ex passione fit. Nam familiaritas seu amor soliti & metus insolentiæ est passio, qua maxima pars vulgi agitur continue: ut egregie demonstramus infra Tract. 4. De vita vulgi: est igitur omnis actio quæ ex Peripateticorum Virtute procedit, verissimum

dine; sed ex Amore in Deum, aut ut loqui malunt, charitate: quo abundè testantur, se Virtutem in habitu & consuetudine non ponere: nam si consuetudo virtus foret, utique actio quæ ex illa consuetudine procederet, proba foret.

4. 1° Est interim in illo, qui Virtutem subito consecutus est, aliquid usui, consuetudini & facilitati simile: Cum enim amet (nam Virtus amor quidam est, ut patet ex §. 1.) eas, quæ adversus Rationem insurgunt, difficultates contemnit &

rissimum peccatum: cum ex passione agere, peccare sit: ut in ecclesia Christi satis bene observatur, ideo populus fidelis sæpe ibidem admonetur, ne exercitia Christianæ Pietatis obeant ex consuetudine; ut hic in textu dicitur.

1o *Est interim in illo, qui Virtutem subito consecutus est, aliquid usui, consuetudini & facilitati simile.* Licet hactenus satis demonstratum sit, Virtutem in habitu non consistere, idque argumentis clarissimis, facillimis, & nemini non obviis invictissime comprobatum sit: mirari subeat alicui, quid tandem causæ fuerit, cur Peripatetici Virtutem in habitu constituendam esse putaverint? Respondeo: dictum est aliquid hanc in rem, Num. 2. Nempe decepti sunt propter denominationem istius vocis *Probus*, & conditionem qualemcunque istius denominationis pro causa formali, sicut numen pro Junone amplexati sunt: sed si subtilius error eorum discutiatur; videbimus enim hoc Num. 4. Funditus erui, nempe, *non satis distinxerunt*. (Videntur itaque his gradibus

in

vincit; [b] Neglectus autem difficultatum, facilitati similis: & populo videtur is facilè superare difficilia, qui difficilia magno animo superat; Sapienti verò etiam hîc, inter Consuetudinem & Amorem, latum discrimen est: Callum habet Consuetudo, non sentit incommoda; Amor tener est, & incommoda sentit ad vivum; sed obterit ea, perrumpit & vincit: Itaque fortè felicior Habilitas; sed Amor longè generosior est.

Argu-

in illum errorem delapsum esse: primo viderunt probos amanter facere, seu ingenti & firmo proposito (nam virtus amor & propositum tale est) secundo propter analogiam & similitudinem (quæ est potissima & forte una causa nostrorum errorum, ut in partem primam Cartesii demonstravimus) confunderunt amorem & facilitatem, ex hac confusione boni visi sunt iis facile agere, & virtus facilitas visa est: denique cum viderunt facilitatem (corporalem illam & sensibilem) plerumque nobis per frequentes actiones acquiri (in quibus duobus jam tota ratio habitus absolvitur) non supererat huc per errorem adductis, nisi ut virtutem in habitu reponerent) *inter facilitatem & amorem*, visumque est iis, quod populo etiam videtur, cum facilitate fieri, quicquid cum Amore fieret, in quo magnopere falsi sunt: ut hoc num. 4. satis demonstratur.

b Atque virtus videtur habitus: nam virtus amor est; jam quod ultrò & libenter agimus, videmur ex facili agere.

Argumentum hujus.

§. 3. *De Habitu.*

Virtus non debet constitui in habitu: Primo quia virtus est ante probas actiones, & habitus post illas: secundo virtus spectat ad mores, habitus ad res naturales: Hæc num. 1.

Tertio quia virtus potest haberi repente, habitus non nisi sensim, & per frequentatos actus. Quarto (quod est argumentum ab auctoritate) quia sic censent in Ecclesiis suis omnes Christiani: Hæc num. 3.

Objicitur bonos esse etiam, qui dormiunt, in quibus tamen non est propositum, in quo nos virtutem constituimus; sed tantum habitus bene agendi: Respondeo in illis esse propositum bene agendi, saltem moraliter, quod sufficit ad hanc denominationem. Objicitur secundo, habitum illum requiri ad denominationem probi. Respondeo, falsum est quod assumitur, ut patet num. 3. & ut verum esset, ad summum inde sequitur, habitum esse conditionem istius denominationis, non vero causam formalem, Hæc num. 2.

Tan-

Tandem discrimen adfertur inter amorem & habitum, quorum confusio radix fuisse videtur hujus erroris Peripateticorum. Hæc num. 4.

Cap. II.

De Virtutibus Cardinalibus.

Virtutes Cardinales sunt Proprietates Virtutis, quæ proximè & immediatè ab illa dima-

1 *Proxime & immediate*] Hinc excluduntur præmia essentialia virtutis: ut sapientia, doctrina, libertas, satietas, & ipsa etiam felicitas: de quibus partim hoc tractatu, partim de præmio virtutis speciali tractatu infra agetur. Præmia enim illa non dimanant proxime ex natura virtutis, sed mediantibus aliis proprietatibus naturâ prioribus: sic sapientia atque doctrina profluunt ex virtute mediante diligentiâ: Libertas mediante obedientiâ: Satietas, mediante justitiâ: Felicitas & sublimitas, mediante humilitate. Virtutes ergo Cardinales non sic mediate & proxime profluere debent ex natura virtutis: sic diligentia proxime sequitur à virtute seu amore rationis (nam si rationem ames, sequitur statim ut eam auscultes, in quo consistit diligentia) non autem sapientia, hæc enim tantum remote sequitur ex natura virtutis: hoc modo si ames rationem, sequitur ut auscultes rationem: & si auscultaveris, percipies quid dicat, in quo tandem consistit sapientia. Similiter obedientia proxime sequitur ex natura virtutis (nam si ames Rationem, proxime

dimanant, & [2] ad nullam externam circumstantiam speciatim referuntur: Tales sunt hæ quatuor Diligentia, Obedientia, Justitia, Humilitas [a].

§. 1. Di-

xime sequitur, ut facias quod illa jubet, in quo consistit obedientia) libertas autem non ita proxime sequitur, sed remotè tantum: hoc modo, si ames rationem, facies id unum, quod illa jubet: & si hoc unum feceris, semper facies, quod voles, semper quod tibi lubitum erit, in quo tandem consistit libertas: similia dicenda sunt de justitiâ & satietate, itemque de humilitate & sublimitate seu felicitate vel beatitudine; sed hæc omnia magis patebunt in progressu, ubi de singulis virtutibus Cardinalibus dicendum erit.

2 *Ad nullam externam circumstantiam speciatim referuntur.*] Hinc excluduntur virtutes particulares, quæ semper ad externam aliquam circumstantiam referuntur: ut Temperantia, quæ speciatim refertur ad res secundas: fortitudo, quæ speciatim refertur ad res adversas: Pietas & religio, quæ speciatim referuntur ad Deum: Æquitas & civilis justitia, quæ speciatim referuntur ad alios homines. Hæc patebunt Tract. 2. ubi ex professo de virtutibus particularibus.

a Quæ latius deducta videas in præfatione auctoris ad Lectorem.

§. 1. Diligentia.

3 Et Diligentia quidem primò naſcitur ex Virtute ſeu Amore Rationis [b]; 4 quia cum natura Rationis in eo tota ſit, ut

3 *Diligentia primo naſcitur ex virtute*] Ratio habet quatuor hæc attributa: Primo dictamen eſt, ſecundo lex, tertio regula, quarto onus, quod nobis injunctum eſt. Virtus ergo, quæ non aliud quam amor rationis eſt, λόγον quidem ut dictantem dictamen amplectitur per auſcultationem ſeu diligentiam; λόγον ut legem amplectitur per obedientiam, λόγον ut regulam & menſuram actionum noſtrarum amplectitur per juſtitiam: & tandem λόγον ut onus & officium nobis injungentem amplectitur per humilitatem. Inter quatuor illa attributa Rationis primum eſt dictamen, utpote latiſſimum & generaliſſimum rationis attributum. Dictamine enim ratio extendit ſe tam ad res Phyſicas quam ad morales, tam ad ſpeculativas, quam ad practicas (in his enim omnibus dicturam exercet Ratio) Regulâ vero lege & opere proprie tantum ad res Ethicas & genus moris pertinet. Ex quo vides diligentiam primam eſſe inter virtutes Cardinales, ut quæ rationem ſecundum ſe & toto ſuo ambitu amplectitur, cum reliquæ (obedientia, juſtitia & humilitas) amplectantur modo rationem ſecundum aliquid ſui, quo ſcil. ad mores præciſe pertinent.

b Ratio eſt modus divinæ inſpirationis: hæc ejus eſſentia: igitur amari nequit, niſi ab eo, qui auſcultat & audit inſpiratum illud Alloquium.

4 *Quia cum natura rationis in eo tota ſit*] Redditur hic in libello ratio cur diligentia naſcatur ex virtute; non

ut dictet, ut præscribat, ut suggerat, [5] liquet eam à nemine adamari rite posse, qui non auscultet, qui non mentis aurem arrigat, & totum animum attendat ad hoc dictamen: Et in ista mentis ad Rationem attentione, auscultatione defixâ & altâ, Diligentiam repono [6]: Quæ proinde est men-

non verò cur primo & ante alias nascatur, (quam nos rationem, (nempe primum attributum rationis dictamen est, eo quod latissime pateat, & rationi ubique sive in speculabilibus) jam statim in annotatis dederimus: sive in practicabilibus versanti adhæreat; cum cætera attributa tantum rationi in practicabilibus versanti adhæreant.) Amplexus ergo, quo virtus λόγου suum amplectitur is primus est quo ipsum ut dictantem amplectitur; ex hoc autem amplexu parit λόγῳ suo diligentiam, quæ proinde prima ex hoc connubio filia est.

[5] *Liquet eam à nemine adamari rite posse.*] Si quis diceret amare se melodiam & Musicum concentum, cum vero hic scil. concentus ederetur, aures obturaret sibi, aut fugeret aut interstreperet, per deridiculum hoc dixisse videretur, & minime ex animi sententia locutus fuisse diceretur (concentus enim ille nihil habet, quo capiat aut oblectet, nisi cum ipse auribus nostris capitur) sic qui rationem, quod virtutis est amare se dicit, & tamen cum dictat illa, & suggerit aliquid intus & in animo, non attendit; sed mente divagatur, aut passionibus suis interstrepit dictamini: splendidè mentitus fuisse facile convincitur: nam natura rationis non consistit in alio, quam in certo dictamine quod qui aspernatur, hoc ipso rationem aspernatur, atque non amat.

[6] Et in hac auscultatione consistit diligentia: quæ pro-

mentis à rebus extra se positis, in se, in adyta sua, jugis quædam & profunda recessio, ad consulendum quolibet occurrente negotio, sacrum hoc Rationis Oraculum.

2. Partes Diligentiæ (quod ex definitione liquet) sunt duæ: Aversio, & Conversio: [6] Aversio, inquam, mentis à rebus externis & sensibilibus (harum enim occursu mens turbari potest & impediri ab auscultando) & Conversio mentis intra se ipsam: [7] Ibi enim & non alibi Rationem de-

propterea atque necessariò filia virtutis est, sive Amor rationis.

6 *Aversio mentis à rebus externis & sensibilibus.*] Item ab internis & insensibilibus: intus a cogitationibus Logicis, Physicis, aliisque ad has vel illas seu liberales seu Mechanicas artes pertinentibus: nam conversione ad istas cogitationes mens etiam turbari potest in auscultatione rationis ut legis & regulæ actionum nostrarum: non quod mens viri diligentis semper se avertat à sensibus suis, similibusque cogitationibus, quales jam recensitæ sunt (sæpe enim ex præscripto rationis & obedientiæ lege tenetur his vacare & invigilare) sed quod præcisè quasi & antequam à Ratione hauserit, quid mandet illa, totum se vir bonus abstrahere à similibus cogitationibus debeat, ut soli rationi tum vacet (Rationi inquam jubenti atque vetanti) eique vacando, clare percipiat, quid ipsa velit.

7 *Ibi enim & non alibi deprehendit rationem loquentem sibi, docentemque.*] Clarissime nobis conscii sumus, Rationem intus in nobis, & in mente nostrâ esse,

deprehendit loquentem ſibi, docentemque. Quantumcumque enim Ratio extrinſecus ſapientum voce vel ſtylo aures nobis oculoſque feriat, nunquam tamen niſi intus, & in mentis penetrali percipitur: imo quidquid extrinſecus rationum nobis adfertur, id omne, niſi cum fortè negligimus & aliud agere malumus, [8] ad interiorem illam & vivam in nobis Rationem, examinandum revocamus: applicamuſque ad lydium

eſſe, ſemperque fuiſſe ibi, nec illius temporis recordari unquam poſſumus, quo nobis primum advenerit: quod clariſſimum eſt in principiis rationis, quæ communes notiones & ideæ paſſim vocantur: Etiamſi enim illas ſuſcitari nonnunquam à docente in nobis deprehendamus, ſimul tamen clariſſime deprehendimus, illas non indi nobis ab ipſo, ſed tantum moneri nos ab eo, ut mentem advertamus ad id, quod jam ante in nobis ipſi habebamus, quod adeo clare in nobis experimur, ut inde olim Plato ſtatuerit nullam eſſe doctrinam, noſque cum doceri nova quædam videmur, tantum veterum reminiſci, & ea recolere, quæ ante ſcivimus: jure an injuria hoc ſtatuerit Plato, non eſt hic diſceptandi locus, hoc ſaltem patet, omnes homines planiſſime hoc intelligere, & penitus in ſeipſis deprehendere, rationem eſſe aliquid penitiſſime in mente ſua affixum, quod nunquam illis advenerit, ſed cum ipſis fuit, quamdiu ipſi cum mente, id eſt, cum ſe ipſis fuerunt.

8 *Ad interiorem illam & vivam in nobis rationem examinandam revocamus.*] Unde nihil eſt magis ſervile, quam jurare in verba magiſtri, ſeu ideo rationem

ali-

lydium hunc lapidem, ut istâ velut affri-
ctione judicemus, recipiendumne sit, an
rejiciendum: Enimvero nihil est tam ma-
gnum, sublime, sanctum, quod non aliqua
ratione, Rationis examini subjiciatur:
etiamsi enim quædam sint, quæ captum
Rationis excedunt, & ejus ponderibus pen-
siculari non debent; hoc tamen à quo re-
scivimus? Utique non nisi ab ea, quæ id
ipsum in nobis testabatur Ratione; Ha-
ctenus ergo etiam isti examini se stiterat.

3. Admniculum hoc Diligentiæ erit, 9 Si ea sæpe & sæpius apud animum no-
strum

aliquam assumere, quia alius illam sub auctoritate sua venditat & obtrudit nobis: pigrum est & vecors & manifestè contra indolem diligentiæ, imo etiam contra indolem humani animi, non penitus adhuc corrupti & deflorati: ita enim naturâ comparati sunt, quotquot aliquatenus ingenui sunt, cum rationem aliorum audiunt, eam ut cum suâ ratione, quam intus in mente habent, comparant: approbaturi externas illas rationes aliorum, si cum interna suâ ratione congruat; sin minus, rejecturi.

4 Diligentia in eo est tota, ut rationem probè noverit: hæc ejus essentia, & ut voti compos evadat, adminiculum habet illud, videt & apertis oculis intuetur rationem, ubi illa patet.

9 *Si ea sæpe & sæpius apud animum nostrum revolvamus, repetamus, ruminemus.*] Nulla tam compendiosa ad doctrinam & rerum cognitionem ratio, quam sæpe & sæpius ea repetere, quæ bene scimus: nam repe-

strum revolvamus, repetamus, ruminemus, in quibus aliquando clarè & liquidò Veritas ac Ratio nobis affulserunt: Perpetuâ enim & familiari illâ consuetudine complexuque Rationis, tandem etiam ibi assequemur illam, ubi vel maximè fugere intelligentiæ nostræ vim ac notionem videtur: Quemadmodum enim convictores & domestici tui, qui te quotidie multum utuntur, etiam in crepera luce versantem, aut indutum habitu peregrino, facilè & ad primum subinde intuitum agnoscunt; vicini non tam promptè, & ægriùs longe aut nullo modo, qui te rarò conveniunt: Sic qui alicubi tantum consuescit cum Ratione (quod perfacile, ubi illa satis aperta clara-

tio eorum, quæ scimus, semper est gradus ad notitiam eorum, quæ nescimus: ut vel experientiâ quotidianâ constat, eorum omnium, quos non tædet hanc repetendi cramben recoquere: sentient enim se quotiescunque repetunt, quæ jam olim bene sciverunt, semper novi quid addiscere, quod miro modo & quasi divinitus illis illabatur, ita ut decima repetitio pandat & aperiat aliquid, quod nona non detexerat, imo centesima prodet aliquid, quod omnibus prioribus delituerat. Itaque fiunt hi tandem supra omnes æquales suos, imo supra reliquos homines longe doctissimè atque profundissime sapientes & præclarum est hoc Diligentiæ effatum: *Non multa discere, sed multum*, nam si multum didiceris, multa scies; si multa autem didiceris, omnia confundes & nihil scies.

claraque) postea etiam [10] deprehendit & retegit, eam, ubi se quam cautissimè celare, & toto Democriti puteo subsidisse videbatur; Qui vero Rationem in propatulo versantem, [11] vilem putat & contemnit, nunquam illâ fruetur, ubi recondita est & cara: sicut enim aperta Ratio, vilis est hominibus, quia facile datur ejus copia, sic reconditæ abstrusæque Rationi viles sunt ho-

10 *Deprehendit & retegit eam.*] Non aliud habet velamentum, quo nobis se celat ratio, quam præjudicia & cupiditates nostras, ipsa de se nuda claraque est: qui ergo illam, ubi à præjudiciis & cupiditatibus nostris nonnihil solutior est frequentare solet, facile illam etiam agnoscit, ubi velo isto nostrorum præjudiciorum & cupiditatum involvi, quam maxime videbatur. Novit enim ipsam & novit velum ejus: itaque velum facile aufert, & irretortis nec impeditis oculis intuetur ipsam, in quo obtutu vera consistit sapientia.

11 *Vilem putat & contemnit.*] Notatu dignum est eas disciplinas, quæ maximæ cultrices fuerunt Veritatum, & rationum istarum manifestissimarum & usque adeo manifestissimarum, ut risui sint populo & fatuæ vocentur (quales sunt Geometria & Arithmetica: quæ communes suas notiones, postulata ac definitiones, longe omnino clarissima semper in fronte præferunt, & discipulis suis jugiter inculcant) purissimas jam à tot seculis & illibatas permansisse, nec tantum ab erroribus, sed vere etiam à conjectutis, opinionibus & suspicionibus liberas perstitisse; ubi cæteræ disciplinæ, quæ hic minus accuratæ fuerunt, in infinitos erro-

homines: Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset. Hinc rudi adolescentiæ, quam ad veram sinceramque Virtutem informare constituimus, consulere melius non possumus, quam si eam per id ætatis, quo passim [13] ad Ethicam minus

errores, & adhuc plures, si fieri posset opiniones, conjecturas nugas & somnia præcipitarunt; Quod observandum præsertim in Logicâ & Metaphysica, quæ undique scatent parergis, cum tamen naturâ sua veræ liquidæque scientiæ sint, non minus quam Mathematicæ istæ.

12 *Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset.*] Mythologia hujus fabulæ (qua ratio velut Amalia quædam, nos vero velut proci consideramur) perfacilis est, fieri enim non potest ut rationem in doctrinis atque scientiis reconditam & abstrusam capiat is, qui non ante per prima ejus rudimenta gradum fecerit: atque hinc illæ lacrymæ; hinc illa tanta sero operam & oleum perdidisse se & videntium & deplorantium multitudo: quod ad altiores scientias animum applicaverint, antequam inferiores cœperint, & quod volare voluerint (ut habet paræmia nostra Belgica) antequam alas haberent. Fingitur ergo merito ratio velut generosa aliqua puella, quæ nuptias in thalamo sapientiæ cum eo respuat, à quo videt se in rudimentis suis contemptam esse.

13 *Ad Ethicam minus apta.*] Tritum est hoc Aristotelis: *Adolescentem esse inidoneum auditorem Ethices*; quia nempe, ut inquit ille, passionibus suis deditus est & servit: adeoque veritates Ethicæ, quæ non tantum præ-

minus apta censetur, e iis primum disciplinis addicamus, in quibus nihil nisi Ratio & Demonstratio valent: 14 quales sunt Geo-

præjudiciis, sed vel maxime cupiditatibus nostris laborant (ut cap. 1. §. 3. num. 3. annotavimus) admodum obtectæ sunt & abstrusæ adolescentibus (quod de iis potissimum adolescentibus intelligendum est, qui animo magis, quam ætate adolescentes sunt; inveniuntur enim & octogenarii pueri, ut inquit ille) Paulatim vero cum ætate solet se humanus animus a corpore sensibusque suis abstrahere, & vindicare se quasi in libertatem, quæ nusquam esse potest, nisi in regno rationis: ut patebit §. seq. ubi de Fructu Obedientiæ.

e Propter lasciviam suam, inconstantiam, petulantiam, & intemperantiam.

14 *Quales sunt Geometria & Arithmetica.*] Annotavimus ad N 2. Diligentiam avertere se non tantum à rebus sensibilibus, sed etiam Geometricis & Arithmeticis & cæteris: proinde forte non constare nobis videamur, qui hic studium istarum scientiarum inter potissima diligentiæ adminicula reponamus; sed nulla contradictio est: diligentia enim cum jam vacet muneri suo, & dictamini rationis, quo quid faciendum sit præscribitur, altissime auscultat, merito seponit à se omnes alias cogitationes; sed præviæ quasi & antequam muneri isti accingatur, merito vacat Geometricis & Arithmeticis cogitationibus, utpote in quibus eadem ratio eluceſcat clarissime, quam in rebus Ethicis comprehendere conatur, ubi longe obscurior esse consuevit, præsertim ob nostras cupiditates: sunt etiam hæ Mathematicæ scientiæ & à cupiditatibus omnibus liberæ (nam cupiditates in speculationibus non habent locum) & hanc præcipue speculativæ scientiæ prærogativam habent, quod sensuum nostrorum præjudi-

Geometria & Arithmetica [f], & quædam aliæ. Sed quid de his generatim censeam, in Saturnalibus meis pag. 168. & seqq. videas licet.

judiciis vel nihil, vel certe minimum infestæ sint, quod de Metaphysicâ, Physicâ atque Logica non perinde dici potest: in has enim præjudicia nostra enormiter grassantur: & ferè quotquot theoremata in his scientiis constituta sunt, aut sensum interstrepentem, aut etiam adversantem & respuentem habent; quorum illud in Logicâ hoc in Physicâ & Metaphysicâ videmus. Sunt igitur Mathematicæ disciplinæ adolescentibus longe utilissimæ, quibus manu ducantur ad rationem.

[f] Adhæc Logica, sive ars dicta loquendi; & maximè Metaphysica, sive prima scientia. Duæ priores sunt utcunque puræ; sed posteriores ante omnia debent reformari, & à scoriis suis & omni alienâ colluvie expurgari. Nam quatuor illæ scientiæ natura sua sunt purissimæ. Ut igitur hodie Logica & Metaphysica per scholas vagantur, ferè nihil aliud sunt, præter superflua, & redundantia; verus ille numerus deficit, eum exspunxerunt, soli redundantes remansêre. Sed quoniam natura sua, ut dictum, purissimæ sunt, in scientiis illis id omne superfluum est, quod effugit ἀκριβείαν demonstrationum Mathematicarum, quæ occurrunt apud Geometras & Aritmethicos. Ad hanc normam omnia debent expendi, antequam juventuti propinantur, antequam proba sint & legitima. Adolescentes ergo discant primùm Geometriam: Deinde Aritmethicam; tum Logicam, tandem Metaphysicam. Fateor alio ordine foret incedendum, si incederent legitimo ordine: & oporterent initium ducere à Metaphysica, quæ est prima scientia, tum Logicam,

&c.

4. [15] Fructus Diligentiæ est Sapientia: [8] nam Sapientia non est aliud, quam recta perceptio ejus, quod recta Ratio dixerat; [16] hæc autem sine dubio naturaliter pro-

&c. salutare. Sed quia juventus nostra tam altè immersa est corpori, nihil conducibilius est eo ordine quem anteà posuimus, qui pedetentim & sine sensu à sensibus eam abstrahit, & adducit ad rationem; & jam recta incedit, quando calcat semitam rationis, & cet retrogrado gradu, ut solent Cancri. Tandem accedit ad diligentiam: & jam ei non videbitur absurda obedientia, & jugum rationis cui in aliis scientiis ratio fuit adeò familiaris & consueta.

15 *Fructus diligentiæ est sapientia.*] *Sapientia sapor dicitur*, eo quod isto sensu (gustu) intime rem aliquam examinemus; nam aspectus cæterique sensus tantum hærent in cortice, & superficiem modo rerum, circa quas versantur, arripiunt; gustatus vero interiora corporis, quod ei subjicitur interius pervadit & penetrat: ex quo etiam fit ut hic sensus, V. G. spiritum vini, quem tactus frigidum esse dixerat, gustatu calidum esse deprehendimus: & inaurata Medicorum catapotia, quæ visus placida esse dixerat, gustatu horrida & amara perhibentur similiter sapientia, quæ ex profundâ rationis auscultatione nascitur, rem objectam pervadit & penetrat, & sæpe longe aliud de illâ judicat, quam aut communis hominum sensus, aut scholarum receptus intellectus ferat.

8 Siquidem diligentia semper rationem captat, & tandem eam capit, hoc est ejus dictamen percipit. Sapientia aut sapientia est capere rationem, sive perceptio ejus dictaminis.

16 *Hæc autem sine dubio naturaliter provenit ex studiosâ rationis auscultatione.*] Diligentia est perpetua capta-

provenit ex ſtudioſa Rationis auſcultatione: Quomodo enim ſcies quod Ratio dicit, ſi non auſcultas cum dicit? ſi vero auſcultas, jam diligens es: & facilè etiam percipies quod dicit, & ſic ſapiens eris. Sapientia in rebus Ethicis ſeu Moralibus mutat nomen ſuum,[17] vocaturque *Prudentia*: nam ſapere in iis quæ ad Virtutem faciunt, hoc vero eſt prudentem eſſe; Sapientia autem in rebus Phyſicis ſeu Naturalibus, ſimpliciter nomen ſuum retinet, & *Sapientia* tantùm vocatur; poſſet tamen majoris

captatio rationis; ſapientia captio: diligens captat; ſapiens capit rationem. Aſt vero captando tandem etiam capimus, id eſt diligentia tandem aſſequitur ſapientiam. Sed inquies, captio captantem aliquando fallit: & inquam (fatendum eſt enim) diligentia aliquando fruſtratur ſapientiâ; ſed ad tempus tantum: igitur eo caſu conſtantiam accerſat ſibi: ſolet enim eſſe certior poſſeſſio ſapientiæ iſtius, quæ diligentiam aliquam diu deluſit: & tenaciſſime ſua ſciunt, quī multum laborant & non niſi multo labore ſua ſciunt. Adde quod & jucundum eſt, nam jucundi ſunt acti labores, præſertim cum fructu.

17 *Vocaturque prudentia*] Prudentiam in eo diſtinguunt ſcholæ ab Ethicâ, quod Ethica quidem (quod omnibus ſcientiis commune eſt) abſtracta à particularibus, magis univerſalia & generalia contempletur; prudentia vero proprie pertineat ad particulares circumſtantias morum & actionum humanarum. Quantum ad præſens, prudentiam hic tam latè ſumpſimus, ut etiam doctrinam Ethicam complectatur.

distinctionis ergo, vocari *Sapientia speculativa*. h

6. Sed ingerit se difficultas aliqua 18 *Philarethe*: 19 ex qua Diligentia proveniat

h Sicut prudentia est sapientia practica. Utraque descendit à virtute: & hæc est genealogia: virtus parit diligentiam; diligentia prudentiam; hæc urget & injungit, esse auscultandum quoque rationi, quæ in rebus Physicis versatur: tum virtus iterum imprægnatur, paritque obedientiam: hæc obedientia est diligentia investigandi res naturales & Physicas, atque adeo mater sapientiæ speculativæ.

18 *Philarethe.*] Philarethus in hoc tractatu est persona ficta, amans quidem virtutem (ut nomen ejus sonat) sed cum zelo indiscreto, seu minus secundum prudentiam comparato: similis nempe tyronibus Ethices, quamdiu adolescentes sunt, & ad res Ethicas, ut Aristoteles bene ait minus ideonei: hic genium suum maxime exerit, Obl. 6. Num. 2. qui proinde corrigendus est, subinde instruendusque & castigatione etiam aliquâ reducendus ad veram virtutis normam, à quâ imprudenti zelo subinde aberrat longius. Castigationem illam ejus vide pag. 165. & paulo ante.

19 *Ex qua diligentiâ proveniat illa sapientia speculativa.*] Respondeo: Provenit proxime ex diligentiâ obedientiali, nempe diligentiâ, quâ auscultamus rationem in rebus Physicis versantem, eo quod ratio in rebus Ethicis præcipiat ut se ibi etiam auscultemus; remotè vero provenit ex diligentiâ purâ, quæ ante obedientiam nascitur ex amore rationis seu virtute. Primò enim rationem amamus (hoc ad virtutem pertinet) deinde movemur ad auscultandum quid velit (hoc ad diligentiam pertinet) tertio percipimus quid velit (hoc ad sapientiam pertinet) & quidem inter cætera, quæ vult, percipimus nonnunquam, etiam hoc illam

veniat illa *Sapientia ſpeculativa*? Nondum tamen hic caput difficultatis eſt : facilè enim reſpondebis, *Sapientiam ſpeculativam* provenire ex Diligentia ſeu auſcultatione ad Rationem, quatenus Ratio etiam in rebus naturalibus [i] verſatur ; Sed unde hæc Diligentia ? & à quo Amore Rationis ? Hîc caput difficultatis eſt : Non enim apparet Diligentiam illam eſſe ab Amore obedientiæ erga Rationem : nam hic Amor in illis quæ meræ ſpeculationi ſubjecta ſunt, [k] quales res Phyſicæ, [l] non habet locum : Non etiam ab Amore affectionis erga Rationem : [20] quia quod ex illo Amore eſt,

illam velle, uti ſe non tantum in rebus Ethicis verſantem, & jubendo vel prohibendo occupatam ; ſed ſe etiam in rebus Phyſicis verſantem & exhibendo occupatam auſcultemus : proinde auſcultamus ſicut juſſerat ratio : eſtque hæc auſcultatio obedientialis quædam diligentia, participans nempe ſimul naturam diligentiæ (hoc ipſo quo auſcultat rationem) & naturam obedientiæ (hoc ipſo quo juſſum rationis exequitur) eſt igitur hæc obedientialis Diligentia, alterâ illâ, quam puram vocavimus, Diligentiâ poſterior, atque hæc eſt, quæ ſapientiam Phyſicam parit.

[i] Quanquam illæ non pendent à noſtro arbitrio, noſtraque providentia.

[k] Et ubi nobis nihil eſt agendum.

[l] Sol, ſydera, aqua, aër, &c.

20 *Quod ex illo amore eſt, peccatum eſt.*] Quicquid ex paſſione eſt, peccatum eſt : oportet enim nos non paſſione, ſed ratione adductos agere, quicquid ex propoſito

Peccatum est, & ad intemperantiam pertinet, ut alibi ostendemus: Quorsum autem *Sapientiam speculativam* Peccato supponere?

posito agimus: distinguendum autem est inter *agere cum passione*, & *agere ex passione*: nam *agere cum passione* est habere comitantem opus suum passionem aliquam, quæ operi causam non dederit; hoc vero non est in vitio ponendum: quinimo quamdiu homines sumus, nulla nostra actio est, quæ non aliquâ passione comitata se prodeat: & quò corpore saniores vegetioresque sumus, eò solent actiones nostræ vivacioribus passionibus aspergi & quasi tingi atque infici. *Agere* vero *ex passione* est ita agere, ut passio causam det actioni; hoc vero semper & necessario in vitio est (ut jam ante Cap. I. §. 1. etiam annotavimus & probavimus, magisque adhuc probabitur tract. 4.) E.G. pater castigat filium cum irâ, quando ratione solâ permotus castigat, ira tamen quædam hanc actionem comitatur, sed ob hanc ipse nihil inter castigandum facit aut omittit: hic igitur probus pater est, etiamsi enim cum ira castiget, non tamen castigat ex irâ: sed pater verberat filium, quia filio iratus est pater, sic nempe ut ira in causa sit cur verberet: hic malus homo est, licet forte justissima etiam adsit verberandi ratio, imo & tantum & omni modo, quo eum verberat, verberandi: licet enim eo casu apud homines facile se excuset ut qui internam animi affectionem non assequuntur, revera tamen peccat, ut qui non ex ratione (quæ justa quidem subest) sed ex passione agat. Cum igitur amor passio aliquid nos jubet facere, non possumus ejus jussa exequendo non peccare; cum vero se actionibus nostris interponit, nihil mali est: comitari illas potest, sed non prævertere.

nere? [21] cujus germana soror (Prudentia) vera est Virtutis soboles,

— *magnum Jovis incrementum*:

Sed nec ab aliquo alio Amore effectionis erga Rationem (puta benevolentiæ vel concupiscentiæ) progigni potest illa Diligentia, quæ in Theoreticis versatur: quia (quod *cap.* 1. §. 1. *num.* 6. & 7. vidimus) hi Amores in Rationem non quadrant. His ita perpensis, dico Diligentiam illam, quæ *Sapientiam speculativam* parit, naturaliter oriri ex Virtute seu ex Amore obedientiæ erga Rationem. Ideo enim probi [22] (qui soli sapiunt) Rationem in rebus Physicis

21 *Cujus germana soror (Prudentia) vera est virtutis soboles*] Non tam proprie sorores sunt sapientia speculativa & Prudentia, sed potius consobrinæ, seu duarum sororum filiæ: nam prudentia nascitur ex diligentiâ purâ. (seu ex diligentiâ in rebus moralibus versante) Sapientia autem speculativa seu Theoretica nascitur ex diligentia obedientiali: quæ cum non aliud quam obedientia quædam sit, patet prudentiam & sapientiam speculativam duarum sororum filias esse, hanc quidem obedientiæ, illam vero diligentiæ: nam has sorores esse patebit §. seq.

22 *Qui soli sapiunt*] Nimirum illi soli passionibus suis non turbantur inter auscultandum rationi; cæteris, ne rite & ut decet auscultent, impedimento sunt passiones, quibus obsequi consueverunt, quæque obsequio crescunt, ut flamma oleo. (ut latius Tract. 4.) Hi ergo cum non bene auscultent, non bene etiam rationem

auſcultant, ut melius eam agnoſcant (quod etiam ex dictis jam ſtatim *num.* 3. colligi poteſt) meliuſque & promptius dictamen ejus exequantur in rebus Ethicis ; Alio aliquo Amore (qui nempe ipſa ſpeculationis ineſcetur dulcedine) ad ſpeculandum adduci, vanitatis & intemperantiæ genus eſt. [23] & haud umquam ſolidam illam ac genuinam Sapientiam pariet ; ſed ad ſummum ſpuriam aliquam & inanem, opinionibus, ſuſpicionibus, deliriis, ſomniis, erroribus & futilibus argutiis ſcatentem. Sed iſta clarius patebunt, cum de præmio Virtutis agemus. Quamvis igitur Ratio in Theo-

tionem capiunt (in quo tamen ſolo ſapientia conſiſtit) illi vero auſcultant ut decet, adeoque capiunt rationem ut decet ; ſoli proinde capiunt non tantum in rebus moralibus, ſed aliis etiam quibuſcunque, quas contemplandas ſibi conſtituerunt. melius hæc intelligentur, ubi de præmio virtutis agetur.

23 *Et haud umquam ſolidam illam ac genuinam ſapientiam pariet*] Tota ratio ſapientiæ ut jam ſæpe inculcatum eſt, conſiſtit in perceptione rationis : oportet ergo captare rationem, ſeu auſcultare, in quo conſiſtit natura diligentiæ. Quod ſi quis rationem captet paſſione aliqua adductus, is hoc ipſo deficit à Ratione (quandoquidem hoc nihil aliud ſit, quam peccare, ſeu rationem deſerere) fruſtra igitur captat id, à quo inter captandum continuo recedit: qui ſic captat, nunquam capit : qui paſſione adductus rationem quærit, nunquam illam invenit, nam per paſſionem ſemper à ratione abducitur.

Theoreticis, non possit à nobis amari amore tali, qui nos instiget ad ei ibi obediendum; potest tamen ibi amari eo amore, qui instiget ad ei obediendum alibi, nempe in Practicis & Moralibus; [24] Eadem autem est Ratio, quæ & res Physicas [m] nobis exhibet, & Ethicas injungit.

24 *Eadem autem est ratio, quæ & res Physicas vobis exhibet, & Ethicas injungit.*] Eadem quoad modum dictaminis: nam & in Physicis seu Theoreticis, & in moralibus seu Ethicis ex æquo dictat & suggerit ratio; non tamen eadem omnimodè: nam insuper ratio in rebus Ethicis lex est (non dictat simpliciter, sed dictat aliquid faciendum, aliquid omittendum esse, & onus, obligationem ac officium nobis injungit) quomodo ad res Physicas non pertinet.

m Quæ sunt illæ res, quæ nullum nobis officium injungunt, non à nobis agendæ, sed videndæ; Ethicæ autem res sunt agendæ nobis & spectant non contemplationem, sed actionem, sed officium.

Argumentum hujus.

§. 1. *De Diligentia.*

Diligentia est auscultatio Rationis. Hæc Num. 1.

Partes ejus sunt duæ. Aversio à rebus externis (hæ enim impediunt auscultationem) & conversio intra se (ibi enim ratio, quæ auscultanda est, habitat) sic solemus naturaliter procedere, & omnia, quæ extrinsecus nobis perhibentur, intra revocare ad examen Rationis nostræ solemus. Hæc Num. 2.

Adminiculum diligentiæ est familiaritas cum ratione: initur ista familiaritas duobus potissimum modis; primo frequenti repetitione eorum, quæ scimus, & in quibus manifesta est ratio: secundo, cultu disciplinarum earum, quæ ratione ac demonstratione maxime gaudent, quales sunt Mathematicæ. Hæc Num. 3.

Fructus diligentiæ est prudentia: nam diligentes auscultando captant rationem, prudentes vero, quod diu captavere, tandem capiunt: nam naturale est, & ita omnino natum est fieri, ut qui captaverit, sæpe tandem etiam capiat. Hæc Num. 4.

Sa-

Sapientia autem ſpeculativa, quæ magnam cum prudentiâ habet affinitatem, naſcitur demum perfecte poſt prudentiam: Prudentia enim videt rationem jubere ſe audiri in rebus Phyſicis, cui juſſui cum obtemperatur, parit ea obtemperatio ſeu obedientia ſapientiam Theoreticam ſeu ſpeculativam. Hæc Num. 5.

§. 2. *Obedientia.*

[a] Altera proprietas Virtutis, Obedientia: Cum enim Amor Rationis ad Diligentiam te adduxerit; Diligentia, Rationis auditorem te fecerit: eamque audiendo didiceris, quid ipſa præcipiat (quod Sapientiæ & Prudentiæ eſt) reliquum eſt, ut eodem Amore Rationis inſtigante, quidquid Ratio præceperit, exequâre (quod Obedientiæ munus eſt) Siquidem repugnat amare te Rationem, intelligere etiam quid ipſa velit; id tamen, cum res poſtulat, effectum non dare. Etiamſi autem Obedientia naſcatur ex Virtute, poſt Diligentiam, imo etiam poſt Prudentiam; [1] tamen proximè naſcitur ex Virtute; (Virtute

[a] Ratio in rebus moralibus lex eſt: lex amari nequit, niſi ei obediamus.

1. *Tamen proxime naſcitur ex Virtute.*] Nec enim ideo

tute enim seu Amore Rationis agitur ad exequendum, quod Ratio præcipit, quisquis rite obediens est) Secus atque contingit in Prudentia : quæ ex Virtute quidem nascitur; sed remotè, nempe mediante Diligentiâ : Ita ut Diligentia & Obedientia filiæ sint Virtutis, hæc natu minor, illa major; Sapientia vero atque Prudentia sunt neptes Virtutis : quia ex Diligentia nascuntur proximè ; non autem proximè ex Virtute.

2. Partes Obedientiæ sunt duæ: Facere, & Omittere : omittere, quod vetat Ratio, facere quod jubet. In Physicis unum

ideo vir bonus exequitur, quod dictat ratio, quia aut auscultavit rationem (quo casu obedientia ex diligentia nasceretur, & non proxime ex ipsa Virtute, seu amore rationis) aut percepit quid illa dicit (quo casu obedientia proxime nasceretur ex prudentia) sed quia amat rationem ; nempe id unum est quod movet ipsum ad faciendum, quod jubet ratio, quod rationem amet. Obedientia igitur supponit quidem diligentiam & prudentiam (scire enim oportet quid jubeat ratio, antequam fiat quod jubet ratio, sciri vero hoc non potest, nisi auscultetur ratio) sed tamen ex his non nascitur: hæ non movent ad obediendum: Et sunt quidem conditiones obediendi, sed non causæ ; nam sola causa obediendi est amor : ideo enim obeditur rationi, quia amatur ratio : solus ergo amor rationis, id est virtus obedientiam procreat : sed similitudine res forte fiet clarior : ut incalescas, abeundum est hinc & accedendum ad ignem, hæ sunt conditio-

num atque simplex insigne Rationis est, *Exhibere*; [2] in Moralibus geminum, *Præcipere*

ditiones ut incalescas ; neutrum causa est ; sed causa caloris erit ignis, ad quem accedis, *Sic & auscultare & percipere* quid jubet ratio conditiones sunt obediendi, causa vero hujus caloris, hujus obedientiæ, est ille ignis, ille amor rationis, qui instigat ad obediendum.

Sic & auscultare & percipere. Si auscultasses quidem quid ratio dicat, & percepisses etiam, quod ratio dicit, nisi tamen amares rationem, non faceres quod dicit ratio : unde amor solus est, qui te instigat ad obediendum, cum ritè obediens es. "

2 *In moralibus geminum.*] Proprius locus & velut domus atque familia rationis est Ethica : in qua nullis prærogativis ratio se prodit, nam in rebus physicis Ratio tantum exhibet seu dictat ; in Ethicis vero seu moralibus & item dictat ratio (quod ad diligentiam pertinet) insuper vero etiam præcipit atque vetat (quod ad obedientiam spectat) & regulat (quod justitiam concernit) & onerat atque obligat (quod humilitas curat.) Ex quibus vides rationem tantum obiter in rebus Physicis versari, & velut peregrinari, cum in rebus Ethicis deditâ operâ versetur & totam se quasi effundat : ut proinde hæc domus ejus merito dici possit ; quamvis enim etiam in practicis disciplinis, quæ extra genus morum versantur (velut in Logica, in Pictura, cæterisque liberalibus vel mechanicis artibus) ratio quodammodo etiam jubeat atque vetet, regulet & oneret. (V. G. præcipit syllogismum sic esse faciendum, vetat illum aliter fieri : Et per consequens regulas tradit & onus injungit disputanti vel argumentanti) non absolute tamen vetat aut præcipit ; sed fere sub conditione, nempe si hoc vel illud (puta syllogismum) conficere in animo habes ; in rebus autem moralibus absolute præcipit ratio aut verat, nullâ interpositâ conditione.

cipere & *Vetare* : [b] Obedientia in rebus Physicis, nulla propriè : quamvis enim quod exhibet ibi Ratio, cernamus; id tamen cernere non est Obedientiæ ; Aut si ideo cernis & notas, quæ Ratio ibi exhibet, quia Ratio jubet ea cernere & notare, [3] hoc jam non ad Physicam pertinet, sed ad Mores : solùm igitur in rebus Moralibus locum habet Obedientia : Quæ proinde vetanti Rationi omissionem accommo-

b Ratio exit in mores : vestigia sunt præceptum & *interdictum* : obedientia sequitur patrem, quocunque incedat, & vestigia sua facere & omittere accommodat paternis ; facere ad præceptum, omittere ad interdicti modulum accurat.

3 *Hoc jam non ad Physicam pertinet, sed ad mores.*] Nempe illud. Quia redit hoc negotium Ethicum & morale : videre enim, quod dictat ratio, si ibi sistetur non est morale, non pertinet ad obedientiam; sed videre hoc quia ratio jubet, aut quia passio impellet, seu videri aut quia decet aut quia lubet, hoc jam morale est : Et siquidem quia decet (seu quia ratio jubet) hoc probum est, & ad obedientiam pertinet, sin quia lubet (seu quia passio jubet) hoc jam malum est & ad sui ipsius servitutem pertinet. Et quidem quotiescunque videmus in Physicis, & notamus quid ratio dictat, totiens id vel quia decet facimus; sed hæc lascivia *quia decet* vel *quia lubet* ad Physicam non pertinet (cujus totum negotium absolvitur in τῷ videre quid exhibet ratio) hoc autem quia lubet aut decet, physicam egreditur & in Ethicam se insinuat; unde bene dictum est in rebus physicis obedientiam nullam esse, nullam servitutem, nam hæ soli Ethicæ debentur.

commodat ; mandanti actionem c : 4 Et quidem quod jubet Ratio, præstandum est aliquando ; quod vetat, faciendum est nun-

c Est inter hypocritas callidum aliquod & quam maximè versutum genus, quod gressum rationis & indolem ejus subtiliter novit imitari ; hi homines id moliuntur, ut virginem nostram, *Obedientiam*, dulcem illam gratiam, seducant ad hypocrisin : sed adversus hos malè feriatos tenebriones, probè armata est : nam quamvis cæca est (ut in fine libri patebit) præstat tamen auditu, & propterea suspectat omnes gressus, qui juxta hominum placitum strident & non nihil crepant ; probè gnara paternos incessus admodum esse placidos ac divinos.

4 *Et quidem quod jubet ratio, præstandum est aliquando ; quod vetat faciendum est nunquam.* Unde distinctio nascitur in scholis decantata inter præceptum positivum & negativum : positivum obligat pro nunc aut tunc (ut loquuntur, negativum obligat pro semper : ut *honora patrem* positivum præceptum est, ideoque non obligat pro semper (non semper enim honorandus est, sed tunc cum res tulerit, ut honorandus esse videatur) *Non occides* negativum præceptum est, & semper ei vacandum est, id est, neque nunc neque tunc &c. occides unquam : unde negativa præcepta habent sensum copulativum per neque (ac si dicas, neque tunc facies, neque tunc & sic de reliquis instantibus temporis) positiva autem præcepta habent sensum disjunctivum per vel (ac si dicas, vel tunc facies, vel tunc &c.) Ostendunt interim præcepta positiva semper etiam adjunctum habere præceptum negativum : ut *honora* adjunctum habet *non læde*, *non injuriâ affice*, quæ pro semper obligant : etiamsi enim parentes non semper honorandi sint, nunquam tamen lædendi aut violandi sunt.

numquam: v. g. jubet Ratio comedere, bibere, corpus reficere; hoc igitur aliquando faciendum, scilicet ubi, quando & quomodo faciendum Ratio præcipit; Sed vetat Ratio se ipsum interimere; id ergo nunquam faciendum est.

3. [5] Adminiculum Obedientiæ hoc erit: si animum paulatim abducamus ab agendis iis, quæ merè hominum institutis, moribus & consuetudine contineri, certò scimus: aut potius quam studiosissimè caveamus, ne quid umquam horum faciamus ([6] facienda enim sunt aliquando ex præscripto Rationis) quia moris sit, aut consuetudine receptum, aut consensu hominum

5 *Adminiculum Obedientiæ hoc erit*] Optima via ad veram obedientiam est, discedere à fucatâ illâ & larvatâ, quæ hominibus servit obedientiâ; similis est enim exteriori apparatui & fronte veræ obedientiæ & seducit multos illâ suâ similitudine: imo tam similis est, ut multi (inter quos subtiles etiam aliqui philosophi, & malorum illorum politicorum vulgus omne) nullam aliam agnoscant obedientiam, præter eam, quæ principibus & magistratui servit.

6 *Facienda enim sunt aliquando ex præscripto rationis.*] Lex humanâ (idem est de more & consuetudine, nam hæc vim legis habent) nunquam potest nos per se obligare, faciendum tamen aliquando est, quod homines jubent, non quia ipsi jubent, sed subinde, quia Deus jussit, ut iis in certo casu morem geramus (sic sæpe faciendum est, quod parentes & magistratus

minum ac auctoritate firmatum; [7] sed solùm quia Deus jubet & Ratio postulat: Alioqui enim Rationis dictamina facilè obscurantus jubent) subinde quia aliter legi Divinæ seu rationi parere non possumus, nisi fecerimus, quod homo quispiam jusserit: sic aliquando faciendum etiam, quod latrones jusserunt: V. G. si in sylvis ab iis deprensus fueris, nummos, vestes, gladium iis tradere, imo si fœda etiam aliqua modo, ne directè sint contra legem Dei (puta excrementum pecoris (honorem præfamur) vel etiam hominis devorare) faciendum, erit, non ex latronis jussu, sed quia aliter hic servari non potest lex Divina de retinendâ vitâ, de qua infra Oblig. 2. pag. 92. Ex quibus patet, bonos multa sæpe facere, quod mali jusserunt; nunquam tamen faciunt, quia illi jubent, sed quia posito illorum jussu resultat casus obligationis divinæ.

7 *Sed solum quia Deus jubet & ratio postulat.*] Solus enim Deus seu ratio potest esse finis-cui obedientiæ (finis inquam ultimus, nam solus hic proprie finis est) Nunquam hominem aliquem isto honore dignari licet: potest interim homo aliquis esse finis subordinatus, & ita fit cum parentibus & magistratui civili tirè atque ex ratione imperanti paretur: eo enim casu quidem finis-cui-obedientiæ sunt: iis enim ipsis obeditur, Deo jubente ut iis pareamus; maxime tamen obeditur Deo, utpote qui sit finis-ultimus-obedientiæ: nam his hominibus obedimus, quia Deo hoc jubenti obediendum est, sæpe autem exsequimur, quod alius quispiam jusserit, *Sic ut ei nullo modo pareamus*. (Parent boni Deo quidem absolute soli; sed etiam hominibus quibusdam, & quidem modo aliquò accedente ad absolutam & perfectam obedientiam, cum homines illi Deo subordinantur, ita scil. ut his pareamus, quia Deus jussit,

fcurantur, opacantur [8] & confunduntur cum

juſſit ut pareremus (in quo ordine ſunt parentes, quibus, ut ipſum nomen indicat, parendum eſt, ſub quibus etiam magiſtratus boni & rectores veniunt) his enim dicimur directè obedire: ſunt enim quaſi in illâ lineâ rectâ, quâ voluntas viri boni tendit in Deum tanquam finem cui-ultimum-obedientiæ ſuæ, etiamſi non conſiſtant ultimo loco in iſtâ lineâ, ideoque nec proprie voluntas in eos feratur, ſicut Leydâ Hagam tendens non proprie ad domum **ten deelen** / nec propriè ad ſylvam, ſed Hagam tendit, hæc tantum in curſu & itinere ſuo tranſmittit. Eſt igitur tertius modus parendi indirectè, qui omnium imperfectiſſimus eſt, cum ſcil. is cui paretur, in illâ lineâ rectâ non conſiſtit, qua voluntas noſtra in Deum tendit: ſic, latroni in ſylvis obedimus) ne quidem tanquam fini ſubordinato noſtræ obedientiæ: ut cum facimus in ſylvis, quod latrones jubent, ſicam nobis intentantes, ut faceremus: hoc enim caſu merè obedimus Deo (ut hic probi ſimus) jubenti ut vitam conſervemus; latrones autem penitus per obedientiam noſtram non attingimus: quæ magis patent paulo infra hic Num. 4.

8 *Et confunduntur cum iis*] Nimirum Ratio eſt lex, leges autem humanæ ſimilis tenoris, ſimileſque ſunt quoad faciem apparentiæ cum verâ illâ divinâ lege, unde qui non aſſuevit diſcrimen inter has obſervare, facilè in poſterum decipitur, & quæ ſimilia ſunt pro iiſdem habet, & confundit: Ex quo errore (nam error omnis in alios errores præceps eſt) facile ſequitur ut deinceps nullam putet eſſe legem niſi humanam, nihil hic attendat præter conſuetudinem & hominum mores, in quam ſententiam propendet Ariſtoteles, ut ex locis hic citatis & multis aliis patet.

Nebu-

cum iis quæ usu & legibus [d] humanis constituta sunt : Unde popularis ille Philosophus (Aristoteles *lib.* 1. *Ethic. cap.* 3.) conqueritur, *in rebus, quæ honestæ, quæque justæ sunt, quas Ethica considerat, tantam esse dissensionem, ac tantos in iis versari errores, ut lege* humanâ *tantummodo, non naturâ constare videantur* : Ita homini vano, qui pleraque definivit ad commune judicium, pleraque [e] ad popularem intelligentiam accommodavit, [f] hîc hæret aqua: & merito laborat in Scientia, quæ maximè sublimis, & earum rerum est, quæ longissimè sunt [g] ab imperitorum intelligentia sensuque disjunctæ. Sed nec demonstrare se res eas velle, nec ad amussim

Nebulones autem hodie multi (qui politici vulgo dicuntur, sed injuriâ) non propendent modo, sed manibus & pedibus in eam sententiam eunt : quod ex ignorantiâ veræ philosophiæ (unde nihil non mali) in illis evenit.

d Ac placitis.

e In universa philosophia sua.

f Et præjudiciis vulgi, ejusque moribus ac placitis cuncta ferè determinavit.

9 *Ab imperitorum intelligentiâ sensuque disjunctæ.*] Hoc potissimum obtinet in humilitate, & illis, qui ad eam spectant : *Nihil quidem magis absonum popularibus auribus* (Non laborant circa humilitatis materiam, magnopere præjudiciis intellectus sui" (nam quid clarius, quam legem non esse in favo-" rem?

sim exigere, 1° sed crassè tantùm obiterque tractare confirmat : & quo iterum popularis

rem ? adeoque eum, qui legi pariturus sit sui causâ non constituisse agere) sed magnopere laborant cupiditatibus suis, quibus semper inclinantur, ut omnia propter se faciant : has quamdiu non superarunt, judicant non ut intelligunt sed (quod dicitur) ut affecti sunt, seu ut cupiunt) quid enim magis absonum popularibus auribus accidere potest, quam hoc verum & piæ Ethices fundamentum : *Nihil sui causâ faciendum esse, suæ felicitatis atque beatitudinis nullam ducendam esse rationem.* Certe populo persuasum est, omnia agenda esse propter se, & propter suam felicitatem, nam & qui minus probi sibi videntur, omnia lucri, commodi & voluptatum suarum causâ faciunt : Et qui probi sibi quam maxime videntur omnia ad æternam beatitudinem, quæ eos post hanc vitam maneat, consequendam faciunt, nemo in officio, nemo in obligatione suâ stat ; nemini satis est ad agendum, præcepisse Deum ut ageret.

10 *Sed crasse tantum, obiterque tractare confirmat.*] Nec injuriâ, si verum sit quod statuerat, nempe res Ethicas non tam à natura & Ratione, quam ab humano arbitrio dependere : nec enim plus merentur, si ita sit ; quamvis & in his rebus, quæ merè arbitrariæ sunt, plus satis operæ ponatur à multis : unde Ciceronis justa illa querela, aut expostulatio. *Quid? Partus ancillæ sitne in fructu habendus, disputabitur inter principes civitatis?* Hæc (quo digitum intendit ad hæcce nostra moralia) *quæ vitam continent omnem, negligentur?* Lib. 2. de Fin. Bon. & Mal. sub initium.

pularis sit, [11] aliis etiam circa res Ethicas versantibus, idem juris esse contendit: *Satis erit*, inquit ibidem, *cum de rebus, & ex rebus ejusmodi verba facimus, si rudem quandam veri formam adumbremus, & cum de rebus, quæ plurimum eveniunt,* [g] *atque ex talibus disputationem instituimus, satis erit si talia quoque concludamus:* [h] *Eodemque modo quæcunque ab alio dicuntur, accipi probarique debent: est enim hominis probè instituti,* [12] *tantam in unoquoque genere subtilitatem*

11 *Aliis etiam circa res Ethicas versantibus.*] Tantum defert vir ille vanus & Popularis rudibus illis in Ethica tractatibus ne quando emergat politior aliquis, qui crassam illam & rudem Ethicam, in qua vitia facile stabiliuntur, & reconduntur refellat, & Augiæ illud stabulum repurget, in quo & ipse Aristoteles cum gentibus suis Philosophis volutatur, & ut hic videmus libenter impune adhuc volutaretur: itaque deterret magna ingenia à studio Ethices, persuadens hoc non esse ad palatum ipsorum, hoc non esse subtiliter exigendum; sed rudi & pingui minervâ, ad hæc sufficere: quemque de circulo posse.

g Etiamsi non semper eveniant.

h Nimirum quæ præter propter sunt (**daer/ of daer omtrent**) ut loquuntur geometræ sive agri-mensores.

12 *Tantum subtilitatem desiderare.*] Innuit, ecce res Ethicas non esse capaces magnæ subtilitatis, & per consequens tantum ruditer tractari debere; sed quam falsus sit satis patet ex infinitis erroribus, quibus se & Ethicam suam, dum eam sic ruditer tractat, implicavit: imprimis aberrat cum cæteris Gentilibus à janua; humilitatem ignorat; quam nullo negotio,

si

tilitatem desiderare, quantam rei ipsius natura recipit: Atque adeò latam viam munivit popularibus vitiis, [i] quæ passim in sequentibus librorum suorum paginis [13] pro virtutibus, lectoribus suis venditat. Contra verò statuunt omnes pii, res has non levi manu adumbrandas esse, sed penitus in animo exarandas & exaggerandas esse: his dies atque noctes incumbendum; Magnam perspicacitatem, magnam subtilitatem hîc requiri, vel ad hoc solum, ut ea

si non nihil subtilius (ut alias philosophiæ partes sæpe minus quam subtiliter) res Ethicas exegisset: quam enim quoniam facile est videre, eum, qui rationem ut legem (nam Dei illa lex est) amplexurus sit, debere recedere à seipso? Cum lex qua talis, semper omnus & officium injungat, de favore ejus, cui fertur non laboret; esto quod ex officio sæpe favor aliquis in eum, qui officio ritè functus sit, redundet.

i In versu belgico ea ab auctore pleniſſimè appellantur **des volks hoester-zonden**/ id genus vitiorum, quod placet, & gratum est, cui indies fomenta subministrant, & per omnem vitam latè serpunt.

13 *Pro virtutibus lectoribus suis venditat.*] Ut gloriam seu appetitum consequendi sibi honores & dignitates, quem ad virtutem magnificentiæ refert aut magnanimitatis: item iram, inclinationem ad agendum ex ira, quam in rebus bellicis aliisque arduis & difficilibus negotiis magnopere commendat, & generatim actionem ex passione (quæ ipsissimum peccatum est) nullam enim novit virtutem aliam, quam quæ agit ex passionibus moderatis, seu ad mediocritatem aliquam redactis; ut adhuc videbimus infra

ea quæ hominum placitis inſtitutiſque, ac ea quæ Ratione conſtant, diſcernere valeamus: ſine quo delectu nemo umquam bonus fuit.

4. [14] Fructus Obedientiæ eſt Libertas: [k] Ne-

14 *Fructus Obedientiæ eſt libertas.*] Prima radicalis & eſſentialis libertas eſt *facere, quod vis.* Hæc libertas reperitur in omni opere morali, ſeu ad vitium, ſeu ad virtutem pertineat: quæque hac libertate carent opera, ad naturam non ad mores pertinent. Accidentalis autem libertas eſt: *Facere, quod conſtituiſti,* & multa ſunt quæ iſtâ libertate carent opera noſtra: ut quæ ſubinde ex conſuetudine aut vehementi aliquâ paſſione abrepti, antequam ſatis, quid facturi ſimus conſtitutum ſit, exequimur. Hæ libertates non ponuntur in fructu ſeu in præmio virtutis, ſed in exercitio: eſt igitur alia ac tertia quædam libertas, quam omnes ambiunt, & à qua libertas nomen ſuum habet; nempe *facere quod libet*, aut ut honeſtius loquimur (*libere* enim & *lubere* male ſonant quandoque libidinem ingerunt audienti, non tantum libertatem) *agere quod ex animi ſententia eſt*: qua libertate V. G. non gaudet mercator, qui obortâ tempeſtate merces ſuas abjicit in mare: licet enim ibi quod vult agat, imo quod conſtituit, agat, (adeoque liber ſit juxta duos priores modos libertatis) non tamen agit, quod lubet ei, ſed prorſus agit contra animi ſui ſententiam, minimeque id ageret, ſi non id agere compelleretur. Hac poſtremâ libertate ſemper & ubique liberrimus eſt vir bonus, iſque ſolus: nihil hic unquam facit contra animi ſui ſententiam, nihil cujus eum pœnitere neceſſum ſit, ſi modo ad integrum opus ſuum, omnibuſque ſuis circumſtantiis inveſtitum animum attenderit: quod addo, quia cum partem tantum aliquam operis ſui attendit, ſæpe videbitur contra

k Nemini enim servit, qui Rationi servit, sed liberrimus est hoc ipso: facit quod vult, quod non vult, non facit, & tantum

tra animi sui sententiam agere. V. G. latroni sui aut tyranno facultates & fortunas suas exigenti concessit eas: aut forte patrem occidit invincibili ignorantiâ ductus & hostem esse ratus: hisce casibus vir bonus contra animi sui sententiam egisse videbitur (non concessisset enim facultates Tyranno suas, si his non concessis salvus esse potuisset: nec occidisset patrem, si patrem esse sciviſſet) sed hoc videtur tantum, atque hoc ita etiam est, cum animum ad partem tantum operis sui reflectit; cum vero integrum opus suum considerat (cogitatque se facultates suas Tyranno cessisse, quia obligatione & lege Dei, quæ de tuenda vita est, obligabatur: Et patrem occidisse se, quia hostem Patriæ occidere debebat, putabatque eum esse patrem suum) non potest ei displicere: est enim ex dictamine rationis peractum, ipse vero nihil vult, quod ab isto dictamine dissentit, & omnia illa semper vult, quæ cum isto dictamine consentiunt, itaque nec pœnitet eum, nec penitere potest unquam istius operis, quo in casu posito, vel necessarias suas facultates cessit, vel patrem invincibili ignorantia circumventus occidit: eatenus hæc non sunt contra rationem, & eatenus tantum ab illo facta sunt.

k Symbolum & unica libertatis tessera: non Coactus non invitus: **niet met dwank / niet tegen dank**: Concupiscentiam potest id, quod sui studiosus concupiscit, destituere (hoc verò est Coactè & invitè) amor rationis à ratione nequit separari (est ergò in totum hic gratum & acceptum omne **met dank en sonder dwank** / nihil Coactum invitum nihil) nam amor rationis est ipsa possessio rationis: siquidem ratio aliter nequit ab anima capi, quam ve-

ri

tum facit ac non facit, quantum ipse constituit, non citra, non ultra, ne latum unguem quidem (In quo sanè consistit summa libertas) Cum enim vir bonus ac Rationi obediens, id unum ubique, & faciat, & facere constantissimè velit, quod Ratio præcipit; id verò, nec faciat umquam, nec umquam facere animum suum inducat, quod illa prohibet: liquet eum: & facere semper quod vult, nec umquam facere quod non vult. Etsi fortè væneat, & calamitosam servitutem servire cogatur; tamen etiam tunc liber est, [15] etiam tunc agit quod vult, & hoc unum agit:

E Herus

10 Amore (qui enim hic querit, non frustra querit, sed invenit) id vero est firmo proposito faciendi, quod jubet ratio: Amor rationis multa patitur, multa fert, affligitur? Illa afflictio, in quantum ad se pertinet, rationalis est, cum ratione convenit: est ergo grata & accepta, **al met dank / en sonder dwanck /** quandiu est, quod est, nimirum Amor rationis, studium rationis.

15 *Etiam tunc agit, quod vult.*] Id est, quod libet, seu quod ex animi sententia est, alioquin etiam mali agunt, quod volunt; imo & agunt, quod constituerunt agere, seu deliberate agunt: hæc enim in omni fere opere morali, sive bono sive malo interveniunt; temperatur enim tamen hic isti phrasiologiæ *quod libet*, quia ferè male sonat & ex communi usu magis libidinem quam libertatem significat, ut adhuc ante notavimus. Mali itaque etiamsi duplici priori

liber-

Herus eum ſuus bajulare jubet? bajulabit quidem: arare? arabit: pecudes paſtum exigere? verrere? nere? & quæ id genus alia

libertate liberi ſint; hac tamen tertiâ nunquam gaudent, nunquam agunt ex animi ſententia: nunquam agunt quorum eos pœnitere non ſit neceſſe; ſemper ita agunt, ſicut mercator, qui merces ſuas invitus abjicit in mare: Et quamvis populo ſubinde quædam libenter facere videantur, neceſſum tamen eſt multa paſſim occurrere iis, quæ illibenter & inviti faciant; fruſtrari enim poſſunt eorum ſtudia & labores optato ſucceſſu: *Imo ſemper & neceſſario fruſtrantur.* (Mali omnia agunt propter ſe (nec enim aliud eſt peccatum, quam exlex actio: qui enim ob legem agunt, nunquam propter ſe agunt, ex leges autem non habent aliud ob quod agunt quam propter ſe) cum igitur mali omnia agunt propter ſe, omnis tamen eorum actio naturaliter & fatali neceſſitate tendit contra illos, ſeu tendit in eorum graviſſimam perniciem & calamitatem: ſicut conjectio olei in incendium naturaliter tendit non ad reſtinctionem, ſed ad augmentum incendii (hoc infra evidenter demonſtrabimus, ubi de pœna peccati) cum igitur ſemper ut ſibi proſint, agant; agendo autem nunquam ſibi proſint, ſed ſemper acerrimè obſint: liquet clariſſimum id eſſe, eos ſemper & ubique optato ſucceſſu fruſtrari, ſemperque inviſiſſime agere, nunquam ex animi ſententiâ, nunquam quod libet, ſemper quod diſplicet: ſicuti, qui ad reſtinguendum incendium, oleum injicit, putans eſſe aquam, invitus hic eſt, nec agit, quod libet, aut quod placet, ſed quod diſplicet: eo quod natura actionis abludat ab intentione animi, aliud proſequentis: ſic

alia sunt duræ vel abjectæ servitutis? faciet, [16] Non tamen quia jubet herus; [17] sed quia ipse vult, hæc faciet: Nam Ratio rebus ita se dantibus, hæc facienda decernit; ipse autem hoc unum vult, decre-

sic & mali cum propter se agant, & tamen natura actionis eorum sit contra ipsos, semper inviti esse" intelligentur, semper contra animi sui sententiam" agere.) (Sed hoc dum præcox est, alio loco reservabimus) in qua frustratione necessario invitum est; Boni vero nunquam frustrari possunt, ut hic in textu demonstratur.

16 *Non tamen quia jubet herus.*] Servire alicui nihil aliud est, quam facere aliquid quia ipse jubet, servire autem alicui non est facere quod ipse jubet: nisi enim simul facias quia jubet, non servis ipsi: ut ex exemplo, quod mox pag. 47. Sequitur, evidentissimum fit: facit itaque vir bonus sæpenumero, quod jubet homo aliquis, nunquam vero facit, quia jubet homo: nunquam ergo homini alicui servit; sed rationi & Deo: facit enim quod hi jubent, & mere ideo facit, quia hi jubent.

17 *Sed quia ipse vult*] Nec hoc in rigore, nam voluntas viri boni ad summum est finis-cui-subordinatus itaque vir bonus non facit quia ipse vult, sed quia Deus vult, seu quia ratio (quæ Dei voluntas quodammodo, certè lex est) præcipit: unde patet virum bonum nunquam sic posse esse liberum, ut non serviat: servit enim Deo & rationi, atque in ea servitute tota ejus consistit libertas; cum absoluta libertas, & ab omni exempti servitute tantum in Deum quadret. Hactenus ergo facit, quod vult vir bonus, quia nihil vult, nisi quod jubet ratio; contra quam nihil agit, nisi velit: est enim impossibile contra rationem agere eum, qui hoc nolet.

to isto stare: Nec ideò servire putandus est, quia & injungit herus, & ipse quod injunctum est exequitur: Si enim vicinus [1] tuus, quoties te domo egredientem videt, egredi mandet: quoties ingredientem, ingredi quoties ad iter accinctum, eo contendere jubeat, quo cogitas: ridebis fortè nugas hominis malè feriati: cæterum te illi, etsi quod ab eo jussus es efficias, obedire non putabis: Nempè non ideò egrederis, ingrederis, proficisceris, quia vicinus tuus hoc jussit, sed quia tu sic constituisti: [18] Ita & vir bonus, qui servum agit, quod imperatum est, faciet; non quia sic imperavit herus, sed quia ipse sic

[1] Auctor addit in belgica versione huic vicino hoc epitheton: Een aelwerdigen en ledigen Buurman.

18 *Ita & vir bonus, qui servum agit, quod imperatum est, faciet, non quia sic imperavit Herus, sed quia ipse sic constituit*] Dices magna differentia est inter istum vicinum tuum & herum hunc boni viri, nam imperium vicini tui nullatenus causam suppeditat actioni suæ, at imperium heri causa est, aut certe conditio aliqua multarum, quas vir bonus, qui mancipium ejus est, exequitur: non enim exequeretur illas actiones nisi herus imperaret eas. R. Verum est, & ideo recte dicitur: *Omnis similitudo claudicat*. Similitudo autem quæ hic adfertur in eo consistit, in eoque est vis & energia ejus, quod nec imperium vicini, nec imperium heri in casu posito sit ullatenus vera causa actionis, seu finis obedientiæ; neutro enim casu hic obtinet illud, quia: nec enim tu

tute, præsertim [1] ob illam particulam *unicus* repertam in definitione Virtutis: [m] qui enim unicè amat Rationem, non plus minusve faciet aut mittet, quam Ratio faciendum vel mittendum esse decreverit. [n] Nascitur Justitia post Obedientiam; nam Justitia actionem aliquam supponit, à qua (nam hoc ejusce munus est) excessum pariter & defectum resecet; actionem autem illam edit Obedientia. Sed & hoc verum est, actionem nullam ab Obedientia manare, quam Justitia jam antè non circumciderit & castigarit: non est enim actio

1 *Ob illam particulam unicus.*] Cum particula illa non sit necessariâ in definitione virtutis (ut cap. 2. §. 2. Num. 3. & 4. demonstratum est) satis importatur ratio justitiæ, cum per genus (quod est Amor) tum per differentiam (quod est Rationis) nam nec amari verè nisi unum potest, & licet amari plura possent, certè ratio talis est naturæ, nihil ut sinat secum amari, quæ omnia demonstrata sunt supra in annotatis.

m Vero amore fertur in rationem &,

n Ratio lex est (ut notavimus §. 2. num. 1.) jam lex est norma, mensura, imo numerus: nec minus debet esse, nec plus, verum par, & æquale, quod huic conveniet: minus non accedit, plus accedit; qui ergo normam vult, accommodet oportet & æquet, resecando plus, supplendo minus: & in hoc opere æquandi, accommodandi, addendi, demendi consistit natura justitiæ, quæ icirco ex virtute, ex amore rationis (in quantum ratio est norma & regula) nascitur.

Obedientiæ, in qua plus minusve sit, quam Ratio præscribat: [2] & hac consideratione, Obedientiam Justitia prævertere videtur. [3] Sed hoc est ingenium harum sororum: natalium suorum, quos admodum claros habent, ordinem deditâ operâ celare nos studeant: & quam, cum primùm aspicie-

bu,

2 *Et hac consideratione.*] Sub diversâ consideratione & justitia obedientiam præcedit & sequitur: præcedit quatenus opus integrum obedientiæ esse non potest, in quo partes suas non habuerit justitia: non est enim opus obedientiæ, in quo plus, minusve sit, quam ratio jubeat, sequitur autem obedientiam, quatenus justitia supponit aliquid, à quo *plus & minus*, à quo *minus & parum* arceat; hoc vero est rude aliquod & inchoatum opus obedientiæ: verbo igitur justitiæ sequitur inchoatam, præcedit completam & perfectam obedientiam.

3 *Sed hoc est ingenium harum sororum*] Mythologia hujus fabulæ satis fere patet jam ex iis, quæ proxime notabamus: nempe virtutes Cardinales considerantur hic in fabulâ tanquam sorores: sunt enim conceptæ ex eodem patre, nempe Ratione, partæ ab eâdem matre, nempe virtute, quæ complexu rationis & amore in illam (virtus enim amor rationis est) concipit & in lucem nobis edit generosam illam sobolem, Diligentiam inquam, obedientiam, justitiam & humilitatem: merito igitur ut sorores in fabula perhibentur, & quidem tales sorores, quæ veluti deditâ operâ nativitatis suæ ordinem nobis occultent, nec sciri permittant, quæ earum major, quæ natu minor sit: eo quod sub diversâ consideratione aliam aliâ priorem, & contra deprehendamus, ut jam proximè de obedientiâ & justitiâ annotatum nobis fuit, & mox in textu sequetur de aliis.

bus, ut majorem natu salutaveras, hanc si denuo aspicias, minorem dicas: Nam & ipsa Diligentia, quæ Obedientiam ætate liquidò præcedere videbatur, si diligenter eam contemplêre, non nisi Obedientia quædam videbitur: cum enim Rationem auscultamus (quod Diligentiæ est) etiam Rationi auscultamus & paremus (quod Obedientiæ est) Ratio enim jubet auscultare; igitur si auscultemus, obedimus, [4] & Diligentia nostra non nisi Obedientia est: Ita nos ludere gaudent [5] dulces istæ Deæ; Sed nos, homines qui sumus, abstinebimus curioso nimis & defixo in Divas obtutu: satis sit eo illas ordine salutasse, quem nobis obiter aspicienti-

4 *Et diligentia nostra, non nisi obedientia est.*] Herum diversa consideratio locum dat huic ambiguitati in fabulâ: si enim consideres rationem seu λόγον ut dictantem tantum (ex quo à virtute concipitur Diligentia) præcedit diligentia obedientiam; si vero consideres λόγον non ut dictantem tantum, sed ut jubentem etiam atque vetantem (ex quo virtus obedientiam concipit) jam diligentia & quicquid virtutis est, non nisi obedientia esse potest.

5 *Dulces istæ Deæ.*] Deæ, quia jungunt nos & copulant cum Deo quam arctissimè: unde omnis nostra beatitudo atque felicitas, unde nos ipsi velut parvi quidam Dii, si earum ministerio cum Deo jungi nos patiamur: dulces ergo verè, quæ id conferunt, unde merito dicatur: *Viro bono secundum Deum nihil pulchrius esse.*

bus, ingenuus pudor & reverentia nostra dictabat: Atque adeò ritè salutavimus: nam si oculis ita remissis fides habenda est (& est, cum aliud hîc non, liceat) judicabimus Diligentiam natu maximam esse, succedere Obedientiam, post has justitiam è Virtute prodiisse.

2. Justitiæ partes duæ sunt: Puritas & Perfectio *: Puritas resecat quod nimis est: estque velut dexterum brachium Justitiæ, quo gladium portat: Perfectio supplet quod minus est: estque velut sinistra manus, quæ stateræ instruitur. Id quod nimis est, vocatur *Vitium per excessum*; id quod minus est, vocatur *Vitium per defectum*. Igitur posito nomine Virtutis alicujus, si ei particulam *nimis* adjunxeris, hoc ipso Vitium in excessu significaveris (ut nimis liberalis, id est prodigus, est vitium in excessu ad liberalitatem) si verò particulam *minus* adjunxeris, hoc

* Ratio mores ad regulam expendit, quidam breviores sunt, quidam longiores: Justitia idem atque pater agit: ille moribus normam admovet, hæc mores normæ: longiores præcidit (ibi puritas elucet) breviores elongat (hic fulget perfectio justitiæ.) Atque his tandem accommodationibus & æquationibus, ex latebris suis educuntur duo morum monstra, scil. peccatum defectus, quando deficit, quod adesse oportebat, & peccatum excessus, cum adest, quod deficere debebat.

sic constituit: Unde si mandet herus [19] ut conservum suum occidat, ut rapiat, ut insidias struat, ut ad vim ac stuprum inferendum sibi præsto sit: non faciet: quia non vult; non vult autem, quia Ratio vetat: non faciet, inquam, licet ni fecerit, herus ei flagra, lora, furcam & mortem intentet: [20] Ex quo clarè patet, eum aliàs non feciſſe quidquam, quia id fieri he-

tu domo egrederis, quia jubet vicinus (facis tantum quod jubet, non quia jubet) nec vir ille bonus bajulat, quia mandat herus, sed quia jubet ratio (forte illa, quæ jubet nos hic in vivis manere donec Deus, evocet) facit igitur etiam, quod mandat herus, non quia mandat herus.

19 *Ut conservum suum occidat*] Nunquam facienda sunt illa, quæ intrinsecè mala sunt, seu talia, quæ nunquam fieri recte possunt: nam heri mandatum & periculum vitæ propriæ, non possunt rebus illis intrinsecam & essentialem malitiam detrahere. Igitur hoc casu vir bonus videbit se solvi ab illâ obligatione, quæ nos hic manere jubet, aliarumque sibi injungi, quæ jubet Deo nos hinc evocanti protinus parere: qui non magis angitur aut turbatur animo, quam fidelis hero suo servus, qui inter exequendum pensum, quod herus imposuerat, interpellatur, & aliud aliquid agere jubetur: tota siquidem agendi ratio ei est hæc: *Deus jubet*, *Ratio postulat*: hoc an illud jusserit, non multum interest ejus, cui tota agendi ratio est *justitia*.

20 *Ex quo clarè patet eum alias non feciſſe quicquam, quia id fieri herus vellet, sed quia ipsus.*] Dices: mali id etiam agunt, quod volunt, & quia volunt.

rus vellet, sed quia ipsus. Itaque liberrimus in illa servitute fuit, ut qui nihil unquam fecerit præter propositum suum: Vir

℣. Verum est, si intelligas ut verba jacent, hoc enim requiritur ad moralitatem actionis; sed mali non agunt, quod volunt hoc sensu, quasi nihil unquam faciant inviti, nihilque contra animi sui sententiam: si enim vir malus eodem modo veneat, eodemque modo servitutem servire cogatur, prout hic in textu de viro bono dicitur, certum est facturum multa invitum: nihil enim aliud quærit, quam commoda, voluptates &c. Ipsam etiam vitam propter vivendi suavitatem & horrorem mortis continuare desiderat; his vero in illâ servitute multa contraria & facere & pati cogetur; vir bonus vero, qui hæc talia non quærit, & ne vivere quidem vult aliam ob causam, quam quia Deus jussit, & in reliquis omnibus nihil aliud quam jussum Dei spectat, nihil hic facit contra animi sui sententiam: cum Ratio hic in servitute tam bene vigeat, quam alibi in libertate: utraque enim fortuna (secunda inquam & adversa) à Ratione dirigitur, & perinde in utraque valet: Igitur vir bonus, qui tantum rationem quærit, eâ solâ gaudet, tam adversis quam secundis gaudet, nihilque in his omnibus esse potest præter animi sui sententiam: Mali vero, cum se jugiter quærant, jugiter se quærendo, se perdunt, omnisquis eorum actio naturaliter tendit ad eorum ultimam & deploratam calamitatem: ex quo ergo sequitur, quod nunquam agant ex animi sententia: is enim maxime contra animi sui sententiam agit, qui inter agendum continuo frustratur optato successu; quod hic adhuc præcox & immaturum, ut ante diximus, magisque detegentur, ubi de pæna peccati dicemus Tract. 5.

Vir bonus & ſapiens audebit dicere: Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patique
indignum coges? Adimam bona (nempe pecus, rem,
lectos, argentum) Capias licet: In manicis &
compedibus ſævo te ſub cuſtode tenebo:
Ipſe Deus ſimul atque volam, me ſolvet: Opinor,
hoc ſentit: Moriar, mors ultima linea rerum eſt.

Argumentum hujus.

§. 2. De Obedientia.

Obedientia eſt executio rationis: naſcitur ex virtute ſeu amore rationis; quatenus ratio lex eſt; qui enim virtutem ut legem amat, debet ei obedire. Hæc Num. 1.

Sicut legis duæ ſunt partes, *jubere & prohibere*: Sic & Obedientiæ duæ ſunt partes: *facere & omittere*. Hæc Num. 2.

Adminiculum Obedientiæ eſt diligentiſſimè ſibi cavere ab Obedientiâ hominum:

num: debemus quidem aliquando facere, quod jubent; nunquam, quia jubent homines. Aristoteles hic notatus, qui vacillat, & non satis inter Obedientiam rationis ac hominum, distinguere se posse conquiritur: ideoque res Ethicas tantum obiter tractandas suscipit, ut quæ non plus mereantur: tanquam vagæ & hominum placitis vel similes, vel etiam eædem. Hæc Num. 3.

Fructus Obedientiæ est libertas, seu nihil facere invitum: quam solus, quam semper & ubique is habet, qui soli obedit Rationi: non est enim cogitabilis casus ullus, quo adigatur ad invitum: cum ratio in utrâque fortuna, in omni statu & conditione vitæ perinde & æque suas partes habeat: qui proinde solam illam spectat, eâ solâ stat & cadit, nunquam cogi potest ad invitum, ad id, quod contra animi sui sententiam esset. Hæc Num. 4.

§. 3. Justitia.

Tertia filia Virtutis Justitia: est præcisio ejus quod nimis & ejus quod minus est ab actionibus illis, quas Obedientia præstat. Oritur etiam proximè ex Virtute,

via autem vice versâ, modestiæ excessus, & generositatis defectus est : Et quod in hisce

Religio & (quia nomen non occurrit aliud) *Masculæ Pietas*, id est, virtus illa, quæ à minutiis & quisquiliis scrupulosorum & scrupulosarum sibi tempestive cavet. Utrimque in lateribus per modum quadrati ponantur *Impietas* & *Superstitio* : Videbis mox impietatem defectum esse religionis, & excessum masculæ pietatis : contraque superstitionem excessum esse religionis, & defectum masculæ pietatis. Obtinebit sæpe hoc schema etiam locum cum nomina

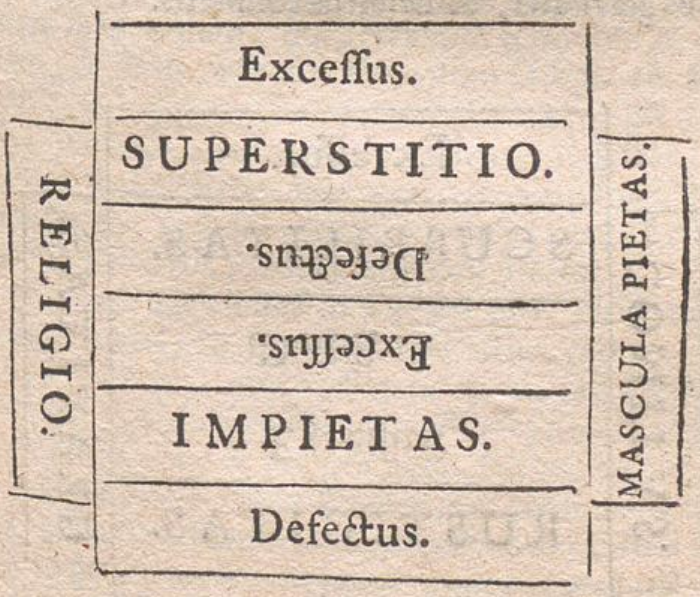

hisce paucis notavimus, locum habet in aliis quamplurimis, si non in omnibus. Quamvis autem hæc ad Logicam aliquam considerationem spectare videantur,

na idonea non suppetunt, quod equidem remorari nos non debet, quia res non pendent à nominibus & inventis, rebus nomina si non sint, fingantur: semper id inter probos licitum fuit.

---- *Licuit, semperque licebit*
Signatum præsente notâ producere nomen.

Ex his etiam habebis schema, Comitas & Gravitas ex adverso ponantur, ad latera etiam ex adverso scurrilitas & rusticitas: Scurrilitas est excessus comitatis & defectus gravitatis: rusticitas est excessus gravitatis, & defectus comitatis.

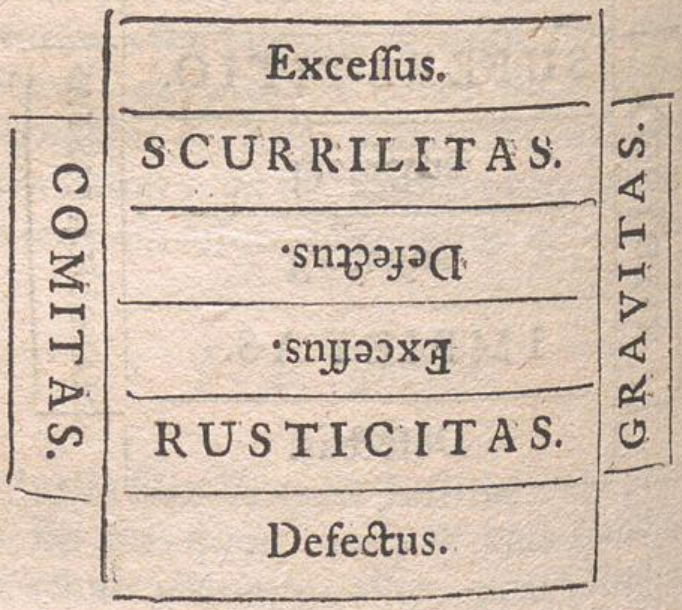

tur, [10] est tamen ipsi Prudentiæ insignis quidam eorum usus : ut suo loco videbimus.

3. [f] Adminiculum Justitiæ hoc erit : si serio

10 *Est tamen ipsi prudentiæ insignis quidam eorum usus*] Nimirum circa coërcendum Diabolum (de quo infra : tractatu quarto , ubi de hostibus virtutis agetur) cujus hic est stimulus : *Perge quia incepisti* ; contra quem virtus clypeum hunc objicit : *Ne quid nimis* : facile est enim instigante Diabolo à medio virtutis ad excessum ire : Et qui liberalem se præbere constituit , facile in prodigum degenerat : qui frugalem , in avarum : qui generosum , in superbum ; qui modestum , in ignarum : qui religiosum , in superstitiosum : qui mascule pium , in impium : qui comem in leviculum : qui gravem in morosum & rusticum , & sic de cæteris : Periculum semper est ab excessu , nunquam verò tantum periculum est à defectu : nam qui liberalem se præbere constituit , non tam facile in avarum degenerat : nec qui frugalem, in prodigum , nec qui generosum in ignarum, &c. quia ab hac parte Diaboli suggestio non militat.

[f] Atque adeo nihil quicquam novi circa motum corporis mei , & circa modum istius motus ; aut si quid noverim , non à priori ut ajunt , sed à posteriori id novi , & dirigens motum illum scientia posterior est ipso motu , & tantum quod fiat motus conscientia & perceptio : hâc si velim mea cognitione uti velut gubernaculo motus in corpore meo; tantum abest , ut in eo me juvet , ut præter impedimenta nil conferat : nam si me curiositas habet scire , quot in corpore motus fiant , ubi tantum unicam pronuntiare voculam animus est : atque adeo Anatomes ope mihi repræsento omnes illos nervos , tendines , musculos,

qui

serio apud animum nostrum perpendamus, res non esse, quod esse passim dicuntur, [11] si tantillum desit aut superet. Vulgus jactat & prodigit nomina, extenditque facile ad ea, quibus non quadrant: Quod fere

qui tam in lingua, labiis, genis, quam in abdomine, pectore, faucibus Spiritus animales debent transmittere, & intus-mescendo atque detu-mescendo, aerem intra pectus admittere, eumque exinde expellere, aut alio modo moveri: atque cuncta hæc ut unam solummodo voculam lingua balbutiat, annus erit, antequam omnia mea instrumenta, huic exiguo operi necessaria, perspexero: quando igitur demum operi ipsi me accingam, cujus equidem minus me peritum esse scio?

11 *Si tantillum desit aut superet.*] Metaphysici vulgo res assignant proprietates entis, *unum, verum, perfectum*, sed quarta adroganda est, nempe *purum*: quemadmodum enim res quæque unum hoc est quod est (V. G. fluctus unus fluctus est, etiamsi multæ guttæ) quemadmodum etiam quæque res verum hoc est, quod est (ut fluctus verus fluctus est) item perfectum hoc quod est (nam imperfectus fluctus, & imperfecta mensa & imperfecta domus, non hæc ipsa sunt, sed horum partes) sic etiam quæque res est purum hoc quod est: nam impura res non est res illa, sed res illa & aliquid aliud, quod ei admixtum est: ut aurum impurum non est aurum, sed aurum cum scoriâ: impurum vinum non est vinum, sed vinum & fæces, aut aliquid aliud ei admixtum, & sic de reliquis: Ex quibus clare sequitur Justitiam penes utramque suam partem (Puritatem inquam & perfectionem, de quibus Num. 2.) reperiri in re quaque, & per consequens reperitur necessario in virtutis officio; ita ut si non perfectum, vel non purum virtutis officium fuerit minime, in officii loco reponendum sit.

hoc ipso Vitium in defectu dixeris (ut minus liberalis, seu avarus est vitium in defectu ad liberalitatem: [6] Unde & libido non opponitur castimoniæ per excessum, ut malè censet vulgus Ethicorum, sed per defectum: qui enim libidini deditus est, is non nimis, sed minus castus est; [p] [7] contra verò stupor ille, quem castimoniæ per defectum opponi putant, is ei in excessu oppo-

6 *Unde & libido non opponitur castimoniæ per excessum.*] Patet id satis ex nomine, quod libido habet apud Belgas.

p Quod vox ipsa belgarum clare indicat: nam syllaba **on** dicentes **on-huysheyt**/ nota est non excessus sed defectus, quemadmodum indoctus (**on-geleert**) non est nimis, sed minus doctus.

7 *Contra verò stupor ille.*] Videtur communis Ethicorum schola existimasse, ea vitia ad excessum pertinere, in quibus plus activitatis esse videbatur; ea vero ad defectum, in quibus plus socordiæ, ignaviæ & velut quietis esse ducebat: sic superbiam, luxuriam, prodigalitatem, temeritatem, quia in his omnibus activitas quædam sonat, vitia in excessu vocavere; contra vero stuporem, avaritiam, ignaviam, quod nulla in his, vel parva videretur vigere activitas, ad defectum revocarunt, sed imprimis illa ipsa apparentia falsa est: certum enim est avaros sæpe plus agere, quam prodigos, meticulosos plus, quam temerarios: hos equidem ut vitam, illos ut fortunas servent. Secundo, in eo etiam errant, quod in quiete minus activitatis esse putent, quam in motu (quod in philosophiâ naturali falsum esse demonstratur) quod tamen illi persuasisse sibi videntur, vi-

tia

opponitur : qui enim [q] generationi non vacat, cum Ratio id jusserit, is non minus, sed nimis castus est; Sed bene notandum [8] particulas illas *Minus*, *Nimis*, alienantes esse, ut Logici loquuntur: nam & qui minus, & qui nimis, quam par est, castus

tia omnia, in quibus plus motus esse putabant, quæque quasi majorem celeritatem sonobant, ad excessum referentes. Non igitur vitium in excessu, itemque vitium in defectu absolutè dicuntur, ut eorum fert sententia, sed relate & cum ordine ac respectu ad certum virtutis officium : unde & idem vitium in excessu pariter atque defectu est, comparatione facta ad diversa virtutis officia : ut Avaritia defectus est, si comparetur ad officium liberalitatis, excessus vero si comparetur ad officium frugalitatis : quæ vide in textu.

q Isto ut vocant stupore.

8 *Particulas illas alienantes esse.*] Particula alienans Logicis dicitur, quæ appolita vocabulo, retorquet illud à propria significatione in alienam & veluti contrariam : ut *falsum* alienat *aurum*, nam falsum aurum jam non est aurum, sed aurichalcum, aut quid simile : *Tales* semper sunt illæ particulæ *plus* & *minus*, & facillime patet, quando nominibus numerorum adjunguntur, ut *plus quam quatuor*, non est jam *quatuor*, sed ad minimum *quinque* : sic etiam *minus quam quatuor*, non est jam *quatuor*, sed ad summum *tria*; quodque ita in numeris obtinet, etiam in aliis rebus quibuscunque obtinet : essentiæ enim sunt similes numeris, quibus si quid addas vel demas, naturam mutant, nec id manent, quod esse dicebantur, ut philosophi passim inculcant.

castus est, nequaquam castus est. 9 Potest autem idem Vitium diversâ consideratione, & per defectum, & per excessum esse: Sic ubi dandum, & liberalitas exercenda est, prodigalitas ad excessum pertinet (nam prodigus, nimis liberalis est) ubi verò parcendum est sumptui, & frugalitas exercenda, prodigalitas in defectu est (nam prodigus, nimis frugalis, minus quam decet parcus est) contra verò avaritia, quæ liberalitatis defectus est, eadem est frugalitatis & parcimoniæ excessus:

9 *Potest autem idem vitium diversa consideratione, & per excessum esse.*] Apparet in hoc schemate, quod mul-

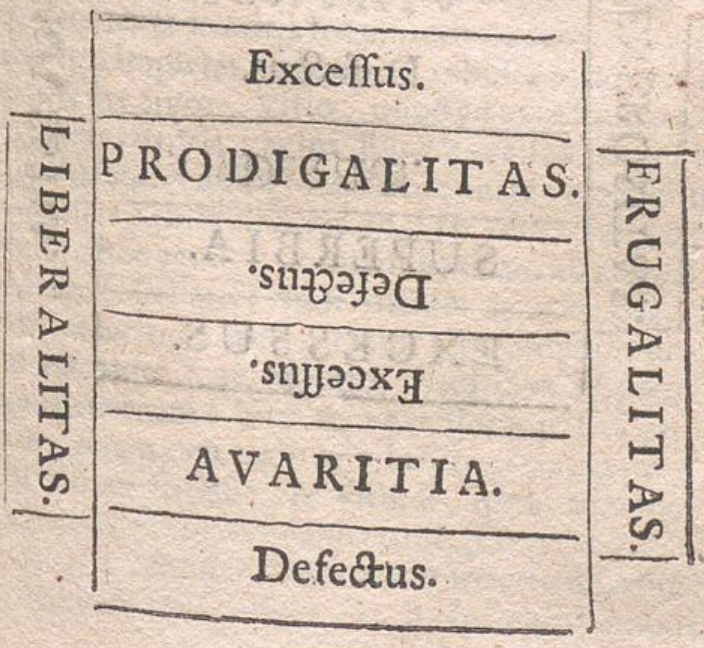

cessus: sic etiam superbia, generositatis excessus, ac modestiæ defectus est; ignavia

multiplicari potest in indefinitum, capiendo duas virtutes, aut potius duo virtutis officia inter se quodammodo opposita, & eorum singulis defectum ac excessum suum (ut in hoc schemate fit) appingendo: patebit enim semper id vitium, quod unius excessus est, alterius defectum fore, & contra V. G. loco liberalitatis & frugalitatis in uno schemate, itemque loco generositatis & modestiæ in altero ponatur V.G.

Religio

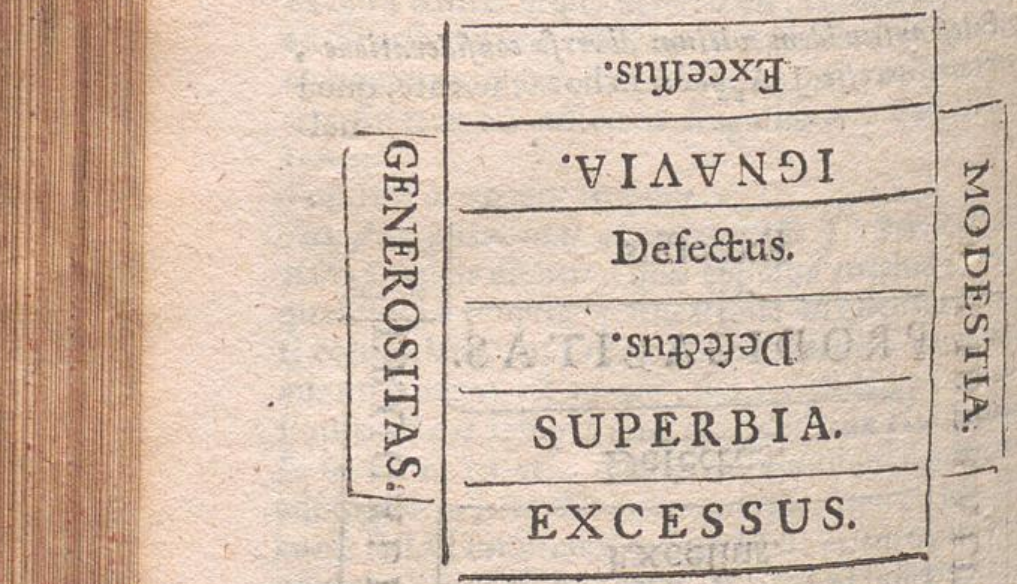

fere est, esse dicunt : quod vix est, dicunt non esse : Et toleranda forent hæc vitia nominum, si non ea rebus ipsis adspergerent, & [12] ex nominibus æstimare res ipsas assuescerent : Ii verò, qui animum à vulgo ad Philosophiam traduxerunt, facilè capiunt, rerum essentias similes esse numeris, qui vel unius unitatis (in numero autem quid unitate minus ?) accessione vel detractione, illicò naturam suam mutant, & in alios numeros degenerant : nam si ternario unitas accedit, non

12 *Ex nominibus æstimare res ipsas assuescerent.*] Valde obvium & nimis quam frequens cacoëthes : sceleribus quibusdam per adulationem speciosa induntur nomina : Cædes & rapinæ bellica virtus vocatur : sordes & avaritia frugalitatis nomine veniunt, & ipsissima impietas mascula ac robusta pietas vocari amat, & ita porro. Vitio, quod ad excessum pertinet, ipsius virtutis, cujus illud excessus est, *ipsius virtutis adulator* affingit nomen, contra vero invidia. (Duæ pestes pestilentissimæ in Rep. obtrectatio & adulatio, hoc agunt, ut totam Ethicam ab animis hominum expellant : dum virtutis & vitii confusionem inducunt : nam adulator vitiis imponit nomina virtutum : obtrectator virtu ibus imponit nomina vitiorum : hinc fit ut rudiores posteà virtutem, quam tam malo nomine inuri audiverunt, velut vitium fugiant, & vitium, quod tam speciosо nomine insigniri audiverunt, pro virtute prosequantur : adeoque sublato aut incerto discrimine virtutis ac vitii pessum eat Resp. cujus omnis salus

non ternarius jam, sed quaternarius est; si discedit, non etiam ternarius, sed binarius est. Igitur & ille, qui vel tantillum plus minusve facit, quam Ratio dicit; non facit quod Ratio dicit, sed alias res agit, Deo ac Rationi rebellis est & peccator: Fere obediverat, fateor; sed fere obedire, non est obedire: vix mali aliquid fecerat, fateor; sed tamen mali aliquid fecerat: [13] Quid autem refert, quod non

salus à bonis civibus; qui sine delectu virtutis & vitii boni esse non possunt) & male volentia optimis virtutibus turpissima vitiorum accommodat nomina. Proborum pietas atque religio superstitio vocatur: mascula eorum pietas impietatis inuitur notâ: frugalitas avaritia vocatur, atque adeo omnibus virtutibus nomen vitii, quod ad excessum pertinet, malevolus & detrectator impingit (ex quibus equidem incidenter vides majorem virtutis cum excessu, quam cum defectu suo in apparentiâ & populari judicio affinitatem) nec statur hic: cum tam dissentanea rebus imposita sunt nomina, sive per adulationem, sive per invidiam, facilè postea contingit, ut res id esse, quod nominibus innuitur videantur: itaque imposterum & virtutem fugiunt sub larva vitii iniquissimè degentem, & vitium sectantur sub virtutis exuviis iniquissimè glorioſum.

13 *Quid autem refert, quod non longe sit à Ratione.*] Nolim hic ut putet aliquis me omnia peccata æqualia ducere (sicut postea ostendemus virtutes omnes æquales esse Tract. 2.) nam *magis* quidem & *minus* in virtute non obtinet, quæ summum gradum opti-

non longè sit à Ratione? Hoc modò, abiisse ab illa, scelus est: Stat quis in prærupto fastigio; vacillat, pedem inde movet: quid refert, si pedem non procul inde moverit? Hoc solum, pedem inde removisse, horribilis ei lapsio & nex est: Naufragium in conspectu terrarum, in ipso portu, etiam naufragium est, non minus sanè, quam in vasto mari, ubi

-- *nihil est nisi pontus & æther.*

Hæc si maturè & sæpius apud animum nostrum revolverimus, studebimus pro virili parte parvos etiam defectus ac excessus ab actionibus nostris removere: & sic, quantum mortalibus datum est, justi erimus.

4. [14] Fru-

obtinet, (sicut in recto non obtinet *magis* & *minus*, eo quod rectissimè esse debeat, quicquid simpliciter rectum est) sed in peccato, quod à virtutis viâ deflectit, *magis* & *minus* agnoscendum est: nam *bonum ex integrâ causa, malum ex singulis defectibus:* (ut scitè philosophi) possunt ergo defectus esse multi, & per consequens magis minusque accumulari: bonum verò tantum unum integrumque esse potest. Quid interim sibi velint *magis* & *minus* (nam ad operationes mentis nostræ, quod vulgus ignorat, spectant hæ particulæ) dico in metaphysicâ, præsertim eâ parte, quæ est metaphysica Peripateticorum, ad quæ hic longum esset abire.

4. [14] Fructus Justitiæ est Satietas: quia enim Justitia pariter & quod redundat & quod deficit ab actionibus resecat, eo illas redigit, ut satis sint, seu *satisfactiones* sint: nam *satis* hoc ipso manet, quo *minus* pariter ac *nimis* resecta sunt: Solus ergo Justus satisfacere potest; reliqui omnes, aut minus faciunt, aut nimis. Et populus quidem facile agnoscit vitium in defectu, & eum qui minus quam satis facit, non bene facere, facile intelligit; sed [15] non perinde populus vitium videt in excessu. Nam si satisfacere bonum est, plus-

14 *Fructus Justitiæ est satietas.*] Satietas, quæ resultat ex puritate & perfectione inter se conjunctis, seu ex resectione ejus quod nimis, & ejus, quod minus est: illa, inquam, satietas est fructus & præmium essentiale justitiæ, quod ab illâ separari nunquam potest: cum enim ablatum est quod nimis erat, & suffectum quod minus erat atque completum, resultat necessario ipsum *satis*: quo nihil sublimius, nihil magis divinum excogitari potest: nunquam enim melius est, quam cum satis est. Præter hanc essentialem justitiæ satietatem, datur accidentalis quædam, quæ vernaculè **contentement** vocari solet, estque passio pertinens ad amorem affectionis, inter alias longe suavissima.

15 *Non perinde populus vitium videt in excessu.*] Diaboli astutiâ seductus: Diabolus enim semper in excessum impellit, cum sub virtutis nomine vendit, ut hic in textu notatur sub nomine majoris virtutis. De quibus infra Tract. 4.

pluſquam ſatisfacere melius videtur : unde cum ſuos, & quos ſibi utiles fore ſperant, in convivium adhibent, poſitâ jam ultimâ mensâ, rogant cænam frugalem & nimis parcam, æqui bonique conſulant hoſpites : lautius ſe accepturos, cum forum melius dederit ; hi autem aſſentantes reſpondent, [16] ſatis, imò pluſquam ſatis obſonii fuiſſe. Et quidem ea parte, qua exceſſus (ſeu id quod pluſquam ſatis eſt) continet in ſe mediocritatem (ſeu id quod ſatis eſt) eâ, inquam, parte exceſſus non eſt malus ; ſed exceſſus continet aliquid

F ultra

16 *Satis, imo pluſquam ſatis.*] Frequens quidem, ſed ridicula populi aſſenſio : re ipſa enim notant eum atque carpunt, cui videntur adblandiri velle : ſi enim pluſquam ſatis, ergo male, ergo ſtultè : nam in *pluſquam ſatis* neceſſario intricatur *fruſtra* : (ut mox in textu demonſtrabitur) fruſtra autem facere ſtultè atque ineptè facere eſt : itaque cui aut liberali his vocibus adulantur, aut ut modeſto ut generoſo &c. Eum revera fatuum atque ridiculum dicunt : non ſunt tamen graviori cenſurâ perſtringendi, qui forte nobis in communi uſu vitæ talem aliquam vocem objiciunt, & laudando, nos vel nimis generoſos, vel plus quam ſatis obſonii appoſuiſſe dixerint : non proveniunt enim hæc ſemper ex malo animo, & adulandi ſtudio : ſæpe hæc non aliud ſignificant, quam nos bene generoſos & liberales eſſe, & plus quam illi, quibus hæc nomina per adulationem tribuuntur, qui aliquando non ſatis generoſi, aut liberales ſunt ; ſumma regula accipiendi voces pendet à mente loquentis, ut in Logica noſtrâ dicimus.

ultra mediocritatem seu ultra *satis*; ho- autem non potest esse aliud quam *frustra* nam quod ultra *satis* est, necessario *frustra* est (cum *satis*, satis esset) Quod verò fru- stra est, agnoscitur ab omnibus malum esse. Sed Defectus item (seu id quod mi- nus est quam satis) qua parte continet in se initium aliquod mediocritatis (seu ejus quod satis est) [17] non est malus; sed ini- tium

17 *Non est malus.*] Potest aliquis cogitare defectum excessu pejorem esse, eo quod in excessu aliquid boni contineatur, scil. mediocritas, seu satis (excessus enim est *satis* & *adhuc*) in defectu verò nihil appareat boni: sed re bene perpensâ par est excessus atque defectus *ratio*: in utroque boni aliquid, in utroque aliquid mali est: initium in utroque bonum est, finis vero malus: in defectu enim tenditur ad *satis*: (hoc malum est) in excessu pertenditur ad *satis*: (hoc bonum est) non pertenditur ad *satis*: (hoc malum est) in excessu pertenditur ad satis: (hoc bonum est) non statur ibi, sed ultra tenditur: (hoc malum est) sed quia defectus videtur posse consistere sine ullâ ad medium seu *satis* tendentiâ, hinc populo magis notatus fuit defectus quam excessus: hinc enim *defectus* & *vitium* illis synonyma sunt; non item *excessus* & *vitium*. Hoc autem non est ita, neque defectus unquam tantus est, ut non sit in eo aliquid boni, seu tendentia ad medium: sicut enim nihil tam falsum est, in quo non necessario sit aliquid veri, nihilque tam curvum, in quo non sit aliquid recti, sic nihil tam malum est, in quo non sit boni aliquid: quod si omnino boni nihil inesset, nihil esset (nihil inquam in genere naturæ, cum de malo natu-

tium illud non perfici, ſupplementum abeſſe, ultimam manum non admoveri operi, hoc malum eſt.

Argumentum hujus.

§. 3. *De Juſtitia.*

Juſtitia eſt adæquatio rationis: oritur etiam ex virtute ſeu amore rationis, ut regulæ & menſuræ actionum noſtrarum; menſuram enim & regulam amat nemo, niſi ei adæquet, quid menſurandum aut regulandum eſt. Hæc Num. 1.

Partes iſtius adæquationis duæ ſunt: *Reſecare, quod ultra menſuram ſupereſt* (& puritas vocari poteſt) & *ſupplere, quod ad plenam menſuram deeſt.* (Quod perfectionis eſt) Iuſtitia hiſce partibus ceu duabus ſuis manibus duo retegit vitia, defectum inquam & exceſſum: illum puritas ſeu dextra ejus manus, quæ gladium portat, hunc perfectio ejus ſeu ſiniſtra manus, quæ ſtaterâ inſtruitur abarcet & caret. Hæc Num. 2.

naturali ſermo, & nihil in genere moris, cum de malo morali ſermo eſt) ſed de his infra dabitur forte occaſio latius diſſerendi & elucidandi.

Adminiculum Iustitiæ est seria essentiæ rerum consideratio, quæ in numero & mensurâ consistit: adeo ut res quæque naturam suam mutet, si vel hilum ei addas aut demas: igitur nec actiones probæ erunt (id est, dictamini rationis consentaneæ) si tantillum in iis plus minusve sit, quam ratio dictet. Hæc Num. 3.

Fructus Iustitiæ essentialis est illa satietas, quæ ex declinatione cum ejus, quod deficit exoritur: accidentalis autem fructus est satietas illa, quæ in passione consistit, quæ **contentement** vulgo vocatur.

Appendix, quod populus magis agnoscat vitium in defectu, quam in excessu; excessus tamen non minus malum est, ut pote, quod frustra in se habeat, quod ab omnibus malum esse cognoscitur. Hæc Num. 4.

SECTIO II.

Quia de Humilitate pluscula dicenda sunt, visum est nobis Caput hoc bifariam dispartire: Hæc est Virtutum Cardinalium summa; & Virtus cum adhuc in Diligentia, Obedientia, Justitia versatur, rudis est;

Humi-

Humilitas circulum absolvit: Ultra eam Virtuti nihil addi potest.

§. 1. *Humilitas.*

Humilitas est contemptio sui [1] præ Amore Dei ac Rationis. Contemptio, inquam, non *positiva*, sed *negativa*: Non requiritur enim ad Humilitatem, ut

1 *Præ amore Dei ac Rationis.*] Securitatis causa additur hæc lacinia; non necessitatis: sufficit enim ad humilitatem, quod sit contemptio sui: aliunde enim contemptio illa provenire nunquam poterit, nisi ex amore Dei & rationis: cæteri omnes, qui hoc amore non percientur, ut se contemnere, negligere & abjicere videantur, hoc unum semper agunt, ut se & sua curent, qui ergo res suas familiares dilapidant, qui perpotant, qui sui & suorum negotiorum incurioſi, qui totos dies stertunt: hi sunt, qui vel maxime suâ causâ laborant, propter se enim, propter laborum & molestiarum incommodum desides sunt, & officium deserunt, propter delectationem & libidinem suam indulgent genio, & facultatis suas pessundant. Imo hi etiam, qui animam desperabundi abjiciunt, maximè id sui causâ faciunt, nempe ut effugiant paupertatem, infamiam, supplicia, & quæ id genus sunt alia, quæ vulgo calamitates vocantur. Tandem necesse est, ut, quicquid ex proposito agunt homines, vel quia jubet Ratio, vel quia lubet illis, agant (si enim non quia ratio jubet agis; ergo, quia placet, quia lubet, quia sic videtur tibi, quia sic constituisti, agis) si hoc, propter se & sua causa agunt, &

per

quis se ipsum [2] *positivè* contemnat, infamet, verberet, aut aliter male accipiat: Id enim per se nullius Humilitatis est; sed summæ dementiæ: nam Ratio, per se nihil tale nobis injunxit: Et inculco, *per se*, quia fieri potest, ut ex caussa subinde aliquid horum præstare teneamur: v. g. partes nostri corporis, cum id ægrotat, interdum scarificandæ, inurendæ, secandæ sunt, imo etiam.

- - immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur:

Sic etiam caussæ aliquæ particulares esse possunt, ob quas crimen aliquod quod perpetrasti, non celes; & te ipsum in invidiam, in odium, in contemptionem adducas; Sed quæ sic ex caussa tantùm & in loco facienda sunt, cum generatim & rotundè

per consequens non sunt humiles, non se ipsos contemnunt, sed se ipsos in omnibus respiciunt, si illud jam sicuti se ipsos contemnunt, ita etiam soli Rationi vacant. Non potest ergo esse verus contemptus sui, nisi ex amore Dei & Rationis.

2 *Positivè contemnat.*] Positivè contemnit, qui ipsum contemptum spectat, ipsum illud in animo & intentione gerit, ut contemnatur & male habeatur. Quæ intentio longissime abest à viro bono, hic tantum negativè se contemnit, id est, nullam sui curam habet. Quod fieri non potest, nisi summam habeat curam rationis, ut jam statim demonstratum est.

tundè loquimur, dicimus non esse facienda. [3] Requiritur ergo ad Humilitatem contemptus *negativus* sui ipsius, quo quis de se non laboret, se non curet, nullum sui præ Amore Rationis, rationem ducat. Non quod vir bonus parare non possit ea, quæ corpori commoda, quæ animo suavia sint; sed quod non possit ea sui causâ, sui contemplatione parare, sed solius contemplatione Rationis: [4] quæ quandoque jubet corpus reficere & animum relaxare. Quo pacto autem hæc, quæ ad commo-

3 *Requiritur ergo ad humilitatem contemptus negativus sui ipsius.*] Vir bonus quantum ad intentionem attinet, seipsum nullo modo curat, de se nihil laborat; quantum vero ad effectum attinet, unicè se curat, maximè de se laborat: omnia enim, quæ facit, eo naturaliter & necessario tendunt, ut felicissimus sit atque beatissimus (ut infra patebit, ubi de præmio virtutis; scil. Tract. 5.) contrarium obtinet in malis: hi quantum ad intentionem, unicè se curant, continuo de se laborant (ut patere potest ex iis, quæ ad initium hujus §. notabamus) quoad effectum vero seu eventum, se ipsos penitus negligunt & pessimè oderunt: nam quæ agunt, omnia naturaliter tendunt in eorum perniciem, in eorum deploratam, ultimam & miserrimam calamitatem: ut evidentissimè demonstrabimus Tract. 5. ubi etiam de pœnâ peccati.

4 *Quæ quandoque jubet corpus reficere, & animum relaxare.*] Jubet hoc ratio per gradus aliquot, procedendo, quos paulo post, ubi de obligationibus dicetur, emetiemur, jam tantum obiter: jubet ergo ratio

dum & voluptatem ſpectant, agendo ipſam nihilominus commodi ac voluptatis contemplationem ſeponere, & quaſi ex animo delere poſſimus & debeamus (nam dictu inopinatum eſt hoc atque mirabile) infra commodius expediam.

2. [5] Humilitas etiam genus ſuum dicit

tio nos manere in vivis, donec ſolvamur (miſſi enim huc à Deo, hoc ipſo etiam juſſi ſumus manere, donec quid aliud nobis injungeretur) hic ſi manendum eſt, veſcendum eſt: ſi veſcendum laborandum, corpus par laboribus habendum: ſi hoc ergo, quies ei ſua & commoditas, & animo recreatio aliqua atque voluptas concedenda: per hanc ſcalam vir bonus ſemper aſcendit & deſcendit: commodum quærit ut laboribus par ſit: laboribus par eſſe vult, ut laboret: laborare vult ut habeat, quo veſcatur: veſci vult, ut vivat: vivere vult, quia Deus hoc juſſit, non quia ſibi placet, non quia vita (quod hodie proverbio tutum eſt) tam ſuavis ſit: atque in hoc ultimo gradu ſiſtit vir bonus; & Deum juſſiſſe ſatis ei eſt. Ex quo apparet quam clariſſime, eum ſua commoda & ſuas voluptates aliquando quærere: nunquam vero propter ſe quærere ea, aut ſuâ causâ, ſed quia Deus illum ad hæc quærenda ſubinde obligat, pulchrâ illâ & per continuos annulos (ut vidimus) perpetuo cohærente catenâ.

5 *Humilitas etiam genus ſuum dicit ex virtute.*] Quo pacto humilitas ſit filia virtutis & λόγου ſeu Rationis, hic Pater ejus, illa mater ſit, facile intelligetur ex iis, quæ annotata ſunt ad §. 3. præcedentis ſectionis, Num. 1. de Juſtitiâ.

cit ex Virtute, [6] & quidem proximè: Amor enim Dei ac Rationis (qui est ipsa Virtus) hoc agit in amante, ut se ipse deserat, à se penitus recedat, nullam sui rationem ducat: [7] in quo uno vera ac genuina

6 *Et quidem proximè.*] Humilitas enim λόγῳ & virtutis filia, non neptis est: nihil enim intercedit in er ipsam & parentes ejus, seu nulla alia generatio interjicitur: etiamsi enim diligentia præcesserit, obedientia & justitia, harumque etiam fructus, & quasi filiæ, nihil tamen ex his habet rationem matris respectu ipsius humilitatis, id est, nihil habet rationem causæ, sed ad summum conditionis: nec enim ideo negligit se vir bonus, quia auscultavit Rationem, aut percepit Rationem, aut obedivit, aut justus fuit; sed totum ejus motivum, quo agitur ad se negligendum, amor Rationis, seu virtus est: ideo enim mere, & ob hoc unum se negligit, quia Rationem seu legem Dei amat.

7 *In quo uno vera ac genuina consistit humilitas.*] Humilitas est amplexatio obligationis, Rationis & oneris, quod ratio nobis injungit: Ratio quidem in se ipsâ dictamen est (cum virtus sic amat λόγον, parit & diligentiam) Ratio etiam in se ipsâ, sed tamen cum respectu ad actus nostros, lex est (& virtus hoc amore tacta parit λόγῳ suo obedientiam) ratio etiam est, mensura morum & actionum nostrarum (& cum sic λόγον suum amplectitur virtus, paret ei justitiam) tandem Ratio effectum etiam aliquem in nobis producit, obligationem & onus atque officium, quod nobis injungit: huic cum virtus succollat parit humilitatem, fieri enim nequit, ut onus suum acceptet, & tamen se ipsam diligat: cum onus quâ sic non spectet ad amabile seu amabilitatem, non spectet ad favorem ejus, cui imponitur.

nuina consistit Humilitas. Igitur filia Virtutis Humilitas; sed, quantum ex vultu conjicere possum, post reliquas suas sorores in lucem edita, [8] & natu minima est: priores enim illæ, quas jam salutavimus, [9] circa solam Rationem, ex cujus amore conceptæ sunt, occupantur totæ: Diligentia illam audit, Obedientia ei paret, Iustitia resecat impedimenta parendi: tandem Humilitas, omnibus resectis, se ipsam etiam abjicit, ut jam ne hilum quidem sit, quod

8 *Et natu minima est.*] Ratio hujus fabulæ, seu mythologia est, quia præcedentes virtutes Cardinales genitæ sunt ex amplexu Rationis ut in se est; Humilitas autem generatur ex amplexu Rationis, quatenus Ratio nos respicit, quibus onus & officium injungat; jam autem prius est, quod in se, quodque est, quam quod est in ordine ad alia; igitur & amplexus illa hoc amplexu prior est, priusque quod ex illo, quam quod ex hoc gignitur.

9 *Circa solam Rationem.*] Alia ejusdem ratio hic datur, scil. aliæ virtutes proximè occupantur circa objectum (id est circa quod;) humilitas circa suum subjectum (id est, in quo) versatur, nam diligentia est auscultatio Rationis, obedientia executio Rationis est; Justitia est adæquatio Rationis (ecce hæ omnes circa Rationem versantur, quæ virtutis objectum, quæ id est, quod eo amore, qui virtutem constituit, amplectimur) humilitas autem est incuria sui: ecce hæc circa subjectum virtutis, circa personam illam, in qua virtus est, versatur: cum igitur objectum subjecto prius sit (ut vel ista nominum istorum ratio præfert) necessum est etiam, reliquas Humilitate priores esse.

quod Obedientiam in officio suo remoretur. Sed hîc mihi rursum non consto: cum enim hæc dico, Humilitatem interea diutius intueor, ac cum sororibus suis comparo: 10 natu jam non minima, sed maxima, & ortu suo ipsam Diligentiam antevertere videtur: Altum enim silentium requirit illa auscultatio, in qua Diligentiam reposuimus: & non tantum alios non audiat, necessum est, qui probum Rationis auditorem præstare se contendit; sed ne se ipsum quidem: quomodo enim idoneus Rationis auditor, qui adhuc secum garrit? imo vel mussitat? imo vel hiscit? Oportet ergo ut jam ante totum se rejecerit (id est humilis sit) qui Rationem, ut decet, auscultabit: ecce hoc pacto Humili-

10 *Natu jam non minima, sed maxima.*] Alia innititur consideratio, juxta quam humilitas diligentiâ prior est: nempe quod non nisi vir humilis rite possit Rationis dictamen auscultare, quo pacto enim auscultabit, quid dicat Ratio, si adhuc auscultet, quid dicat ipse, seu quid ad sua commoda & voluptates pertineat? Unde profecto bene infertur perfectam completamque diligentiam, præsupponere humilitatem seu incuriam sui: nam quod vulgo dicitur in linguâ nostrâ Vernaculâ: *Duos canentes audire possumus, non loquentes*, hic etiam obtinet, non possumus audire nos & Rationem, oportet ergo alterum oratorem deserere & toti vacare debemus Rationi, si quid illa dicit, audire voluerimus.

tas ante Diligentiam est. [11] At, rursum cæcutio : jam enim Humilitas mihi non soror Iustitiæ, ut pridem, sed ipsa Iustitia videtur : Nam se negligere, omnem sui contemplationem abjicere & resecare (quæ Humilitatis essentia est) quid hoc aliud est, quam stringere gladium illum Iustitiæ, quo quod redundat & quod deficit, rescinditur ? Aliud ex alio me impedit & ludit : jam enim Humilitas mihi Obedientia videtur : quid enim Ratio præcipit tantopere ? imò quid aliud Ratio præcipit, quam sui non habere rationem ? id cum præstet Humilitas, non aliam illam dicere debemus, quam Obedientiam. Iam prorsus nihil abest, quin Humilitas mihi ipsissima Diligentia sit. Qui enim se non audit amplius, nihil ille præter Rationem audit ; & se non audire Humilitas est, Rationem verò audire, Diligentia. Sed satis est : crebrâ suâ Metamorphosi, [12] plus

[11] *At rursum cæcutio.*] Tota hæc tractatio, quæ hoc Num. 2. continetur, parallela est ei, de quâ ante §. de justitia Num. 1. ubi similes considerationes de prioritate & posterioritate virtutem, interponuntur.

[12] plus satis desultorios nos habuit hæc Pandora.

Argu-

12 *Plus satis desultorios nos habuit hæc Pandora.*] Non est vera levitas, nec desultoria vanitas; quæ nos hoc Num. 2. exercuit; sed studiosa quædam & amæna (qualis in fabulis esse solet) rei admodum seriæ consideratio: qua vidimus arctum illud vinculum, quo virtutes cardinales inter se colligatæ sunt atque devinctæ, ita ut alteram sine alterâ habere nunquam possis: imo ut quælibet qualibet aliâ certâ considerationе prior sit; etiamsi enim juxta primam & simplicissimam considerationem ordo talis sit inter has virtutes, qualem libellus noster innuit; sunt tamen aliæ etiam considerationes veræ atquæ bonæ, penes quas alius inter illas virtutes ordo ponendus sit; merito igitur considerantur ut sorores, quæ arctis benevolentiæ brachiis inter se amplexæ mutuâ prærogativâ gaudent impensius, quam suâ: itaque quilibet alia, aliam quamlibet anteferri sibi, tantum abest, ut ægre ferat, ut etiam summopere gestiat, & id unum desiderare videatur, in quâ tota fabula suavis quædam & generosa quædam ubique spirat amœnitas: Mythologia ejus jam satis nobis indicata est.

Argumentum hujus.

§. 1. De Humilitate.

Humilitas est incuria sui: non positiva sed (ut hic verba sonant) negativa, melius ergo incuria est neglectus sui humilitas dicitur, quam contemptus sui, quia hic positivum aliquid sonat, nisi bene caveas, illa vero negativum quid sonant Hæc Num. 1.

Nascitur humilitas ex virtute: fieri enim nequit, ut quis se negligat, nisi ad hunc neglectum amore Rationis seu divinæ legis adductus sit.

Appendix continet certamen de prioritate, seu potius disputationem ambiguam, quâ quæ inter cardinales virtutes prior, quæ posterior sit, variè ambigitur: fundatur hæc disputatio in eo, quod sub diversâ consideratione omnes inter se priores, posterioresque sint. Hæc Num. 2.

§. 2. In-

§. 2. Inspectio Sui.

Partes Humilitatis sunt duæ: Inspectio sui, & Despectio sui: Quantum ad priorem, hæc est illud veteribus tam decantatum *Ipse te nosce*, quod olim Apollinis templo inscriptum: *Atqui videtur hæc inscriptio, tamquam Dei salutatio quædam ad homines, ejus loco, quæ salvere jubet: quasi non probè dicatur*, Salve, *neque jubere hoc invicem deceat, sed temperatè vivere.* Divinum est illud Platonis *in Charmide*: & dant me in stuporem ista verba: *Quasi non probè dicatur*, Salve, *neque jubere hoc invicem deceat; sed temperatè potius*, seu humiliter (sic Christiani loquuntur) *vivere*: Vereor ut de industria dixerit, & ne non casu; Digitum intendit ad fontem Humilitatis: rem acu tangit; sed tantùm acu.

2. [1] Hæc sua ipsius Inspectio in diligenti naturæ, conditionis & originis suæ disqui-

[1] *Hæc sua ipsius inspectio in diligenti naturæ, conditionis & originis suæ disquisitione consistit.*] In hac inspectione id primum agendum est, ut omnia dimittamus, quæ nostra non sunt: alioqui enim non non ipsos purè, sed & alia quædam, seu ad alium aliquem pertinentia inspiceremus. Hæc dimittentes à nobis, eo tandem deveniendum erit, ut nihil nostrum esse videamus præter cognoscere & velle: quod ultra

quisitione consistit: Quam ut ritè consequar, primùm sic reputo, & mecum sic solus loquor: Tam multa sunt, quæ video, tam varia: Video pulcerrimum illud solis jubar, quod dierum ac noctium, hyemis & æstatis, caloris ac frigoris vicissitudines mihi parit: video subinde noctis tenebras diluentem Lunam, & infinita minora lumina, superiorem illam regionem interpolantia: Video nubes, sæpè candidas, nonnunquam atras, interdum quamplurimis coloribus sub vesperam ac auroram distinctas: hinc subindè tonitruum horribiles fragores exaudio: tum tremulas coruscationes & trisulca fulmina conspicio: nimbos inde, grandinem & nives decidentes: & mox vastum illud ac immane spatium, à fumis istis & nebulis deterſum, ac limpidum, amæniſſimè cæruleum: Circum me aërem, ventis in me impulsum sentio, & audio illum alternis per os meum ac nares illabentem ac elabentem, inter respirandum quidem leniter; inter suspirandum autem vel anhelandum confertim & vehementer: Mare etiam propter me cerno, turbidum, inquietum, ad

ultra hoc est (ut mundus ejusq; partes, corpora nostra, eorumque motus) ad alium pertinere, nihil nobis in istis juris esse, verbo, non esse nostra; ut ex sequentibus in textu satis patebit.

ad litora ſua ſtatis horis aſſurgens ſubſidenſque : Video lacus , fontes & flumina : Video terram , innumerabili ſtirpium , plantarum , lapidum ac metallorum ſobole fœtam & fertilem : Et tum in ipſa , tum in aquis ac aëre infinita volantium, natantium , gradientium, repentium genera. Hæc omnia cum video,[2] Mundum hunc, [3] aut aliquam ejus partem videre me

[2] *Mundum hunc.*] Nimirum mundus totus breviter hic deſcriptus eſt : deſcriptus autem , inquam , eſt, prout in ſenſum noſtrum incurrit (quid enim ipſe mundus ſit in ſe, alterius loci eſt, & in Phyſica diſertè dicimus) mundus itaque ut ſenſum noſtrum afficit , dividi commode poteſt in plagas , & plagarum incolas , prima plaga eſt vaſtum illud cærulæum per modum fornicis latiſſimè ſupra nos expanſum: & hujus plagæ incolæ ſunt ſtellæ ; inter quas eminent Sol & Luna : ſecunda plaga eſt aër , qui inter cæruleum illud & noſtra corpora interjectus eſt : hujus incolæ ſunt nubes & harum phaſmata , ut Iris , Parelius coloreſque alii ſub Auroram & Veſperam: itemque alia meteora , ut fulmina , fulgura , tonitrua &c. Tertia plaga eſt mare , & hujus incolæ ſunt piſces ſeu ſpecies natantes. Quarta plaga eſt terra , cujus duæ regiones, ſuperior , & incolæ hujus ſtirpes & animalia , ſeu ſpecies terræ affixæ , & ſpecies per eam gradientes , repentes , & paulo ſupra ipſam volantes , & inferior regio , cujus incolæ ſunt metalla , lapides & infinita alia mineralia.

[3] *aut aliquam ejus partem videre me dico.*] Neſcio enim quouſque extendatur hæc regionum amplitudo: quantum ſurſum excurrat vaſtum illud cæruleum, quantum in latus terra atque mare diffundatur : ideo tam

me dico; Sed hæc omnia cum video, clarissimè mihi sum conscius, [4] nihil horum fecisse me, nihil horum facere me posse; cuncta hæc invenisse me hic.

3. Tandem est etiam Corpus aliquod, quod mecum magis junctum est, vel eo nomine, quod hujus interventu, reliqua corpora, quæ jam nobis in mentionem inciderunt, percipiam, atque aliter ea percipere non valeam (nam si oculis istis caream, non videbo; si auribus, non audiam) Hoc quia mecum ita junctum est corpus, [5] *Meum corpus* vocare soleo. Hoc etiam

tam non sum certus, mundum me videre, quam quidem aliquam partem mundi: facile intelligo multa sursum deorsumque esse, ad quæ ego sensu & cogitatione non pertingo: ideoque cautionis ergo, ne quid hic me inspiciendo, me ipsum deciperem, adjicio ista clausulam, video *mundum* vel partem ejus.

4 *Nihil horum fecisse me.*] Nullam habet difficultatem, nemo tam demens est, qui horum aliquid sibi tanquam opifici arroget: & ut stultissimus aliquis id arrogaret sibi, ore certe, non mente id faceret: Deus enim conscientiam hujus rei tam apertam & claram fecit in nobis, ut non sinat illam, ullâ stultitia nostrâ deleri vel obscurari: omnes uno ore consentimus: *Nos ista non fecimus, nos ista hæc omnia invenimus, nos ista hic omnia relinquemus.*

5 *Meum corpus.*] *Definitum* ergo est *Meum corpus*, nempe quod mihi occasio est percipiendi alia corpora hujus mundi, & sine cujus interventu alia corpora hujus mundi non perciperem: si enim oculis careiem,

etiam corpus, [6] agnosco clarissimè non feciſſe me, nihil ſimile me facere poſſe: etiamſi enim tale aliquod corpus, aut generaverim fortè, aut etiamnum generare poſſim; tamen generare tale corpus (planiſſimè intelligo) [7] non eſt facere tale corpus:

carerem, alia iſta corpora non viderem, ergo ſi toto meo corpore carerem, etiam alia iſta corpora non viderem, & ita de auribus & reliquis ſenſuum meorum inſtrumentis dicendum eſt. Interim corpus meum pars hujus mundi eſt, incola quartæ plagæ, & inter ſpecies gradientes ſibi locum vindicat, ego vero minimè pars hujus mundi ſum; utpote qui ſenſum omnem fugiam, qui nec videri ipſe, nec audiri, nec manu tentari poſſum: hæc omnia in corpore meo ſiſtunt, nihil horum ad me uſque permeat: ego ſpeciem omnem excedo, ego ſine colore, ſine figurâ, ſine dimenſione, non longus, non latus; hæc enim omnia ad corpus meum pertinent: Ego ſola cognitione volitioneque definior. Hæc omnia magis patebunt ex iis, quæ mox ſe inter inſpiciendum me exerent.

6 *Agnoſco clariſſimè non feciſſe me.*] Nec hoc difficultatem aliquam habet: & nemo etiam tam ineptus eſt, qui hic aliquid ſibi ſumat: omnes ingenuè fatentur, forte occaſionem dediſſe ſe, aut dare poſſe, ob quam corpus aliquod humanum generaretur; cæterum generationem factionemve iſtius corporis non attigiſſe ſe.

7 *Non eſt facere tale corpus. non magis ſane, quam agrum conſerere, ſit frumentum & floſculos, quæ reddit ager ille, facere.*] Proinde reprehendenda eſt ſcurrilis illa quorundam in vernaculâ noſtrâ linguâ locutio, qua eum, qui prolem forte genuit, *pucrum* vel *pueros*

pus: non magis ſanè, quam agrum conſerere, ſit frumentum & floſculos, quæ reddit ager ille, facere.

4. Jam Corpus meum variè quidem pro arbitrio meo movetur (lingua namque in ore meo huc illuc titubat, cum loqui: brachia jactantur, cum nare: pedes projiciuntur, cum ire volo) [8] Sed motum

pueros feciſſe dicunt: ſcurrilis inquam, eſt hic loquendi modus, (& fateor) non ſolet hoc niſi per deridiculum dici: interim abſtinendum eſt; phraſis enim per ſe ipſa impietatem ſonat, & quod Deo proprium eſt, adſcribit aliquando quibuſdam nebulonibus: cum non ſciat homo, qui generat, quomodo fiat corpus humanum, imò infinitas ejus partes (quæ indies adhuc aliæ atque aliæ ab Anatomicis deteguntur) ignorat: non poteſt ſine ſummâ impudentiâ, non dico arrogare ſibi, conſtructionem, factionemque talis corporis; ſed vel phraſi illâ ac modo loquendi abuti, quâcum cum liberis operam dedit, liberos feciſſe ſe dicat: quid quod non tantum hic qui ſic loquitur, opificem ſe humani corporis (in quo ipſo ſumma impietas eſt) ſed integri & completi hominis ferat: adeoque mentis humanæ factionem ſibi arroget. Turpis ergo phraſis illa, & turpitudinem ejus non ſatis capiunt, qui illâ ſolent uti; ſed periculoſum eſt male loqui, etiamſi non malè cogites: facile enim à verbis malis venitur ad cogitationes malas: ut jam ante notavimus §. de Juſtitia. Num. 3. ad illa verba: *At toleranda forent hæc vitia nominum, &c.*

8 *Sed motum ego illum non facio.*] Quæ N 2. & 3. tanquam aliena à nobis rejecimus: nempe mundi hujus partiumque ejus, adeoque & corporis noſtri (quod

tum ego illum non facio : nescio enim quomodo peragatur : 9 & qua fronte dicam, id me facere, quod quomodo fiat, nescio?

(quod & ipsium pars quædam hujus mundi est, ut paulo ante annotavimus) constructionem : nullam habent difficultatem, & illa facile quisque sibi detrahi patitur, quæ tam aliena novit. Sed hic occurrit spissum aliquod velamentum, quod totam nostrum ipsorum inspectionem impedit, quod tamen mordicus tenere & vindicare nobis per fas & nefas conamur: motum, inquam, corporis & membrorum ejus : hunc solemus ita nobis adscribere, ut nullatenus dubitare videamur, quin is à nobis fiat : proinde risu tantum accipimus eum qui secus dixerit ; donec vera philosophia, non illum, qui hoc dixerit, sed nos ipsos stultâ illâ persuasione impulsos atque deceptos, ridiculos nobis ipsis facit. Ita est : immiscemus nos libenter (nescio quâ innatâ superbiâ) Dei operibus : nam cum ille movendo mundum faciat (quod in physica evidentissimè demonstramus) nos æmuli ejus esse volumus, cum movere nos etiam posse contendimus, saltem hocce nostrum corpusculum.

9 *Et quâ fronte dicam, id me facere, quod quomodo fiat nescio?* Evidentissimum est, & quo nihil clarius excogitari potest : *Ego non facio id, quod quomodo fiat, nescio.* (Objecerunt aliqui contra prædictum actionia, sæpe esse, quod nescimus quomodo sit" vel fiat : ut nescimus quomodo sit vel fiat : ut ne-" scimus quomodo ferrum ad magnetem tendat, & tamen eo tendit. Hæc objectio redicula est : nos" enim non diximus : *quod nescis quomodo sit, non*," *est*, sed : *quod nescis, quomodo fiat, id non facis* ; ex quo bene sequitur, nos motum ferri ad magnetem" non facere ; non autem illum non esse.

Alii"

Alii objecerunt: *Si nescio, quomodo fiat non facio,* juxta vos; ergo *si scio, quomodo fiat, tunc facio.* Hoc vero perquam ridiculum, nam bonus physicus V. G. potest scire quomodo fiant effectus aliqui naturales, quos tamen non ipse, sed natura facit: bonus pictor potest scire, quomodo fiat certa pictura, quam tamen non ipse, sed alius quispiam pinxerit. Hæc objectio non minus inepta est, quam præcedens, & continet manifeste fallaciam Antecedentis, ut Logici vocant; perinde ac si sic argueres: *si non movetur, non currit, ergo, si movetur, currit,* erat autem sic arguendum (ut Logici demonstrant) *si non movetur, non currit, ergo si currit, movetur*: & similiter: *si nescio quomodo fiat, non facio, ergo si facio, scio quomodo fiat.*

Alii objecerunt, multa esse quoad modum in actionibus nostris, quæ nos ipsi ignoramus: infiniti enim modi, infiniti respectus sunt, habitudines & comparationes in quolibet effecto, quibus ipsum ad alia quædam referri potest infiniti modi, quibus se ad alia habeat. Sed neque hæc objectio, (etsi sophistica minime ut erant præcedentes) nihilo plus, quam præcedentes evincit: respondetur enim facile nos, quia ea, quæ facimus, non quoad omnem modum cognoscimus, etiam non quoad omnem modum efficere: tantum effecti nostri facimus, quantum illius cognoscimus, non ultra: facit V. G. aliquis syllogismum, ignarus figuræ syllogisticæ: hunc igitur modum, quia non cognovit, etiam actione suâ præterit, inciditque hic modus in effectum, non est ab ipso positus in effecto qui enim ponat ibi quod non novit? Atque adeo in communi vita, si quid forte dixerimus, in quo offensio aliqua erat; ignari interim hujus modi, omnes intelligimus Architectorum minis tros, etiamsi partes aliquas ædificii construant, quia tamen modum ædificii ignorant (qui

(qui est in mente & ideà Architecti) ipsum ædificium propriè non confecere &c) Nec argumentis" hic opus est, sed unius cujusque conscientia, homines sensibus suis inescati rarò ad conscientiam suam se convertant, argumentis quibusdam quasi per indirectum eo deducendi sunt : dico ergo nullam esse rationem, cur non putes te quidvis eorum & quæ fiunt & quæ facta sunt, vel feciſſe vel facere, si aliquid horum arrogare tibi ut opifici volueris, quod quomodo fiat, nescis : si enim nescius quomodo motus fiat in membris tuis, eum nihilominus te facere confirmes : pari ratione dixeris, Homeri Iliadem feciſſe te, aut Semiramidis muros, aut Pyramides : pari ratione dices te Solem cieri ; Et dierum atque noctium, hyemis atque æstatis viciſſitudinem nobis facere : cur enim hæc non facis, cujus tibi conscius, quod hoc non feceris, nisi quia nescis quomodo fiant? Primum enim est, quod respondere solemus, cum non feciſſe nos efficaciſſime convincere volumus, non intelligo, non scio quomodo fiat. Atque similiter modum nescis, quo motus in membris tuis peragatur : conscius tibi es cum vis, non ad te illum, sed ad alium aliquem pertinere. Nihil autem est, quod propositum axioma possit obscurare, si non præjudicio aliquo laboraremus, quod infantia nostra nobis allevit, atque Philosophorum Scholæ confirmarunt atque corroborarunt : scil. putamus res naturales facere aliquid, & tamen nescire quid & quomodo faciant : V. G. Solem illuminare, id est (ut interpretamur) lumen efficere ; ignem calefacere (id est) (simili interpretatione) calorem facere : gravia cadere, id est, sui prolapsum & motum ad inferiora efficere; nescire tamen hæc quid faciant & quomodo faciant. Sed hæc est insignis nostra stoliditas : cum enim nobis ipsis facile detrahi patiamur (excipe unico illo casu de motu membrorum nostrorum) ea, quæ nescimus quomodo fiant, mirum est, nos in rebus illis brutis non eodem

uti

nescio? 1° Nescio enim, quomodo,& per quos nervos aut alias vias,motus è cerebro in

uti argumento. Qui itaque verâ Philosophiâ initiati sunt, moverunt quam certissimè, nec solem esse, qui lumen, nec ignem, qui calorem, nec gravia, quæ ipsum faciant; sed Motorem hæc omnia proximè & immediate producere, imprimendo diversum motum aliis ac aliis partibus materiæ, eoque diverso motu & nullo alio interveniente diversa illa corpora (solem, ignem, lapides, &c.) constituere: diversissimosque illos ad sensum nostrum effectus producere, usu & motu pariter, & diversis partibus materiæ, quibus illum imprimit, tanquam suis instrumentis: etiamsi enim clarissimum nobis sit, eum non esse actorem, qui quid & quomodo agit nesciat; clarissimè tamen etiam intelligimus, instrumentum posse esse opificis, quod quid per ipsum, & quomodo agatur, nesciat. Unde mirari subit impudentiam illam (ut levissimè dicam) Peripateticæ scholæ, quæ constituit res illas naturales in censu causarum efficientium, cum ad salvandum φαινόμενα, id est, apparentias naturæ (quod Philosophi munus est) satis esset eas in instrumentorum numero habere, sed nimirum velut dedita opera commentis istis Deum sibi obscurum reddiderunt: qui statim ex hoc axiomate, *quod nescis quomodo fiat, non facis*, clarescit.

1o *Nescio enim, quomodo, & per quos nervos, aut alias vias, motus è cerebro in artus meos derivetur.*] Nullâ quidem scientiâ conscientiâve exploratum habemus, motum è cerebro per nervos in artus nostros, derivari; sed solâ experientiâ id nobis innotuit, præsertim Apoplecticorum & Paralyticorum: in Apoplecticis enim, seu in iis omnibus, in quibus cerebrum ita generaliter affectum est, ut è cavitatibus ejus in nervos intercluſus sit meatus, videmus motum peni-

in artus meos derivetur : 11 neſcio quomodo ad ipſum cerebrum perveniat: & an perveniat; Aut ſi id Phyſicis rationibus ac Anatomicis experimentis aliquatenus

G aſſecu-

penitus ſufflaminari, reſpiratione duntaxat ſuperſtite, eo quod hæc intra pendeat à fervore cordis (quod vide ſis in duabus noſtris de reſpiratione Diſputationibus) ſimiliter in paralyticis, ſeu in iis, qui membrum aliquod corporis ſui, puta manum, movere non poſſunt, viam aliquam intercluſam deprehenderunt Medici, ſeu nervum obſtructum compreſſumve, per quem & cerebro in membrum illud, V. G. manum, patebat aditus atque influxio. Et hæc, quæ dixi, experientiâ conſtant, & non aliter, experientiâ vero opere experto, circa quod ipſa verſatur, neceſſario poſterior eſt, ac ſupponit illud jam abſolutum : ita ut in illud influere dirigendo non poſſit : non eſt igitur experientia cognitio, quæ faciat ad opus efficiendum; ſed ad ſummum ſervit ſimili operi faciendo, & imitando : Cum ergo ſolam experientiam, & quidem perexiguam habere poſſimus circa modum, quo motus in corpore noſtro diſpenſatur (nempe è cerebro in nervos, è nervis in artus noſtros atque muſculos illabendo) non poteſt nos illa cognitio motores facere : ſeu illa cognitio non ſufficit, ut quia eâ ſolum indutus eſt quiſpiam, ideo auctor motus eſſe queat.

11 *Neſcio quomodo ad ipſum cerebrum perveniat.*] Docent Phyſici atque Anatomici motum è corde noſtro per arterias carotides ad cerebrum aſcendere : focus enim ille atque ardor, qui in corde eſt, ſanguinem cordis agitat, & quaſi in ebullitionem attollit, partes vero ſolidiores hujus ſanguinis, magiſque ad motum aptæ, minutim admodum diviſæ, celerrimèque

assecutus sum, [12] sentio nihilominus li-
quidò, me ab illa cognitione in motu
membrorum meorum non dirigi; & æque
promptè aut fortè promptiùs jam olim ea
movisse, cum id me toto cœlo fugeret.
[2] Ad hæc, cum fortè vehementer defati-
gatus

mèque motæ, vasis suis in cerebrum illabuntur, ibi-
demque intra cavitatis cerebri in omnem partem agi-
tatæ, Spiritus vocantur: hi Spiritus per nervos, qui
omnes in cerebrum patent, devecti, motum artubus
nostris, ad quos hi nervi alterâ sua extremitate perti-
nent, communicant: Sed qualiscunque hæc est scien-
tia (certè non admodum præstantem esse facile vide-
mus, & vix quicquam ab opinionibus suspicionibus-
que differentem) tota per experientiam hausta est,
imò ad summum inde hausta est, experientia vero,
ut jam paulo ante notavimus, non est scientia auctri-
tis, sed contemplatoris operis alicujus.

12 *Sentio nihilominus liquido.*] Experientia
tantum constat, ut vidimus, & certè parum adhuc
constat, quomodo, & unde motus in corpore nostro
derivetur; hæc vero experientia non juvat nos in mo-
tu membrorum nostrorum: supponit enim illum, &
eo posterior est, ut mox notabamus: & quidem si
illam qualemcunque nostram notitiam, deinceps ad
motum nostri corporis dirigendo abuti voluerimus,
tantum abest, ut juvatura sit, oberit pessimè, redde-
que nos in motu peragendo hebetes planè atque in-
eptos: ut postea latius nonnihil deduximus.

[2] Nos proinde intra nos duntaxat operamur, in
nobis manet, quodcunque agimus (aliud enim nihil
agimus, præter cogitare & velle) tamen internam in
nobis operationem sequuntur aliquando externa

quædam

gatus sum, aut potiùs inscio me, manum meam vel pedem Paralysis invasit, eodem subindè modo me ad motum habeo, atque ut cum integer eram, [13] idem quantum est ex parte mea contribuo; & tamen

G 2 motus

quædam opera: at vero hæc non nostra sunt, sed alterius opera: quod non solum juxta ante memoratam regulam, sed etiam ex consequentia externæ ad internam operationis, metiri licet: eam enim videmus quam clarissimè à nobis non dependere, & nobis insciis esse determinatam & factam: atque hæc est altera veritatis manus, quæ nunc utraque manu externum illud opus (motum membrorum in corpore nostro) quod tam audacter sibi assignaverat præjudiciis infantiæ dudum occæcata mens, nobis extorsit & eripuit.

13 *Idem quantum est ex parte meâ contribuo.*] Est aliquis V. G. qui vesperi sanus decubuit: nocte inter dormiendum catharro forte in nervum brachialem incidente, brachium ei paralyticum redditur: mane experrectus & hujus rei ignarus, accingitur subito ad vestiendum se, vultque ut fieri solet thoracem suum arripere. Manus, ipso mirante & stupente, non procedit ad thoracem, ut ante hac solebat; sed languida in lecto jacet, & non nisi alterâ manu de loco in locum moveri potest. Hic paralyticus clarissimè sentit sibique conscius est, se dum manum thoraci injicere volebat, idem præstitisse prorsus, quod alias solebat, cum manus injiceretur thoraci: adeoque clarè videt, ipsam manus injectionem seu motum illum à se nunquam profectum fuisse; sed ab alio, qui ipso volente motum illum peragebat.

motus non sequitur : [14] Argumento claro, quod ego non faciam illum, ne tum quidem, cum etiam ad arbitrium meum quædam in corpore meo moventur.

5. Quod si motum non facio in corpore meo, multo minus eum extra corpus meum facio : multò minus illa facio, quæ passim cum populo agens, facere me tam asseveranter dico, [15] scripturam, pictu-

ram,

14 *Argumento claro, quod ego non faciam illum.*] Argumentum quod jam proxime tangebamus, secundum est, quo motus nobis ut auctoribus detrahitur: primum enim argumentum erat nescire nos modum, quo motus fiat, in membris nostris, ideoque nos illum non facere, alterum jam argumentum est, quod motus independenter à nobis determinatus atque limitatus sit quoad tempus & spatium: quoad tempus quidem ut demonstratur in illo paralytico, de quo paulo ante (hic enim quodam tempore non habet motum in brachio suo, idque independenter ab ipso paralytico, imo & contra voluntatem ejus) quod ad spatium vero, ut dicetur Num 7. ibi enim illud argumentum absolvitur, quod hic inchoatur. Prima ergo regula rationis, quæ motum nobis detrahit, est: *Quod nescis quomodo fiat, id ne facere te dicas.* Secunda regula. *Quod alterius arbitrio definitum est, in id nihil tibi juris esse scias.* Motus ergo & abest subinde, cum nolumus (ut in paralysi) & adest subinde cum nolumus (ut in convulsionibus epilepticis) Motus ergo alio quam nos auctore stat atque cadit.

15 *Scripturam, picturam, panem, laterem, scammum, mensam, calceum, vestem.*] Scil. non facio. Jam pridem scholasticorum sapientiores ingenuè fatentur, nos

extra

ram, panem, laterem, scamnum, mensam, calceum, vestem: hæc enim nisi per motum fiunt, quem cum ipse non faciam, non est quod ea etiam, quæ jam sta-

 stim

extra nos nihil efficere, nisi conjungendo ac disjungendo: Pictor picturam fecit? Quid fecit aliud, quam pulviſculos quosdam (colores vocantur) separatos ante inter se conjungere, & oleo illitos, ac in penicillum receptos affigere tabulæ? Statuarius statuam fecit; sed hoc non est aliud, quam partes quasdam ex trunco deradere, quibus derasis detractisque, jam apparet, qui erat in isto ligno, ut dici solet, Mercurius: Atque ita se res habet in reliquis, quæ arte humana conficiuntur, vestibus, domibus, navibus &c. Exterius in hæc motum conferimus, aut nihil, motum non conferre nos, manifestum est ex præcedentibus; ergo nihil in ista conferimus, sunt hæc prorsus alterius cujusdam opera. Sed dicat forte aliquis, si ita sit, cur pictores aliqui, aliqui autem picturæ ignari? Cur architecti, cur Naupegi, alii minime? Nemo enim juxta nos aut picturas, aut domos, aut naves, & quæ hujusce generis alia sunt, facit. Facilis responsio est, quidam habent artem hanc vel illam ut exemplaria quorundam operum, in mente sua, voluntque eos motus, qui ad opera illa ponenda necessarii sunt, his volentibus succedunt illi motus. Suntque hi proinde artifices, dicunturque & artificio suo quædam opera, quorum hoc pacto auctores sunt, iis adscribuntur; etiamsi interim ipsum opus (puta picturam aut statuam) secundum se non attingant; alii vero non habent talia in mente exempla, talesque imagines, motusque eos, qui ad expromendum ista requiruntur, ignorant, qui proinde artificum nomine minime dignandi sunt. Sint ergo alii artifices, alii non, etiamsi nec hi, nec illi rem aliquam extra se in hoc mundo producant: ut jam demonstravimus.

tim commemorabam, aut alia ſimilia facere me, perſuaſum habeam.

6. Denique [b] huc mihi deveniendum eſſe perſpicio, ut ingenuè fatear, nihil me extra me facere, quidquid facio in me hærere, nihil horum quæ ago, ad meum aliudve corpus, aut alio quoquam manare. Etiamſi fortè alius quiſpiam ſit, qui inconſulto meo, ſed arbitratu ſuo actionem meam ad corpus aut aliud quippiam pertinere velit, & volendo faciat, ut pertineat; ſic ut meæ partes hîc nullæ ſint, & ea non ſit vis meæ actionis, ſed ſuæ:

[b] Igitur in mundo nil quicquam agimus: ſpectamus eum duntaxat: verum illud ſpectare rurſus admirabili modo contingit: nam mundus non poteſt ſe ipſum ut ſpectetur exhibere, nec ſpeciem ſuam nobis ingerere: eſt in ſe ipſo inviſibilis: quemadmodum non operamur in id quod extra nos eſt, ita quod extra eſt, non operatur in nos: noſtrum operari in nobis terminatur, & mundi opera in mundo terminantur, non attingunt mentem noſtram: cum ad corpus noſtrum (quod eſt pars aliqua mundi) appellunt, eo devenerunt, ubi non datur ultra: nam præter motum & locorum mutationem, nihil eſt in mundo quod habet rationem operæ (imo illud ipſum moveri non eſt operari ſed pati) jam motus localis tantum locum obtinet in loco, & in eo quod collocatum eſt, non attingit motus ille ſpiritum, non rem illam, quæ tantum cogitat; & præter cogitationem nihil eſt. Eſt proinde rurſus *Alius ille*, qui ſpeciem ex aliqua mundi parte in nos ingerit, qui nos ſive noſtram voluntatem in partem mundi transferebat.

ſuæ: [16] Interdum enim id ago, ut alio pertineat actio mea, & tamen operam ludo, etiam tunc cum id totum impendo, quod ex parte mea ſufficit, quodque aliàs impendere ſolebam, cum ſe extra me actio mea exerebat.

7. Alius igitur quis animat actionem meam, [17] cum extra me dimanat, & vim ei ac pondus, quo tantum valeat, quod à

16 *Interdum enim id ago.*] Exemplum habes N. 4. ſub finem, ubi de paralytico: agit is ut alio pertineat actio ſua (vult manum ſuam moveri, thoracem V. G. arripere, quo ſe veſtiat) & tamen operam ludit, quamvis impendat tantum, quantum ex parte ejus ſufficit, ut motus fiat, & totum hoc impendat, quod impendere ſolebat aliàs, cum ex voluntate ejus motus in manu ſuccedebat.

17 *Cum extra me dimanat.*] Actio mea non proprie extra me dimanat, tota ſemper in me ſiſtit & hæret; ſed quia cum actione meâ, V. G. voluntate loquendi, luctandi & ambulandi, Deus ineffabiliter conjunxit motus quoſdam ſeu linguæ ſeu manuum atque pedum in hocce corpuſculo meo: hinc actio voluntatis meæ, cum illi motus eam ſubſequuntur aut comitantur, tropico quodam aut figurato modo loquendi, extra me tendere & in corpus meum ejusque membra, linguam, manus, atque pedes transfundi videtur; non ipſa tamen tunc transfunditur: nam illa, quæ in corpus recipitur actio, non mea, ſed motoris actio eſt; ut benè notatur Num. 6. his verbis: *Sic ut meæ partes hic nullæ ſint, & ea non ſit vis meæ actionis, ſed ſuæ.* Et infra Num. 14. art. 3. & 4. *Actionem meam vi Divina aliquando extra me diffundi: eatenus vero non eſſe meam actionem, ſed Dei.*

me accipere non poterat, impartit. [18] Is idem terminos poſuit, ultra quos eam efferre non conſtituit: [19] etiamſi enim ad imperium voluntatis meæ (*hic actio intra me eſt*) ſubinde manus mea ſic moveatur (*hic actio extra me eſt, & jam in corpus meum tranſlata, non equidem à me, ſed ab eo qui hoc poteſt*) ut ſimul moveantur lapides aliqui, digitorum meorum uncis implexi, fiatque hoc modo certus acervus, quem domum aut turrim voco, quam etiam

18 *Is idem terminos poſuit.*] Hic attingitur pars altera ſecundi argumenti, de quo ad Num. ſupra circa finem aliquid annotavimus: nempe ad limitationem motus hæc ſpectant, & ſicut ibi limitationem motus quoad tempus conſiderabamus (ſubinde enim motus voluntatem noſtram comitatur, ſubinde non, ut ibi vidimus) ita hic, quoad ſpatium: motus, qui nobis quomodocunque datus eſt, ad exiguum ſpatii reſtringitur; in cælo, nihil, nihil in aëre, præter quam in craſſo hoc & vapido, quo circa terram circumfundimur, in terrâ fortè, forte in ejus ſuperficie, in mari tantillum movemus; quod ipſum tamen movere dicendum non eſt: eſt ergo motus, ſicut nobis ut auctoribus detractus eſt totus: ita ut utentibus relinquitur perexiguus.

19 *Ad imperium voluntatis meæ.*] Ne quidem hoc in rigore verum eſt, nihil ergo quod hic imperem habeo, nec motus ſequitur in membris meis in voluntatis meæ; ſed voluntatem meam comitatur: non ideo inquam, pedes iſti moventur, quia ego ire volo, ſed quia aliquid me volente vult. *Sicut puſio in cunis ſuis conditus, ſi eas agitari velit, ſæpe agitantur; non quia ipſe*

spectator sim, inquirendum est: [23] Nempe vastum illum cæruleum, tum aërem, mare, terram, tum horum incolas sidera, nubes, animalia, plantas & fossilia cum

G 6 video,

quomodo circumcidi debeat, ut nostra sit, videbimus in sequentibus. Duæ igitur sunt partes humanæ conditionis, scil. agere hic in mundo aliquid & aliquid pati: quantum ad priorem partem attinet, dictum est in præcedentibus, estque ea pars tota fere expuncta: *Velle* enim solum nobis relictum; quod non ad mundum pertinet, sed ad nos ipsos: ita scil. ut actio tota maneat in nobis; Virtute Divina aliquando educatur quidem, sed eatenus non sit nostra, sed educentis actio. Quantum ad alteram partem, de qua deinceps agendum est, quæ tota consistit in Passione, qua patimur à partibus hujus mundi, quâque consequenter hæc agunt in nos: Videbimus actionem illam partium hujus mundi, etiam in partibus illis manere, & nequaquam ad nos posse pertingere; aliquando quidem in nos ipsos derivari motus partium hujus mundi, sed eatenus non pertinere ad partes hujus mundi, sed ad inducentem. Qui ergo actionem nostram educit aliquando, & in partes hujus mundi transfundit, is idem actionem istarum partium in nos inducit, nos interim nec in res illas, nec illæ in nos agunt: nostra actio in nobis, & earum actio in illis sistit; qui educit & inducit has actiones, ille est qui vere, & in nos & illos agat.

23 *Nempe vastum illud cæruleum* &c.] Brevis recapitulatio eorum, quæ N. 2. dicebantur, quatuor mundi plagæ, & singularum incolæ breviter perstringuntur: ibi enim proponenda ista erant, ut quid ex illis actione nostrâ & quomodo attingere possemus, & videremus, jam eadem proponenda sunt, ut videamus, quæ ex illis, & quomodo nos actione suâ attingant.

videō, satis [24] superque persuasum habeo, ea omnia sic esse, ut video. Sed etiamsi sic essent, quid opus est ea me videre? [25] Nimirum quia oculos habeo: Sed quid hoc est, *oculos habeo*? Pelliculas, membranulas, tunicas, certis liquoribus, certo modo distentas, compositas, con-

24 *Superque*] Nimirum non sic se habent ut video, nec sic se habere possunt ut video (ut in verâ Physica & Metaphysica satis demonstratum est) nempe res illæ extra nos positæ præter extensionem & motum nihil habent; ego tamen in illis & colores & lumen & sonos, & infinita similia alia simulachra speciesque video, idque supra quam decet mihi persuadeo, res quas video, sic esse ut video; sed esto, ita se habeant ut video: quid opus est me eas videre? &c. quæ sequuntur in textu.

25 *Nimirum quia oculos habeo.*] Quod de oculis hic dicitur ad aures, nares & reliqua sensuum instrumenta accommodandum est: merito autem oculorum præ ceteris mentio fit: nam hac parte præcipuè mundum incolimus, & longe plurimas mundi partes oculis nostris usurpamus, de quibus etiam nihil sciremus, si hoc sensu, qui oculos incolit, careremus: unde & quia à nativitate cæci sunt, exiguam hujus mundi partem inhabitant, comparatione factâ ad vastam illam sursum præsertim protensam plagam, quam nos quotidie oculis istis oberramus, de qua cæci isti nihil resciunt: cumque illis & Solem & Lunam, & stellas & vastum illud cæruleum, & nubes & earum phasmata atque colores enarramus, nihil nisi inania nomina occinimus: nec enim plus rei hæc significant illis, quam *sisimandrum*, *sipolendrum*, *incaptis*, & similia inania, quibus ridiculus ille apud Plautum coquus, cibos suos condire se jactat.

etiam ædificare me dico ; 20 tamen ad imperium voluntatis meæ non perinde, aut Sidera ſurſum, deorſum, ultro citroque commeabunt, aut nubes præſto erunt ut ſata mea perpluant, aut ſecedent, ne mihi officiant apricanti, aut mare aliter ac ſolet, fluet refluetque.

G 5 8. 21 Sum

ipſe hoc vult ; ſed quia mater vel nutrix , qua aſſidet , quæque (modo quodam loquendi) id præſtare poteſt , id etiam ipſo volente præſtare vult. Vide infra pag. 95. Imo voluntas mea non movet motorem, ut moveat membra mea ; ſed qui motum dedit materiæ, & leges ei dixit, is idem voluntatem meam formavit : itaque has res diverſiſſimas (motum materiæ & arbitrium voluntatis meæ) inter ſe devinxit, ut cum voluntas mea vellet, motus talis adeſſet, qualem vellet, & contra cum motus adeſſet, voluntas vellet, ſine ulla alterius in alterum cauſalitate vel influxu : ſicut duobus horologiis ritè inter ſe & ad ſolis diurnum curſum quadratis : altero quidem ſonante, & horas nobis loquente, alterum itidem ſonat, & totidem nobis indicat horas : idque abſque ulla cauſalitate, quâ alterum hoc in altero cauſat, ſed propter meram dependentiam, quâ utrumque ab eadem arte & ſimili induſtriâ conſtitutum eſt : ſic V. G. motus linguæ comitatur voluntatem noſtram loquendi, & hæc voluntas illum motum : nec hæc ab illo, nec ille ab hac dependet, ſed uterque ab eodem illo ſummo artifice, qui hæc inter ſe tam ineffabiliter copulavit atque devinxit.

20 *Tamen ad imperium voluntatis meæ.*] Quid de imperio illo cenſendum ſit, ſatis jam diximus in modo ſupra annotatis. Sed quomodocunque nihil certè movetur pro arbitrio voluntatis meæ, niſi cum corpore

8. [21] Sum igitur nudus speculator hujus machinæ : In ea nihil ego fingo vel refingo : nec struo quidquam hîc, nec destruo; Totum id alterius cujusdam opus est.

9. [22] Sed & quo pacto, hujus scenæ specta-

pore meo certo modo colligatum sit : nam nec lapis, qui à corpore meo sejunctus est, huc aut illuc movebitur, quantumcunque id velim, nec pila, nec sagitta, cum jam à manu ac arcu abivit, alio feretur, quam quo impulsa est : etiamsi qui excussit aut impulit & clamore, & corporis inflexione (quod in lusoribus & frequens deridiculum est) alio determinare eam voluerit.

21 *Sum igitur nudus speculator hujus machinæ.*] Bene inculcandum est, ne assuescant homines Dei operibus se immiscere, aut aliquid horum sibi arrogare tanquam auctoribus, quorum Deus solus auctor est. Deo enim soli convenit, mundum omnesque partes mundi facere : etiamsi autem hæc, quæ scholæ arte facta esse dicunt, à nobis etiam fieri dicant ut domus, turres, statuæ, non desinunt tamen partes esse mundi, licet ars aliquid machinata sit circa ea per exemplar & voluntatem artificis : cum igitur revera partes mundi sint, non pertinent nisi ad eum, qui mundum condit; voluntas autem & exemplar artificis, & quæcunque forte alia ab arte facta concurrere videntur, omnia sunt immanentia in ipso artifice; nec in opus exire extra ipsum possunt, nisi Divina manu quasi educantur, quatenus sic educta, non pertinent ad artificem, sed ad Deum seu auctorem mundi.

22 *Sed & quo pacto hujus scenæ spectator sim inquirendum est.*] Tota praxis circa res hujus mundi nobis adempta est : sola speculatio relinquitur, quæ & ipse quomo-

ciem (id est impulsum quendam) recipiant ab objectis, efficere quidem hoc potest, ut oculi reflectant eam speciem vel transmittant, intro in cerebri parte aliqua imprimendam; sed hoc nihildum ad videndum facit: quia nec speculo imaginem repercuti, videre est, nec ceræ signum impressum esse, videre est; sed astantem hîc oculos adhibere, imaginem illam, signum illud oculis suis percipere, cognoscere, id demum videre est: Si igitur aliud non confe-

sco illud, ad quid votorum passibus contenderem, esse non posse: quis adeo male sanus est, qui cum non recte calculum subduxit, ideo regulas Arithmeticas accusat, aut eas mutare adnititur, aut vult duo & tria non esse quinque? si igitur nihil valeo (uti satis superque antea cognovi, & ex facili etiamnum agnoscere possum) quid me tenet, quæ vanitas, hic aliquid contra aut velle, aut optare, siquidem id omne frustra erit? Igitur hæc *despectio* consistit in derelictione mei ipsius (quid dixi? non mei ipsius sum, nihil hic meum est: nunquam mei eram) in mei ipsius in Deum transcriptione, (quid? nihil ipsi dare possum, ego & omnia sumus ipsius) in consensu & acquiescentia, quod ejus sim & non mei (id magis quadrat) in ea voluntatis inclinatione, quæ dicit quia *ita est*, ita etiam sit (hæc est revera *Despectio Sui*) jam despicio me ipsum: quid invenio? Deo me dedi: quid accipio? acquiesco, me esse ipsius, & non mei ipsius, quid ergo? loco mei ipsius, accipio legem, invenio officium: nam cum mei non sum, non licet mihi mei (meum commodum, meam voluptatem, meum solatium) quærere: & cum totus Dei sum, debeo ejus mandata exequi.

conferant (& quid conferre aliud possunt?) oculi ad videndum, oportet rursum alios me habere oculos, ut videam speciem ab ab oculis meis reflexam, aut cerebro meo impressam: de quibus rursum oculis eâdem recurret quæstio, aut potiùs querela: Oculi igitur ad videndum nihil conferunt? Conferunt sanè: experimento mihi & intimâ notissimum est, oculos ad videndum facere: quid ergo? Hoc unum: non naturâ, non vi, non potestate suâ quidquam conferunt ad videndum (sicut quod Longum est, id natura, vi, ac potestate suâ hoc habet, quod secari & dividi possit in partes. Sed quod oculi hîc aliquid præstent, & aliquid ad videndum conferant, id omne non à se, non à me; sed aliunde habent.

10. His ita perpensis, perspicuè intelligo, eo mihi deveniendum esse, ut agnoscam, sicut actio mea non pertingit ad res hujus Mundi, ita nec actiones istarum rerum ad me pertinere: Alterius hîc iterum vis & industria subolet mihi, vis & industria non enarrabilis: quamvis enim planissimè intelligam, non objecta, non oculos vi suâ facere ut ego videam, Quamvis item planissimè intelligam, aliud proindè quiddam esse (quod *Numen*, quia nomen ei dari

conformatas : At nec liquores illi, [26] nec illæ tunicæ vident ; ego tamen video ; [27] ego igitur aliud longè sum ac illa : Ego, inquam, ope illorum video ; [28] & tamen quid

26 *Nec illæ tunicæ.*] Adde *nec illa conformatio.* Conformatio enim illa nihil aliud est, quam certa figura, qua tunicæ & liquores inter se cohærent & divinctæ sunt ; figuram autem non videre, sicut nec liquores, nec tunicas tam est manifestum, tam intimâ nobis notione perspectum, ut clarius cogitari nihil possit.

27 *Ego igitur aliud longe sum ac illa.*] Summus fructus inspectionis sui ipsius est, se ipsum ritè à suo corpore distinguere ; cætera facile ex hoc proveniunt: omnis autem peccari, omnis impietatis & Atheismi certissima origo est notionum mentis & corporis confusio : breviter hic & quam clarissime ingeritur illa distinctio : nempe tunicæ liquores & eorum conformatio (id est ipse oculus) non vident ; ego vero video : non ergo ego & illa idem sumus.

28 *Et tamen quid opis ad videndum conferant.*] Non video, inquam, quid per se opis conferant, imo video clarissime, quod per se & suo nomine nihil opis conferant ad videndum : nec enim tunicæ, liquores & quævis earum figura plus ad videndum facere potest, quam trabs aut lapis, si per se loquamur ; alioqui oculos ad videndum facere certissimum est, & intimâ conscientiâ notissimum, ut infra hoc eodem numero perhibetur : conferunt ergo oculi ad videndum ex divino decreto, atque arbitrio vel beneplacito : sicut quod auro ematur, & tam multa comparari possint, quæ ad victum & voluptatem pertinent, non habet aurum hoc à se, non vi & energiâ suâ, sed quicquid valet hic hominum institutis, decretis & consuetudine valet.

quid opis ad videndum conferant, [c] non video, planè non intelligo : Nam quod oculi (id eſt tunicæ illæ ac liquores) ſpeciem

[c] Inſpectio Sui eſt humilitatis materia, & rudis velut ac indigeſta moles ; Deſpectio Sui ejus forma, & facies : oportet proinde hanc formam ex illa materia educere ; latet in ejus gremio velut mercurius in ligno eſt, etiam antequam artificis manu in apricum eſt eductus, & in lucem editus. Hoc eſt *inſpicere* ſive ſymbolum ejus, *ita eſt* : & hoc *deſpicere* ſive hujus ſymbolum *ita ſit*. Agedum molem illam inconditam formo, inſtrumentis meis adhoc utor, ut materia formam accipiat, ut ex *inſpectione mei* fiat *deſpectio*. In hoc mundo nihil quicquam valeo, *ita eſt* ; acquiesco *ita ſit* : huc veni (debui venire) ſum hic (debeo equidem eſſe) hinc diſcedam (velim nolim diſcedam) *ita eſt* : clariſſime video, *ita ſit*, nec aliud volo, non ſum mei ipſius, ſum totius Dei, *ita eſt* : non poſſum ab ipſo eripi, non ejus poteſtate exſolvi, *ita ſit* : ibi me relinquo, volo ejus me eſſe : habeat me, habeat in æternum : ſic volo, nec aliter volo : ſed etiamſi aliud vellem, non aliter eſſet : velim igitur aliud, certe volo fruſtra, & deſipio, qui volens ſciens lateremlavo : redi ad ſanam mentem Anime mi : *ibi nihil vales, ibi nihil velis*, & in hoc uno monito vertitur totius Ethicæ cardo.

Atque *hæ* rationes tanti ſunt, ut ſi ad eas ſatis attenderem, & jugiter mihi proponerem ; non modo malum & ſtultum videretur, ſed revera mihi foret impoſſibile, in adverſum ire, & voluntate mea contraniti, & peccatum perpetrare : nam conari non poſſum, ubi videam clare & evidenter conatum omnem fruſtra eſſe : conari deſino, non poſſum optare (unde etiam eſt quod ſapiens non perinde ac ſtultus tam ſæpe ſoleat optare) eo quidem momento cum agnoſco

dari non potest aliud, vocabimus) quod vi sua hæc præstet; modum tamen quo hæc præstat, nec intelligo, & intelligo intelligere me nunquam posse. [29] Ineptissimus autem essem, si, quia modus rei mihi ignotus

29 *Ineptissimus autem essem, si quia modus rei mihi ignotus est, rem ipsam inficiari vellem.*] Usu venit hoc sæpius, ut rem esse apprime sciamus; quomodo sit, planissime ignoremus: in eo enim consistit ratio ineffabilitatis: ineffabile enim id esse dicitur, non quod cogitare aut effari non possumus (hoc enim nihil esset: nam *nihil* & *non cogitabile* idem sunt; ut scholis omnibus philosophorum satis etiam innotuit) sed cujus modum quo est vel fiat cogitare non possumus, aut ratione nostrâ complecti: Est Deus hoc pacto non in se tantum, sed in omnibus suis operibus ineffabilis: veluti ego homo opus ejus sum, scio opus illud esse, imo nihil tam scio, quam illud opus esse, & modum tamen, quo is me hominem fecerit, me cum corpore hoc colligaverit, ut & in illud agam, & ab illo patiar, eo modo, quo id jam paulo supra declaratum est, non intelligo, sed tantum intelligo, me eum intelligere nunquam posse. Sic etiam Deus in condendo mundo ineffabilis est, ut in Metaphysicâ demonstramus, motum enim esse in materiâ (motu autem mundus constituitur) intelligimus plane, & conscii nobis quasi hujus rei sumus, sed quomodo motum indiderit non potest ab humano intellectu capi: idem est de reliquis Dei operibus, cum enim ad ultimum pervestigantur, semper ineffabile aliquid definitur. Ineptissimum ergo est, ut hic in textu benè dicitur, rem negare, quia modum rei non capias: & perstringuntur hic Sceptici illi & enormiter ac stulti dubitabundi, qui vel motum non esse, vel forte etiam se

tus est, [30] rem ipsam inficiari vellem, quæ hac inquisitione mihi reddita est notissima perspectissimaque: & similiter facerem, ac si quis negaret ferrum ad magnetem ire, quia modum non intelligit quo it: aut ego ipse videre me negarem, quia (ut jam vidi) nescio quomodo videam.

11. [31] Jam itaque novi conditionem meam;

se à corpore suo non affici, quia modum quo & ille fit, & illi afficiantur, ignorant, confirmarunt: quales olim plures & hodie etiam non pauci reperiuntur; qui omnes impii & re ipsâ tollunt primum maximumque Divinitatis apud homines attributum, nempe ineffabilitatem, dum scil. nihil admittendum sibi putant, nisi quod effari & disertè, non quoad substantiam tantum, sed & etiam quoad modum cogitare possunt; latius de his Tract. 2. ubi de Pietate & Relligione.

30 *Rem ipsam inficiari vellem*] Scil. me esse hominem, me sic agere in corpus hoc & vicissim sic pati. Hoc inquam inficiari non debeo, etiamsi modum non intelligam, quo hæc sint; etiamsi inquam non intelligam modum, quo Deus actionem meam extra me diffundat in corpus, & actionem, seu potius motum corporis extra corpus effundat & in me transfundat: scio hæc esse (vidimus illi in præcedentibus disertissime) quomodo fiant non intelligo, superant hoc captum cujuscunque entis creati: solus ille intelligit, qui fecit.

31 *Jam itaque novi conditionem meam.*] Hic incipit tertia pars inspectionis seu, quæ continet adventum nostrum in conditionem humanam, quam solemnus

meam : Nudus sum hujusce Mundi contemplator : spectator sum in hac scena, non actor ; & tamen Mundus quem specto, speciem suam, qua spectetur à me, ingerere mihi non potest : [32] appellit eam ad corpus meum atque ibi destituit ; quod ulterius eam in mè ipsum & mentem meam subvehit, Numen est.

12. Novi conditionem meam ; inquirendum restat, quomodo ad illam devenerim. Hæreo, nescio : nec habeo quod dicam aliud nisi, nescio : Nescio modum, quo sum in hac conditione (quam mihi confessionem veritas jam proximè institutæ

mus vocare nativitatem nostram, id est, primum punctum adventus nostri in hunc mundum, primum punctum unionis nostri cum corpore, unde factum ut postea isto corpore usi fuerimus, tum agendo in illud, tum patiendo ab illo. Proprie tamen incipit hæc tertia pars cum Num. 12. Hoc Num. autem brevis instituitur recapitulatio duarum primarum partium inspectionis nostrûm, seu actionis in corpus & passionis à corpore.

32 *Appellit eam ad corpus meum, atque ibi destituit.*] Nimirum species illa, ut est in ipsis rebus corporeis, non potest esse nisi impulsus (ut in Physicâ magisque in Metaphysica demonstramus) in re enim corporea nihil esse, cogitarive potest præter extensionem & motum : impulsus ergo ille tantum afficit corpus in me, qui mens sum, ille non quadrat, nihil sibi juris aut loci vindicat (quæ latius vide in primâ parte Metaphysicæ nostræ seu Autologiâ, quæ magnam cum hac materiâ affinitatem habet.

tæ disquisitionis extorsit) [33] tantùm abest ut sciam, quomodo ad illam conditionem devenerim: Illud probè novi, [34] nullum me interposuisse judicium voluntatis meæ, non huc arbitrio meo me venisse: nec enim interrogavit aliquando me, qui me tam mirabiliter posuit hîc, num hîc esse mihi luberet: ignarum me Deus huc exegit, nedum voluntarium.

13. [35] Et

33 *Tantum abest, ut sciam.*] Quod præsens est in hoc modo conditionis meæ, hoc nescio, multo ergo magis nescio, quod præteritum est: nam in paritate rationis, præsentia nobis clarissima sunt, præterita obscuriora (nam licet forte aliquando notissima fuerint, oblivioni tamen sunt obnoxia) futura obscurissima: hi sunt gradus, hic est modus humani intellectus, quos omnes in nobis ipsâ conscientiâ testante deprehendimus. Cum ergo nesciamus modum, quo jam nunc conditioni humanæ subjicimur, multo minus præteritum illud scimus, quomodo ei primum subjecti fuerimus.

34 *Nullum me interposuisse judicium voluntatis meæ.*] Dices: Interposui fortasse judicium voluntatis meæ, & huc veni cum esse mihi lubebat; sed oblitus sum, non recordor amplius hoc aliquando me conscio & volente factum: sicut plurimarum similium rerum, quas olim sciens & volens feci, oblitus sum: Et hæc videtur esse imaginatio veterum, qui de flumine Lethe tam multa nobis fabulati sunt, & imprimis, quod qui ex eo bibissent nascituri, omnium retro ante nativitatem actorum statim obliviscerentur; jubebantur autem omnes ex illo bibere, quibus reditus in mundum & in nostras hasce auras dabatur.

Respon-

13. [35] Et sicut delatus sum huc, ita & hinc

Respondeo : Apage fabulas istas & doctorum sæpe hominum suspiciones, nimis puériliter, ut levissimè dicam ex illis enatas. Hoc inprimis certum est, non posse me exsolvere me ab humanâ conditione merè pro arbitrio voluntatis meæ : *Nec enim discedam à corpore meo, merè si ab illo discedere voluero, intimè mihi conscius sum, me id non posse.* Lege hæc, & quæ eam in rem sequuntur paucula §. 5. N. 2. hujus libelli, undè sicuti voluntate meâ exsolvere me non possum ab hoc corpore, sic nec voluntate meâ implicare me potui huic conditioni ; sed forte tibi supereſt & replicabis : fortè voluntate meâ veni ad conditionem hanc, volens huc delatus sum ; sed volens nolens manere debeo, & expedire merâ meâ voluntate me non possum : sicut pisces in excipulum volentes quidem intrant ; ubi intrarunt, redire omninò nequeunt. Respondeo : Non eam sentio difficultatem, cum meâ me voluntate exsolvere ab hoc corpore non possum quasi via intercluſa sit, aut ego vinculis aliquibus ac compedibus alligatus detinear : sed contra sentio quam clarissimè omnibus apertis ac solutis, exitum quem affectabam non suppetere, & me vi aliqua superiori, firmissime in hoc corpore, velim nolim ego, detineri : eadem ergo vis, quæ jam me detinet, olim etiam huc detulit.

35 *Et sicut delatus sum hic.*] Incipit quarta pars inspectionis nostrûm, quæ versatur circa mortem ; seu exitum nostrum ex humanâ conditione : ita quatuor partibus absolvitur hæc nostrûm inspectio : duas habet ipsa nostra conditio secundum se, scil. actionem & passionem, duas reliquas vindicant sibi nativitas & mors, seu introitus in humanam conditionem & exitus.

hinc auferri me posse video jam aut aliàs, [36] imo jam jam: auferri [37] ignarum rursus, nec voluntarium; sed insuper (quod turpe est) invitum: Nescio enim qua mea ver-

36 *Imo jam jam.*] Nullius rei nobis magis conscii sumus, quam, etiamsi hinc exire pro arbitratu nostro non possimus (ut paulo ante notabamus) posse tamen nos hinc auferri, etiam nunc, & hoc ipso instanti, quo hæc talia dicimus, vel audimus; conscientiam tamen illam plerumque obruere conamur sensibilium & externarum rerum spectaculis: Et mirum est, homines ita quocunque modo non tantum mortem, sed ejus etiam conscientiam differre & quasi fugere ac evitare velle: qui instinctus tam importunus graphicè hic depingitur, *auferri me posse video jam aut alias.* Cur enim homines ita amant loqui? Cur disjunctionem illam inutilem *jam aut alias* comminiscuntur? Certe nihil aliud hæc innuunt, quam differre eos mortem velle non solum in re (quod non tantopere miraremur) sed etiam in ipsa cogitatione: nunquid enim satis erat hoc: *Video auferri me posse jam?* Cur adjicitur frivolum illud verbum aut effeminatum *aut alias?* Merito igitur deletur illud verbum & explodiatur hac subsequente emphasi, *imo jam jam.*

37 *Ignarum.*] Non rei sed modi, non enim sum ignarus conditionis humanæ (utpote quam in me ipso experiar quam evidentissime, cum homo sum) sed modi quo sum in hac conditione profundissime ignarus sum: sic nec mortis ignarus sum, & multo minus ignarus ero cum moriar; sed modi, quo solvar à corpore meo, tam sum ignarus, quam modi, quo jungar cum corpore meo.

vernilitate, [38] malo iis quæ jussit Herus, quam jussis ejus adhærere : is, cum me misit huc, [39] simul jussit hîc manere, donec

38 *Malo iis, quæ jussit Herus.*] Sicut nimirum turpes vernæ & servi, qui pensum ab hero demandatum magis curant, quam ipsum heri mandatum : unde si ab hero interpellentur, & agere aliquid aliud jussi, obmurmurant, ægrè ferunt, & vel invito hero, si possunt, pergunt in eo, quod primum ipsis injunctum erat : ostendentes hoc ipso se heri mandato non magnopere moveri : si enim hoc moviſſet ad incipiendum & pergendum, debebat etiam movere ad desistendum, cum herus interpellat & aliud jubet : dicuntur ergo hi socordiâ aliquâ, pertinaciâque agendi, & instinctu Diabolico ad perſistendum in eo, quod semel cæptum est (hic enim est Diaboli instinctus, ut Tract. 4. §. de Diabolo satis clare demonstrabimus) sunt igitur turpes hi vernæ & servi heris suis merito detestabiles & exosi, utpote à quibus se satis directè contemni vident. Sed hæc sibi quisque applicet, dum Deo jubente, & per morbos ac imbecillitatem corporis monente ut à corpore discedatur, reluctamur & obedire renuimus, malumusque pertinaciter pergere in eo penso, quod semel nobis imposuit, quam & interpellanti, aliudque jam jubenti auscultare : tradentes nos tali pacto Diabolo & à Deo quam fieri potest, nos longissimè removentes

39 *Simul jussit*] Nimirum ipsum ponere, est dicere (sicut per rationem aliter Deus dicere non potest:) *Mane donec quid aliud jubeam* : ut si herus jubeat servum ad fores observare, servus non absolvitur ab hoc officio, donec revocetur ab hero : sic & nos hoc ipso, quo positi hic sumus, jussi sumus & hic manere, donec qui nos hic posuerat, revocet, & ab officio illo absolvat.

donec revocaret ; [40] ego labes malo manere, quam cum revocat, redire : Aut hoc verius erit : [41] malè mihi conscius sum : nam qui scire & animo penitus infixum habere debueram, nihil hîc posse me, ita me gessi, ac si omnia possem : quantum in me fuit, ima summis paria feci, [42] turbavi, miscui ; Sed cum eidem [43] in res extra me positas nihil possem committere, totum id turpitudinis & turba-

40 *Ego labes.*] Cum execratione aliqua hoc dicitur ; Et mereor cum talem in me turpissimam vernilitatem deprehendam, qualem jam paulo ante annotavimus ad ista verba : *Malo iis, quæ jussit* : hic ergo ex inspectione nostrûm discimus, nos etiam esse sub peccato, imo sub Diabolo : hic enim est instigator ille, qui hoc nobis jugiter inculcat, *Perge quia cæpisti* (hoc enim Diaboli symbolum esse videbimus tract. 4.) cum non pergendum sit quia inceperis, sed quia ratio id jubet ; quæ quandoque desistendum esse, tum vel maximè, cum etiam quam optime inceperas : sed hæc & id genus alia uberius dicentur Tract. 4.

41 *Male mihi conscius sum.*] Vel ex eo ipso, quod & turpem illam in me deprehendam vernilitatem, de quâ jam aliquid annotavimus.

42 *Turbavi, miscui.*] Hanc humani animi perversitatem, omnia miscentem & turbantem, & Deum ipsum etiam sibi subjicientem, si id impetrare posset, vide aliquatenus descriptam pag. 145. hujus libelli.

43 *In res extra me positas.*] Cum motus nobis ademptus est, omnis nobis in res externas actio adempta est ; igitur in res extra nos positas, nihil committere possumus, quicquid ergo turbemus, turbæ illæ in nobis manent, nos solos turbant & deturpant.

turbarum in me admisi: [44] Timeo itaque redire servus nequam, imò detrecto si possim: & vel sic scelus sceleribus addo.

14. Hæc summa est eorum, quæ ex ista [45] mei ipsius inspectione didici: quæ

44 *Timeo itaque redire.*] Naturali quasi instinctu peracto toto humanæ conditionis officio, antequam ad aliud aliquod officium à Deo applicandi sumus, novimus rationem nobis esse reddendam eorum, quæ in hoc officio gesta sunt: non immerito igitur timemus, dum de reditu per morbos & instantem mortem admonemur, ut qui videamus rationem gestorum nostrorum tam malè constare: merito inquam timemus & percellimur; sed turpissimum est & scelestissimum, nos timoris nostri majorem ducere rationem, quam Dei, redire jubentis, quam mandati & legis ejus: itaque quod obligatione primâ insinuatur ne quidem conscientiâ rei hîc malè gestæ à revertendo deterreri jubemur, cum Deus nos reverti jubet: potior enim debet nobis esse lex Dei, quam salus nostra: alioquin enim nos ipsos Deo præferimus, in quo tandem consummatur philautia & quodcunque peccatum.

45 *Mei ipsius.*] Ut hominis: nec enim me ipsum aliter hic inspexi, quam ut hominem, seu mentem incorporatam, agentem in corpus, & vicissim à corpore patientem; *agentem*, inquam, ut explicui, ne cui hoc sit fraudi. Inspectio verò mei ipsius ut mens quædam sum à corpore independens, non est hujus loci; sed magis ad Metaphysicam pertinet: ubi inspectionem illam in prima ejus parte, quam Autologiam vocavimus, discussimus; hic inspicimus nos ipsos in ordine ad mores & præcepta humanæ conditionis, quibus virtutes nostræ abundè continentur, vitia vero abarcentur.

& ita perſpicuè didici, ut ad eam, quam apud me omneſque ea mecum maturè perpendentes, certitudinem & evidentiam habent, [46] Mathematicorum Apodixes aſpirare non valeant: 1. In hoc Mundo me extra me, nihil agere poſſe: 2. Omnem Actionem meam, quatenus mea eſt, intra me manere: 3. Eam vi Divinâ aliquando extra me diffundi: 4. Eatenus verò non eſſe meam Actionem, ſed Dei: 5. Diffundi autem, cum Deo videtur, & quantum Deo videtur, ſecundum leges ab ipſo liberrimè conſtitutas,

46 *Mathematicorum Apodixes.*] Hanc habent Mathematicorum demonſtrationes prærogativam, quod verſentur circa res imaginationi & ſenſibus ſubjectas, præſertim circa figuras: hinc intellectus humanus, qui ſenſibus admodum adſtrictus eſt, melius percipit; facilius adhæret & vacat Mathematicis demonſtrationibus. Sed poſthabitâ hâc prærogativâ, quæ apud intellectum ritè diſpoſitum nullius equidem debet eſſe momenti; certiſſimum evadit, haſce, quas inter inſpiciendum nos ipſos invenimus demonſtrationes Mathematicis longe potiores eſſe: verſantur enim hæ circa res ex naturâ ſuâ notiſſimas nobis, id eſt, circa nos ipſos, noſtraſque cogitationes, quæ per ſe neceſſariò clariſſimæ ſunt nobis, & tantum per accidens præjudiciis quibuſdam noſtris obſcurantur; quæ caligo facilè depellitur ſeriâ, acri, & frequenti ſui ipſius inſpectione & ſoliloquio.

tutas, [47] & ab arbitrio ejus penitus dependentes: *Ita ut ejusdem prorsus momenti sit, idem in re ipsa miraculum: ex imperio voluntatis meæ linguam in ore meo tremere, cum* terram *dico, & ex eodem imperio* [48] *terram ipsam tremere; interest tantùm, illud ad tempus aliquod fieri Deo placuisse;*

47 *Et ab arbitrio ejus penitus dependentes.*] Diffusio enim illa actionis meæ in res corporeas, quo ad initium, medium atque terminum, penitus est res naturaliter indeterminata, vaga & contingens, quæ in utramque partem accidere potest (nam & potest extra me diffundi actio, & potest non diffundi, ut præcedentibus numeris satis demonstratum est, & potest huc usque diffundi, & potest ultra, & potest citra) tales autem res antequam expedientur, & in rerum naturâ collocentur, requirunt arbitrium, quo determinentur, quoque potius sint, quam non sint, potiusque citra, quam ultra &c. Igitur omnes tales res necessariò dependent ab arbitrio Dei.

48 *Terram ipsam tremere.*] Nimirum terra ipsa ejusque motus non habent minorem connexionem aut dependentiam ab imperio voluntatis meæ, quam lingua corporis mei ejusque motus: quod ergo lingua mea me volente moveatur, terra non item, ad me non pertinet, sed alio referendum est: ad eum nempe, qui utrumque illud horologium, & voluntatis meæ & mundi confecit, qui proinde voluit, atque sic ordinavit & constituit, ut horologio voluntatis meæ sonante, sonaret etiam horologium linguæ meæ, non vero etiam horologium terræ. Vide quæ supra in hanc horologii similitudinem plenius annotavimus.

non hoc : 6. [49] Tantummodo spectare me hunc Mundum : 7. [50] Ipsum tamen Mundum non posse se mihi spectandum exhibere : 8. Solum Deum mihi exhibere illud spectaculum : 9. Idque modo ineffabili, incomprehensibili: *Quapropter inter stupenda Dei miracula, quorum mea in hoc Mundo spectaculo dignatur,* [51] *ego ipse spectator, maximum ejus sum & juge miraculum:*

49 *Tantummodo spectare me hunc Mundum.*] Hactenus tantum prima pars inspectionis recapitulata fuit, quæ scil. continet actionem, qua ago in corpus: Et hæc quidem pars, dum ritè Philosophamur, tota nobis detracta est, & Deo reddita, cui debetur; tantum quoad hanc partem nobis reservatum est *velle*; velle vero nostrum non pertingit ad corpus. Sequitur jam altera pars, quæ passionem continet.

50 *Ipsum tamen Mundum non posse se mihi spectandum exhibere.*] Mundus ipse de se est invisibilis: nihil enim præter motum appellit ad corpus meum; motus verò corporum inter se (esto inter ea & meum sit) nullam de se & ex propriâ suâ vi proportionem habet, ut in me, qui mens sum cogitationem aut aliquem modum cogitandi suscitet: Plura hujus argumenti vide in Autologia nostra Metaphysica.

51 *Ego ipse spectator.*] Turpes sunt Ethnici illi Philosophi & Scholæ iis passim obsecutæ, qui hominem in censum rerum naturalium ubique redigunt, & socium eum ovium & boum faciunt: cum clarissimum jam nobis factum sit ex præcedenti inspectione, hominem minime pertinere ad ordinem naturalem, ad mundum hunc, partesque hujus mundi, sed conditionem ejus prorsus ad ordinem miraculi referendam esse.

culum: 10. [52] Posse me ab illo spectaculo avelli, posse me ex hoc Mundo eripi, & quidem jam jam: *Esse autem me in hoc Mundo non est aliud, quam me spectare hunc Mundum (quod meum quidem est; sed à Deo) & quasdam ejus partes, seu quædam in eo corpora movere* ([53] *quod solius Dei est, & mihi tantum attribuitur ac imputatur, quia fit ad voluntatem meam:*) 11. Illam mei, è Mundo ereptionem, quæ *Mors* vocatur, me timere: 12. Tum quia assuevi rebus corporeis, & difficile est avelli: tum quia sum mihi malè conscius: scio quæ reddenda est, non bene mihi constare rationem.

52 *Posse me ab illo spectaculo avelli.*] Adde vel præmitte potius: *venisse me ad illud spectaculum insciùm, ignarum, involuntarium*, ne icil. tertia pars inspectionis (quæ nativitatem meam complectitur) omissa videatur. Incipit autem in hoc decimo articulo quarta pars conditionis humanæ, nempe mors, sive exitus ex istâ conditione.

53 *Quod solius Dei est.*] Conditio humana, ut sæpe diximus, duas habet partes, actionem & passionem. Actio incipit à nobis, estque originaliter in nobis, imo & nostra; sed desinit in corpore, & finaliter est extra nos, & minime nostra, sed Dei: Passio vero nostra (utpote actio aliarum rerum in nos) incipit à rebus extra nos positis, & originaliter non est nostra; sed desinit in nobis, estque finaliter in nobis & nostra.

Argumentum.

§. 2. De Inspectione Sui.

Humana conditio quatuor habet velut partes: primo actionen, quâ movemus noſtrum, & mediante noſtro, quædam alia corpora: ſecundo paſſionem, quâ recipimus ſpeciem à partibus hujus mundi, dum eas viſu, auditu aliiſque ſenſibus uſurpamus: tertia velut pars eſt nativitas noſtra, ſeu primus adventus in hunc ſtatum & hanc conditionem: quarta pars eſt mors, ſeu exitus noſter ex hac conditione.

Hoc autem inſpiciendo nos diſcemus, quoad totam conditionem humanam nihil poſſe nos, nihil valere nos, nihil nobis in illam juris eſſe; totam illam pertinere ad alterius alicujus poteſtatem.

Nam quantum ad primam partem, nec noſtrum, nec aliud quodcunque hujus mundi corpus efficere valemus: ſola hoc conſcientiâ notiſſimum eſt, & nemo ſanus eſt, qui neget. Hæc Num. 2. & 3.

Nec movemus etiam corpus noſtrum: neſcimus enim quomodo moveatur, nec ſi ſci

si scimus, ea scientia quicquam ad movendum facit. Hæc N. 4.

Multo minus movemus alia corpora. Hæc N. 5.

Ex quo sequitur, quod nihil extra nos faciamus: per motum enim fieri deberet, si quid extra nos faceremus. Hæc N. 6.

Sequitur nihilominus subinde motus, aut conjungitur cum imperio voluntatis nostræ; sed alio aliquo conjunctionem illam procurante, atque etiam limitante. Hæc N. 7.

Quantum ad secundam partem, res extra me positæ non possunt speciem suam mihi imprimere, ego etiam per me ipse non possum speciem illam arripere: nam res illæ ad summum pulsant vel afficiunt corpus meum, hoc vero quantum est de se, nihil facit ad percipiendum eas. Hæc Num. 8. & 9.

Unde etiam aliquis alius debet esse, qui speciem mundi mihi immittat, sicut actionem meam is idem in particulas hujus mundi emittit: utramque ineffabili modo, & quem si capere volo, frustra sum. Hæc Num. 10. & 11.

Quantum ad tertiam partem. Ignarus sum, quomodo huc venerim, tantum abest, ut vi meâ venerim. Hæc Num. 12.

Quantum ad quartam partem. Similiter involuntarius, sed insuper invitus sum ubi turpitudinem agnosco meam, atque stultitiam, qui quod subire debeo, invitus subeo, & valere aliquid volo, ubi valere me nihil scio. Hæc N. 13.

Brevis horum recapitulatio in duodecim articulos digesta proponitur N. 14.

§. 3. Sui Despectio.

Altera pars Humilitatis est sui Despectio: Hæc est Humilitatis complementum; cum inspectio rudimentum tan-

1. Ad §. hujus titulum *Sui Despectio*. Videmus præcedenti §. nos, quantum ad humanam conditionem attinet, nihil valere: nihil, inquam, valere nos vidimus, quia clarissime vidimus, nos modum istius conditionis omniumque partium ejus penitus ignorare. Hinc jam emergit Ethices axioma (nam quæ præcedenti §. continentur, omnia spectant ad Physicam vel Metaphysicam, Theoretica sunt, & non practica; tantum accommodatè ad Ethicam deducta sunt) *Ubi nihil vales, nihil etiam velis.* (Nota hoc axioma, continere utramque partem humilitatis, inspectionem inquam & despectionem: *Ubi nihil vales*, hic sonat inspectio sui ipsius (hoc enim inspiciendo nos ipsos, præclarissime discimus nos quoad totam humanam nostram conditionem, singulasque ejus partes, nihil prorsus valere, seu nihil quoad ista nos posse, ut vel ita sint, vel aliter sint, vel etiam non,

tantùm aliquod & initium contineat ; [a] Hæc tamen Forma educenda nobis est ex ista Materia : latet in ejus gremio. Consistit ea Despectio in mei ipsius derelictione qua ego Deo, cujus, ut vidi, totus sum (totus huc veniendo, totus hîc agendo, totus hinc abeundo) totum me relinquam, transcribam, dedam : nullâ mei ratione ducar, omnem mei à me curam studiumque deponam : Et qui nihil in rem ullam juris habeo, ne in me ipsum quidem, nihil etiam istius juris affectem ; non quod mihi lubet, sed quod Deus jubet curem :

non sint.) *Ibi nihil velis* (hic sonat altera pars humilitatis, scil. despectio sui, seu derelictio sui quoad totam humanam conditionem, & resignatio in ejus manum & potestatem, in qua equidem velimus, nolimus est.) seu, (quod idem in re est, *nihil gratis, nihil frustra faciendum est* : quo principio nihil clarius in rebus practicis fingi potest : cui qui reluctari vellet, non posset non esse stultissimus : & solemus passim homines eos vocare stultos, quos videmus facere vel attentare aliquid, in quo nullo negotio prospicere poterant se frustra fore. Nihil igitur velle quod ad conditionem nostram pertinet, eam totam relinquere ei, in cujus potestate est, hoc vero est se ipsum despicere, hoc est virtutem in humilitatis inconcusso fundamento ædificare. Magnopere hic & in præcedenti §. lege ea, quæ ex Belgicâ sunt versione, & præcipue marginalibus notis huc translata ad literam, b.

[a] Qui humilis est nihil quicquam propter suam felicitatem agit.

non de mea felicitate, beatitudine, solatio; sed de mea obligatione laborem.

§. 4. *Prima Obligatio.*

Procedens igitur juxta illud propositum, tam evidenter ex mei ipsius inspectione deductum, tam probum, tam legitimè fundatum: [1] video primùm hanc esse meam obligationem: Cum me Deus evocat è vivis & redire jubet, non longè recusare; sed præsto esse, & advolare promptum ac alacrem: non moras nectere (nam qui tardè fecit, diu noluit) [2] & ne quidem conscientiâ rei hîc malè gestæ, à revertendo deterreri (nam servus, quem delicti sui conscientia remoratur: & hero vocan-

1 *Video primum.*] Prima Obligatio & prima despectio nostrum quadrat in ultimam inspectionem nostrum: ita ut ibi despectio incipiat, ubi inspectio desinit: ultima enim inspectionis pars circa mortem nostram versabatur; circa eandem versatur prima pars despectionis: merito etiam hoc primum despiciendum proponitur, quod maximè arduum est: nam quoad reliquas partes humanæ conditionis, ignari tantum & involuntarii sumus, quoad hanc partem insuper etiam invitì plurimque sumus.

2 *Et ne quidem conscientiâ rei hic male gestæ à revertendo deterreri.*] Prætextus admodum usitatus, quem vulgo obtendunt sceleri & inobedientiæ suæ; *Morì quidem non recusarem, si cum conscientia mea bene ageretur:*

vocanti, protinus non adest, iterum delinquit) Quid quod ea tergiversatio ex diametro adversatur derelictioni, qua me ipsum ex lege Humilitatis, quam nunc lumine naturæ tam claram mihi & indubitatam feci, deserere, abjicere & ejurare teneor? Quomodo enim me defero, & Deo totum me transcribo, qui adhuc

retur: quo prætextu videntur aliquatenus adhuc de obligationibus suis laborare, sed re bene inspectâ, metus prætextus est, & sub prætextu scelus animi Divinæ legi reluctantis. Certè hoc neminem remorari debebit: si enim servus deliquerit in herum suum, herus autem vocet servum ad se, servus nullâ interpositâ mora adsit promptus atque alacer, eos etiam, qui heri justas iras inter eundum objiciebant, repellat, regeratque illis, herum vocare, hoc esse satis, ejus imperio se parere velle, etiamsi, ut meretur, vapulaturus esset. Enimvero si herus servum ita affectum inter veniendum per fenestram forte viderit, quid ni & remittat servo delictum, & recipiat in gratiam? Quod si herus homo, dummodo generosus & cordatus rebus ita se dantibus, ita etiam affectus esse solet, quid existimabimus de hero Deo? Qui solus propriè & verè Herus noster est: deliquimus in legem ejus graviter & multis modis: vocat jam nos ad se, & jubet è corpore reverti, jubet mori: non remoretur nos conscientia scelerum nostrorum, tanto promptius veniamus, & legi ejus pareamus, quantò antehac minus paruimus, nam si minus antehac legi ejus paruerimus, jam certe parendum est: post hæc enim non dabitur ulterius parendi occasio, in simili scil. conditione, id est, humanâ.

meam vicem unicè sollicitus sum ? [3] & obedire renuo, ne vapulem, qui tam merito vapularem.

2. Et verum quidem est, tergiversationem meam [4] inanem esse, nullam Dei imperio remoram injicere posse : Cum enim evocabit me Deus, veniendum erit; cum evocabit me, velim nolim, adero; Sed tantum ineptus ego & vanus, quem in re tam seria nugari juvat, & operam perdere reluctando. Itaque resipisco jam, & hoc

3 *Et obedire renuo, ne vapulem.*] Nulla mora est in viro bono, cum à Deo suo revocatur, nihil suâ interesse putat, vapulâturus sit nec ne, novit id ad se non pertinere, sed ad herum suum, & in quo nihil valet, nihil etiam vult : punire enim & præmiare Dei est, non nostrum ; nostrum est, utut fecerit, æqui bonique facere : si secus fecerimus, excidimus manifestè à secunda parte Humilitatis ad curam nostrum, ad philautiam delapsi sumus.

4 *Inanem esse.*] Magnum scelus est in hac tergiversatione, & haud scio an non sui ipsius interemptione majus : uter enim servorum gravius deliquit, qui venit non vocatus, an qui vocatus non venit ? Gravius forte hunc peccasse dicas, & ut apparet non immerito. Et alterum quidem illud scelus jure execrantur Christiani, eorumque magistratus publicâ infamiâ afficiunt eorum cadavera, qui seipsos interemerunt ; hoc vero scelus tergiversationis in morte, & cupiditatem longioris vitæ, non videntur satis ponderare. Commune quidem est, & inviti plerumque morimur ; sed non ideo minus scelus est : nam multitudo peccantium non elevat peccata, sed si quid hic valeat, potius aggravat.

& hoc ſtat: *Cum Deus me hinc acceſſet, nil me retardabit: ſtatim veniam, omni animo veniam, veniam lubens volens: advolabo;* 5 *Alæ tamen mihi non erunt, quæ tam multos in ſe rabidos & violentos ſuſtulerunt, vitæ tædia vel ſortis humanæ calamitates; Veniam modo, quia Deus vocabit: ſatis erit, eum vocare: hoc me omnibus remis & velis potentius urgebit.* 6 *Diræ me formidines inceſſent? torquebunt cruciatus? exercebunt agones? Patiar: nihil quantum hominis fas eſt, hic agam, nihil, inquam, propter hæc agam, aut agere recuſabo: Totum me Deo reddam, cui me totum debeo: De me conſulat ille, ut videbitur: Optimum factum erit, quidquid ille faciet.*

Argu-

5 *Alæ tamen mihi non erunt:*] Propoſitum hic intellige, non jactantiam: firmiter propono & penitus in animum meum induco propter vitæ tædium & ſortis humanæ calamitates animam non abjicere, ſed quid revera facturus aut non facturus ſim, Deus novit.

6 *Diræ me formidines inceſſent?*] Innuitur hic ad parendum huic Obligationi ſufficere animi ſententiam, firmum atque tenax propoſitum veniendi cum Deus vocat, non requiri vero lubentiam illam & facilitatem, quam ſentire ſolemus, dum paſſiones noſtræ cum animi ſententiâ conſpirant, atque in idem propendent, ad quod animi propoſito certum eſt ire: reluctantur enim hic plerumque paſſiones: nec illa lucta quicquam officit animi ſententiæ, ſi hæc ſatis firmum habeat, Deo, ut ut difficile & calamitoſum videbatur obedire.

Argumentum.

§. 4. *De Prima Obligatione.*

Ubi nihil valeo, ibi nihil volo: axioma complectitur utramque partem Humilitatis: *nihil valeo* denotat inspectionem sui, *nihil volo* denotat despectionem sui: Atque nihil valeo quod ad mortem, seu quoad exitum ex hoc mundo: non possum illum differre aut procrastinare (nihil mihi conscientiâ istâ evidentius est, nihil aliorum quotidie morientium experientiâ certius) igitur nihil hic volo: non possum mortem differre: ne quidem propter conscientiam peccatorum meorum; hoc enim non esset aliud, quam peccatis istis, peccatum hoc (quod in neglectu hujus Obligationis versatur) adjicere.

§. 5. *Secunda Obligatio.*

Altera mea Obligatio est: Non abire non evocatum, injussu summi illius Imperatoris de præsidio & statione vitæ non discedere. [1] Clarè sequitur hæc mea, sicut

[1] *Clare sequitur hæc mea, sicut & præcedens Obligatio ex derelictione mei.*] Ita quidem imo & clarissimè sequi-

sicut & præcedens Obligatio, ex Derelictione mei, qua me ipsum derelinquere teneor, etiam quoad exitum meum ex hoc Mundo: Illum enim utpote totum Divini juris, totum Deo submittere debeo: aliquid mihi juris in eum vindicare nefas est. Quod si tamen hîc mihi quicquam arrogare volo: & malus quidem sum atque impius, qui mihi id sumo, quod meum non est, sed Dei: & frustra sum, qui id attento quod consequi non possum: [2] deridicu-

sequitur: nam & hic nihil possum, nihil valeo; proinde, si ubi nihil valeo, nihil etiam (ut decet) velim, necessum ut circa mortem meam nihil attentem, mihi ipsi violentas manus non adferam, adhibeam Sed homines non perinde vident sequelam hujus Obligationis sicut contra facile vident sequelam præcedentis Obligationis: Etiamsi enim satis intelligant, se non posse mortem differre, non perinde tamen vident, se non posse mortem prævenire: cujus inadvertentiæ causa est, quod persuasum habeant, se posse corpora quædam movere, hinc enim existimant, posse se mortem manu facere, adeoque posse se citius mori, si modo velint, quam alioqui morituri fuissent; sed clarissimum est ex inspectione humanæ conditionis, homines non movere, non posse movere aut sua, aut alia aliqua corpora: Et per consequens quam impossibile nobis est vitam prorogare, mortem differre, tam impossibile etiam nobis est, vitam abrumpere & mortem anticipare.

2 *Deridiculus pumilio.*] Ego pumilio & omni pumilione imbecillior: Deus Hercules est: clavam aut potius claves vitæ & necis portat: clavem vitæ ei ego de

ridiculus pumilio, qui clavam isti Herculi de manibus extorquere conor: Sicut enim necessariò veniendum est, cum Deus evocat, ita cum non evocat, necessariò manendum est: nemo illi intercedit, nemo se voluntati ejus interponit, omnino rem illam integram sibi reservavit.

2. Etiamsi [3] autem stultâ quâdam & puerili persuasione inductus existimarem solerem, posse me mori cum vellem; tamen hoc non ita est, & falsum fuisse me, ex mei ipsius inspectione clarissimè edoctus

de manibus extorquere conor, cum diutius vivere volo moribundus, & contra primam meam Obligationem pecco: clavem necis ei de manibus extorquere conor, cum mortem prævenire volo desperabundus, & contra hanc meam secundam Obligationem pecco utrobique stultus ac deridiculus: utrobique aliquid volens & nihil valens, vitam prorogare non possum, nihil hic valeo: hoc non satis capiebam, quândiu me movere me putabam: putabam enim posse me pugionem arripere, posse me mihi pectus transfodere, sed falsum esse me tunc intellexi clarissimè, cum me inspexi candidè: cum igitur movere me non possum, restat ut solâ voluntate me interimam, si interimere me ullo pacto possum, at solâ voluntate non posse me ab hoc copore discedere, tam est mihi conscientiâ notum, ut clarius nihil dici mihi aut fingi possit.

3 *Stultâ quâdam & puerili persuasione.*] Nequam persuasio & omnis ferè nequitiæ in hac vita seminarium: jam enim non intelligunt homines vitam pertinere

ctus sum : [4] Imprimis enim non discedam à corpore meo, merè si ab illo discedere voluero : intimè mihi conscius sum, me id

tinere ad Obligationem nostram ; sed putant eam velut usuram quandam (quo ipso nomine miserè decepti ac alios etiam decipientes persæpe utuntur) in commoda & voluptates datam ; itaque omnia deinceps faciunt propter dulcedinem vitæ, ac mortis horrorem : ea enim quæ justi officii erant (V. G. corpus reficere, animum recreare, artem addiscere, victum quærere &c.) vertuntur hoc malo fine in peccatum. Si satis perciperent, non posse se hanc vitam abrumpere, non magis quam sibi ipsis hanc vitam dare, viderent abunde totam hanc vitam ad Obligationem esse referendam : in eâque quoad omnes ejus partes (quoad nativitatem, quoad mortem serius aut ocius ineundam aut terminandam) valere hoc Ethicum principium debere : *Nihil valeo, nihil volo* : totum Deo, cui debetur relinquo

4 *Imprimis enim non discedam à corpore meo*] Cum nihil possim agere extra me (quod ex inspectione satis patet) totum vero agere meum, quod intra me est, sit cognoscere aut velle : certum perinde est ac evidentissimum neutrum horum habere vim aliquam ad solvendum me à corpore meo : nec enim si cognoscam mortem, ideo moriar, quod per se notissimum est) nec si velim mortem, mere ibi stando, ideo moriar (quod etiam notissimum est propter illam particulam *ibi stando*) sed non vident homines se semper ibi stare, adeo ut etiamsi illa particula verbotenus auferatur, maneat tamen necessario vis ejus atque potestas: post voluntatem enim meam necessario statur, atque est ; quod aliquando post illam voluntatem sequatur in corpore meo motus, non est à me, non id meæ imputandum est actioni, sed Dei : ut clarissimè patuit ex inspectione nostrum.

id non posse: [5] Restat igitur, si à corpore meo discedere certum habeam, manus ei meas inferendas, fœdandum id ante, laniandum aut præfocandum esse; At non ita verberibus & plagis accipiam corpus meum, nisi illud motum fuerit; motum autem in eo efficere ego non possum (nimis id mihi clarum & illustre fecit sincera mei ipsius inspectio) Ego tantùm velle hîc possum: & cum volo, Deus sæpè motum illum impartitur, quem volo; non quia ego volo, sed quia ipse vult me volente

5 *Restat igitur.*] Dices forte non est necessaria illa restantia, possum enim me ipsum interimere, mere abstinendo, nempe famem mihi & extremam inediam indicendo. R. Hoc etiam sine motu non fiet; ad minimum interveniet extinctio flammulæ, seu foci cordis; hic vero sine motu extingui non potest: Ordinaria itaque Dei lex est (quam experientia nos docet) ut tam diu maneamus in hoc corpore, quamdiu illud certo modo confirmatum est in cor seu officinam spirituum, in cerebrum & nervos, quo spiritus illi diriguntur & per nervos fluunt; hæc vero confirmatio sine motu diffringi non potest: itaque sine motu nunquam solvimur ab hoc corpore, quantum scil. est ex ordinariâ istâ lege Dei; alioqui certissimum est, aliud eum hac in re posse, si modo aliud velit, posse illum, his etiam integris organis, bene à spiritibus cæterisque necessariis instructis solvere aliquem nostrum & hinc eripere: sed utcunque sit, hoc semper manet inconcussum, nos vi nostrâ ab hoc corpore non solvi, non magis, quam vi nostrâ colligati fuerimus cum illo.

lente motum illum fieri : Ut si pusio cunas suas in quas conditus est agitari velit, sæpe agitantur, non quia ipse hoc vult; sed quia mater vel nutrix, quæ assidet [6] quæque id præstare potest, id etiam ipso volente præstare vult. Si igitur ego quidquam gravius de me consulam, si pectus mihi pugione perfodere, aut gulam laqueo frangere constituam, motum qui ad hoc exequendum requiritur, ego non faciam; Deus fortè faciet : & hoc ipso abiget me hinc, non quia ego abire constitui, [7] sed quia

6 *Quæque id præstare potest.*] Certè non potest id præstare, sed ad hominem id locutus sum, seu ex vulgi sententiâ hoc dixi, quod & licebat in ista similitudine : existimant enim vulgus & mortalium plerique, se movere corpora sua, atque matrem & nutricem cunas agitare, in quas conditus est pusio : sed saltem sciunt non vi pusionis eas agitari, etiamsi putent, in quo magnopere falsi sunt, vi matris aut nutricis agitari. Interim hac similitudine egregie ostendetur quam vili & nullius momenti fundamento nitatur vulgi illud præjudicium quo persuasum habent se movere : nulla enim est ratio istius persuasionis, nisi quod conscii sibi sint, motum quendam subinde, vel etiam sæpè & sæpius ad voluntatem vel secundum voluntatem suam sequi, jam autem eodem argumento dicat pusio noster, se cunas suas movere, qui, quia, (ut fit) perditè amatur, motas illas habet, cum motas esse vult.

7 *Sed quia ipse me constituente id constituit.*] Non quasi Deum ego permoveam voluntate meâ ad impartiendum motum illum, quem ego desidero (sicut infans

quia ipse me constituente id constituit; Ego tamen nefarius, qui nondum interpositâ Dei auctoritate, meo judicio & consilio discedo: ego nefarius, [8] qui quantum est ex parte mea, non vocatus exeo: exire, inquam, volui, antequam intelligerem me vocari.

3. Pro-

infans movet matrem ad agitandum cunas, sed quia Deus ineffabili suâ sapientiâ, tales scivit dare leges motus, ut cum voluntate meâ liberâ quidam congrueret motus omnino à voluntate & potestate meâ independens, vide quæ suprà annotavimus de similitudine duorum horologiorum, claudicat igitur similitudo pusionis & matris ejus ab una parte, & mei ac Dei ab alterâ parte, & claudicat quidem non uno modo, nam alterum modum jam paulo ante inter annotandum observavimus (Deus facit motum; mater non facit: Pusio movet matrem ad movendum; ego Deum non moveo) sed vis & energia similitudinis in eo versatur tota, quod sicut pusione volente fit motus seu cunarum agitatio; sed non à pusione fit motus: ita pariter me volente sæpe fiat motus, nunquam faciente.

8 *Qui quantum est ex parte meâ.*] In hoc consistit tota ratio peccati, in hoc, inquam, modo, in hac, ut Scholæ vocant, sic-se-habentiâ, *quantum est ex parte mea, resisto voluntati Divinæ*: absit enim ut voluntati ejus absolute resistat aliquis: sic quantum est ex parte nostrâ venimus non vocati, cum nos ipsos interimimus, sed absolute loquendo etiam tunc venimus, quia Deus nos vult venire: similiter quantum est ex parte nostrâ, vocati non venimus, cum moribundi adhuc vivere volumus etiamsi insperata tunc nobis salus detur; absolute vero non venimus quia

Deus

3. Probè jam capio hanc meam Obligationem, amplector, recipio in me: mecumque sic statuo: *Jussu Dei hic manebo; injussu ejus non abibo.* [9] *In me uno adhæreant hominum omnium odia, obtrectationes & calumniæ, omnia mea beneficia in contumeliam accipiant, diris me devoveant & execrentur: Non nisi exilium me maneat, egestas, orbitas, solitudo, carcer:* [10] *Exquisitis*

Deus non vult nos venire: atque ita cujusliber peccati ratio in eo consummatur tota, *quantum est ex parte meâ, secus facio, quam Deus vult*: nunquam tamen absolutè secus facio: Sicut malitia pumilionis nostri non in eo sita est, quod Herculi clavam de manu extorqueat, aut aliquid, quod eo pertinere possit, conferat; sed quod quantum est ex parte suâ aut extorquere aut aliquid ad extorquendum facere velit: etiamsi igitur Hercules clavam à se demitteret; intelligitur tamen adhuc pumilionis illius nequitia, stultitia & ineptia.

9 *In me uno adhæreant.*] Hoc est primum punctum hujus propositi: mortem non præoccupabo ob aliorum in me hominum odia. Contra quod sentit Seneca: qui putat hominum odia & contumelias posse esse tam magnas, ut hinc liceat sibi ipsi manus inferre: Epist. 70. *Itaque*, inquit, *effeminatissimam vocem illius Rhodii existimo, qui cum in caveam conjectus esset à tyranno, & tanquam ferum aliquod aleretur, suadenti cuidam, ut abstineret cibo: Omnia inquit, homini dum vivit speranda sunt. Ut sit hoc verum, non omni pretio vita emenda est, &c.* Ego cogitem in eo qui vivit, omnia posse fortunam, potius quam cogitem in eo, qui scit mori, nihil posse fortunam.

10 *Exquisitis tormentis.*] Hoc est alterum punctum

tis tormentis instet tyrannorum rabies & furor, ac mille mihi mortes intentet : 11 *Corpus meum fames, scabies, tabes depascatur:* 12 *Animum meum timor, dolor, tædium, & scelerum conscientia strangulet : Mentem meam oblivio, stupor, hebetudo, fatuitas, habeat;*

stum nostri propositi, mortem non præoccupabo, etiamsi immineat mors certa & sæva. Contra quod Seneca eâdem epist : *Non possis itaque de re in universum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda sit, an expectanda. Multa enim sunt, quæ in utramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera simplex & facilis est, quid ni huic injicienda sit manus?* Et infra. *Ego expectem, vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum possim per media exire tormenta, & adversa discutere?*

11 *Corpus meum.*] Hoc est tertium punctum nostri propositi : mortem non præoccupabo propter morbum vel dolorem corporis. Contra iterum Seneca Epist. 58. sub finem : *Morbum*, inquit *morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem : sic mori vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuò mihi esse patiendum, sed, quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod vivitur.*

12 *Animum meum timor.*] Quartum punctum propositi : etiamsi mens mea & animus male habeant, non tamen mortem præoccupabo. Contra iterum Seneca in eâdem Epistolâ ; *Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non opperiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatum segnis expectat : sicut ille ultra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & famicem quoque exsorbet.* Et paulo infra. *At si inutile ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animum laborav-*

habeat; [13] *Certum tamen mihi est, mortem non præoccupare, non manu facere; sed placidum operiri: Deus enim his calamitatibus supereſſe me jubet; ſi non juberet, eriperet: mos ei gerendus eſt, non mihi, qui laſcivire mallem*

borantem? Et fortaſſe paulo antè quam debet, faciendum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: Et cum majus periculum ſit male vivendi, quam cito moriendi, ſtultus eſt, qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Et paulo infra. *Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſervabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes ejus convellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti.* Hujus pernicioſiſſimi erroris cauſa eſt, quod non ſatis perſpexerit, vitam ad officium & Obligationem pertinere, exiſtimavit autem (quod & vulgo omni perſuaſum eſt) vitam pertinere ad fructum & *uſuram* aliquam noſtram (quo ipſo vocabulo M. Tullius in hoc negotio ſæpius utitur) nobis commodo & bono noſtro ad tempus ad aliquod conceſſam: itaque non eſt mirum ſi putaverit, poſſe ſe beneficio, quando id ei grave factum eſſet, renunciare. Aſt vero clariſſimum eſt, tum ex præcedentibus, tum etiam ex iis quæ ſequentur in poſterum, vitam non ut uſuram nobis conceſſam (quod ad commodum ejus, qui uſuram ſibi pecuniam mutuo accipit, pertineret) ſed ut Obligationem nobis impoſitam eſſe (quod non commodum Obligati, ſed onus & officium reſpicit.)

[13] *Certum tamen mihi eſt, mortem non præoccupare.*] Dicet forte aliquis, etiamſi vita noſtra pertineat ad Obligationem, non vero ad uſuram aut fructum aliquem noſtrum, tamen hæc Obligatio non eſt tam ſtricta ut vitam teneamur cum tantis noſtris incommodis,

modis, quanta in textu proximè commemorata sunt, servare: Obligamur enim etiam vitam parentis servare: sed si is casus est, ut mea pariter atque patris vita periclitetur, & in extremum discrimen adducta sit (putà ambo submergendi sumus) si non possum patris vitam sine meo interitu servare (V. G. Tabulam ei in naufragio offerendo) licitum erit mihi patrem deserere, & vitæ meæ prospicere, retinendo mihi tabulam, quam arripui: cessat itaque hic Obligatio servandi vitæ patris, nec ad illam servandam Obligatus sum cum tanto incommodo meo & exploratâ ac certâ vitæ jacturâ: potest ergo similiter cessare Obligatio propriæ vitæ tuendæ inter tot ac tanta incommoda. R. Hæc ferè mens Senecæ esse videtur; sed tu nota Obligationem in nobis nunquam posse cessare, nisi per aliam Obligationem majorem, ut in casu posito Obligatio propriæ vitæ conservandæ inter incommoda, quæ major est, extinguit Obligationem paternæ vitæ conservandæ, quæ minor Obligatio est: At quâ Obligatione extinguitur Obligatio propriæ vitæ conservandæ inter incommoda, quæ textus perhibet? Certè nulla hic cogitari potest Obligatio, quæ Obligationem propriæ vitæ conservandæ extinguat, nisi Obligatio proprii commodi & immunitatis à quibusdam miseriis, afflictionibus & tormentis; atqui ridicula est Obligatio proprii commodi, & manifesta in isto adjecto implicantia est: nam Obligatio non potest spectare ad commodum ejus, qui Obligatus est; sed (ut nomen ipsum est) ad Obligationem & onus; utique si per impossibile Obligatio quâ talis spectare ad commodum & favorem Obligati posset, posset Obligatus pro arbitratu suo Obligationi suæ renunciare (ut juri in favorem nostrum lato renunciamus, cum volumus) quod absurdissimum plane atque ridiculum est, nam Obligatum remittere Obligationem, hoc consentaneum subinde; sed Obligatum remittere suam Obligationem, nihil aliud quam committere & peccare

mallem [14] *quam exerceri. Enimvero si* [15] *favor hominum & blanditiæ me palpent,*

I si

peccare est. Hoc interim argumento, quod objectio perstringit, seducti, putavere multi (quibus Senecam merito annumeres) utrumque licere inter hæc incommoda & vitam servare & abjicere, V. G. cum mors à Tyranno imminet & sæva & multiplex: licere quidem mortem præoccupare (& hoc ad naturæ Deique indulgentiam pertinere) & licere etiam expectare mortem multis à Tyranno tormentis inferendam (quod ad patientiam & animi magnitudinem pertineat) persuasum habent: Considerant enim Obligationem, qua hic manere obligati sumus, inter tristia & incommoda, tanquam cui possit is qui obligatus est, renunciare. Itaque recidunt semper in eandem scyllam, totumque fundamentum istius erroris est: vitam datam nobis esse in usuram & fructum, non in Obligationem, cui posset is, qui Obligatus est; pro libitu suo (id est; nullâ majore interveniente Obligatione) renunciare.

14 *Quam exerceri.*] Hoc est proprium boni viri omnes calamitates exercitiorum loco ducit: nec hoc de Deo tantum credit, exerceri se nempe ab eo, cum graves ab ipso immittuntur afflictiones & adversitates; sed facile etiam sibi hoc de superioribus suis, de magistratu politico, cui subest, persuasum habet: itaque etiamsi sæpe indignè & invidiosè ab eo tractetur, mavult tamen sibi persuadere, exerceri se, periculum capi industriæ & constantiæ suæ, quam serio se divexari: quo equidem innocuo & generoso stratagemate, facit eos tales, quales eos credidit: examinatores exploratoresque virtutis suæ eos reddit, qui hostes erant: itaque ut nonnunquam & illi, semper vero populus virtutis & innocentiæ testis fiat.

15 *Favor hominum.*] Incipit hic altera pars propositi: prior enim pars propositi erat; propter ma-

la

si omnes mihi vultu ac animo studeant, bene dici mihi omnes & benefici, applaudant, gra tulentur, gratificentur, laudibus in cælu ferant: Adhæc divitiis affluam, vestibulum meum maximâ quotidie clientum frequentiâ celebretur, [16] *agam indies cum amicis, cum consanguineis, cum necessariis, cum lectissimâ castissimâque conjuge, cum charissimis pignoribus:* [17] *Corpus meum sit robustum, for mosum, vegetum, omnibus numeris absolutum:* [18] *Altus animus, securus, recte factorum conscientiâ subnixus, lætus: Mens acuta, scita, sapiens, inquirendis agitandisque rationibus* [19] *pasta semper & expleta:* [20] *Hæc*

la non exuam me vitâ hâc; secunda pars propositi, propter bona & secunda omnia non manebo in hac vitâ: cui infra tertia pars adjungitur: nempe exibo, manebo mere propter legem Dei: Hic igitur contrarium primo puncto prioris partis perhibetur: ibi contumelia & hominum odia, hic Favor.

16 *Agam indies cum amicis.*] Contrarium secundo puncto prioris partis nempe securitas hîc; ibi carcer & nex imminens.

17 *Corpus meum sit robustum.*] Contrarium tertio puncto prioris partis: nempe hîc sanitas, ibi morbus & dolor.

18 *Altus animus.*] Contrarium quarto puncto: nempe hic animus & mens integra; ibi fracta & convulsa.

19 *Pasta semper & expleta.*] Proprium hoc rationis est mentem pascere & satiare: unde nunquam satis est menti, quandiu latet illi ratio, quæ simulatque appa-

20 *Hæc omnia si me deliniant, suavientur,*

I 2 *ample-*

apparuit & detecta est, hoc ipso satis est menti, hoc ipso expleta est, nec quicquam desiderat ultra. Solet enim his fere gradibus mens humana procedere: primum ne sensum quidem intelligit sententiæ, quam docens exhibet, V. G. in hoc Logico dogmate: *Ex contradictione consequentis sequitur contradictio antecedentis*, tyro nihil videt, nec veritatem rei significatæ, nec sensum aut vim significationis: primum itaque docens significationem sententiæ tyroni ingerit, explicatque verborum significationes: atque sic factus est primus gradus, ex profundissima ignorantiâ in scientiam saltem significationis & sensus: in quo primo gradu dubitatio consistit: nam cum sensum dogmatis percepit jam tyro, æque de hoc ac de illo; *Arenæ maris sunt numero pari*, dubitat, & prorsus incertus hæret: succurrit itaque ei auctoritas docentis, quem & peritum esse in re Logicâ & bonum videt, qui nec decipi facile possit, nec decipere ullatenus velit: atque hic factus est secundus gradus, à dubio ad verisimile seu probabile idem est. Succurrit jam tyroni docens & exemplis dogma propositum illustrat, dicitque V. G. sequitur *non sum, ergo non cogito*, item sequitur *curro, ergo moveor*, & similiter sequitur *non moveor, ergo non curro*: Et quamplurima talis farinæ adfert exempla, atque hic tertius gradus constitutus est: Et tyro jam è verisimilitudine in certitudinem assertus est; sed obscuritas adhuc in hoc gradu, nec mens tyronis acquiescit: cumque jam certo novit ita esse, quærit cur ita sit, quærit rationem, quam simulatque docens impartivit, jam quartus gradus constitutus est, jam tyro è certitudine in evidentiam evectus est, jam acquiescit, jam satis habet, nec quærit aliquid ultra rationem illam. Vide in Logicis nostris.

20 *Hæc omnia si me deliniant.*] Hic incipit tertia pars

amplectantur; nihil tamen horum me tenebit, nihil horum erit mihi causa hic manendi: manebo inter illa; non tamen illorum gratiâ; non ob illa, sed ob legem, quam mihi Deus dixit, hic manebo: illa sola stringet & ligabit me, illa sola à me, ut hic manere velim impetrabit.

4. Est verò hæc secunda Obligatio 21 maximi in Ethica momenti: & qui hanc non satis intellexerunt Philosophi (quales quidam Stoici, & nominatim Seneca) aberrarunt à janua, totam viam Virtutis ignoraverunt: imò loco Virtutis, imma-

pars propositi: quod totum sic perstringitur: nec propter secunda diutius, nec propter adversa brevius vivere volam; sed seu inter adversa, seu inter secunda, vivam donec Deus me solvat.

21 *Maximi in Ethica momenti.*] Quia nempe in hac secundâ Obligatione fundantur sequentes omnes, præsertim ad sextam inclusivè: Victus enim quærendus est (tertia Obligatio) ut vivatur (secunda Obligatio) vitæ genus deligendum est (quarta Obligatio) ut haberi victus possit, multa facienda, multa ferenda sunt (quinta Obligatio) ut generi vitæ quod assumpsimus pares esse possimus: inter cætera ob eandem causam, animus interdum relaxandus est (sexta Obligatio.) Vides continuâ atque perpetuâ catenâ à secundâ Obligatione sequentes trahi: ita ut si illa concutiatur, hæ eodem motu labefactatæ necessario concidant: si enim non sit Obligatio vitam conservandi, non erit etiam Obligatio victum quærendi (hic enim ad conservandam vitam quæritur) nec

immanem quandam libidinem, Philautiam meram, ipsissimum Peccatum nobis induxerunt: Qui enim integrum & liberum sibi esse vult, hinc abire: cur ille vescitur? cur artem addiscit aliquam, aut vitæ institutum aliquod amplectitur, ut habeat quo vescatur, nisi quia libet? Libet enim ei jam in vivis manere: ideoque paret ea, quæ sunt ad victum, ad commodum, ad voluptates; cum in vivis manere non amplius libuerit, abibit: & sic omnia faciet, omnia missa faciet, quia libet: quid hoc aliud, quam effrænata libido, perpetuum studium sui, summa Rationis despectio?

5. Et certè Seneca præ reliquis unum hoc spectare ac sequi videtur, ut efferæ tali, nullisque cancellis circumscriptæ licentiæ classicum canat, ad eamque immani ac insolenti verborum sententiarum

nec erit Obligatio deligendæ vitæ genus aliquod (hoc enim deligitur, ut victus suppetat) nec erit Obligatio multa ferendi faciendique (hæc enim ferenda faciendaque sunt ut vitæ genus frugiferum nobis sit, & victum proferat) neque Obligatio erit animum relaxandi (nam is relaxandus est, ut ferendo faciendoque simus.) Ecce concidit omnis Obligatio, & in locum ejus obtruditur nobis mera libido: jam enim non faciemus illa, nisi quia lubet, non enim sumus Obligati; faciemus itaque si lubet; si secus, omittemus.

exemplorumque passu [22] (in quibus animi plus satis; sed parum mentis) viam nobis præeat: Ipsemet *Epist.* 70. cum sibi objecisset, *Invenies etiam professos Sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent, ipsum interemptorem sui fieri*, Non aliud habet quod respondeat, quam, *eos qui hoc dicunt*, [23] *præcludere viam libertati*: Licentiæ dicere debebat & indomitæ libidini: nescit verò ipse, quid sit libertas: hæc fructus est Obedientiæ, non ferociæ: & vide sis Lector hoc cap. sect. 1. §. 2. n. 4. Libertatem sanam & veram. Juvat hanc in rem verba ejus, quæ habet *lib. de Providentia cap.* 6. hîc attexere: Ubi, cum inter cætera, Deum bonos

22 *In quibus animi plus satis.*] Mirum est, qua animositate, ferociâ atque immanitate hanc suam sententiam multis locis Seneca inculcet: quomodo non laudet Catonem & alios quosdam, qui nec lege, nec neglecto Dei mandato, sed & privatis aliquibus affectibus ducti, sceleratas sibi manus intulerunt (tu vide librum ejus de providentiâ, Epistolamque 58, 70, &c.) Et non minus mirum est, quam nullis rationum momentis sententiam suam stabiliat, ut ex sequentibus patebit.

23 *Præcludere viam libertati.*] Ipsis verbis testatur se non velle Obligationem quærere (ut quam etiam inter turbas illas suorum affectuum cum sententiâ suâ non stare, quasi per nebulam videbat) sed totus effusus in libertatem (falsam quidem illam & inanem) tantum dissolutionem quærit eruptione m que omnis officii & Obligationis.

nos [24] viros sibi pares, imo etiam in quibusdam superiores fatentem induxisset, tandem etiam sic [25] perorantem facit: *Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invitos. patet exitus. si pugnare non vultis, licet fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas esse necessarias vobis volui, nihil feci facilius,*

24 *Viros sibi pares, imo etiam in quibusdam superiores fatentem induxisset.*] Stoicorum hoc est effatum, & ad quod animus omnis bene institutus naturaliter exhorrescat, bonum virum Deo exæquare, imo in multis anteferre: V. G. quod Deus necessario bonus sit, ille non item: quod Deus sine malorum perpessione bonus sit: ille mala devincat & superet, & in similibus multis.

25 *Perorantem facit.*] Summa hujus orationis hæc est, cum Deus exitus tam multos, tam faciles, nullo non loco, nullo non tempore suppetentes concesserit ex hac vita demigrandi, non videtur virum bonum inter graviores ærumnas & tormenta hic detineri voluisse (sicut commentariensis, compedes solvendo, carcerem recludendo, videtur hoc ipso liberum captivo facere ut egrediatur.) Itaque si vir bonus nimis urgeatur (V. G. hominum atrocioribus contumeliis, morte per sævum supplicium exigendâ, morbis incurabilibus, doloribus intolerabilibus, amentiâ & corpore ministeriis inutili) integrum erit ei exire ex hoc corporis ergastulo, nullibi non patente, & ad egressum nos invitante: non existimabant enim Stoici, licere quâvis de causâ mortem sibi inferre, sed causas illas, quas jam statim in parenthesi commemorabam, quasque supra Num. 3. hoc §. in annotat; ex Senecâ recensuimus desiderabant.

quam mori. [26] *Prono animam loco posui: trahitur. Attendite modo, & videbitis quam brevis ad libertatem & quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tardè moreretur, quam nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facilè sit renunciare naturæ &* [27] *munus suum illi impingere &c. Non in alto latet spiritus, nec utique ferro eruendus est, non sunt vulnere impresso,*

26 *Prono animam loco posui: trahitur.*] Animam trahis respirando: itaque opus tantum est illud relinquere τὸ attrahere, seu cessare à respiratione, V. G. palma manus ad os & nares arctè constrictâ, aut strophiolo spongiâve in fauces illisâ (quale exemplum etiam refert Seneca Epist. 70. de quodam, qui cum ad bestias duceretur, finxit se alvum ante debere solvere, & arreptâ spongiâ, quæ latrinis ad obscœnas partes mundandas apposita erat, eam sibi in fauces impulit, & spectaculi elusit expectationem.

27 *Munus suum.*] Ambiguum est: nam & gratiam atque favorem & officium atque Obligationem importat munus: Videtur, Seneca in priorem sensum accipere: ut innuat gratiam, quam nobis fecit natura, cum vitam dedit, cum inutilis reddita est, & non jam gratia sed onus est, renunciare nos posse: sicut summam, quam forte mutuam accepimus, refundimus usurario, cum hæc vel propter fastum ipsius, beneficium nobis improperantis, vel quâvis alia de causa reddita est gravis aut inutilis.

impresso, [28] *penitus scrutanda præcordia; in proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinavi locum: quacumque pervium est. Ipsum illud, quod vocatur mori, quo anima discedit à corpore, brevius est, quam ut sentiri tanta velocitas possit.* [29] *Sive fauces nodus elisit, sive spiramentum aqua præclusit, sive in caput lapsos subjacentis soli duritia comminuit, sive haustus ignis cursum animæ remeantis interscidit: quidquid est, properat. Ecquid erubescitis?* [30] *quod tam cito fit, timetis tam diu?*

28 *Penitus scrutanda præcordia*] Mirum est, quam libenter hic debacchetur, quam libenter efferas illas voces, ubi ubi potest ingeminet. Militem aut verius latronem inter cædes & sanguinem exultantem audire te dicas, non Pholosophum.

29 *Sive fauces nodus elisit.*] Iterum iterumque in solitos suos furores abit, & cruentum illud ac execrabile classicum contra Dei legem clangit.

30 *Quod tam cito fit, timetis tam diu?*] Ad has Senecæ seu rationes, seu vociferationes respondemus imprimis: non facile esse nobis exire ex hoc corpore, sed quantum ad vim & efficaciam nostram attinet, penitus impossibile (ut & supra, & jam satis infra Num. 6. satis patet) secundo, etiamsi facile sit exire ex hoc corpore & manus sibi afferre, juxta vulgarem aliquam persuasionem (quia scil. motus ille, qui ad hominem è medio tollendum requiritur, non solet voluntati nostræ denegari) tamen nullum inde argumentum duci potest pro nefario hoc Senecæ dogmate: quæ enim hoc pacto facilia sunt, sæpe gravissima scelera sunt; itaque nullatenus sequitur. Deus facile

facile reliquit, ergo integrum reliquit: seu facile est, ergo faciendum est: nullæ, inquam, sunt hæ consequentiæ, ut per se nimis quam manifestum est. Imo videtur Deus, quo gravius est scelus aliquod, eo nobis majorem ejus perpetrandi reliquisse facilitatem: nunquid enim facilius est patrem occidere, qui cum vivis, qui filio se credit, quam hostem, qui te cavet, qui minimos etiam tuos motus suspectat, qui & arma expedit, & vim vi repellere paratus est? Nunquid etiam facilius est bonum principem, qui sine præsidio, sine satellitio inter cives suos tanquam fratres versatur, quam Tyrannum tot latronum agmine stipatum interimere? Et ita porro, quo plerumque gravius scelus est, eo item facilius, aut in alios committere, aut in se admittere. Quantum autem ad rationes attinet, quibus instructum esse volunt eum, qui seipsum jure interempturus sit, ineptæ sunt: nam quævis causa sufficiet, si aliqua sufficiet: nec minus justè amator à meretricula repulsam passus, vim sibi afferret, aut fame se enecabit, quam Rhodius ille, de quo Seneca Epist. 70. tam enim sentiens sæpe est illius stultæ contumeliæ amator stultus, quam Rhodius ille in caveâ suâ contumeliæ, quam à Lysimacho patitur. Et certè nulla debet videri exigua causa, quæ impellit ad abjiciendam vitam, quâ nihil homini solet esse carius: ut ergo aliis sæpe videatur parva certè ei, qui illâ adductus eo est, ut vitam sibi auferret, minime parva videbatur. Quid refert ergo qualis in se sit causa & quanta? Semper magna, semper urgens apud eum est, quem eo instigare potuit ut vitam deponeret: Et nunquam aliter erunt magnæ causæ, quam comparatione ad certas personas, earumque existimationes ac persuasiones, quibus indulsere: quid enim? Tu omnibus opibus & divitiis exutus, infamis, & contumeliis quamplurimis affectus, putes hanc esse gravem causam, & quæ tibi jus faciat animam projiciendi? Invenies, qui inter hæc rideat, -- Can-

augetur &

6. Hæc ille: & pensitemus: *Nequis vos teneret invitos:* Certè tenentur hîc qui boni sunt; sed non inviti tenentur: [31] Lege Dei hîc alligantur; hanc verò medullitùs amant, totâ mente atque omni animo volunt ei parere: nihil illis accidere potest tam dirum, nihil imminere tam horridum & execrabile, quod eos ad animam projiciendam adducat: hoc enim quid esset aliud, quam legem illam violare? Verbo dicam: [32] tenentur, sed liberrimi sunt:

.. *Cantet vacuus coram latrone viator.*

Restat igitur, ut quod res est, ingenuè fateatur Seneca: nempe quemlibet, qui se ipsum interemit, jure id fecisse, quâvis de causa id fecerit, se omnia ad libidinem referre, se cum libet exiturum, cum non libet, remansurum: nam prætextus ille rationum, quem exituro injungit, merus prætextus est, & res eo sponte delabitur, ut, cum placet, vivere; cum non placet, mori possis: quæ ferè ipsis illis verbis Seneca Epist. 70. *Placet? vive. Non placet? licet eò reverti, unde venisti.*

31 *Lege Dei hic alligantur.*] Non compedibus corporis, quas facile (ut tibi hoc demus Seneca) expedirent: difficultas ergo tota illis est expediendi se à lege divina, à qua cum se expedire non possunt nolunt id pariter. Atque ita corruit argumentum illud, quod à facilitate abrumpendi compedes illas ducebatur.

32 *Tenentur, sed liberrimi sunt.*] Nempe teneri seu ligatum esse, & libetum atque solutum esse non pugnat in viro bono: ut qui novit, non aliter se liberum esse, quam eâ servitute, qua Deo & legi ejus servit. Vide quæ supra annotata sunt ad fructum obedientiæ.

Si pugnare non vultis, licet fugere: *32 Egregium verò imperatorem, qui sic milites suos alloquitur, imò vecordem, imò nugatorem: talem tibi Deum facis, ô Seneca? quid enim hoc aliud in imperatore, quam nugari? *Instruxi vos ad pugnam, Commilitones: in aciem eduxi; Vos vero, cum visum fuerit, fugite:* 33 Quanto satius? *Vos pugnate viri: state, state; Et nisi cum receptui signum dedero, ne redite.* Porrò Deus apud

*32 *Egregium verò imperatorem.*] Accommodatius certe Seneca Deo dedisset personam commentariensis quam Imperatoris: ille enim meliori fronte dixisset: Reseravi vobis carcerem, fenestras omnes & spiracula aperui, compedes laxavi, si non placet hic manere, potestis hinc abire; at verò cum Deum ut imperatorem loquentem facit, nugatur, & cum Deum ipsum ridiculum facere non possit, certè se ipsum fecit: ut satis patet ex iis, quæ statim in textu sequuntur. Puduit tamen ipsum Deo personam imponere tam abjectam; sed nisi imposuerit, nihil coloris habebit dissertatio. In imperatore schema non valet; in commentariensi (nisi indigna Deo imponeretur persona) aliquam haberet speciem.

33 *Quanto satius? Vos pugnate viri: state, state; Et nisi cum receptui signum dedero, ne redite.*] Si Seneca schema illud Imperatoris ritè exsecutus fuisset, prorsus in nostram ire sententiam, necessum habebat: ut satis patet ex proximè subjunctis in textu: itaque Seneca hic non tantum in veritatem, sed graviter etiam in artem suam Rhetoricam peccat, quæ præcipit assumpto schemati quantum fieri potest accommodare cætera: Et cum Imperator inductus est, pro imperatore loquatur, non pro commentariensi.

apud Senecam: *Ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quam mori*: Ita quidem omnibus non bene rem examinantibus persuasum est, mori se cum volunt; sed quam falsi sint, paulò antè vidimus; Veruntamen demus id facilè esse, quod vires nostras in immensum excedit: Non solet equidem Deus tales motus, quales ad hominem aliquem è medio tollendum requiruntur, voluntati nostræ denegare: atque eâ ratione dicere possumus, *facilè est se ipsum interimere*: [34] Facilè: sed an faciendum? Multa sanè facilia sunt, eademque nefaria: [35] & vel fugere

34 *Facile: sed an faciendum?*] Nempe facilitas aut difficultas non est regula morum seu Ethices, sed præceptum atque prohibitio: nec peccatum est, quod difficile, sed quod prohibitum, nec recte factum quod facile, sed quod præceptum: imo plerumque quæ graviora sunt scelera, faciliora sunt perpetratu: ut supra annotavimus.

35 *Et vel fugere cum hostis ingruit.*] Offerimus rursum Senecæ & imprimimus schema, quod ipse inceperat; Deum ut imperatorem, nos ut milites induxerat: Turpe vero est & imperatorem militibus integrum facere ut fugiant, & milites ingruente hoste suo, terrore fugam capescere. Contraria omnia esse debebant in hoc schemate, & imperator ad perstandum monere, & miles intrepidus adversus hostem perstare debebat: atque adeo Deus ut nos monens ne vitam abrumperemus ob humanæ sortis calamitates & nos ut obstinati constantesque in proposito non cedendi introduci debueramus.

fugere cum hostis ingruit, quam facile est militi, tam etiam turpe : hoc Romæ diffiteri non audeas ô Seneca. *Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus moras posui*: Falsum : Momentum est, quod impendimus intrando, momentum est quod impendimus exeundo : & qui aliter possemus, qui partium omnium expertes, partim adesse, partim abesse non possumus; sed necessariò vel adsumus omnino, vel omnino desumus? Corpus quidem nostrum partes habet, secundum quas paulatim in usus nostros augeri perficique solet; [36] nullas nos ipsi : Nam si v. g. quis legat hanc scripturam, seque legentem audiat, & legendo, rationes, quas hîc adferimus perpendat, interim verò etiam ex pedibus laboret, aut aliter affectus sit: clarissimè tamen percipit, sibique intimè conscius est, non alium esse, qui videt, alium qui audit, aut dolet, aut ratiocinatur; sed se unum ac eundem, oculis videre, auribus audire, dolere pedibus, mente philo-

36 *Nullas nos ipsi.*] Nimirum nos longe aliud sumus, quam hæc corpora : nos cogitamus; hæc nostra corpora non cogitant, licet nobis occasionem præbeant variarum cogitationum; sed & quomodo id præstent, ineffabile est: hoc constat, non vi sua id præstant, sed alterius. Vide de Inspectione sui. Num. 9.

philosophari: [37] Adeoque nullas umquam in se ipso partes invenit, sed ad summum in corpore suo. Quæ sic obiter & perfunctoriè: nam latiùs alibi, & in Metaphysica discutiam: hîc occasionem captavi, quod hæc consideratio ad sui cognitionem non nihil conferre videretur. *Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile sit renunciare naturæ &c.* Ejusdem farinæ cum præcedentibus: Et hæ omnes rationes docent esse facile; nulla faciendum. Sed age: Cum vita est mihi reddita tam dura, ut eâ me exuere certum habeam: nonne potiùs illum suâ exuam, qui meam mihi tam acerbam facit? sæpe enim hîc aliquis est in culpa: & si vitam mihi egestas gravem facit, cur gravem vitam potius abjicere constituam, quam aliorum fortunis per rapinas & latrocinia sustentare? Si tantùm vanæ illi facilitati ac

37 *Adeoque nullas umquam in se ipso*] A page igitur commentum illud Scholæ, quod tres nobis animas indidit, vegetantem, sentientem & ratiocinantem. Vegetans certe ad nos non pertinet, nutrimur, crescimus, generamus sine ullâ harum rerum cognitione atque conscientiâ; Sentiens vero & rationalis anima nos ipsi sumus, quandiu in corpore hoc sumus: nec duæ istæ sunt in nobis, sed una simplexque res: cum clarissime sentiamus, nos unos & eosdem sentire simul atque ratiocinari: idem autem qua idem, nullas dicit partes.

ac libertati ſtudendum foret Seneca, hoc mihi facilius liberiuſque videretur: nam ad tuam illam libertatem ſat citò venirem, cum hac meâ frui amplius non liceret. *Quod tam citò fit, timetis tam diu?* [38] Quod tam citò fit, æternis ſuppliciis luitur, & nunquam eluitur nefas. Similia ferè ſunt, quæ *Epiſt.* 58. & 70. ac alibi debacchatur: Non laborat, quemadmodum probet quod dicet, ſed quemadmodum fortiter incutiat, & velut colaphum infringat legenti: Sæpius ubique inculcatum, *Exitus multos eſſe, faciles eſſe*, & vix aliud quidquam rationis: Quid refert? non licet exire: Deus vetat: Quod ſatis ſupra demonſtravi: & nemo eſt, quin ſentiat, modò animum attendat; & maturè ſecum perpendere velit, quæ ibi demonſtrata ſunt.

Argu-

38 *Quod tam citò fit, æternis ſuppliciis luitur, & nunquam eluitur nefas.*] Certum enim eſt, qui cum averſus à Deo & lege ejus moritur, quantùm eſt ex reipſa, debere æternum manere in illâ averſione: cum nihil ſit quod eum inde naturaliter poſſit divertere: corpus enim & ſenſus noſtri; qui ſunt unicum noſtrum diverticulum, ibi aberunt. In iſta autem averſione juge ſupplicium & perpetua confuſio, cum mens quidem intelligat eum, à quo averſa eſt, hoc verò ad quod converſa eſt, non intelligat: hoc enim tantum mediante corpore & ſenſibus ſuis attingere poterat, quibus jam deſtituta eſt.

Argumentum.

§. 5. De Obligatione Secunda.

Secunda Obligatio est, non exire ex hac vita, nisi Deus revocaverit: nihil enim debeo velle, ubi nihil valeo, atque nihil valeo quoad exitum ex hac vitâ, ergo & nihil velle debeo. Hæc N. 1.

Solebam quidem existimare me hic aliquid valere; sed cum solâ voluntate solvere me non possim ab hoc corpore, sed motus insuper adhibendus sit, in quo nihil mihi juris est, plane intelligo falsum fuisse. Hæc N. 2.

Propono itaque hoc firmiter: nulla erit tanta afflictio, quæ me adigat ut vitam deponere velim: nulla tanta felicitas, quæ mihi persuadeat, ut vitam retinere velim; sed penes solam Dei legem arbitrium hoc stabit. Hæc N. 3.

Hæc Obligatio fundat fere reliquas: qui hanc concutit, totam Ethicam evertit: Et totum officium resolvit in libidinem: vivitur enim quia lubet, editur ut vivatur, laboratur ut edatur &c. ergo à primo ad ultimum omnia libidine trahuntur. Hæc Num. 4.

Seneca

Seneca obſtrepit, & quia facile eſt exire ex hac vita, integrum vult eſſe exire, præſertim ſi calamitas urgeat ad exeundum. Hæc N. 5.

Sed imprimis non eſt facile, aſt impoſſibile nobis. Et etiamſi vulgari quodam modo loquendi facile eſſe demus, non ideo faciendum eſſe probatum eſt: cum multa facilia ſint, nequaquam tamen facienda. Per occaſionem demonſtratur ſimplicitas humanæ mentis, & nullas in nobis reperiri partes: utpote qui clariſſime nobis conſcii ſumus, omnia quæ nobis conveniunt, ad unum aliquod idemque referri; idem autem, qua idem, ſimplex eſt. Hæc N. 6.

§. 6. *Tertia Obligatio.*

Tertia Obligatio mea proximè dimanat [1] ex ſecunda: illa verò Obligatio hæc injun-

1 *Ex ſecundâ.*] Prima enim Obligatio quodammodo ſterilis eſt, nec alias progignit Obligationes; ſaltem non tales, quæ pertineant ad humanam conditionem: humana enim conditio, hoc ipſo, quo primæ Obligationi ſatisfactum eſt, expirat: Jubet enim prima Obligatio Deo vocanti parere, & cum è vivis nos evocat redire: hoc cum fecerimus, homines eſſe eo ipſo deſierimus: quicquid tunc nobis Obligationis imponetur (nam extra Obligationes nunquam ibimus, ut qui eſſentialiter ſervi Dei & ſubditi ſumus: ut demonſtratur hoc tractatu Sect. 2. §. 12. Num.

injungit: [2] Corpus meum reficere, edere,

Num. 3.) Subeundum erit æquo animo; sed id tum videbimus: jam parum, quæ qualesque Obligationes illæ futuræ sint, per rationem naturalem assequimur.

2 *Corpus meum reficere.*] Continuò enim diffluit: Et si non reficis, deficit, & hoc ipso contra secundam Obligationem peccas, quæ jubet hic manere: Et hæc quidem tertia Obligatio nihil videtur habere difficultatis cum sanis atque vegetis adhibetur: habet enim conjunctam delectationem, quæ in reflectione corporis, cum fames, sitis, somniculositas & similia ejusdem generis, edendo, bibendo, dormiendo pelluntur, sentiri solet: unde plus justo solent homines iis, quæ hac Obligatione præcipiuntur, vacare. *Solentque cum nomine Obligationis.* (Putant nempe Obligationem esse propter opus in Obligatione præscriptum; ita ut perinde sit, quoquo modo opus illud comparetur: cum igitur, quod Obligatione edendi, bibendi, animum recreandi &c. continetur opus, satis præstandum intelligant, etiamsi omnis Obligatio abesset (naturali enim cupiditate huc satis impelluntur) abesse non potest, quin videant hanc Obligationem, ut serò venientem & fruſtraneam. Lapsique omnes fere sunt in hoc præjudicium, quod Obligationem similem esse putent cupiditatibus suis (& referunt Obligationem plerumque ad cupiditatem ejus, qui nobis imposuit Obligationem, id est, Dei) cupiditatibus autem satisfactum est, quoquo modo comparatum, sit id, ad quod comparandum illæ instigabant: ut si sitienti potus suppeditatus sit, & avaro opes &c. quomodo id factum sit, jure an injuriâ, nihil pertinet ad ipsum sitim vel avaritiam: sunt quidem sitibundi & avari, qui non magno scelere aut sitim, aut avaritiam suam expleri velint; sed hoc ad alias eorum

re, bibere, dormire: [3] & hæc omnia moderatorum cupiditates pertinet, ipsius sitis aut avaritiæ non interest, quæ tantum potum aut opes spectat. Sic ergo etiam homines de Obligatione (cum præsertim eam ad Dei cupiditatem perversissimè referunt) cogitare cæperunt satis esse si opus fiat: proinde si aliunde faciendum sit, frustra esse Obligationem, quæ jubet facere: Pessimè; Deus enim & ratio non indigent operibus nostris: imo nec ullum opus nobis proprie injungunt, opus enim ipsum sicut extra potestatem nostram est, sic etiam extra Obligationem, opus spectat ad eventum, qui nunquam sub præcepto est. Est igitur Deus solo animo nostro & proposito contentus. Sed & hoc etiam petit, hoc præcipit ita, ut minime satis sit, si opus ipsum fiat, ad quod Obligatio digitum intendere videbarur, si non fiat proposito obediendi Divinæ legi. Nihil ergo est in opere: potest hoc abesse, cum tu equidem bonus es (cum scil. propositum tuum faciendi, quod Obligatione aliquâ continebatur, frustratur eventu) & potest adesse cum tu equidem malus es (cum scil. opus præstas, sine proposito legem Divinam exequendi.) Jubent ergo hæ Obligationes non simpliciter opus illud præstari, sed etiam habere propositum illud præstandi, quia Deus jussit.) Solentque cum nomine Obligationis proponitur, in risum effundi: sentiunt nempe satis se, & plus quam satis saginæ sui corporis intentos & deditos esse; sed nempe sciant illi, cum ita vacant rei, quæ hac Obligatione præscribitur, se ipsi Obligationi non vacare; Et exequi quidem, quod Deus mandat, mandatum vero ipsum negligere: non enim vi mandati trahuntur, sed cupiditate suâ ad faciendum id, quod mandato continetur.

3 *Hæc omnia moderari.*] Moderationem illam præscribunt Medici, ubi dieta tractant. Hippocrates cum

derari: famem, sitim, somnum præstolari, non accersire, non luxu ante-capere; ubi occuparunt, iis quæ in promptu sunt, profligare: Nam hæc ipsa, quæ ad producendum vitæ filum à Natura destinata sunt, id cito, si intempestiva aut immoderata fuerint, abrumpunt: & meritò dictum est, *Plures occidit gula, quam gladius.* Huc etiam spectat Obligatio cavendi mihi à manifestis vitæ periculis, & remedia adhibendi, ac aliorum etiam opem implorandi, [4] mendicandi, si fortè in aquam, in latrones, in morbum, in egestatem, & id

cum reliquiis famis à mensâ surgendum esse præcipit; sic & cum reliquiis sitis desinendum est bibere, & cum reliquiis somniculositatis desinendum est, dormire, seu surgendum è lecto: facile enim postea sentimus opus nobus non fuisse longiore cibatione, potatione aut somno: ut qui deinceps post-parvam temporis moram interjectam, non esuriamus amplius, nec sitiamus, nec in somnum propensi simus. Quamdiu enim non tantum sunt reliquiæ famis, sitis, somniculositatis, sed adhuc bona pars istarum rerum, restat; tamdiu edendum, bidendum & dormiendum est.

4 *Mendicandi.*] Multi hic errant, qui vulgo honesti & probi audiunt: nam ad incitas redacti mendicare tamen nolunt: dictitantes se nimis honestos esse, nec posse præ pudore & verecundiâ conditionem suam manifestare iis, qui stipem aut opem aliquam conferre possent: non est illa honestas (quicquid prætexant) sed turpitudo, quæ contra Dei mandatum nititur, & decorem aliquem civilem præfert Divinæ legi

id genus alia vitæ discrimina præcipitavero: Hæc enim & similia, ad quæ Obligationes illæ digitum intendunt, si exequi præfractè nolo, me ipsum occido; quod è diametro pugnat cum secunda Obligatione.

2. [5] Huc etiam spectat Obligatio generandi: Sicut enim Deum me unum hominem hîc manere jussit, sic & genus humanum

legi jussit enim Deus vivere, adeoque & edere; quod ubi per labores & studia non licet, ostiatim etiam petendum est. Dura quidem Obligatio iis qui se fronte tantum & hominum moribus metiuntur; subeunda tamen nonnunquam iis, qui legem Dei se ipsis potiorem ducunt.

5 *Huc etiam spectat Obligatio generandi.*] Imo Obligatio generandi huc non spectat, sed spectat ad politicam: duæ enim sunt partes Ethicæ, Monarchica & Politica: in Monarchica hic versamur, & ea docet, quomodo homo abstractim etiam ab aliis hominibus consideratus gerere se debeat. Politica vero docet, quomodo homo cum aliis se gerere debeat hominibus: hujus pars quædam est Oeconomica, ad quam proprie pertinet Obligatio generandi. Interim quia Obligatio generandi summam habet analogiam cum Obligatione hac tertia (utraque enim refectionem aliquam spectat ac alimentationem; jam vero edere, quo hæc tertia Obligatio spectat, est se nutrire ac reficere, generare vero est humanum genus nutrire ac reficere, & sicut nutritione propriè dictâ parti, quæ defluxit aliam supponimus partem, sic generatione homini, qui morte sublatus est, alium supponimus hominem) hinc itaque aliquid de generatione non adeo male interpositum est.

manum hîc manere jussit : & sicut edere debeo, ut ego hîc maneam, sic & aliqui generare debent, ut genus humanum hîc maneat: edere enim est se nutrire ac reficere; generare verò est speciem suam nutrire & sustentare. Sicut autem corpus nostrum, non tantùm nutrire debemus, quo perduret, sed augere etiam, quo functionibus illis, ad quas à natura destinatum est, sufficiat: ita genus humanum non tantùm instaurare generando, sed & multiplicare nobis incumbit. Ab hac autem Obligatione generandi eximuntur subindè, qui egregiè probi ac docti, alios etiam probitate morum ac doctrinâ facilè possunt ad virtutem informare : Sicut enim modicâ cibi ac potus abstinentiâ, pravi humores concoquuntur & subiguntur in corpore ; tum verò vel in bonos corriguntur, vel melioribus superantibus, eo mandatur, ubi corpori molestiam & periculum creare non possunt: Sic etiam hac generis humani quasi abstinentiâ, vastum illud corpus, quod toto orbe dispersum est, in præcipuis suis membris ad Sapientiam & Virtutem excolitur: atque adeò ipsum totum quodammodo magis pulchrum, sanum & vegetum redditur: Cæteri qui tantum æris in censum non deferunt,

ferunt, qui non tantum moribus & doctrinâ valent, ad proletarios plerumque referendi: proli generandæ & educandæ vacare debent: major pars orbis adhuc incolis caret; Non tamen aut hos omnes generationi addicam, aut illos omnes generatione interdicam: Omnia verò hîc depromere, nec possum, nec debeo; Hoc confirmo, eos qui sui commodi, aut licentiæ, aut honoris, aut admirationis apud plebeculam gratiâ, cælibem vitam agunt, Dei mandato contravenire.

3. [6] Verum enim verò, ne offendam hîc alicubi, ne fortè labar, cautio est: Cavendum, inquam, magnopere est mihi, ne dum huic tertia Obligatione vaco, [7] obliviscar priorum Obligationum, in quibus hæc fundatur: ne ita superiorem hanc contignationem ornem & onerem, ut inferiores illæ fatiscant, & hac in illas illisâ, tota in se corruat & concidat compages. Et imprimis memor esse debeo (quod

6 *Verum enim vero.*] Cohærent hæc proxime cum N. Primo, sed quia ampla parenthesis intercedit toto N. Secundo, hinc illud *verum enim vero*, quod commodè post excursum tanquam admonitio, ut in viam revertamur, unde digressi eramus subjicitur.

7 *Obliviscar priorum Obligationum.*] Id est, ne ita vacem refectioni corporis, ut vivam, & ideo me vivere, quia Deus jussit ut viverem; Breviter, Edam ut vivam, non vivam ut edam.

(quod [8] hujus ædificii fundamentum est) me dereliquisse me, me Deo totum mancipasse me: Ex quo sequitur, studiosè quidem me & sedulò hanc tertiam Obligationem exequi debere; [9] sed sine sollicitudine, anxietate, curâ, saltem quam ipse vel accersam vel alam: [10] nam si quæ in-

K dicat

[8] *Hujus ædificii fundamentum est.*] Virtutis ædificium innuitur, humilitati seu tui ipsius derelictioni inædificatum: edens ergo non mihi edam (dereliqui enim me) edam igitur ut vivam, nec hic tamen stabo, ne fortè me hic iterum, quem tam feliciter perdidi, reperiam: vivam igitur quia Deus jussit, & sic me ipse semper præteribo, & ad Deum toto animo ac mente contendam.

[9] *Sine Sollicitudine.*] Hoc enim argueret me causâ mei hanc Obligationem exequi: si enim sollicitus sim, ut habeam unde vescar, jam non Obligatio, seu lex Dei, quæ vesci jubet, causa est vescendi, sed dulcedo vitæ, aut tale quid aliud, quod ad me ipse refero: nam si Obligatio mea mihi causa vescendi foret, angi non deberem, cum quo vescerer, non suppeteret: quandoquidem nemo teneatur ad impossibile, quod commune adagium est: cogitare itaque debeo rem, hanc tantum intercidere Obligationem, hujusq; loco aliam surgere Obligationem scil. moriendi; non interest autem ejus, qui solâ Obligatione ducitur (& hac solâ duci oportet, si boni erimus) huic Obligationi vacet an illi: sicut bonus servus, qui forte lectum sternere jussus est, nihil suâ referre putat, si interpellatus aliud quid jubeatur exequi, v. G. nuncium alicubi deferre: movetur bonus servus solâ heri sui voluntate & jussis.

[10] *Nam si quæ incidat.*] Passiones non sunt in nostra

cidat (homo enim sum) eam, tantùm quod mearum est partium satagens, aliorumque omnium incuriosus, negligere potero & nullo numero habere: Scio enim non eo me, quo non timendum esse demonstravero, impetraturum à me ne timeam: suadere hîc aliquid possum; sæpe non persuadeo: *Cur autem hic anxius sim & sollicitus? Pro quo anxius & sollicitus sim? Pro Deo? Nugæ: Pro me? Amisi jam dudum me, non invenio me:* [11] *Pro meis?*

Multi

nostra potestate (ut infra speciali tractatu de passionibus demonstrabitur) itaque sollicitudo, anxietas, timor & similes passiones, quæ hominem concutere solent, dum egestas, aliaque propinquæ mortis periacula imminent, spectant ad ordinem naturæ, & sunt extra genus moris, neque virtuti neque vitio vertendæ; sed facere aut omittere aliquid ob illas passiones (hoc est eas tanquam causas accersere atque alere) omnino pertinet ad vitium. Cum igitur incidunt hæ passiones, agere debemus, quod in textu dicitur: satagere, quod nostrarum est partium, exequi, quod ratio jubet, aliorum omnium incuriosi esse, illas ipsas passiones, quantum ad animi propositum attinet, nullo numero ducere, seu cavere diligenter, ne nobis præbeant agendi vel omittendi causam, sed totum id juris atque potestatis Rationi integrum reservemus.

[11] *Pro meis?*] Multi præposterè piè hic præ- textum capiunt suæ inobedientiæ. Ego, quidem, inquiunt, libenter morerer, ego Deo vocanti libenter parerem, de me ipso non laboro, sed quid de uxore meâ, quæ vidua erit? Quid de filiis, qui orphani? Sed hi splendide mentiuntur, cum dicunt se non laborare de se: laborant enim de suis: Et suis suppo- se

Multo minus : quia ubi non est Me, *non est etiam* Meus : *Gravis annona ? Non est quod metuam : Cibus non suppetit ? aut suppetit quidem, sed corpori tabido non apponit ? In parvo est : jam enim vocare me Deus incipit : & hac Obligatione, cui hactenus vacaveram, intercidente, restat alia, cui mos gerendus est : nempe veniendum est ad appellantem me, ad vocantem me. Edi hactenus ut viverem, & vivere volui quia Deus jusserat ut hoc vellem ; jam cum edendo, cum vivendo obedire amplius ei non possum (quia sibi hoc pacto obedirt à me amplius non vult) restat, ut id agam, quod nunc jubet : vocat me nunc è vivis, vocat me ad se : veniam igitur, & nihil mihi longius erit, quam ut veniam.* [12] *Quomodo me accipiet, non laboro, qui de me non laboro:* [13] *An protinus in aliud corpus me refun-*

se : itaque de se maximè laborant illi, & ut dixi, prætextus tantum hic quæritur : cur enim non laborant de vidua & pupillis alterius moribundi? Nisi quod hic se non inveniant, quem alibi invenerant & amabant.

12 *Quomodo me accipiet non laboro.*] Hic taxatur secundus prætextus illorum præposterè piorum, seu sollicitorum : nempe ego libenter venirem ad Deum è vita me vocantem ; sed obstant peccata mea, & magnopere vellem jam ante per pœnitentiam ista diluere : si enim dereliquisti te (ut debebas) quid sollicitus es quomodo accipiaris.

13 *An protinus in aliud corpus me refundet ?*] Pythagoræ opinio inter Philosophica longe verisimillima,

det? 14 *An me exutum corpore retinebit apud se?* 15 *An accipiet me, ut ego malus sum?* 16 *An ignoscet mihi, ut ipse bonus est?* 17 *An hæc duo ineffabili modo conjunget* (*multa enim,*

ma, nos scil. cum morimur, in aliud corpus transfundi; sed opinio tantum atque suspicio; nulla scientia, cum altum hic sit rationis silentium: Et sola Dei revelatio in verbo scripto, quo nobis hic aliquid dicat; quia vero opinio est, hinc etiam Philosopho indigna: nam *putare* (seu opinari, opiniones concipere & fovere) *non est Sapientis* (non est sophi seu Philosophi ut habet tritum sermone proverbium. Opiniones ergo tales, suspiciones, somnia (etiamsi forte vera essent, quia tamen nos de veritate illâ certi esse non possumus) abjicienda sunt Philosopho, & vulgo, quod his maxime delectatur & prurit, relinquenda.

14 *An me exutum corpore retinebit apud se?*] Ut Christiani fere: nam saltem ad tempus aliquod exuti corpore remanebimus apud Deum, donec illud, resurgendo rursum assumamus; sic habent sacra nostra.

15 *An accipiet me, ut ego malus sum?*] Abjectorum & miserorum istorum homunciorum insania taxatur, quia sua tantum scelera intuentes, & nullam Divinæ miserationis ducentes rationem, desperabundi nonnunquam se ipsos perimunt, ad scelera ultimum gravissimumque scelus addentes.

16 *An ignoscet mihi ut ipse bonus est?*] Stolidorum istorum, qui omnia ad Dei Bonitatem & misericordiam referentes, Dei Justitiam ejurant, notatur temeritas.

17 *An hæc duo ineffabili modo conjunget?*] Christianorum sententia, nam in Christo accipiet nos ut mali sumus, dum ipsi peccata nostra imponit (hic enim agnus est, qui tollit peccata mundi) & ignoscit nobis ut ipse bonus est, dum lytrum jam persolutum non reposcit à nobis amplius.

nim, [18] *quod inſpiciendo me didici, ſunt ejus in me reconditæ & ineffabilis ſapientiæ monimenta*) *& pietati ſimul ac juſtitiæ ſuæ ſatisfaciet? Divinare aliquid poſſum, ſi curiosè quæram; ſed tamen quærere tanti ſper differo, neſcire affecto: Occupatus ſum meis Obligationibus, ſum in officio, in negotio totus, nec dum vacat mihi ad alia. Quæram primùm, quid mihi Herus meus injunxerit; tum ſi quid otii ab officio ſuperet, in illa ſcrutanda conferam: imò tum demum ſcrutabor ea, cum id Herum meum velle reſciëro: hactenus equidem ad Herum meum pertinere illa; cæterum mea nihil intereſſe videbantur. Igitur rigidè (& ſic de beo) inſiſtendo Obligationibus meis (nam nihil meum eſt præter il-*

[18] *Quod inſpiciendo me didici.*] Inſpiciendo me didici totam meam humanam conditionem, quoad nativitatem, vitam & mortem, ineffabile ſapientiæ Dei monumentum eſſe: ſcimus eſſe; neſcimus, imo ſcimus nos neſcire debere, quomodo ſit: hoc proprie ineffabile dicimus (ut infra Tract: 2. ubi de Pietate dicetur, manifeſtum evadet) quod eſſe ſcimus quomodo ſit, neſcimus, ſcimuſque hoc tantum ſcire nos non poſſe. Ducitur ergo inde bonum dubitandi argumentum: Deus ineffabilis eſt in me corpore jungendo; quid ſcio, an non æque ineffabiliter juſtitiam atque miſericordiam ſuam in me puniendo, mihique condonando conjunget? Et certe Chriſtum ſacris ſuis teſtantur ipſum ita conjungere & punire me quidem in Chriſto, condonare autem mihi propter Chriſtum: imo forte aliquid ſcire poſſum, ſi ſtudioſè quæram.

las) nullam mihi, vel cogitatione fingere possum timoris aut sollicitudinis ansam: [19] *quoquo me vertam, omnia jubent me sine cura esse: omnia jubent me bone animo esse.*

4. Nunc ad quartam Obligationem properemus. Ante tamen subsiste paululum, Philarethe: sine tibi scrupulum aliquem eximam: stimularet te fortè posthac & pungeret; Propositum autem mihi est, omni studio cavere & providere, ne quid te in hac regia ad Virtutem via remoretur. Secundam Obligationem (meministi enim) in eo fundavi totam, quod exire hinc pro arbitrio nostro non possemus, non mori nos cum volumus, nihil nos hac in re valere: adeoque nihil valentibus, nihil etiam attentandum; quodcumque hic negotii est, Deo committendum esse, qui solus potens, solus vitæ necis-

19 *Quoquo me vertam, omnia jubent me sine cura esse.*] Nam quoquo me vertam, extra meas Obligationes non eo; quamdiu autem in Obligationibus versor, nullus sollicitudini relictus est locus: nihil enim aliud obvenire mihi potest intra Obligationes mea stanti, quam quod loco unius Obligationis, quæ intercidit, nascatur mihi alia. Hic vero quid mali est? Una Obligatio non est melior pejore altera ei qui tantum Obligationem quærit; tales autem omnes esse debemus, si boni esse volumus.

neciſque dominus eſt. 2° At verò ad edendum, ad bibendum, aliaque, quæ tertiæ Obligationis ſunt, officia exequendum, nihilo plus valemus : Motus enim hîc adhibendus, in quo nihil nobis eſt juris : nulli eum imprimere corpori, in nullo corpore ſupprimere eum poſſumus : quod & ſecunda Obligatio ſupponit, & noſtrum inſpectio nos abundè docuit. Quin igitur, Philarethe, hanc tertiam Obligationem reſcindimus? Ad edendum, ad bibendum

2° *At verò ad edendum.*] Objectio quæ hic movetur, in eo ſita eſt, quod fundamentum Ethices hoc poſuerimus : *Ubi nihil vales, nihil velis.* In quo duas præcedentes Obligationes ſatis validè firmavimus : Sed hæc tertia Obligatio non videtur ſatis tuto in illo fundamento recumbere : fundamentum enim illud tantum facit ad negativè ſe habendum (quod ad duas præcedentes Obligationes ſatis eſſe videbatur : illæ enim præceptis negativis continentur, ſcil. *veni cum Deus vocat*, id eſt, diſſolutionem naturæ non ægrè feras, non reluctare, ratio bona, quia hic nihil vales: item ſecunda Obligatio : *mane donec evoceris*, id eſt, noli aliquid attentare circa diſſolutionem naturæ, ſeu conditionis tuæ humanæ, ratio bona, quia nihil hic vales) jam vero hæc tertia Obligatio penitus poſitiva eſt, ſcil. *Ede, Bibe*, &c. cui ſatisfacere mere negativè nos habendo non poſſumus : non enim ſi ſinas omnia ut ſunt, edes atque bibes : ſicut tamen omnia ſinendo abibis hinc, aut manebis niſi enim velimus edere atque bibere, non ſuccedit corporis noſtri refectio; hic igitur injungitur nobis aliquid plus, quod merâ noſtrâ permiſſione expediri non poteſt. R. Verum

eſt,

nihil valemus? 21 Nihil interponamus nos: Manus non excurrat in cibum, oneratam jam prædâ suâ non revocemus ad os, nec dentes interjectis frustis inter se commit-tamus, quæ dentes subigêre, lingua non man-

est, requiritur hic à nobis servitus Dei, assensus, approbatio, imo cooperatio, cum enim Ratione ducti pervenerimus ad secundam Obligationem, videamusque ei parere nos non posse, nisi aliquid contribuamus de nostro (non enim hic manebimus, nisi edamus, & non edemus, nisi velimus edere) intelligimus illud contribuendum à nobis esse; quod quidem de se nullam vim proportionemque habet ad nos hic detinendum; sed tantum eo instituto arbitratuque ejus, qui serviri hoc pacto sibi à nobis vult: nec enim si voluerimus edere, ex naturâ rei sequetur aut ipse ille motus, in quo edendi consistit actio: nec is etiam secutus fuerit, necesse est ut sequatur nostra hic permansio. Vult igitur Deus nos hoc velle (edere & bibere) vultque cum hoc voluerimus, motum illum suppeditare, qui manducatio vocatur, & ex hac refectionem, & denique etiam ex hac permansionem hic nostram deducit atque procurat. Hic igitur summum est Ethices fundamentum: *Deum sequere, Deo servi*, eò enim tandem veniendum est ut vidimus: nec mere negativè nos habendo expediri morale illud negotium totum potest. Dei autem servos essentialiter nos esse demonstrabimus infra, ubi de ad miraculo humilitatis.

21 *Nihil interponamus nos.*] Videtur enim hic militare axioma nostrum, *ubi nihil vales, ibi nihil velis.* Sed respondemus, Deum aliquando velle, ut ibi voluntas nostra aliquid valeat, ubi de se nihil valere potest; tunc vero etiam velle debemus: V. G. in hoc casu

mandet gulæ. Equidem accepimus quosdam patrum memoriâ hoc insaniæ genere correptos fuisse : qui in arbores & tecta scanderent , ibidemque perdii & pernoctes , negarent fas esse sibi , de corporis refectione laborare : testati,se id negotium Deo integrum relinquere : pasceret ille si vellet ; sin minus, è vivis eriperet: [22] Stolidi! miselli! Ne longius abeam : tenetur scrupulus : excutiendus est eja ! sed , ut video , subtiliter. Deus injiciendo nobis secundam Obligationem , qua jubet hîc

casu voluntas nostra de se nihil valet ad edendum , ex instituto Divino valet (non constituit enim pascere nos Deus , nisi edere voluerimus : ita igitur volendum est) sicut aurum de se nihil valet ad emendum necessario ; igitur quantum est de se , abjiciendum est , velut res inutilis & molesta , accessit hominum auctoritas & institutum, quo pretium auro datum est, jam itaque non est abjiciendum , & jam valet ad emendum panem. Idem habet locum in voluntate nostrâ , quantum de se , abjicienda est , nihil valet ad edendum ; quantum est ex auctoritate Dei pondus ei & valorem dantis , valet & ad edendum adhibenda est.

22 *Stolidi !*] Populariter hoc dicitur , sunt enim ad sensum , ad captum populi hi homines admodum stolidi : populus enim censet comedendum esse, quomodocunque , acti tantum dulcedine vitæ , famis atque sitis molestiâ & similibus suis passionibus : Et admodum ridiculum existimant hisce suis cogitationibus velle contravenire ; iidem vero , qui hic stolidi dicun-

manere, [23] simul etiam jussit nos assentiri, acquiescere, approbare, & conferre quantum ex parte nostra possemus ad manendum: Ac proinde jussit nos velle (quid enim nos aliud conferre possumus?) eos motus, quos ad pascendum reficiendumque corpus necessarios esse voluit: Id ita esse, [24] experimento discimus: videmus enim motus illos non suppetere, nisi eos efficaciter velimus; iis vero non suppetentibus, migrare nos è corpore & non manere, ut tenebamur. Ratio igitur illa, quæ secundam Obligationem fundavit, non potest evertere tertiam, quam secunda secum necessariò trahit: & sciendum utique hanc tertiam Obligationem,

ceu

dicuntur, paulo post subtiles occultè dicuntur: sequitur enim mox subtiliter ejiciendum esse scrupulum; sunt igitur hi populariter stupidi; Philosophice vero, errant hi quidem, sed ante errant: estque error non ad defectum pertinens (ut populus æstimabat) sed ad excessum, proveniens nempe ex nimis acri adhæsione ad illud Ethicum: *Ubi nihil vales, ibi nihil velis.*

23 *Simul etiam jussit nos assentiri.*] Hic aliquid importatur plus, quam ex Ethico illo *ubi nihil vales* &c. deduci possit: non enim mere negativè in omnibus nos habere debemus; sed positive assentiri, ut ante annotavimus, nobis incumbit, & ex parte nostrâ cooperari ex modo, quo ibi dictum est.

24 *Experimento discimus.*] Imo & conscientiâ; conscii enim nobis sumus, non suppedituros motus ad edendum necessarios, nisi eos efficater voluerimus; iis vero non suppetentibus &c. ut in Textu.

ceu ſuperiorem contignationem, inædificatam eſſe ſecundæ, ceu inferiori contignationi; non autem proximè in hujus ædificii fundamentum quadrare: cui, ſi eam inædificare proximè volueris, fateor, corruet. Hoc breve dicam, Philarete: Ubi nos nihil poſſe videmus, nihil etiam debemus attentare: debemus (ut Scholæ loquuntur) habere nos *merè negative*; Niſi cum fortè Deus aſſentiri nos & coöperari vult; Hoc autem velle eum in refectione noſtri corporis, docet nos, ut dictum eſt, experientia.

Argumentum.

§. 6. *De Tertia Obligatione.*

Tertia Obligatio de reficiendo corpore eſt: oritur ex ſecundâ: nam ſi non reficis, deficit; vetat autem hoc ſecunda. Hæc N. 1.

Excurſus ad Obligationem generandi inſtitutus propter analogiam cum tertiâ Obligatione. Hæc N. 2.

Sollicitudo præſcripta ab executione hujus Obligationis: ſollicitudo enim nullum habet locum in eo, qui tantum officium & Obligationes ſuas quærit: ſi enim

vacari Obligationi non potest, intercidit hoc ipso illa Obligatio, & eâ intercidente exsurgit alia, una autem atque alia Obligatio perinde gratæ sunt ei, qui tantum Obligationem quærit. Hæc N. 3.

Difficultas mota contra tertiam Obligationem ex illo Ethico, *ubi nihil vales* &c. Videmur enim etiam in corporis refectione nihil valere. Responsum non satis esse in isto Ethico, *ubi nihil vales* &c. *Deo* insuper *assentiendum* & *cooperandum*, ubi id ipse jussit. Hæc N. 4.

§. 7. *Quarta Obligatio.*

Quarta Obligatio proximè fundatur in tertia: Hæc jubet me artem aliquam addiscere, vitæ conditionem & institutum aliquod amplecti, ac postquam amplexus sum, instituto illi ac muneri diligenter vacare: &, [1] nec id oblatâ quavis mutandi ansâ

1 *Nec id . . . . . nec tamen.*] Duo hæc contraria maxime cavenda sunt, scil ut nec abjiciamus temere institutum vitæ semel susceptum, nec etiam nimis pertinaciter ei adhæreamus; solent enim esse inopes & omnium rerum egeni, qui regulam hanc non bene servant, præsertim illi, qui contra superiorem partem peccant, seu qui institutum vitæ facilè mutant: quos & tristitia ingens, quæ ex insolentia rerum nasci solet, consequitur. Hinc sæpe fit, ut homines

ansâ reſpuere, nec tamen ſi malè elegerim, quaſi conditionem vitæ & vitam ipſam promiſcuas habeam, mordicus retinere: Niſi enim hæc ſervavero, quo veſcar, quove aëris injurias à me abarceam (quod ſecundæ Obligationis caput eſt) non ſuppetet.

2. Ea verò vitæ conditio captanda eſt, quæ ad corpus fartum tectum conſervandum ſufficiat; Aliquid hîc ultra, quod voluptati vel pompæ ſit, quærere, eſt ſe quærere, onus Ætnâ gravius, quod tam feliciter abjecerat & perdiderat Humilitas: Tantum igitur ſit conditionis, quantum ad victum: & tantum victus, quantum ad vitam ſufficit: vitæ denique tantum, quantum Deus dederit: [2] Atque ita ſemper cavendum, ne qua ſuperior contignatio,

mines multis doctrinis exculti & ingenioſi, inopes ſint & miſeri, triſtes, afflicti: cum enim habeant intelligentiam agilem & verſatilem, quâ multis, variisque rebus ſufficere poſſunt: facile eos tædium capit præſentis conditionis, & ſpes futuræ; ſed obfirmandus contra animus eſt, & in certâ conditione, quam Deus dedit, acquieſcendum, ponendumque ob oculos illud Belgicum noſtrum adagium: Duodecim artes, tredecim damna, **twaelf ambachten / dertien ongelucken.** Expedit enim ferè pertinacem hic eſſe, & mordicus tenere ſuam conditionem, quam de unâ in aliam nimis leviter errare.

[2] *Atque ita ſemper cavendum.*] In his omnibus Obligationibus juſtitia aliqua perſpicitur, quæ & ab eo,

tio, inferiore latior ampliorque vitium faciat, desciscat, dissolvatur, atque inferiores etiam usque ad ipsum Virtutis fundamentum contignationes, in eandem secum ruinam trahat.

3. Enim vero [3] non tantùm provincia, quæ mihi sufficiat, sed & cui ego sufficiam ac par sim, eligenda est: nec committere debeo, ut incuriâ ac temeritate meâ, velut tempestate ad quamcumque vitæ conditionem delatus, in illâ tanquam in scopulo

eo quod nimis, & ab eo, quod minus est, summopere sibi cavet: quia igitur vivendum est propter legem Dei, hinc debemus velle vivere quantum Deus jussit, non plus (ut illi qui peccant contra primam Obligationem, & Deo vocante nolunt redire) non minus (ut illi, qui peccant contra secundam Obligationem, & se ipsos interimendo quantum est ex parte sua, ante veniunt, quam vocentur) sic etiam quia edendum est ut vivatur, Justitia iterum occurrit, & jubet non plus non minus edere, quam ad vivendum sufficiat; item quia conditio quærenda est, ut edatur, Justitia jubet nec majorem, nec minorem conditionem, quam ad id requiratur, affectare. Qui plus hic minusve facit, pro libidine suâ facit, nam *plus* illud atque *minus* extra Obligationem recidit, adeoque spectat ad libidinem agentis seu obligati, qui plus minusve facit, quia placet, non vero quia lex jubet.

3 *Non tantum provincia, quæ mihi sufficiat, sed & cui ego sufficiam ac par sim, eligenda est.*] Altera pars justitiæ in his Obligationibus servandæ hic aperitur: nam Num. 2. *nequid nimis*; hoc Num. 3. *nequid minus.*

pulo adhæreſcam : [4] Corpore bene robuſto, ingenio obtuſo, animo debili ſum? Inter fabros & bajulos merebo : Corpore ac ingenio debilis, animo feſtivus & hilaris, cauponem agam. Corpore ac animo imbecillus, ingenio aliquid valens, ſartor ero vel ludi magiſter : Mens ſublimis eſt & perſpicax? Philoſophabor, & alios ad ſapientiam ac virtutem inſtituam: Ad hæc animus magnus, conſtans, inconcuſſus eſt? Conferam me ad capeſſendam Rempublicam. Nullam ex his provinciis præ alia ſuſpiciam : illa mihi ſpecioſiſſima videbitur, quam ductu Rationis occupabo, aut quomodocumque Deus dabit: omnes nervos intendam, ut illam exornem.

4. Et ſedulò quidem hæc omnia tractabo; [5] ſed ſecurè : memor me omnia agere ac

4 *Corpore bene robuſto.*] In ſeligenda vitæ conditione obſervanda ſunt potiſſimum robur corporis, ingenium & animus : Ex his enim judicandum eſt, cui conditioni maxime comveniamus, ut patet exemplis, quæ hic ſubjiciuntur.

5 *Sed ſecurè.*] Sollicitudo maximè ſolet intervenire in hanc Obligationem, maxime enim ſolliciti ſunt homines in comparandis illis mediis, quæ victum ſuppeditant, (quæ media huic Obligationi omnia ſubjiciuntur, quæ & vitæ genus deligendum & in eo laborandum diligenter præcipit) Alioqui etiam ſollicitudo circa alias Obligationes verſatur, ſed per accidens fere, veluti dum ſolliciti ſunt migraturi hinc, tum

ac non agere, non quo mihi ſtudeam, ſed quo Deo paream: Repulſam paſſus ſum? & officium, quod ſola ratione permotus ambibam, competitori meo ceſſit? quid tum? Deus juſſit petere; non juſſit impe-

tum pro ſuis, quos hic relinquunt, tum pro ſe, quos exuto corpore ſuperfuturos ſciunt, & quantum eſt ex rei natura meritas, pœnas daturos, re hic non benè geſtâ, intelligunt. Sollicitudo autem circa ſecundam Obligationem propriè nulla eſt, nam illa finis eſt, quem ſibi homines præſtituere ſolent, jam autem circa finem proprie nulla ſollicitudo, ſed circa media dumtaxat, quæ ad finem adhibentur: circa tertiam Obligationem pertinet) ſed ut habeamus, & ſuppetat unde edamus (quod propriè ad hanc quartam Obligationem ſpectat.) Nota etiam duplicem eſſe ſollicitudinem, nempe ſollicitudinem-*ut*, & ſollicitudinem-*ne*: ſullicitudo-*ut* ea eſt, qua ſolliciti ſumus *ut* aliquid per media conſequamur (talis eſt ſollicitudo, quæ verſatur circa hanc Obligationem, ut nempe ſuppetat unde vivamus.) Sollicitudo-*ne* ea eſt, quæ verſatur circa primam Obligationem, dum ſolliciti ſumus *ne* & noſtri nobis hinc diſcedentibus, malè habeant, & nos ipſi alio appellentes vapulemus, ut meriti ſumus.

6 *Sed quo Deo paream.*] Hoc elidit omnem ſollicitudinem, impoſſibile enim eſt, & tamen ſollicitus ſim: (intellige hoc quantum ad animi ſententiam attinet, nam quantum ad Paſſiones, ſolliciti etiam eſſe poſſumus. Vide pag. 115. ſub initium) quia cum Obligationi alicui Divinæ vacare non poſſum, nihil mali eſt, non nocet, non refert hoc quicquam; tantum inde ſequitur, quod illâ Obligatione exſpirante, vocandum ſit alii Obligationi, cui æquè honeſtè & probe vacatur, quam præcedenti vacatum fuerat.

impetrare; Deo autem obedire volebam, cum ambire volebam; aliud nihil volebam: Provincia quidem obtigit mihi, quam petebam? sed actionem in ea administranda ac sententiæ meæ non perveniunt ad illum exitum, qui mihi propositus erat? quid refert? Deus exitum non injunxit mihi, sed propositum: hoc voluit juris mei esse; illum tam obligationi meæ subtraxit, quam potestati. *Si ergo Deo parere vis, & (ut debes) hoc unum vis: quid est, anime mi, quod angaris?*

Argumentum.

§. 7. *De Quarta Obligatione.*

Hæc obligatio hæc quatuor complectitur. 1. Electionem conditionis vitæ. 2. Vacationem in ista conditione. 3. Constantiam in istâ conditione. 4. Mutationem istius conditionis. Quantum ad electionem. Justitia servanda est, ut non major minorve conditio captetur, quam ad victum satis est (tota enim ratio hujus Obligationis pendet ab Obligatione tertiâ) atque hæc est prior pars justitiæ, quæ consistit in quadratione conditionis cum tertiâ Obligatione: altera pars consistit

sistit in quadrarione conditionis cum personâ conditionem captante: ut & ingenio, & animo & corpori conveniens conditio eligatur.

Quantum ad vacationem, qua vacare vocationi nostræ debemus, ea fere rejecta est in Obligationem quintam.

Quantum ad constantiam & mutationem: breve monitum, ut mutetur quantum fieri potest minime.

Appendix de vitanda sollicitudine, quæ præsertim in eligenda conditione intervenit: lex enim proposito contenta est: qui legem solam quærit, non est, cur anxius sit: cum propositum semper sit ad manum, nunquam longè quærendum.

[1] §. 8. *Quinta Obligatio.*

Quinta Obligatio, quartæ inædificatur proximè: Illa præcipit, multa facere, multa pati, ut aut institutum semel vitæ cursum, perpetuò & æquabiliter servem, aut mutem etiam aliquando, & iter, si opus est, aliò deflectam. Somno temperandum, abstinendum lusu, sudandum & algendum, exantlandi labores, devoranda tædia, antequam in arte vel disciplina

[1] Quinta Obligatio nihil habet obscuri.

plina quapiam, cui nomen meum dedero, mediocrem progressum faciam : Quid si de fastigio Sapientiæ cogitem, ut pluribus prosim ? Duriora me manebunt, imò non dura jam, sed dira : aliorum me flagellabit censura, aliorum arrodet invidia, aliorum supprimet aut subruet etiam impotentia. Quod si Ratio me ad honores in Republica petendum adducat : competitores, susurrones, obtrectatores, ambitus, repulsa, inquies, vigiliæ, ingratæ multitudinis imperitia & sævitia : hæc omnia in me instituta, parata, intenta sunt. Rus me mittit Ratio, aut ad operas, tabernarios, cerdones mandat ? Quotidianum me pensum & servitus exercebit, rei familiaris angustia constringet : contemptui ero, aliis fastidium, aliis ludibrium debebo. Si denique ex præscripto Rationis conditionem meam deseruero, & ad aliam defecero : jam facienda mihi sunt illa, quorum sum insolens & ignarus : inter nova omnia ac recentia, quædam me implicabunt inopinata, quædam me repentina consternent : multis sermonem dabo, rudem me & veterem tyronem alii reprehendent, alii ridebunt. Hæc igitur omnia ferenda & concoquenda sunt: Deus imposuit, cui nos totos dedimus.

Argu-

Argumentum.

§. 8. De Quinta Obligatione.

Multa ferre, multa facere: alioqui enim non possum vacare conditioni vitæ, ita ut frugifera sit, & victum mihi proferat.

Quatuor puncta expenduntur, in quibus difficultates subeundæ sunt: primo in conditione viri docti: (ibi studendum, ibi mille tædia devoranda, invidia & censuræ subeundæ) secundo in conditione magistratus: (ubi vigiliæ, curæ, & pro omnibus his ingratia populi & sævitia) tertio in conditione humili & abjectâ: (ubi contemptus, paupertas & rigidum atque quotidianum pensum) quarto in mutatione conditionis (ubi insolentia & inassuetudo turbant & terrent, & mentem mille anxietatibus affligunt) in hæc igitur omnia obfirmandus animus.

§. 9. Sexta Obligatio.

Quintæ Obligationis additamentum, continet legem remittendi subinde animum,

1 *Continet legem remittendi subinde animum.* Quod ante

animum, ne is perpetuâ contentione frangatur: Gratiis subinde litandum est: ambulandum, vagandum: lusibus, jocis, amicorum fabulis & salibus indulgendum: epulandum, potandum, saltandum, & (ferè dixeram) desipiendum; [2] sed (ut ait ille) in loco: Retro subinde animus in hæc

ante circa Obligationem tertiam diximus, nempe illam ridiculam videri iis, qui veræ Ethicæ naturam ignorant id multo magis obtinet in hac Obligatione sexta: vix enim risui temperant, cum hanc à nobis Obligationem cæteris Obligationibus annumerari vident, sciunt nempe se suapte sponte vacare huic Obligationi, vel potius iis, quæ hac Obligatione continentur, non tantum sa is, sed longe etiam plus, quam satis. Sed homines hi penitus ignorant Ethicæ naturam: nesciunt enim ad id nos obligari sæpe, ad quod etiam instinctu & cæco ductu passionum nostrarum abripimur, aliudque longe esse Obligationi operam dare, ac rebus, quæ Obligatione continentur. Sic aliud longe est, animum recreare, lusu, jocis, &c. quia Deus jussit, & non plus minusve quam jussit, aliud vero ludere & jocari, quia hoc gratum, quia hoc collibitum est, alterum probi viri, alterum pueriis & insani hominis est.

2 *Sed (ut ait ille) in loco.*] Nisi enim hoc suo loco & tempore fecerimus, eveniet facile ut quantum nos oblectando impedimenti, quod officium nostrum remorari poterat, excutimus, tantum, aut etiam plus insaniæ nobis injiciatur, quæ nos impediat in officio nostro ritè exequendo (utpote ad quod sæpe existimatio aliqua & vulgi favor requiritur) victuque nobis comparando. Certè tam multum ex illâ infamia mæroris accedere ad nos potest, quantum ex animi remissione delectationis & vigoris.

hæc ludicra recedat, ut deinde collectis viribus, & velut cursu concitatus, tantò fortiùs longiusque saltu se transmittat in seria: Contentior est arcus, quem postquam relaxatus fuerat, denuò contendimus. *Cum pueris Socrates ludere non erubescebat: & Cato vino laxabat animum curis publicis fatigatum: & Scipio, triumphale illud & militare corpus movit ad numeros:* Proba sunt hæc, & quæ deinceps usque ad finem Libri istius, Seneca subjungit; Hoc ægrè fero, malè materiatis ædibus (Tranquillitati Animi) malo fundamento (Philautiâ) subnixis, coronidem illam imponi: crede mihi, non ferunt; Nos illam coronidem domicilio, quod vitium non facit imponimus, domicilio sarto tecto, cujus fundamentum est Deus: [3] Tu relaxari vis, ut quod te turbabat, excutias: & hoc excutere, ne quid tranquillitati, aut potiùs Libertati tuæ, quam unicè & tam impensè deperis, officiat: hic finis; [4] Nos relaxari volumus, ut mox intendi possimus, & muneri nostro pares esse: muneri pares esse volumus, ut suppetat quo vescamur: vesci volumus, ut vivamus:

3 *Tu relaxari vis.*] Ad Senecam hæc verba diguntur.

4 *Nos relaxari volumus.*] Isthæc verba ponuntur in personâ boni viri, & nostram sententiam sequentis.

mus: vivere volumus, quia Deus voluit: non amplius id volemus, ubi ipsum id non amplius velle resciemus. Et ita quidem nos affectos esse, ad libertatem nostram facit; nos verò ad libertatem nostram illa non facimus: liberi erimus si ista faciamus; non si, ut liberi simus, ista faciamus: si enim ista fecerimus, ut liberi simus, hoc ipso non liberi, sed servi nostri erimus, nobis ipsi serviemus, quæ durissima est & deplorata servitus: quid est igitur propositum nobis, quo intueri, & quo cursum nostrum dirigere debeamus? Deo obedire: hic finis noster est, hoc satis est.

2. Verum enim verò, quod ante inculcabam, totam hanc ad perpendiculum exigendam esse structuram, id jam [5] iterum iterumque inculco: Nam si superiore aliquâ contignatione protuberante, totum Virtutis domicilium deforme sit & caducum: quantò erit hoc magis inconcinnum & indignum, si ampla nimis ac insana [6] coro-

[5] *Iterum iterumque inculco.*] Justitia hic iterum inculcatur, ut scil. non plus, non minus faciamus, quam finis ille requirat, in quem hæc Obligatio tendit: animus ergo recreandus est, ut officio nostro pares esse possimus, proinde nec plus, nec minus recreandus est, quam ad officii convenientem executionem necesse sit: si plus minusve à nobis fiat, non officii ac Obligationis ratio illa fuerit, quam habebimus, sed libidinis nostræ.

6 coronis, quæ ornatui esse debebat, sit oneri, & vasta sua ac velut ingratâ mole subjectis ædibus, quibus suffulciri debet, ruinam minetur? Tantum igitur inter amicos (nam sic loqui solemus) desipiendum est, quantum ad sapiendum satis est: tantùm

6 *Coronis.*] Hæc Obligatio rectè coronidi assimulatur in ædificio: cum præcedentes Obligationes velut contignationes quædam fuerunt in hoc virtutis domicilio: est enim hæc sexta Obligatio ultima earum, quæ in secunda Obligatione fundantur. Adhæc valde accidentaria est hæc Obligatio, nec per se, aut nomine suo à præcedentibus Obligationibus trahitur (sicut coronis in domo magis est ad ornatum, quam pro necessitate) tantum enim locum habet, quando aliis expediri negotium non potest: si quis enim in officio suo exequendo remoram non patitur à mœstitia, torpore, & similibus animi affectibus, aut patitur quidem, sed per se ipse facile perrumpat, negligat, & quasi sub pedibus conculcet, si quis, inquam tanto animo est, nil opus est ei hac sexta Obligatione, non incumbit ei animum recreare, ut qui per se satis firmus sit & constans. Priores autem Obligationes magis necessariò & veluti suo nomine à se invicem trahuntur, velut edendum esse, si vivendum sit: Et conditionem quærendam, si edendum sit, & ferenda multa, si conditio tenenda sit, prorsus necessarium est: sed si ferenda sint multa, recreandum subinde esse animum non ita necessarium, cum fieri possit, ut is aliunde satis firmus & robustus sit ad ferendum, nec indigens refocillationis, quæ debilibus tantum & infirmis debetur. Et quod hic ita tangimus, rationem præbet subinde bonis hominibus, cur hanc Obligationem primâ fronte, & antequam rite examinarint, minus probandam esse censeant.

tantùm remittendus animus, quantum opus est ut contendi meliùs possit: tantùm genio indulgendum, quantum par est, ut ille torpori, mœrori, cæterisque quæ in officio nos irretiebant, impedimentis perrumpendis sufficiat: Aliquid ultra quærere, rursum est se quærere, & è Virtutis ædificio desilire: tanto periculosius, quanto jam in illud [7] ascendebamus altius.

3. [8] Sed jam dudum observat me Philaretus, videtur interpellare me velle: *Quid*, inquit, *jam inter improbos & probos interest? si & hi genio indulgeant & isti, sic pariter ludant, debacchentur, pergræcentur: Improborum hoc mihi videbatur, genio suo indulgere; proborum verò, genium suum defraudare.* [9] Sæpe equidem, Philarete,

[7] *Ascendebamus altius.*] Alluditur iterum ad institutam jam sæpius comparationem, nempe hæc sexta Obligatio coronis est in virtutis domicilio, oportet enim altè ascendisse & longè in virtute profeciſſe, qui ad hanc Obligationem pertingit, tantum enim hæc occurrit Obligatio, cum cæteras jam absolvimus, & quasi prætervecti sumus. Si ergo in hac sexta Obligatione lapsus sit, periculosus ille sanè, nam ex alto lapsus ille est.

[8] *Sed jam dudum observat me Philaretus, videtur interpellare me velle.*] Objectio est ex eo, quod hæc sexta Obligatio tollere videatur discrimen inter bonos & malos, sic scil. ut illos internoscere non possimus.

[9] *Sæpe equidem.*] Responsio facilis est ad objectionem

probi ac improbi paulùm distant externis actionibus ; animi sententiâ semper immanè distant : Improbi ex proposito indulgent genio ; probi ex caussa : improbi, quia lubet ; probi, quia jubet Deus. 1° Et bene sensisti, Philarete, proborum hoc esse, genium suum defraudare : Dictum inopinatum & mirabile tibi imprimo: Dum genio suo indulget vir bonus, tum vel maximè genium suum defraudat : non enim indulget genio suo, quia hoc amat (potius hoc oderit) sed quia hoc debet ; Atqui sicut qui medicum adit, pharmaci bibendi caussâ, non id facit, quo Pharmacum bibat, sed quo sanus sit : item mercator

ctionem illam nimis quam levem & popularem, quæ tamen quamplurimis in ore est. Respondetur itaque bonos differre ab improbis intentione, non vero tantopere actionibus externis, ut inficetus quidem ille versiculus, sed verus :

Quicquid agunt homines, intentio judicat omnis.

1o *Et bene sensisti.*] In actionibus attendendum esse ad finem ultimum admonetur, is enim speciem dăt actioni seu effectui in genere moris, & rectè Aristoteles ; qui furatur, ut habeat copiam uxoris alienæ, non fur, sed adulter est : sic etiam qui animum recreat, ut Deo pareat (quomodo autem hoc agendo Deo parere possimus, satis patet ex continuâ harum Obligationum catenâ) non recreationis suæ, sed Divinæ legis amator dicendus est, uno verbo, non recreare se, sed Deo parere dicendus est, cum proprie loquimur, ut cum merces projicit in mare mercator, non tam hoc agere, quam se salvare dicendus est.

tor in Indiam fortè navigans, qui subortâ tempestate, merces suas ejicit in mare; non id facit, quo eas ejiciat, sed quo salvus sit: Sic vir bonus, qui tantùm ideo indulget genio, ut Deo pareat (alioqui non indulturus) non genio suo indulgere, sed Deo parere, & genium suum (ut elegans & verum hic adagium est) defraudare dicendus est.

4. [11] Instare Philaretus, imo, ut video, expostulare mecum. *Scita sunt ista, subtilia, & Scholæ potius accommodata, quam vitæ. Sed dic, sodes, quilibet jam bonus*

 erit?

11 *Instare Philaretus.*] Cum objectio prima in eo potissimum, quod positâ sexta Obligatione, boni & mali inter se non differrent (cui objectioni responsum est eos *formaliter* differre, seu quoad intentionem, quæ est velut forma actus moralis; etiamsi *materialiter* sæpe non multum differant: *materialiter* quoad actiones & operationes præsertim externas, quæ sunt veluti materia ipsius actus moralis) hæc vero altera objectio in eo potissimum versatur, ut ostendatur sextâ hac Obligatione positâ, discrimen esse sublatum penes quod nos ipsi inter bonos & malos distinguere possimus. Et huic secundæ objectioni respondetur tripliciter. Primo: non multum id referre, si nos bonos ac malos internoscere non possimus. Secundo, quod etiam hac sextâ Obligatione sublatâ, æquè difficilis futura nobis sit inter bonos & malos discretio. Tertio, denique quod etiam positâ hac sextâ Obligatione, aliquatenus tamen adhuc possumus inter bonos & malos internoscere, quia licet idem agant sæpe, aliter tamen hi, quam illi agunt.

erit? Cum enim cuticulam curare instituit, cum saltabit, cum ineptiet, Dei (nam Dei esse dicebas) præceptum obtendet. Quis Disciplinæ tuæ sectator probos jam & improbos, quos ità promiscuos habes & confundis, internoscet? Bona verba, Philarete, bona verba. Mali cum simulant virtutem, non sunt boni; sed eo pejores, quod simulent, & fucum faciant: divinas leges commessationibus & libidinibus suis prætexant: quid juvat prætexere? sub prætextu scelus est. [12] Sed ita larvatos internoscere non poterimus: quid nostra interest: num nos ipsi sic larvati simus, facilè intelligimus, id nostra interest. [13] Enimvero, Philarete, si totam vivendi rationem, austeram, rigidam, sine ulla relaxatione contentam (quod nefas est) præscripserimus: putasne te jam meliùs probos inter ac improbos

12 *Sed ita larvatos.*] Ecce prima pars responsionis hìc incipit, nempe non referre, si internoscere non possimus bonos & malos, hoc satagendum esse, nos ipsi ut boni simus. Unde qui tantopere solliciti bonine sint an mali, quibuscum iis agendum est, ipsi plerumque non admodum boni sunt, officium tuum facile exequi poteris sine tali notitia.

13 *Enimvero Philarete.*] Ecce secunda pars responsionis, nempe sublatâ sextâ Obligatione non minus difficilem fore inter bonos & malos delectum; eò quod austeritatem & odium recreationis quam scientissime fingere.

probos internoſciturum? falleris: feliciùs hîc ſimulant & diſſimulant: inamænam illam fabulam, mæſtâ facie, caperatâ fronte, fortibus oculis, diſtrictâ in optimum quemque cenſurâ, ad vinum ſaltant olim & hodiè tot perſonati nebulones: Eidem vino fortè ſuccenſi, per tegmen ſuum tranſlucent: nam rectè dictum eſt, *In vino veritas*: & non niſi vir bonus, qui nunquam non patet, hîc bene patet: ſolus ille πρέπον illud & decorum ſervat: non facturus detrimentum (quod olim de Scipione tripudiante Seneca dicit) etiamſi ab hoſtibus ſuis ſpectaretur. [14] Quin ſecerni, ſi opus eſt, boni à malis, & internoſci, etiam in his animi remiſſionibus & oblectamentis facile poſſunt: quamvis enim in his idem ſæpe & mali & boni faciunt; aliter tamen hi ac illi faciunt: boni, tamquam non facturi, niſi juberentur; mali, tamquam facturi, etiamſi vetarentur: boni, tamquam aliud agentes; mali, tamquam id unum agentes: boni, tamquam advenæ, & aliò properantes, mali, tamquam indigenæ, & manſuri: boni capiunt voluptatem; mali captant: boni capiunt

[14] *Quin ſecerni*] Ecce tertia pars reſponſionis, nempe internoſcere poſſe nos inter bonos & malos, etiamſi enim idem agant, aliter tamen agunt.

voluptatem ; mali voluptate capiuntur: Putas hæc omnia dissimulari posse, Philarete? nihil horum ad oculos, ad os, ad manus, ad totius corporis ambitum manare.

5. Atque hæ sunt leges, quæ hinc abeuntem me, & hîc versantem dirigunt: præscribunt moriendi mihi vivendique normam : Nam exitus meus seu mors in duabus prioribus Legibus directè versatur (1. *Cum vocor, exire non gravatè*: 2. *Nisi vocor, non exire omnino*) Conversatio mea seu vita versatur in tribus vel quatuor reliquis legibus (3. *Corpus reficere*: 4. *Vitæ institutum aliquod sequi*: 5. *Multa hic ferre, multa facere*: 6. *Inter cætera, animum subinde relaxare.*) [15]

[1] §. 10. *Septima Obligatio.*

Quærendum restat, num ab Humilitate etiam Lex aliqua manat, quæ versetur

15 Sextæ Obligationis Argumentum est hic numerus quintus.

1 Septima Obligatio tum hic, tum in quinta præcedenti §. insinuatur divisio Obligationum, ut quædam circa mortem (quales sunt duæ primæ Obligationes) quædam circa vitam (quales sunt tertia, quarta, quinta & sexta) quædam circa nativitatem (qualis est hæc septima) versentur; omnis enim Obligatio hominis versatur circa huc venire, hic esse hinc abire breviter, circa *huc, hic, hinc*.

tur circa adventum meum in hunc Mundum, id est nativitatem meam (nasci enim mihi non est in lucem edi; sed corpore jungi, & intrare in hunc Mundum: in quo etiam eram, [2] cum matris utero inclusus eram) Estne igitur Lex aliqua Humilitatis, quæ circa nativitatem meam versetur? [3] Est sane: Ut scilicet illam boni con-

2 *Cum matris utero inclusus eram.*] Ne forte putes embryonem, ut vocant, dum jam formatus est in utero matris, & partes principes, veluti cerebrum & cor, sortitus est (quod fit circiter die quarto decimo à conceptione, seu carnali conjunctione parentum) esse automa quoddam, quod instar bruti vel plantæ tantum vivat, sine conscientiâ & cognitione moveatur: ostendunt quamplurima nostra præjudicia, quæ ex eo hausimus, quam primum matris utero inclusi fuerimus, embryonem & tunc præditum esse cognitione, esseque verum hominem, animâ rationali & corpore constantem. Præjudicia nostra ex utero matris hausta, longum esset hic recensere, & ad Physicam, vel etiam inspectionem sui referre potest ista doctrina: itaque hæc aliquando dicemus suo loco. (Jam diximus illa in nostris de Peripateticorum Metaphysicâ sub initium, uti etiam in notis ad principia Nobiliss. Cartesii.)

3 *Est sane.*] Lex, quæ circa nativitatem versatur, nativitate posterior est, nam, quæ ante nativitatem fuit (si quæ fuit, nam hoc jam in medio relinquendum est) ea non pertinet ad humanam conditionem, atque de iis etiam, quæ ante nativitatem seu incorporationem nostram ad nos pertinuerunt, parum, aut potius omnino nihil per rationem liquet, in quo hæc

Obliga-

sulam, ne illam deteſter umquam, ne de illa conquerar: Ne eo dementiæ & impotentiæ aliquando veniam, ut natum eſſe me, pæniteat me: Ne eos execrer, qui corpus meum generaverunt; multo minus eum (quod ſine horrore cogitare non possum) qui me in corpus meum miſit, & cum eo tam mirabiliter copulando me, [4] fecit ut meum eſſet: Ne cum inſipientibus illis cenſeam; licet populo, quod aliter atque ipſe, & ſplendidius inſanierint, ſapientes viſi fuerint: *Optimum eſt non naſci: proximum huic, quamprimum ad mortem ire.* Quin imo optimum eſt, natum eſſe me: & ideo optimum, quia Optimus id voluit; Ad mortem autem ire me ſeriùs ocyùs non intereſt: tunc optimum erit, cum ille Optimus, ire me voluerit.

2. [5] Eſt

Obligatio diſtinguitur ab Obligatione verſante circa mortem, nam hæc omnis Obligatio morte prior eſt, quandoquidem cum morte expiret humana noſtra conditio.

4 *Fecit ut meum eſſet.*] Hæc lex ſeu ſeptima Obligatio clare fundatur in fundamento Ethices: *nihil vales, nihil velis*, cum ergo circa nativitatem ſeu conjunctionem noſtram cum corpore nihil omnino poſſimus, ut ex inſpectione noſtrum patebat N. 22. ſtultum & ineptum eſt aliquid aliud circa illam velle optare, quam factum ſit.

2. [5] Est quidem miseriarum ingens pelagus, in quo hîc fluctuo: [6] de alia calamitate in aliam jactor, & sæpe de hac in illam relabor: Nam si inter continuas in hoc Mundo corporum collisiones, corpus meum (quod ex facili fit) alicubi lædatur: & vel ab æthere circumfuso terræ allidatur (cum cadere me dico) vel à concitatis minutiis & irruente corporum scobe contextus ejus dissolvatur (cum uri me dico) necessum est dolere me: Quod si pars ea quæ læditur, ad sensum vel motum com-

5 Est quidem miseriarum ingens pelagus. Objectio contra hanc Obligationem, nempe videmur merito conqueri de nativitate nostrâ, seu adventu in hunc mundum, cum inde factum sit, ut infinitis calamitatibus obnoxii simus.

6 *De alia calamitate in aliam jactor.*] Calamitates illæ vel sunt corporis vel animi, corporis calamitates in eo versantur, quod corpus nostrum tam facilè cædi possit (mundus enim hic non est aliud, quam corpus in motu, ut in Physica demonstravimus) corpus autem nostrum pars quædam hujus mundi est, & à motu isto nunquam non concutitur, ex concussione illâ læsiones: ex læsionibus dolor, & sæpe instrumenti alicujus (oculi, puta, auris &c.) defectus: item ex collisione illâ corporum facile fit, ut pabulum aut spiraculum desit foco cordis: quo defectu posito, necessum est focum illum extingui: extincto foco illo, solvimur à corpore, seu morimur (vide Physicam nostram de microcosmo part: ult:) mors vero cum imminet, atque id sentimus, tum verò ineffabiles pænè nos premunt angustiæ, ut moribundi omnes (id est, morbo laborantes) sciunt,

parata sit, illicò vel sensus me, vel motus, vel eorum rectus usus destituit: & oculo læsus, cæcus sum aut cæcutio: linguâ, balbus sum aut mutio: Si verò periculum sit, ne focus, qui in corde meo jugiter ardet, extinguatur (quod iterum facilè, adempto ei vel pabulo vel spiraculo) jam cum morbo, id est imminente morte conflictor, animam ago, dirâ formidine concutior, incredibili mærore deficio, intolerabili premor & elidor angustiâ. [7] Hæc graviora sunt: Mens mihi ex insciti laborat; animus ex malitia: Mens ignara, nam quæ scire debuerat & scire facilè poterat, quærere contempsit: maluit aliena quædam, supervacanea, & quæ meâ non referunt indagare: hinc & mea pariter, & aliena nescio: in illa non inquiro, quid mirum

7 *Hæc graviora sunt.*] Sequuntur jam calamitates animi, quæ duum generum sunt: consistunt enim in insciti intellectus & malitia voluntatis: insciti intellectus inde provenit, quod non incipiamus philosophari à cognitione nostrum; inde enim omnis veri cognitio tanquam à capite ducenda erat: malitia autem voluntatis, quæ menti etiam nonnihil sanæ obedire renuit, habet causam nonnihil obscuriorem; sed maxime videtur ex eo provenire, quod sensibus nostris ita distrahamur in vario: hinc enim fit, ut dictamen mentis quasi obliteretur, & inducatur, animusque non satis ad illud attendat. Sed de his clarius aliquid, ubi de Passionibus dicemus. Vide de his Annotata ad Cartesium, præsertim ad part. 1. §. 71.

mirum si ignoro ? hæc verò non nisi ex illis scire poteram : & quomodo alia sciam, qui me adhuc & mea nescio ? Malus animus, sui amore percitus, omnia sibi rabidè appetit cum inexplebili cupiditate, omnia sibi subjicit, omnia sibi mancipat: [8] & ubi Deum ipsum servire sibi voluit, pietatem appellat : Divinas Leges, quas resipiscens paululum, & valetudinem suam aliquatenus passa mens detexerat, quasque ipse amplexus etiam fuerat, & in se tam sanctè receperat, non servat : in eas juratus cum sit, audet tamen passim contravenire, ne unum quidem diem ex illis agit : Hæc animi mei in proposito inconstantia, levitas, perfidia, tot indies & indies [9] experimentis tam mihi innotuit,

[8] *Et ubi Deum ipsum servire sibi voluit.*] Nihil vulgo usitatius, quam Deum propter sua commoda precari ; hoc vero, quid est aliud, quam velle ut Deus serviat. Sane rogandus est Deus (Tract. 4. ubi de pietate agetur videbimus) ut facultates nobis suppetant, quibus vesci aut vivere possimus : sed non ibi sistendum est : non ut vescamur & vivamus propriè rogandus est, sed ut vescendo & vivendo faciamus quod ille jussit, qui jussit ut viverimus, ut hic maneremus donec nos solveret. Atque ita nunquam licet Deum rogare, nisi ut Obligationibus nostris, quas ille nobis imposuit, satisfaciamus. Hæc clarius Tract. 2.

[9] *Experimentis.*] Nempe conscientiâ constat mihi animum meum non stare in proposito suo, quo tam

quam quod maximè : & ne hac quidem obteſtatione tam ſeriâ redibit ad frugem: non redibit, quamdiu hîc morabor, conclamatum eſt : fidem , quam etiamnum interponit ſuam , nimis levant tot ſplendida, quibus me huc uſque fefellit, mendacia.

3. 10 Cur hæ tot & tantæ in me conſpirant calamitates ? 11 An alibi in Deum peccavi ; hîc verò in corpus, tamquam in ergaſtulum detruſus, quas merui pænas pendo ? & inter alias hanc bene gravem, quod oblitus ſim criminis, quod luo ? nam vapu-

tam ſæpe proponit Deo ſervire & Obligationibus ſuis ſatisfacere. Omnia enim, quæ conſcientiâ nota ſunt, æque nota ſunt, nam omnia illa in ſummo gradu nota ſunt, id eſt, notiſſima. Ordo quidem aliquis eſt in iis, quæ conſcientia manifeſta ſunt ; ſed nulla claritas major in uno eorum, quam in alio. Vide Metaphyſicam noſtram primâ parte.

10 *Cur hæ tot & tantæ in me conſpirant calamitates.*] Dictum eſt de calamitatibus noſtris ; jam inquiritur in cauſas earum. Proponuntur autem tres : quarum prima Platoni, ſecunda Chriſtianorum, & tertia Anonymi alicujus , quæ adſcribatur licet ipſi auctori hujus libelli : proponuntur autem dubitanter hæ cauſæ : eo quod ad Ethicam non pertineat cauſas iſtas inquirere, cujus officium eſt , ubi nihil valet, nihil velle, & quod evitare non poteſt, æqui bonique conſulere.

11 *An alibi in Deum peccavi.*] Ecce cauſa, quam adfert Plato, alibi peccavimus , inquit , hic pænas luimus , & maximè eam, quod neſciamus peccatum, quod luimus.

vapulanti solatium aliquod est, scire cur vapulet: [12] An patrum, an avorum meorum aliquis, an fortè primus homo peccavit? & infelicem illam hereditatem ad me aliosque suos posteros, quos in eadem charibdi laborare video, devolvit? [13] jam enim experimento didicisse videor, subinde vitia quædam corporis, imò & animi & mentis, à parentibus in liberos diffundi & velut per manus tradi: [14] An non sunt hæ calamitates? nisi querulis & sui studiosis; non vero iis, qui humiles sunt, qui se totos

[12] *An patrum, an Avorum meorum aliquis.*] Ecce Christianorum sententia, de qua quidem nihil ambigimus an vera sit, sed tamen hic in Ethicâ dubitanter proponenda est, cum nullâ ratione naturali efficaciter probetur.

[13] *Jam enim experimento didicisse videor.*] Hic prærogativæ sententiæ Christianorum, nempe experientia Christianis suffragatur, experimur enim vitia parentum in filios etiam derivari, ut si pater temulentus sit, filium ei nasci, qui similiter ebrietati addictus sit:

Si damnosa senem juvat alea, ludit & heres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo:
Sic natura jubet.

Nihil simile Platoni favet, qui quemque pro se peccasse dicit, antequam in corporum ergastula, pœnas daturi, conjiceremur.

[14] *An non sunt hæ calamitates.*] Ecce tertiam responsionem, causam quidem non adferens, quam quæstio exposcit, sed quæstionem ipsam evertens: quæsitum enim fuerat; *Unde calamitates illæ?* Respondeo

totos Deo devoverunt ? [15] nam ne ipsa quidem animi pravitas, & Divinæ Legis trans-

spondeo non esse calamitates, adeoque evertitur & deletur quæstio. Ratio hujus responsionis est, quod calamitas non sit aliud, quam quod contra animi sententiam accidit; jam vero si quis se ipsum deseruerit (ut Humilitas jubet) nihil in his omnibus, quæ supra commemorata sunt, inveniet, quod contra animi sui sententiam accidere videbitur. Cum dico *contra animi sententiam*, non nego quin fieri possit contra sensus & passiones; ne vero cogites esse calamitatem, quod contra sensus & passiones fit, certum est nihil calamitatis loco à nobis haberi, nisi quod contra animi sententiam esse cæperit: unde & lassitudine & doloribus quibusdam corporis sæpe delectamur potius quam offendimur, quamdiu contra animi sententiam non sunt, ut ut contra sensus & passiones.

15 *Nam ne ipsa quidem animi pravitas.*] Non ita mirum videtur, si cæteras calamitates expungamus, dicamusque eas in bonum, seu humilem virum non cadere. Sed vero hic quantum apparet, magna difficultas est, si nec malitiam quidem voluntatis, quam inter calamitates recensuimus ad miseriam aliquam ejus pertinere dicamus. Re tamen bene examinatâ non videtur ea pravitas calamitati vertenda viro bono: nunquam enim illam malam animi sui propensionem approbat, semper illam reprobat, & si quando ex illâ in peccatum prolapsus sit, retractat statim, & à se repellit quantum potest, animi pœnitentiâ, & seriâ detestatione. Sicuti ergo cum baculum fractum videmus, qui partim sub aquâ conditur, partim extat in aëre, is error quidem pueris imputatur, qui illi errori mente suâ acquiescunt, non vero viris, qui illum ratione retractant: sic etiam animi pravitas acquiescenti approbantique, non vero retractanti, ejurantique imputanda est.

transgressio, calamitati aut vitio vertenda videtur iis, qui eam approbando & assentiendo nunquam fecerunt suam; sed animi pœnitentiâ & seriâ detestatione, quoties & quamprimùm occupaverat, excusserunt; tum animi contentione quantâ poterant maximâ & proposito non delinquendi de cætero, à se quam longissime removerunt: [16] Nihildum inquiro: [17] hæc quæ perstrinxi, inciderant, ut quæ obviæ erant, & sæpe audieram: Nihildum inquiro: quod inquisitionem illam hactenus

[33] ex

16 *Nihildum inquiro*] Sequitur vera responsio ad quæstionem primo propositam, quæ constanter & affirmanter ponitur, cum tres priores responsiones tantum dubitanter ponerentur: Interim hæc responsio e iam quæstionem ipsam expungit, sicut tertia præcedentium; sed tertia everrebat quæstionem, ostendendo falsum esse, quod supponere videbatur quæstio (quæstio enim supponebat esse calamitates aliquas viri boni, petebat enim, undenam essent calamitates? Responsio autem tertia negabat esse calamitates ullas in viro bono) Hæc vero responsio evertit quæstionem tanquam in Ethica peccantem: nihil enim nobis quærendum est, nisi quod ex principiis humilitatis præsertim ex sui despectione deducitur; atque ex despectione illâ non sequitur inquirendum esse, unde sint calamitates quædam in nobis: qui enim hoc quærit, videtur eas velle amoliri, hoc verò est se ipsum quærere, quem despectio amiserat & perdiderat.

17 *Hæc quæ perstrinxi.*] Scil. tres priores responsiones dubitanter propositæ.

[18] ex Humilitatis uberibus emulgere non possim: Humilitas non jubet hîc quærere; sed utcumque sit, boni consulere. Bonum est, natum esse me vel sic: quia Deus nasci me voluit & sic: undecumque hoc fiat quod sic, non moror: tantùm assentio voluntati ejus, & quia voluit me nasci, juvat me natum esse quomodocumque. [19] Non sunt ergo inquirenda ista? Non, inquam, inquirenda sunt * [19] hic: [20] Non etiam alibi? Alibi videbo: hîc nihil ad rem.

4. [21] At

18 *Ex Humilitatis uberibus.*] Uber Humilitatis potissimum est sui despectus, sui neglectus & derelictio, quâ nos totos Deo relinquimus nullam nostrum agentes curam. Ex hoc ubere hactenus non sequitur inquirendum esse in causam calamitatum nostrarum; sint igitur calamitates (ut vulgò videntur) aut non sint (ut sapientioribus & Philosophis quibusdam visum est) & si sint calamitates, ab hac causa vel ab illa sint; parum refert, nihil sua interesse putat vir humilis: quoniam novit eas pertinere ad conditionem suam, perfert & concoquit, quicquid populo duriusculum videtur, æqui bonique consulit, quicquid inciderit.

19 *Non sunt ergo inquirenda ista.*] Id est, an non est inquirendum aliquando, undenam illæ calamitates in nos decumbant?

* 19 *Hic.*] Nempe in Ethicâ, ubi tantum illa deducimus, quæ lumen rationis naturalis suppeditat.

20 *Non etiam alibi?*] Id est, nonne inquirendum alibi (puta in Theologiâ & relligione Christianâ) undenam illæ calamitates? [imo ibi; atque hinc datur excursus ab Ethica ad Theologiam.]

4. [21] Atque ita dictum de Obligationibus illis, quibus me totum Deo obstrinxi, iterumque obstringo: iterum illi me totum do, dico: me delatum huc [22] (probo quod detulerit) me abeuntem hinc [23] (abire volo, cum dicet; nolo, cum non dicet) [24] me agentem hîc (volo vivere, [25] quod jussit, volo laborare.) Si quid alîus adhuc Obligationis sit, quod mihi incumbat: cum hoc tam bene, quam illas meas Obligationes percepero, exequar etiam tam promptè. Alioqui [26] si quam mihi legem ferri sivero, quæ num à Deo

21 *Atque ita dictum.*] Recapitulatio brevis omnium Obligationum & propositorum, quæ inter Obligationes illas recognoscendum fecimus.

22 *Probo quod detulerit.*] Digitus intenditur ad septimam Obligationem. Do itaque me nascentem Deo, hoc ipso, quo probo & acquiesco nativitati meæ, neque aliquid aliud circa illam volo.

23 *Abire volo.*] Digitus intenditur ad primam Obligationem: nempe do me morientem Deo: hoc ipso, quo acquiesco, non recuso mori.

24 *Me agentem hic (volo vivere.*] Secunda Obligatio tangitur: nempe do me viventem Deo, quia acquiesco, & manere non recuso, donec me solvat.

25 *Quod jussit, volo laborare.*] Tanguntur tertia, quarta, quinta & sexta Obligatio. Illæ enim omnes pertinent ad laborem, qui ad victum acquirendum, & hic manendum necessarius est.

26 *Si quam mihi legem ferri sivero, quæ num à Deo lata sit nesciam.*] Adfertur hic ratio secundæ appendicis:

Deo lata sit nesciam; suspicer tantùm, ab eo latam esse, aut aliis id ipsum credam, vel libidinis meæ temeritate confingam: non Deo (quod unicè debebam) sed meis opinionibus, [27] meæ levitati, meæ stultitiæ parebo: non Deum; sed, quod dicitur, lapidem è sepulcro pro Deo venerabor:

dicis: nempe si Obligationem aliquam mihi assumpsero, quam ratio evidentem non facit, ergo Obligationi alicui parebo, sed credulitati ac levitati meæ, quod enim rationi non tenemus, id absolute non tenemus. Vide saturnalia nostra pag. 9, 10, 11. & alibi. Si ergo Obligatio quidem vera sit, quam mihi assumo, sed ego hanc per rationem non videam, eam esse veram Obligationem, eam vero mihi incumbere, hoc ipso non erit illa mea obligatio proinde illi obediens non obedio propriè, sed levitati meæ, & opinioni, qua assumpsi illam. Sicut somnians, qui forte captat malum aureum sibi somno ablatum, non verè ipsum illum captat, sed inanem suam speciem & somnium: sic quandiu Obligationem aliquam arripimus non ratione ducti, sed opinione nostrâ, credulitate & fide, quam aliis hominibus adhibemus, non ipsi Obligationi vacamus, sed opinionibus & credulitati nostræ.

27 *Meæ levitati, meæ stultitiæ parebo.*] Ecce alteram rationem secundæ Appendicis: nam prima ratio erat, si Obligationem aliquam assumam, ratio non imponit, non rationi, non Deo, non Obligationi vaco, sed meæ stultiæ & opinioni. Secunda ratio erat (quod hic perhibetur) non esse opus per opiniones, suspiciones, credulitatem & fidem, quam aliis hominibus adhibemus, venari & expiscari Obligationes nostras, quandoquidem omnes eæ Obligationes satis clarè & manifestè nobis à Deo per rationem naturalem exhibeantur.

bor: me colam, & in me, quod mei turpissimum est, colam: mea commenta, meas nugas observabo, aut blandè scabam & fovebo eam, quam alii mihi per summam injuriam affricuerunt scabiem. Herus meus non mussitat, non insusurrat mihi ad aurem, ut hærere debeam aut dubitare num quid mandet & quid mandet; quod fieri à me vult, herilem in modum intonat: Audio satis, nisi cum ipse inter dicta ejus, cupiditatum mearum crotalis & crepitaculis importuniùs strepo: Non inscius idiomatis mei, per interpretem: [28] non absens per internuntium agit mecum; Si quando per alios officii mei monere me constituit, tesseram illis dat indubitatam (Rationem) ut etiam tunc magis ille mecum, (neque enim hoc alienum ducit majestate suâ) quam hi loquantur: Servus inutilis & demens, qui relicto penso, id facere ingreditur, quod noctu somniaverat herum imperare: aut luce

28 *Non absens per internuncium agit mecum; si quando* &c.] Ne quis hinc & ex prædictis sequi existimet, Deum nos per alios homines officii nostri non admonere, merito subjungitur hic, eum sane per alios nos admonere quam sæpissimè, id tamen quotiescunque facit, monitoribus illis atque doctoribus rationem in ore dat, quâ intelligamus legem, ad quam illi nos exequendam adhortantur, à se profectam esse.

luce palam in foro saltat & tricatur; quia id herum velle, nugator aliquis dixerat: quod si adiri possit herus, si & imperaverit, neminem nisi se clarè jubentem audire, jam etiam nequam est ille servus & furcâ dignus.

§. 11. *Adminiculum Humilitatis.*

Humilitatis [a] adminiculum hoc erit summum: Si firmiter animum nostrum inducamus: Eorum quæ agimus, aut agere omittimus, ad Felicitatem nostram nihil; ad Obligationem omnia referre: Ita sustineamus animum & refræ-nemus, ita coërceamus eum intra gyrum suarum Obligationum, ut transilire & efferre se in desideria ac vota suæ gloriæ felicitatisque non possit. [b] Deseramus inauspicata hæc signa, quæ tanto apparatu, tanto consensu & concursu, tot studiorum consiliorumque impedimentis & sarcinis genus humanum sequitur: Quæritur dies noctes-

[a] Qui humilis est nihil quicquam propter suam felicitatem agit.

[b] Hoc si fecerimus, nunquam neque zelo neque invidia recalcitrabit: non amplius collum jugo subducet, non retrogradietur, non exorbitabit, cursum rationis apprime sequetur, hujus ducis vestigia premens, cui soli se dare convenit.

nocteſque Felicitas : hoc eſt Palladium illud, ad quod diripiendum contendunt : in hanc expeditionem magnis quidem, ſed irritis votorum & conatuum paſſibus eunt: Nec pudet [c] illos tam turpis militiæ, aut potius ſervitutis : ultro & ſine delectu, in his caſtris nomen ſuum profitentur cujuscumque ſortis & conditionis homines, vulgus pariter & Philoſophi : publicum eſt auctoramentum, & in ore omnium : *Quod felix fauſtumque ſit* : [l] In hæc verba jurant ; Sed nos ejuremus : Nunquam ſub hoc ſacramento expugata Felicitas fuit :

[c] Nimirum non negant, ſed in ſcholis hanc animi ſui ſententiam palam profitentur, docent id in eccleſiis & ſacris ſuis ut putant cœtibus, & ubique inter populum jugiter eam probroſam ſuam libidinem inculcant.

[l] *In hæc verba jurant*:] In omni hominum ſermone, ſententiis, proverbiis, circumferunt ubique cupiditatem illam Beatitudinis & felicitatis ſuæ propriæ, ſemper in auſpiciis rerum magni momenti hæc audias : *Quod felix fauſtumque ſit*, item : *Quod bene vertat*. Iſtuc etiam faciunt ſalutationes, quibus invicem ſalvere jubent, ut hodie *Bona dies*, *Fauſta nox* &c. quibus optant iis, quos amant, quod noverunt ſe ipſos maxime appetere, nempe felicitatem ; potius autem dicendum erat : *Noſce te ipſum*, *& conſequenter*, *relinques te ipſum*, & quæ inde ſequuntur, *Obligationes amplectere*. Quam ſalutationem quaſi per nebulam olim agnovit Plato ſolam eſſe bonam & reſtam. Vide hoc §. de inſpectione ſui.

fuit : [2] Imò non aliâ de causâ infelices omnes sunt & miseri , quam quod felices omnes & beati esse volunt. Umbra est Felicitas : fugit te, cum sequeris eam ; sequitur te, cum fugis eam ; Sed & fugientem te , ne non sequatur, cautio est : si enim ingenium Felicitatis edoctus , ideo fugeris eam ut te sequatur , non sequetur : nam sic fugere Felicitatem non est eam sugere , sed sequi. Nemo umquam Felicitatem assecutus est, qui ad illam assequendam aliquid fecit : ne is quidem , qui callidus fugit hanc Amazonem , ut Parthorum more invitaret ad sequendum , & fugiendo caperet insequentem , aut quod suavius fortè putat , caperetur. [d] mens verè humilis , submissa , imò submersa, & in Obligationes suas , quibus Divinæ Legi obstricta tenetur, absorpta : ultra pedes quibus

2 *Imo non aliâ de causa.*] Nimirum solida voluptas seu Beatitudo haberi non potest , nisi Obligationibus nostris satisfaciamus , id est ; *Cum nihil valemus , nihil velimus* : nam stultitia , & per consequens summa miseria est contra hæc incurrere (ut per se notum est) si ergo aliquis se ipsum curet, id est, ad suam felicitatem aliquid referat , necessum est , ut ab Obligationibus suis excidat , utpotè quæ omnes derivantur ex derelictione & incuria sui. Quod fundamentum plane evertit, qui felicitatem suam curat, nam is maximè se curat.

d Nemo invenit felicitatem, nisi is , qui non eam, sed officium suum quærit.

quibus ad Felicitatem eat, ultra manus quibus eam prendat, ultra pectus quo aspiret ad eam, ultra os quo invocet eam, ultra oculos quibus collineët in eam, ultra cerebrum quo vel per somnium de illa consequenda cogitet: Mens, inquam, tam altè Obligationum suarum aquis hausta, involuta, condita, sola capax est Felicitatis: illa se feliciter abscondit, & feliciter inventa est ab ea cui se tam diligenter absconderat Felicitate: illa sola feliciter fugit, & in id quod fugiebat, feliciter incidit.

2. Verum non eo hæc à me dicta sunt, quod putem viro bono felicitatem suam, pugnis & fustibus abigendam, & ni discesserit,

3 *Quod putem viro bono felicitatem suam, pugnis & fustibus abigendam, & ni discesserit, conterendam & mactandam esse.*] Mirum est, quam multi hic erraverint nimio quodam zelo abrepti, cum enim perspicerent (quod Ratio facile demonstrat nonnihil attento) propter commoda & voluptates nostras nihil agendum nobis esse, hoc in eum sensum accepere, quasi voluptates & commoda nostra fugere, ac positivè abarcere deberemus. Itaque sine causâ & jejunia sibi indixêre, & flagra, & quæ similia præpostera pietas & superstitio excogitavit. Sed hoc minimè recta & sana Ratio suadet, quæ contemptu negativo nostro contempta est: confer quæ diximus de humilitate pag. 61. & 62. &c. Itaque quod postea concludetur, non est accersenda felicitas, sed nec arcenda, negativè

nos

ſerit, conterendam & mactandam eſſe: Immane illud eſt, truculentum, & imò impium: Deus bravium offert: tu ſi accipis? ſceleſtiſſimus es; igitur & hoc bravio, quod ſolius inſigne Virtutis eſt, indignus. Illud volui dicere, non aucupandam, non ſtudio venandam eſſe [e] Felicitatem: [4] & ne quidem venationi huic de induſtria ſuperſedendum, ut nempe, cum aliud agere videmur, in caſſes noſtros incidat incauta Felicitas: hæ enim tantummodo ſunt artes venandi, & ſic ſuperſedere venationi, non eſt aliud quam peritè & callidè venari. *Fugere* igitur *felicitatem*, quod ante dicebam, perinde mihi eſt, atque *non aucupare*. Utar pauliſper ſtylo Scholæ, ſi quis, quod illo ſcriptum eſt, melius

nos hic habere debemus, & tantum vacare Obligationibus noſtris; commoda, voluptates, ſolatia noſtra in medio relinquere; cum adſint, Deo gratias agere (ut Tract. ſecundo videbimus) cum abſint, non requirere.

e Non debent in hoc venatu canes eſſe Avaritia noſtra, neque Concupiſcentia noſtra, noſtraque philautia.

4 *Et ne quidem venationi huic de induſtriâ ſuperſedere.*] Taxantur iterum callidi illi voluptatum venatores, de quibus pag. 154. qui ideo fugiunt voluptatem, ut tanto majorem conſequantur voluptatem: dilata enim voluptas, & ex improviſo occupans, major eſſe ſolet; imo qui hic palato, nullam probant, niſi ſtudio vel arte parata ſit, voluptatem:

-- *Nocet empta dolore voluptas.*

melius intelligere se putet : [f] serpam tantisper (non aliter constant hæc sacra) tunc denuo assurgam. [g] *Debemus nos habere merè negativè ad Beatitudinem nostram: id est propter Beatitudinem consequendam nihil facere vel omittere debemus; sed facere debemus, quod jubet Deus, merè quia jubet, & omittere, quod vetat Deus, merè quia vetat, ibi sistendo: Ita ut tota actio nostra & tota*

 omissio

f Est enim quam maximè opus, ut quisque quod hic dicitur, probè intelligat.

g Quia auctor hoc loco in versione belgica non tantum plurima adjecit sed verbis conceptissimis, licet barbaris, & plus uno idiomate rem admodum graphicè descripsit, visum fuit, ea omnia & hic adponere.

Ik wil hier een weynig van tael veranderen: of 'er mischien iemandt waer / die de hoofse of schoolse Sprake (soo men die te noemen plagt) meer gewoon was / en beter verstonde / ondertusschen moet ik op seker maet / door verscheyde Talen soo wat kromtongen / want hier in bestaet dien snuf.

Wy hebben ons in regard van eygen geluck ende zaligheyt / gansch negativelijk te comporteren / en pure per manier van surceance: dat is wy moeten effectueren het gene ons God gecommandeert heeft / precijs om dat hy 't gecommandeert heeft / daer by persisterende; sonder eenigh remerk te nemen op onse ziele zaligheyt / die ons God mits dien remburseren moght: Soo dat al ons doen en laten / onder obligatie ende gehoorsaemheyt / maer geensins onder concupiscentie of lust tot eygen zaligheyt kome teresorteren. Wy mogen ook onse zaligheydt wel

saisine-

saisineren in forme van speculatie en theorie / maer niet in form van practijk of convenu: dat is met den verstande magh men wel juseren / ja met den mondt homologeren / dat wy ons debvoyr gedaen hebbende / in recompense van dien / de eeuwige geluck-zaligheyt aboyderen sullen; maer met wil en intentie en magtinen den assaut daer niet op aen-leggen: So dat zaligheyt / haer estim en reputatie in recognitie mentinerende / evenwel in intentie nul ende van geender waerde blyve. By contrevenue van dien / soo renforceren wy directelijck op het fondament van de deugt / met notoyr mankement in het tweede point van de Godtmoedigheyt / waer van hier voren gementioneert is: by 't welcke wel expresselijk gearresteert woyt / dat wy ons selven en al wat onse is / abandoneren en absolutelijk aen Godt resigneren sullen. Soo daer nu yemant van die opinie waer / dat Godt in den Bybel gelast soude hebben / men most goede werken doen met sulken intentie / op dat hy onse saligheydt en eeuwighe glorie ons wilden octroyeren: dat hy dan goede werken doe om sijn ziele-saligeyt te impetreren; nochtans a dessyn om Godts commandement na te komen / het welcke commandement volgens sijn sustenu / sulcken doen en intentie verepscht: want uyt dusdanige consideratie sijn zaligheyt te soeken / en is niet a dessyn sijn saligheyt enquesteren; maer sijn charge beneerstigen / en sijn obligatie / die hier gesupponeert woyt / wel quiteren. * Gelijckerwijs een goet en fideel knecht / die daer weet / of ten minsten ter goeder trouwen en sincerelijck meynt / dat sijn Heere geboden heeft / hy sonde yemandt van de gebeurte een wijl tijdts in negotie of menagie ten dienste zijn; gelijk in dit cas den knecht / met sigh te employeren in

* Die alleen uyt Godts gebodt (meynende ter goeder trouwen, dat het Godt soo gebiede) sijne ziele zaligheyt soeckt; en soeckt sijn ziele zaligheyt niet, maer Godts gebodt.

missio nostra procedat ex motivo Obedientiæ; nunquam autem ex motivo Concupiscentiæ. Possumus verò etiam speculativè nos habere ad Beatitudinem nostram; sed non practicè: id est licet per intellectum videre & prævidere, quod Beatitudo nobis obventura sit, si hæc & illa fecerimus; sed non licet hæc & illa facere eo intuitu, ut Beati simus: hoc enim expressè est contra fundamentum Humilitatis, seu contra secundam partem Humilitatis, de qua supra diximus, qua jubemur nos ipsos & nostra omnia abne-

in den dienst van sijnen buerman en sijn affaires te te depescheren / niet eygentlijk den buerman / maer sijn eygen meester dient (mits het geheel motijf van dito knegt is den wille sijnes Heeren; en niet eenig profijt of avantagie van sijn buerman) soo moetmen oock juseren van dien persoon / die zyne zaligheydt soeckt met dese limitatie en clausel / om dat Godt gecommandeert heeft (als hy persoon gepersuadeert is / en sinterelijk meynt / waer te wesen) men soude die soeken en door goede werken conquesteren: ick segge / van den gementioneerden persoon staet te juseren / dat hy sigh niet en ingageert met eygen interest of zaligheyt; maer alleen met Godts commandement. Dogh yeder neme goe reguard op hem selven / dat hy dit niet slegts met imaginatie apprehendere / maer meyne serieuselijck metter herten: want men loopt hier perijckel om dooz eygen concupiscentie van dit propoost gesactageert te wozden / en onder pretext van een genereus entreprise / alleen een phantastijke hipocrise en feintise te enterineren.

gare, & in totum ac in solidum Deo resignare. Si quis verò existimet Deum in Sacris Literis iubere, ut propter æternam Beatitudinem nostram operemur, is merè ideo propter æternam suam Beatitudinam operetur, quia (ut ipse apprehendit) Deus hoc mandat: sic enim [5] *propter æternam suam Beatitudinem operari, non est propriè propter illam operari, sed propter mandatum Dei, quod supponitur: Sicut servus, qui hero jubente (aut qui saltem syncerè putat herum jubere) ut vicinorum alicui operam suam accommodet: sicut, inquam, ille servus accommodando suam operam, non servit isti vicino, sed hero suo: quia totum motivum istius servi est volun-*

5 *Propter æternam suam Beatitudinem operari, non est proprie propter illam operari, sed propter mandatum Dei, quod supponitur.*] Ex quo patet, quam impossibile sit suppositum (quo supponitur mandasse Deum, ut propter æternam nostram Beatitudinem operemur) utpote quod evertat se ipsum; nam si Deus hoc per impossibile mandasset, non mandasset: hoc ipso enim actio à nobis instituta ex mandato Dei ad Beatitudinem consequendam, non est proprie ad beatitudinem consequendam, sed ad Dei mandatum exequendum, finis enim ultimus dat speciem moralem actioni, non autem intermedius: unde prædicta actio non est felicitatis studiosa, sed legis Divinæ. Accedit renunciare nos posse Iuri in favorem nostrum introducto (quod & leges omnes supponunt, & ipsa ratione cuique homini manifestissimum est) si ergo lex de felicitate nostrâ nobis lata esset, renunciando illi legi, non peccaremus; portentum autem legis est, quod sine peccato violatur, non lex.

voluntas heri, non autem utilitas aliqua vel commoditas vicini: Sic etiam motivum istius hominis, de quo jam statim dicebam, non est sua Beatitudo, sed voluntas Dei: Adeoque absolutè dicendus est propter Deum agere: non autem propter se aut suam Beatitudinem. Videat verò, ut hoc serio putet, & non ore hoc agat, sed corde: nam facile hic est decipi à propria sua Concupiscentia.

2. [6] Enimvero de felicitate sua nemo videtur debere cogitare, nemo deditâ ope-

6 *Enimvero de felicitate suâ nemo videtur debere cogitare.*] Demonstratur ex essentia Dei non licere nobis ob felicitatem nostram aliquid agere: nam felicitatem suam spectare & intendere ei tantum licet, qui naturâ Summus est: ille enim non habet quo ulterius tendat, sed necessario in se ipsum recumbit, & ad se refert omnia; cæteri vero, qui sicut ipse essentialiter summus, ita ipsi minores sunt essentialiter, & subditi habent quo ulterius extra se tendant, nempe ad supremum illum, ad quem obedientiæ passibus contenditur. Certum enim est, eum qui servus est, quatenus servus est, non posse sibi vacare: nobis igitur qui essentialiter Dei servi sumus, semper incumbit officium serviendi, servire autem penitus excludit omnen respectum & contemplationem commodorum ejus, qui servit inducitque respectum & contemplationem solius ejus, cui servitur: quæ enim est ista servitus sua curare, suum negotium agere, sibi bene consulere? Imo tres modi, quibus demonstramus non licere nobis de felicitate nostra consulere: primo ex definitione virtutis: secundo ex definitione & essentia nostrum: tertio ex definitione &

essen-

râ deliberare, nisi qui fastigium insederit rerum omnium, aut in fastigium illud eniti se posse confisus fuerit (Audet hîc quisquam attentare? Mitto Briareum & fabulas: Videor mihi per nebulam videre * Tyrannum aliquem, attollentem cristas, & hîc aliquid machinantem aut imaginantem sibi: Fatuelle! omnibus cucurbitis capitulum insulsius! Sed quid opus est indignatione? qua nec dignus es: Anticyram, actutum Anticyram: ad *Ipse te nosce*, inquam, ut saneris) [h] Reliquos autem omnes: utpote, qui in alterius imperio & pote-

essentia Dei. Ergo igitur prima demonstratio, quod non liceat ob proprium commodum aliquid facere nectitur ex essentia virtutis & rationis, & utriusque proprietatibus (vide Sect. 11. §. 1.) altera demonstratio pullulat ex essentia & proprietate nostri (vide de inspectione nostri) tertia demonstratio, quæ est hujus loci, provenit ex essentia Dei: nam ad commodum ad se attendere est attributum & proprietas ejus, qui secundum essentiam *summus est*: proinde qui ad nihil aliud, quam ad se & omnia ad se dirigere debet: at vero illud non debet concedi iis, qui secundum essentiam & naturam suam, *subditi* sunt: siquidem ante omnia (nam alioqui non forent essentialiter subditi, sed ad summum cives) alii alicui morem gerere obligati sunt.

* *Cajum illum: à quo Belgicum nostrum* Kai *aut similem aliquem morionem.*

h Ita in versione belgica cum energia inquit author: Ja ja! na den Kap-snyer / na Meester Goen-raed/ kent u selven met sulk een volhjen.

potestate sint, primùm de Obligatione sua laborare, Oracula Rationis consulere, & cum didicerint, quid sibi faciendum sit, morem gerere æquum [i] est:

i Deo igitur summum imperium deferentes, quod ab æterno obtinet (quid balbutit lingua?) quod in secula seculorum necessario & juxta essentiam habet (adhucdum balbutio) is ipsus est supremus, ille est quod est, ipsum à se ipso nequit separari: *ille est*: nos oportet cedere, & humiles esse, qui adeo certò & immutabiliter subjecti sumus, quam ille summus est; sequi oportet, qui tam necessario postremi sumus, quam ille est primus, dux atque princeps. Hic non externa dignitas neque concessa potestas, (eam forte excutere daretur) ex essentia est & natura, & ultra; quod effari nequeo, neque gestu ullo, neque verbis: numerus binarius non debet, non potest unquam alius esse, unquam ternarius evadere. Nos igitur oportet cedere, & nosmet ipsos coram eo humiliare, debemus quod debemus, debemus quia necessario subjecti sumus, etiam volentes tales esse: rationem habere ejus, quod ratio dictat, domina illa quæ decenter in nos dominatur, quæ stationem nobis nostram assignat legitime: rationis oraculum consulere oportet semper, quod inculcat jugiter. *Noli frustra* (inquit) *agere; sit ita, quod ita debet esse: ubi nihil vales, nihil velis: O homo, potestatem excedit tuam, hominem fieri, hominem esse, & hominem amplius non esse: permitte ut est: Et siquidem aliud nihil potes, noli igitur etiam Aliud: velis, ut vult illi, cujus voluntas necessario effectum sortitur bonum est, imo melius non datur, præter id quod esse debet: etiam tunc omne punctum tulimus, cum id non attentavimus, quod fieri nequiverat: optimum est, quod aliter esse nequit: in eo acquiescas, aut fac ad te non pertineat.* Atque hoc

manda-

7 ubi morem gesserint, tum verò felicitas eos, quantam capere possunt, maxima, etiamsi id ipsi non egerint, consequetur. Hæc cum manifestissima sint omnibus, quibus mentem huc advertere & aliquandiu defigere non est grave: quæ causa communis illius & pervagatæ quidem, sed & per-

mandatum rationis est, hoc ipsa fert, hoc ejus jussu in mente nostra ubique affigitur: hoc commode, hoc omni tempore legere nobis licet: nisi irrequietus ille globus (homo) passionibus jactatus, & ab illuminante rationis sole aversus, tetricam illam noctem menti fecerit, quæ adeo turpis est & impudens igitur illud mandatum legentes, & jam intelligentes, æquum erit, ut ei obediamus sedulo: quod ubi factum, tum vero felicitas, quantum capere possumus mente cogitationeque, superatura omnem exspectationem, nos consequetur. Animi satisfactio nos circumveniet (nam cum illa noster non fuerit scopus, nos ipsi scopus fuimus) consolabitur nos, placabit, amplecterur, & tota nos induet, imo quas; tranformabit in felices semper Deos.

7 *Ubi morem gesserint.*] Nimirum felicitas non est finis operantis apud virum bonum, sed finis operis, quod facit ex naturâ suâ & tendit ad maximam ejus felicitatem, ipse tamen non ideo facit ut felix sit, sed ut Deo (cujus essentialis servus est) serviat magnoperè autem eos fines inter se distingui, patebit tract. 3. Præclarum est illud Senecæ libro de vita beata. cap 6. *Sicut in arvo, quod segeti prosciſſum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamvis delectet oculos, tantum operis insumptum est: aliud fuit serenti propositum, hoc supervênit: sic voluptas non est merces, nec causa virtutis, sed accessio: nec quia delectat, placet; sed quia placet, delectat.*

& perverſiſſimæ dementiæ vel potius impotentiæ, ut primum ſibi de felicitate ſua diſpiciendum putent homines, primùm illi oculum adjiciant; deindè verò quid ſit illud, quod eo, quo intendunt, ferat deducatque perquirere & deliberare conſtituant? Inde enim fit, quod etiamſi interdum, & in quo ſita ſit Felicitas, & quæ faciant ad illam conſequendam, feliciter invenerint; tamen quia hoc illis propoſitum eſſe non debebat, infeliciter aberrent: [8] Sed quæ tandem cauſſa hujus erroris? [9] Capio: Effuſus extra ſe totus, cum cor-

8 *Sed quæ tandem cauſa hujus erroris?*] Meretur conſiderationem hæc quæſtio: cum enim evidentiſſimum ſit facillimèque ab omnibus nonnihil attendentibus intelligatur, non licere nobis de felicitate noſtrâ laborare, unde ergo fit ut omnes paſſim de felicitate ſuâ laborent, neque id obſcurè ferant aut diſſimulent, ſed & fateantur ſe ita agere, & aliis ita ſemper agendum eſſe præſcribant. Reſponſio ad propoſitam quæſtionem hæc eſt, quod homines putent occultâ & ſubdolâ perſuaſione adducti genus humanum eſſe Deum ſuum; quod & ſi verbis diſertè negent, intus tamen & in mente penitus ſic affecti ſunt, nihil aliud, ut ſibi perſuadere videantur.

9 *Capio.*] Ratio eſt, quia genus humanum ſummum eſt ſenſui: homines autem dediti ſunt ſenſibus ſuis, & alia prætereunt, tum poſita illa perſuaſione, quod genus humanum ſit ſummum (id eſt Deus) facile perſuadent ſibi ſe ſummos eſſe poſſe, facile enim fieri poſſe putant, ut reliquos homines ſuperent;

pore confusus, distractus, dispersus homo est: ægrè se colligit, ægrè se intra se revocat, ut ibi se videat, & se sub Deo videat, & ita sub Deo, ut nihil cuiquam tam subjectum & obnoxium cogitari possit. k Quamdiu sic peregrè versatur homo, & in sensus suos, quibus extra se quodammodo tendit, l effunditur, nihil equidem offendere potest, quod generi suo aut præstet aut par sit: manifestè genus

præsertim imperio & potestate: posità jam hac secundâ persuasione, qua persuasum habent se summos esse posse, facile hic error consequitur, ut putent sibi de felicitate suâ primum & ante omnia despiciendum esse: nam hoc revera summi est, & illus solius de felicitate sua despicere: cum reliquis de Obligationibus sollicitos esse incubat.

k Causa, cur homines neglecta illa demonstratione non sui causa esse agendum, semper manibus pedibusque in proprium commodum incedant, hæc est: quod toti suis sensibus adhæreant: inde fit, ut Deum (qui non sensibus sed mente & intellectu cognoscitur) obliviscentes & loco Dei, ponunt id quod summum videtur sensibus: hoc vero homo est, sive humanum genus: jam autem homo ita sensibus deditus secum cogitat, se posse quidem alios homines antecellere & juxta hunc errorem, se evasurum summum atque maximum. Et hoc phantasmate delusus non ita abs re sibi videtur suo commodo intentus; quod alias evigilans satis, non tantum stultum atque ridiculum, sed & impossibile judicaret.

l Et veluti per portam suorum sensuum à patria, quæ est cognitio sui, exul huc atque illuc oberrat vagabundus.

nus humanum præcellit omnia, quæ sub sensus subjiciuntur; cetera verò quæ sensum fugiunt, [m] tacita sunt vagabundo illi, & muta, & in nullo numero: [n] [10] Illud Philtrum; & hæc ex illo Philtro insania: Videtur jam sibi de fastigio & Felicitate posse cogitare: summum est ei genus suum; ipse igitur, si modo congeneres suos superet, summus erit: Ea propter, quosdam eorum sibi cedere coget (lites intentabit & bella) quibusdam persuadebit, ut cedant (blandities interponet & mune-

[m] Et solo intellectu capiuntur; omnia illa in patria manserunt, & quia ad eum non veniunt, etiam ille ad ea non accidit, itinerantium more cantans, upt'er oog/upt'er herten.

[n] Et proh malum! hic offendit eum lotus (arbor quædam, adeo dulci & grato sapore ut tota natio, ubi crescit, inde nomen acceperit: exteri illa dulcedine illecti, patriæ suæ obliviscuntur, ibidemque habitatum manent: ut inter alios contingit sociis Ulyssis, qui ne fustibus quidem illinc abigi poterant.) Lotus inquam (*dignitas & majestas*) hinc avidè comedit, & se ingurgitat: quapropter patriæ oblitus, fit exilii sui civis, hoc illud philtrum, quod insanire eum, & adeo præpostere se ipsum amare facit, ut fædus solet φίλαυτος.

[10] *Philtrum.*] Poculum amatorium sunt tectæ illæ & abstrusæ persuasiones, quibus & genus suum homo summum esse putat, & se in illo genere principatum tenere posse; ex quo poculo amatorio sic hausto, multæ deinceps nascuntur intemperiæ, quæ in textu sequuntur.

ra) Quosdam, ne se in culmen scandentem remorentur, deturbabit de gradibus, quosdam dolis irretiet, quosdam beneficio devinciet: & multas similes, cum Comœdias, tum Tragœdias nobis excitabit: nec excutientur intemperiæ, non redibit ad mentem donec Helleborum, qua Divinus [o] Melampus agrum nostrum consevit, ederit & ruminarit: Medicamentum tetrum [p] insolentibus & his qui ei non assuevêre, [11] fateor: imo quod accersendæ; non

o Melampus eximius medicus, inventor melampodii ab ipso denominati; est autem hoc hellebori species, quo multorum insaniam pellebat: inter alios quatuor filias regis Proeti; quæ cum se jactabant junone pulchriores, ab hâc dea ad eam insaniam erant redactæ, ut boum instar se gererent, & jugum metuentes sylvas peterent: quarum altera Iphianassa dicta, Melampi uxor fuit in mercedem sanitatis. Jam hæ sunt poëseos fabulæ, quibus hic luditur: sed satis superque patet, quod *melampi* nomine hic veniat *ratio*, & *agri titulo nosce te ipsum*, sive *inspectio sui*, quemadmodum *lotus* designat *dignatem* & *majestatem*, præcipuam scalam, juxta quam homo ascendens sui congeneres se superaturum confidit: ut ita tandem summus hominum (& juxta stultam persuasionem (cujus ipse ignarus) rerum omnium supremus evadat.

p Quod nauseam sui movet.

11 *Fateor.*] Cum inspectione nostrum discimus, quæ nostra sunt, quæ Dei: atque inter cætera nos motum membrorum nostrorum non facere, oculum de se ad videndum nihil conferre, mundum se spectandum

non pellendæ insaniæ esse, imperiti [q] dicunt: ita potenter movet, & quidquid usquam [12] in cerebro bilis atræ repererit, ut ut inculcatum sit, emungit; Verùm usu jucundissimum redditur, & omni Loto [r] suavius: [13] inescantur, quotquot iterum

standum nobis exhibere non posse, omnia hæc fieri ineffabili vi alterius alicujus: cum inquam hæc & similia inspiciendo nos ipsos clarissimè videmus, populus insaniam vocat, putatque hoc negotium inspiciendi se non ad sapientiam, sed ad furorem & manifestam insaniam collineare.

q Imo illi medici, qui in hac re botanica non satis perici sunt, pro zizaniâ, habent unde visus (ad sua commoda) debilitatur: alii volunt mandragoram esse hyosciamum, & similis generis (**grol-grillen** inquit auctor in versione belgica) alia quæ alio non serviunt, quam ut quis subito fiat prhenericus: sed hi præsumptuosi medici me γὲ quidem sanæ rationis habent, imo magis quam ipsus æger hic noster insaniunt, & propterea vel maxime nostro melampodio indigent.

12 *In cerebro bilis atræ.*] In atrâ bile insaniam reposuerunt olim & hodie fere medici omnes. Hinc atra bilis sæpe pro insania sumitur.

r *Lotus* enim aliquid dulcedinis habet, & allicere potest fæmineos, debilesque animos; at verò fructus ex *Agromelampi*, generosus est, & viros delectat, imo viri sunt, qui jam plus semel comederunt, & concoquerunt: non amplius jam Catharticus est aut Emeticus, sed solidus, utilisque cibus, quo indies vescuntur, & ferme fidem superat, quantum alimenti conferat.

13 *Inescantur.*] Sane sic est: & qui sæpius seipsum inspicere consuevit, juxta formulam in hoc libello

rum iterumque guſtaverunt : & non medicamenti jam , ſed cibi vicem habent, quotidie ſæpius eo veſcuntur : & dici non poteſt , quantum iis ab hoc paſtu ſaginetur & roboretur animus. Ager [f] hic in Libelli noſtri diœceſi pagos, aut (quia ſinguli parvi ſunt) paginas aliquot occupat. [g] [14] Quin repetis , Philarete felicem agrum , quem jam ſemel peragraſti : & legas , quo penum tuum abundè inſtruas, ſeu cibo ſalubri & ſucculento ſeu medicamento ſalutari : Ego interim [15] ex hoc colle,

libello præſcriptam , exſatiari non poteſt , quin repetat , iterum , iterumque ſe incipiat ſummo cum gaudio , proveniente ex fructu certiſſimo ſapientiæ & roboris animi , quod fructum continuo ampliorem amplioremque perſpicere ſe animadvertat.

[f] Ager adeo fæcundus , quem *rationis ille hortulanus* quam diligenti cura coluit, & omnem ex eo zizaniam eradicavit.

[g] Ibi omnia patent, fructum decerpere cuivis licet, omnium quippe ſunt fructus iſti : tunc hortulano cum ſuis remanet pluſquam indiget.

14 *Quin repetis, Philarete.*] Philaretus hic conſideratur tanquam ſocius & diſcipulus auctoris , qui per libellum hunc tanquam per exteram aliquam regionem peregrinatur : in qua regione diœceſis una aliqua ſit præcipua, quæ continet tract. de ſeipſo inſpiciendo : ſuadet autem auctor Philareto , ut agrum illum, quem jam ſemel peragravit , denuo repetat , id eſt, ſæpe & ſæpius ſe ipſum inſpiciat.

15 *Ex hoc colle.*] Declinavit enim nonnihil à propoſito ſuo auctor , & quædam huc congeſſit , quæ ad inſpe-

colle, quem studio Agri illius eminùs videndi, conscenderam, recipiam me in viam meam à qua digressus fueram: & pergam: Tu, cum videbitur [15] (nam omnia tuta sunt) sequêris. [16] Vale.

4. Non est accersenda Felicitas; sed nec arcenda: exspectanda quidem; sed non affectanda: captare eam non licet; ubi ultrò se ingesserit, licet capere: ubi Deus eam detulerit nobis, decet uti: quam ille mittit, oportet admittere: [17] admittere,

inspectionem sui pertinebant: ideoque fingit congeriem illam esse collem aliquem, in quem adscendens agrum illum, id est, inspectionem sui ipsius quasi de longo videat.

[15] Perge igitur, & loco *vale* en accipe nostram salutationem *nosce te ipsum*.

16 *Vale.*] Hic iterum ad propositum venitur: propositum enim erat Adminiculum aliquod humilitatis suppeditare, id autem erat, non agendum esse aliquid ob felicitatem, cui cautio bene adhibita fuerat, ne quid etiam ad declinandam felicitatem nostram ageremus, hæc duo puncta breviter in initio Num. 4. repetuntur, dein ad alia pergitur.

17 *Admittere animo grato.*] Unicam ob rem Deus est rogandus, nempe ut Obligationibus nostris satisfaciamus duas ob res gratiæ sunt agendæ nempe quia & Obligationibus ex parte satisfecerimus, & quia felicitatem aliquam nobis impartiit, gratias agere, quæ omnia patebunt Tract. proximè sequenti, ubi de pietate in Deum agetur. Insinuatur itaque hic Obligatio aliqua (nempe gratias agendi Deo) cujus ante adhuc nulla mentio incidit, tumque ratio istius Obligationis patebit, de pietate dicemus.

re, inquam, animo grato, & [18] propitii Numinis agnoscente [x] beneficium. Castæ illæ deliciæ mentis Deo dicatæ, mentis in Dei Legem juratæ, & se ipsam penitus ejuratæ: Castæ illæ deliciæ (quid enim præter nomen ingeminem? cum res [y] exprimi dicendo non possit) Deliciæ dulces, puræ, generosæ: [z] Nemo novit hæc gaudia,

18 *Propitii numinis agnoscente beneficium.*] Definitio quædam felicitatis hic rectè subjicitur, cum enim multa antè dicta sunt de felicitate, operæ pretium est scire, in quo illa fundamentaliter consistat: consistit autem illa in castis deliciis, provenientibus ex conscientiâ, qua conscii nobis sumus Obligationibus nostris satisfeciisse nos, & præsertim nos deseruisse nos, nos Deo totos nos transcripsisse. Aliæ deliciæ veluti Venereæ, quæque ex cibo potioneque capiuntur, semper in se habent aliquid tristè, imo plus hujus habent, quam dulcedinis, relinquuntque post se intolerabilem pœnitentiam, similem malæ scabiei, quam si scabas delectationis aliquid atque pruritionis, sed certè longè plus miseriæ ac doloris habet: Quis autem velit sibi malam scabiem, quia scalpendi sit aliqua voluptas? Et rectè ille: Ego tanti pœnitere non emo.

x Hominis addit auctor in belgica versione & in parenthesi, anne quidem homo est? nempe vix humanum videtur ad delicias illas justè se habere, & se ipsum penitus ejurare, & compedes philautiæ arctissime constrictos solvere.

y Cum res, quam innuere volo, cogitatione complecti, nedum ergo exprimi dicendo non possit.

z Et à natura deliciarum nequaquam diversæ; aliæ enim deliciæ non veræ, nec solidæ dantur.

dia, nisi qui gaudet hæc gaudia : [19] nam in sinu gaudent, quotquot hîc gaudent. [a] Quam felix quem consolantur hæc gaudia, quem suaviantur, quem pacant & placant ! Quam felix qui capit ista gaudia, & jam ipse se præ gaudio non capit ! [b] [20] Quod si tamen Virtutem sectер, ut gaudiis illis affluam : [21] Jam Virtutem non sector, sed gaudia : jam non Rationi auscultо, sed mihi : jam non Deo parere volo,

19 *Nam in sinu gaudent, quotquot hic gaudent.*] Innuitur diversitas inter hæc vera gaudia, quæ solent esse cum altissimo silentio, & inter falsa, seu gaudia carnalia, quæ debacchantur, vociferantur, grassantur, plena sunt turbis & tumultu.

a Ne rimula quidem, datur qua elabatur foras, neque lingua neque signum est ullum, ad hoc animi jubilum populo eloquendum, & significandum.

b Quam felix est, qui in Deo se ipsum perdidit, & loco sui ipsius, has in Deo delicias invenit !

20 *Quod si tamen virtutem sectер.*] Opportuna cautio, cum enim delicias illas sic extollimus, videndum est etiam atque etiam, ne ad illas obtinendas incipiamus actiones nostras dirigere : quod quibusdam incautis offendiculum fuit non leve, qui perpensâ magnitudine præmiorum, quæ virtutem manent, magis his adhærent, quam virtuti ipsi & Legi Divinæ : unde factum, ut simul præmiis illis exciderint.

21 *Jam virtutem non sector, sed gaudia.*] Nempe finis ultimus dat speciem moralem actioni : qui igitur Divinæ Legi servit, ut sibi bene sit, is non Divinæ Legis, sed sui studiosus est, sicut qui furatur ut habeat copiam uxoris alienæ, non fur, sed adulter est, ut ante ex Aristotele citatum est.

volo, sed mihi Deum : Itaque nec gaudia illa, quæ sectabar, assequar : [c] nam gaudia sunt, non illecebræ ; decora sunt, non lenocinia : & amorem Dei sequuntur hæc præmia, non amorem mei : [d] [22] Malebam mihi gaudere, quam Deo parere (parere enim volebam, ut gaudere possem) magis ergò me ipsum amavi, quam Deum : quo jure, atque adeo, quo potius ore præmium ab illo posco? [e] Si verò bene (quantum mihi conscius sum) agentem me, gaudia tamen illa destituant ; nihildum est quod angar, nulla etiamnum caussa tristitiæ vel querelæ. [23] Necessum enim est, alterum

[c] Non possum puras illas delicias ex virtute impura manu philautiæ haurire.

[d] Quando unum propter alterum facimus, multo magis diligimus id propter quod facimus, quam id quod facimus propter aliud : vel uti scholis decantatum est, finis nobis est dignior quam media, quæ propter finem comparandum adhibentur.

22 *Malebam.*] Dicuntur hæc in personâ ferè omnium hominum, virtutem enim sectantur omnes, omnes ferè propter voluptatem & commoda, ut Epicurus olim benè notat ; sed quia promiscuè sic agunt homines, ideo sic agendum esse, cum dicit, vehementer errat.

[e] Jam clarissime video, cum me ipsum deserere volui, eo fine, ut in Deo delicias invenerim, quod tunc me quæsiverim quam maxime, & perdiderim delicias.

23 *Necessum enim est, alterum sit de duobus.*] Dilemma ;

alterum sit de duobus : aut Virtutem coluisse me ob gaudia, quæ illam comitari solent: aut posthabitis illis gaudiis, Divinæ Legis contemplatione feciſſe me, quodcumque feci : Si hoc ; [f] Quid doleo non assecutum me, quod secutus non fui? Si illud; [g] Non sum frustratus : nihil enim feci, quod eo, quo per vota tendebam, referret : gaudere volebam, ideo Virtutem colui ; at hæc sic culta, [h] non facit ad ultroneos illos flosculos voluptatum, quos ex ea carpere, vanitas mea gestiebat : Nemo

lemma : Vel feci propter legem Dei, vel propter mea gaudia, si propter legem Dei, nulla querela, si non habeo gaudia, quæ habere nunquam volui : si propter ipsa gaudia, nulla etiam querela, quia nihil feci, quod ad illa gaudia impetranda valeret : sunt enim propria virtuti ista gaudia : ego virtutem non exercui, cum propter gaudia illa feci. Est igitur hæc objurgatio plane efficax & plena masculæ cujusdam consolationis. Quereris te delectatione spirituali destitutum? nulla causa querelæ : aut enim bene fecesti, ut legem Dei impleres, aut ut tibi delectationem consequeris : si hoc, non es meritus delectationem ; si illud, cur quereris te non habere id, & carere eo, quod non quærebas : consolationes multæ aliæ periculosius sæpe sunt & effæminatæ : periculum enim est, ne lapsantem jam, & ad suas delectationes & facilitatem propensum (talis enim certe is est, qui delectationibus spiritualibus destitutum se queritur) impellamus consolatione nostrâ, & ad casum pertrahamus.

[f] Si nempe ex amore rationis egerim.

[g] Si scil. ex amore gaudii fecerim.

[h] Et hoc acri simo enervata.

mo indignatur, si sibi caput scalpenti, summos honores in Republica populus & imperia non detulerit (nam caput scalpere non facit ad honores & imperia consequendum) Et nihilo plus ad solidam voluptatem consequendam facit, [24] Virtus ideo culta, ut cultori suo injiciat voluptatem. [25] Et jam olim astutiores voluptatum

24 *Virtus ideo culta.*] Nam virtus eo fine culta, non est virtus, sed philautia, non est mirum ergo si non conferat delectationes illas, quæ virtuti propriæ sunt.

25 *Et jam olim astutiores voluptatum aucupes.*] Ratio redditur etiam ex natura voluptatis: optimum enim succum voluptati abstulit, qui ad eum consequendam aliquid fecit: cum optima gratia voluptatis sit, si in ignarum & aliud agentem inciderit: nil igitur mirum, si qui virtutem ob voluptatem & spiritualia gaudia colunt, nunquam illa gaudia tam syncera & tam succida consequantur, quam illi, qui positis illis gaudiis, nullaque ad ea mentis reflectione adhibitâ faciunt merè quod faciendum est, & legi Divinæ propter se ipsam vocant: his enim velut incautis & alio spectantibus ac occupatis injiciuntur voluptates illæ spirituales, tantò amæniores, quanto magis improvisæ fuerant, & minus affectatæ: sunt ergo duæ jam rationes, ob quas qui virtutem colunt ob suam felicitatem, felicitatem suam non consequantur. Ratio prima deducitur ex naturâ virtutis, nam virtus culta ob felicitatem, non est virtus, ideoque præmiis illis, quæ virtuti essentialia sunt, non stipatur. Altera ratio petitur ex natura felicitatis: nam optimus succus deest felicitati, cui deest illud improvisum, illud inaffectatum, adeoque non est vera felicitas.

tum aucupes, nullam probant, quæ ſtudio vel arte parata ſit, voluptatem; [26] Sed cum omnes qui hîc venantur, [i] fruſtra ſunt, tum hi, quo peritè magis aucupantur, hoc magis ridiculè falluntur: Quomodo igitur comparare nobis poterimus voluptatem, ſi neque ſtudium neque negligentiam, ad illam ſibi comparandam, adhibere liceat? Inducito, deleto liturâ bene magnâ hanc Quæſtionem totam: tota, menda eſt: Conde mihi animum in ſuas Obligationes, ut ne unguiculus quidem ſuperet, quem in ſua commoda, voluptates, ſolatia, aliudve omnino quidquam, quod ad ſe referre ſolet, quodque felicitatem ejus conſtituere videtur, impingat, & ad ſe trahat.

§. 12. *Fru-*

26 *Sed cum omnes qui hic venantur, fruſtra ſunt, tum hi, quo peritè magis aucupantur, hoc magis ridicule falluntur*] De his venatoribus voluptatum, qui eas fugiendo aſtutiſſime venantur, diximus adhuc hoc §. N. 2. Quo autem aſtutius aliquid proſequimur, tanto & apud nos triſtius atque acerbius, & apud alios magis ridicule fruſtramur. Qui igitur rectâ proſequuntur felicitatem ſuam, fruſtrantur illâ quidem, ſed qui per ambages illam proſequuntur, eâdem ſunt in navi, & fruſtrantur ſua felicitate, ſed inſuper ex fruſtratione iſtâ & in acerbitatem apud ſe majorem, & in riſum apud alios incurrunt.

i Eſt miranda hæc venatio, nam nulla venatio ut hæc eſt; in aliis venationibus ſatis eſt, ut non omnes venatores capiant; ſed in hac venatione nulli venatores aliquid capiunt.

§. 12. *Fructus Humilitatis.*

Fructum ſuum Humilitas geſtat [2] in pyxide; Sed ô ne reſerat! Conſciverunt ſibi omne genus calamitatum & morborum animi ac ſubinde etiam corporis, qui avidi nimis & incauti, intempeſtivè hanc ſibi pyxidem * [2] recludi voluerunt. Quod eſt igitur in pyxide Pandoræ, venenum tam præſtans, quod in aures ſe proti-

1 *Fructum ſuum.*] Fructus humilitatis eſt ſublimitas; amictus contemptus ſui eſt maximus honos, dignitas & exiſtimatio: fructus incuriæ felicitatis ſuæ eſt maxima cura maximumque ſtudium ipſius Dei erga felicitatem iſtam, ſeu ut felicitatem iſtam largiatur.

2 *In pyxide.*] Alluſio eſt ad pyxidem pandoræ, nam pandoræ hic humilitas aſſimulatur.

* 2 *Recludi voluerunt.*] Nempe dum curioſi nimis præmia virtutis, & præſertim Humilitatis ſcrutantur, incidunt in deſideria & affectiones iſtorum præmiorum, incipiuntque virtutem jam non propter eam ipſam ſectari, ſed propter ſe, hoc vero eſt à totâ virtute excidere, & ad perniciosiſſimam philautiam deficere, uno verbo in ipſum peccatum incurrere, adeoque in calamitates omnes & miſerias, quas peccatum ſecum neceſſariò trahit, irruere.

a Pandora, juxta poëtas, prima fuit omnium mulier: hanc Vulcanus volente Jove cuderat: quam omnes divæ donis ſuis donabant: Pallas dabat ſapientiam, venuſtatem Venus, eloquentiam Mercurius & ſic porro (unde nomen etiam pandoræ gerit apud Græcos

protinus, quà poteſt, tam tetro & peſtilenti halitu diffundat? [3] Summa, quæ in te cadere poteſt, Sublimitas: celſiſſima, ad quam ſubvehi potes, Felicitas: Hæccine venena? [4] Venena, inquam, ſi affectes; ſed id ipſum quod ſunt, ſi exſpectes, & cancellis tuarum Obligationum circumſcriptus, integrum Deo relinquas de tua ſubvectione pariter & abjectione, de tua feli-

Græcos omnium velut donorum cumulus) poſthac Jupiter ira in homines exardeſcens, quia Prometheus ignem (hucuſque terris incognitum) ex cælo furatus inter homines detulerat, miſit pandoram, cum pyxide plena miſeriarum, morborum & adverſitatum: homines pandoram acceptam, cum reſeraſſent, inclusam calamitatem ſibi conſciverunt. Hæc fabula cum omnibus ſuis circumſtantiis adeo bene convenit humilitati & quod ad eam ſpectat, ut, ſi quid facile, illud certe nunc perſuaderem mihi, auctores hujus fabulæ Pandoræ nomine humilitatem intellexiſſe, & ſi occaſio ferret, ſuſciperem illud veriſimili argumento adſtruere.

[3] *Summa quæ in te cadere poteſt ſublimitas.*] Reſpondetur hic ad quæſtionem præcedentem, nempe fructum Humilitatis eſſe præſentiſſimum venenum hominibus, quando illum intuendo, eo adducuntur, ut illum cupiant affectare, & virtutem colere, ut illum adipiſcantur.

[4] *Venena, inquam.*] Fructus humilitatis per ſe non eſt venenum, ſed per accidens tantum: nam ſecundum ſe ille fructus eſt una & tota noſtra felicitas: ſed per accidens ille fructus in venenum nobis vertitur, dum illum affectamus, & nobis concupiſcimus, ut ſæpiſſimè jam ante in hoc libello demonſtratum eſt.

felicitate pariter & calamitate negotium: [5] Reliquisti te, qui humilis es, Altissimo: ille te habet [6] (nec enim te jam alius habere quisquam potest) quam sublimis es? Cum te dereliquisti, eum amare cepisti, qui est Omnipotens: ille te redamat (nec enim

5 *Reliquisti te.*] Diximus quis sit fructus Humilitatis, hic paucis versiculis admodum energicè & admodum efficaciter demonstratur, hunc vere esse *fructum humilitatis.*

6 *Nec enim te jam alius quisquam habere potest.*] Qui enim se deseruit, & à se non habetur, amplius haberi jam à nullo potest, nisi à Deo: non est enim quo abeat, qui à se abiit, nisi ad Rationem seu legem Dei: quamdiu enim ad illam nondum pervenit, adhuc in se ipso hæret, adhuc sua curat, adhuc de se laborat: qui enim non facit quia jubet ratio, non est aliud cur ille faciat, quam quia lubet ei: inter hæc duo enim nullum est medium, & quotiescunque aliquid ex proposito facimus (quod solum ad mores pertinet) vel quia jubet ratio, vel quia lubet nobis id facimus: sæpe quidem & jubet ratio, & lubet nobis; sed non quid sit, ast cur facias, ad virtutem vel vitium pertinet: si ergo, cum & lubet tibi & jubet ratio, facias quidem, sed non mere ideo quia jubet ratio, peccas hoc ipso, imo si lubet obedire rationi, ideoque obedias, quia hoc lubet, rursum peccas, & actio tua non virtutis, sed libidinis actio est: minimum ergo quod abitur à se, est ad Deum ire, & in Deo esse, necessum ergo est ut humilis qui est, id est, qui seipsum deseruit, seu à seipso abiit, jam nunc ad Deum iverit, adeoque cum altissimo ipse pariter quasi altissimus sit.

enim aliter potest [7] ille generosus) quam felix es? Tu amas illum *Amore Obedientiæ* [8] (hoc unum potes.) Ille te redamat *Amore benevolentiæ* ac *beneficentiæ* (nam & [9] ipse hoc unum erga te potest) Tu amas pro modulo tuo (nam homo es.) Ille redamat pro modo suo, id est sine modo (quia Deus est.) [10] Atque hæc sic obiter dicta sint de hoc fructu Humilitatis: quæ nos pluribus pro rei dignitate persequemur, cum de Præmio Virtutis tractabimus. Moneo: Non dixi, *Humiles primùm*

7 *Ille generosus.*] Non est enim nisi abjectissimi turpissimique hominis, non redamare illum, à quo videat se serio amari: quæ proinde nota non est inurenda Divinitati, ut quæ rerum omnium longe generosissima sit: ex quo necessarium deducitur argumentum, si Deum ames, te etiam ab illo redamari.

8 *Hoc unum potes.*] Nempe alii amores in Deo & lege ejus locum non habent, ut vides §. 1. hujus libelli, N. 6. & 7. & adhuc aliqua dicentur in posterum, ubi de fine & mediis dicemus.

9 *Ipse hoc unum erga te potest.*] Nempe amor passio in ipsum non cadit, sicut nec sensus, cum sit incorporeus; Amor vero Obedientiæ in illo erga me multo minus esse potest, cum ille mihi obedire nunquam possit, ut qui essentialiter Dominus meus est.

10 *Atque hæc sic obiter dicta sint de hoc fructu humilitatis.*] Demonstratum ergo est virum bonum, id est, humilem, amari à Deo Amore benevolentiæ tanto, ut majorem erga eum ne Deus quidem ipse concipere possit: ex quo evidentissimè sequitur, nihil eo viro secundum Deum beatius cogitari posse.

amare Deum, ac deinde redamari à Deo: non dixi, inquam: & hoc satis esse debebat; Sed sycophantæ tantum apud imperitos (mancipia sua) valent, ut subinde, non dicere, non sit integrum, nisi simul dicas te non dicere: Ita genus hoc hominum gaudet aliorum hominum servitute.

2. [11] Sed ecce tibi insperatam in Theologeio [b] catastrophen! [12] Humilitas Diligen-

11 *Sed ecce tibi insperatam in Theologeio catastrophen.*] Laus humilitatis poëtice seu fabulosè proposita, cujus quidem fabulæ Mythologiam & explicationem facillimum est intelligere ei, qui tractatulum hunc aliquando pervolvit.

b Cælum theatri sive Theologeium sive machina erat in excelso loco supra theatrum, in quo subito dii apparebant & loquebantur, & aliquando etiam in theatrum descendentes, & inspectatò finem faciebant Tragœdiæ.

12 *Humilitas Diligentiæ linguam excidit.*] Cum enim humilitas (id est incuria sui ipsius) accesserit ad diligentiam (id est, ad auscultationem rationis) statim obmutescit quodammodo diligentia, & tota est in auscultando: qui enim se non curat, hic nullam rebus legem dicit, sed illam modo legem audit auscultatque, quam Deus rebus inscripsit: in hoc enim occulta quædam & abstrusa nequitia est, quod homines ita proni sint ad dicendum quid de rebus, quod à rebus ipsis non accepêre: in eo enim Dei thronum quodammodo affectant, & quod Deo proprium est, sibi usurpare tectâ quadam, &, quam ipsi non satis intelligunt, nequitiâ conantur. Dei enim solius est dicere rebus Leges, quas ipse à rebus non accipit: nostrum non est leges dicere rebus, sed leges tantum eis

ligentiæ linguam excidit : 13 Obedientiæ oculos

eis inscriptas legere. V. G. corpus, si est quo extensum est, divisibile etiam sit, sui penetrationem aut replicationem non admittat, multaque similes leges, quas Physici & Metaphysici demonstrant, sequatur necesse est. Has ei leges Deus dixit, quas quodammodo digito suo inscripsit ei, proinde nostrum est, eas quidem exquirere, legere, auscultare; sed aliquam corpori legem dicere (V. G. ut finem habeat, & extensio ejus alicubi terminetur) quam in eo scriptam non invenimus, quam corpus ipsum nobis non innuit, hoc nostrum non est : Et quotiescunque simile quid affectamus, Divinitatem quasi aliquam affectamus. Idem habet locum in Ethicis, cum nempe Obligationem aliquam nobis conscisimus, quam ratio non tulit. Vide pag. 149. sub finem. Hoc ergo præstat Humilitas, ut diligentia nunquam loquatur quin obmutescat tota, & velut elinguis fiat, nec unquam dicat, quæ sua sunt, auscultet verò, & attendat acerrimè ad ea, quæ Deus dixit, legesque illas annotet quam studiosissime, quas rebus à Deo insculptas videt, sua vero nunquam interponat.

13 *Obedientiæ oculos eruit.*] Cum enim humilitas, seu incuria sui accesserit ad obedientiam seu executionem Rationis, nihil jam amplius videt obedientia, sed finit merè duci se tanquam cæcam à Ratione nulla sui contemplatione ducitur, nec commoda respicit; sed mere exequitur, quod ratio præceperat, omni aliâ consideratione valere jussâ. Maxime autem apparet cæcitas obedientiæ, circa præmia virtutis, quæ ipsa non sequitur, non spectat, & circa pœnas peccati, quas ipsa non fugit, non respicit; sed merè virtutem ipsam, legem Dei seu Rationem sequitur, meritò igitur cæca dicitur, quæ ibi nihil videt, ubi homines omnes putant se esse debere tam oculatos. Vir bonus seu obediens novit quidem præmia, quæ se manent

oculos eruit : [14] Justitiæ verò, nescio quam potionem miscuerit, nam hæc tota diriguit, & nullam in partem flecti potest. Bene res habet, quod [15] in agro Melampano

manent agentem benè, & pœnas, quæ manerent si ageret secus; sed hic prospectus obedientiam ejus non ingreditur: quoad hæc, habet se merè speculativè & non practicè, non ducit hæc in intentionem suam, sed foris consistere jubet in contemplatione suâ. Vide supra. Pag. 157. Et seqq. cæcam obedientiam, quam plurimi homines velut instinctu naturali agnoverunt, sed eorum quidam valde perversè applicaverunt, dum eam hominibus quibusdam servire voluerunt, & eorum ductui cæco modo obsequi: in quos verissimum est hoc: cæcus dum cæcum duxerit, uterque in foveam cadit; vera autem obedientia, licet ipsa quidem in se cæca sit, oculatissimam tamen sequitur (imo non oculatam tantum, sed ipsum oculum) sapientiam atque prudentiam, quæ ex diligentiâ nascuntur: unde nullum ei periculum lapsionis.

14 *Justitia tota diriguit.*] Cum humilitas seu incuria sui accedit ad justitiam, hoc efficit ut tota hæc rigescat, & nec in *plus*, nec in *minus* declinet unquam. Qui enim nullâ sui curâ ducitur, non plus, non minus faciet, quam Ratio dicit: plus enim illud atque minus semper est à Philautiâ: cum enim Ratio hoc jubeat non plus non minus, si tu plus minusve feceris, necesse est, ut id pro libidine tuâ feceris, ecce manifestam philautiam, curam sui inimicam Humilitatis.

15 *In agro Melampano.*] Id est, etiamnum in inspectione sui versetur, & occupatus sit: Hæc enim inspectio per agrum illum intelligitur: Et ad Agrum illum Philaretus jam abierat pag. 165. sub med: fingiturque nondum inde rediisse.

pano versetur meus Philaretus : [16] vapularem, si in hac Tragœdia offenderet me à cortinis. Sed, ô Spectatores, pulcræ sunt istæ Divæ vel sic: [17] imo non nisi sic, pulcræ sunt: Videte : quam sunt venustæ! quam lautæ ! quam decet eas hæc forma! Meram gratiam spirant istæ plagæ, quibus hæ sorores à sorore sua acceptæ sunt: sed suntne plagæ ? an potius decora ? Elinguis illa & muta : quam est placida ! quam pacata ! quam eleganter silet ! quam eleganter nostros strepitus ac celebritatem fugit ! Ut cæca illa, mitis est ! & illam sic

16 *Vapularem.*] Philaretus enim noster zelosus est virtutis amator : sed zelo sæpe non satis prudenti (quod in zelosis illis sæpe admodum obtinet) patet hoc ex iis quæ objicit contra Obligationem sextam, N 3. & 4. ubi nimis acriter & parum prudenter virtutis negotium agit.

17 *Imo non nisi sic pulcræ sunt.*] Nempe Diligentia, obedientia & justitia (quæ hic Divarum nomine veniunt) non habent completam suam essentiam, nec hoc sunt, quod esse dicuntur, nisi Humilitas accesserit. Diligentia enim sine humilitate sua dicet : hoc vero non est diligentiæ, sed vanitatis. Obedientia sine humilitate se suaque respiciet : hoc verò non est obedientiæ, sed servitutis sui. Justitia sine humilitate modo in plus, modo in minus inclinabit, prout libido vel propriorum commodorum ratio postulabit : hoc vero non est Justitiæ, sed mutationis & incertissimæ vacillationis.

duci à venerabili hoc ſene ([18] An parente ſuo? Videtur) quam eſt pium! Et rigida illa, nonne viget? ore ſublimi, contento corpore, nonne tota generoſa eſt, & plena majeſtate? Videte: quid niſi tres Charites videtis?

Neſcio quid audio turbarum: [19] Germanus [c] noſtri Philareti, qui fortè in foris adeſt, ſuccenſet mihi: queritur cum ſtomacho, me [20] ædilitatem ſine populi ſuffragio gerere: me in Scenam produxiſ-

ſe

18 *An parente ſuo?*] Nempe obedientia ducitur à Ratione ſeu λόγῳ, hic vero pater obedientiæ, virtus ejus mater; virtus enim eſt amor rationis, hic amor complectendo Rationem imprægnatur, procreatque virtutes Cardinales. Itaque hic Ratio habet analogiam Patris comparatione factâ ad virtutes Cardinales.

19 *Germanus.*] Aberat Philaretus ipſe, ſed inter ſpectatores hic eſt ſimilis aliquis ipſi, qui proinde frater ejus vocatur: hic ſimiliter zeloſus, ſed parum prudens virtutis amator, exiſtimat eſſe præter decorem fabulam, qualis hic exhibetur, de virtutibus componere.

c Quem auctor in belgica verſione appellat **Hepr-tong**/ ſicuti philaretum nominat **Hepn-hert**: duplex ſane hominum genus: alii puro ſunt corde, pura autem lingua potius quam corde alii, qui virtutem magis ore quam animo profitentur, maluntque ſermonem de virtute, quam illam ipſam habere: affinitate tamen aliqua cum philareto noſtro conjuncti, ejuſque germani: vide notam ultimam ad lit. B.

20 *Ædilitatem.*] Spectabat enim olim Ædiles ludos dare, & ſpectacula populo exhibere.

se Deas: nec personatas, ut alii, sed ipsissimas: me Tutelares suas, Ludias fecisse. Non feci, non produxi: eas sibi esse sivi: fuerunt in sacrario, fuerunt in Theologeio suo: inde visum est iis, quod vidistis modò, spectaculum nobis facere. [21] Et, profane, non fabulas agunt Divæ, sed sacris operantur: Mystagogus ego: pandam tibi hæc mysteria; sed ita demum [d] (nam nefas aliter) si initiêre.

N 4 Argu-

[21] *Et profane.*] Hic respondet auctor ad objectionem, quam frater Philareti fecerat: nempe non tam attendendum esse ad fabulam, quæ hic proponitur, quam quidem ad mythologiam & explicationem istius fabulæ: quam tamen mythologiam non subdit auctor, utpote quam novit satis in promptu esse iis, qui in libello hoc vel mediocriter versati fuerint.

[d] Olim non licebat ceremonias religionis, coram profanis hominibus, aut necdum initiatis (quos hodie vulgo **Ieeken** vocamus) explicare, & quid significarent exponere: adeo ut Tarquinius Romanus rex Marcum Tullium, Romæ prætorem, quod librum secreta religionis continentem, sibique concreditum, pretio victus à profano quodam nomine, Petronio Sabino, describendum tradiderat, sacco consutum in mare projecerit vivum, quam postea pœnam luere parricidas Romani voluere, eo quidem indicio, ut quisque resciret, parricidium, & Ceremoniarum religionis explicationem perinde ipsis vitio verti, observante id etiam Valerio Maximo. Verum enim vero ita insaniit ethnicismus, cui insaniæ æque plus, imo minus quam ab eo confictis longo ordine fabulis tribuimus. Satis superque constat, quinam hic nomine vulgi (**Ieeken**) veniunt:

Argumentum.

§. 13. De Fructu Humilitatis, una cum Compendio totius Libelli.

Libellus hic conscriptus est de Humilitate, non tamen ita inscriptus est, idque ob rationes bonas. Et est necessum, ut qui de Virtutibus Cardinalibus dicturus sit, reipsa de Humilitate præcipue dicat. Probatur autem quatuor modis (nec plures videntur esse) nos humiles esse debere, seu sine curâ & contemplatione nostrum, nostræve felicitatis: Primum ex definitione virtutis duæ probationes sumuntur: cum enim virtus sit amor Rationis, demonstratum est amorem non posse esse in duos, & per consequens amorem Rationis non admittere amorem nostrum. Secunda Ratio, ut quæ lex sit, non posse ama-

veniunt: nimirum illi præposterè pii, qui parumper sunt Ethices periti, & nihilo secius (ut id genus hominis evenire assolet) cæco Impetu, & fervido sed imprudenti zelo ducuntur, audentque alios omnes pro illusoribus, & nequaquam piis atq; probis habere, qui res Ethicas non ita proponunt, quemadmodum illi eas sibi sine Ratione, penicillo hujus aut illius vanæ & confusæ imaginationis, in animo suo depingi curaverant, atque adeo *initiari* nihil aliud est quam Ethices esse peritum: qui enim *initiati* sunt, emblema hoc, & quæ alibi in hoc libello passim occurrunt, secum facile & rectè interpretabuntur.

amari, si nos ipsos amemus; lex enim qua lex non respicit bonum ejus, cui lata est, sed Obligationem: Hæ ergo sunt duæ probationes. Tertia desumitur ex definitione & essentiâ nostrum, quæ definitio in inspectione nostrum continetur, ex qua conclusum est, nos nihil valere ergo & nihil debere velle, hoc est, omnem sui curam abjicere. Quarta probatio est ex essentiâ Dei, hic enim essentialiter Dominus est, hic solus potest de felicitate suâ despicere, nobis serviendum est, vide pag. 160.

Alterum Libelli Compendium.

Volo facere quod jubet Ratio (probus sum) ideo ausculto quid dicat Ratio (diligens sum) ideo facio etiam quod dicit Ratio (obediens sum) ideo etiam id unum facio (justus sum) ideo denique nullâ meî curâ ducor (humilis sum.) Cum ausculto Rationem, averto me à rebus externis, converto me intra me (Partes diligentiæ notantur.) Cum facio quod dicit Ratio, & ago quod jubet, & omitto quod vetat (partes obedientiæ notantur.) Cum id unum ago, non plus non minus ago (partes justitiæ denotantur, quarum altera puritas, altera perfectio vocatur.) Ut mei incuriosus sim, meipsum inspicio, & quia hoc

hoc agens video me nihil posse, nihil etiam volo (Partes Humilitatis designantur, quarum altera inspectio sui, altera despectio vocatur.) Ut Rationem rectè percipiam, familiaritatem cum eâ ineo: vaco ei ubi facilis est, repeto quæ benè scio (hoc mihi adminiculum diligentiæ meæ est.) Ut faciam quia jubet Ratio, desuesco facere, quia jubent homines (hoc mihi adminiculum obedientiæ meæ est.) Ut id unum agam, naturam rerum considero, & non esse quid quod esse dicitur, cui vel tantillum desit & aut superet, firmissimè mihi imprimo (& nactus sum adminiculum aliquod Justitiæ) ut mei incuriosus sim, constituo de præmio virtutis & pœnâ peccati non laborare, totam actionem omissionemque meam ex lege Dei suspendere (& nactus sum adminiculum aliquod humilitatis.) Cum auscultо Rationem, tandem etiam percipio, quid dicat, & sapio (hoc diligentiæ meæ præmium est.) Cum id ago, quod jubet Ratio, liberor, & nemini jam amplius servio (hoc præmium obedientiæ meæ est.) Cum id unum ago, quod jubet Ratio satis ago & satior (hoc præmium justitiæ meæ est.) Cum me ipse incuriosus defero, Deus ipse me recipit (hoc præmium humilitatis meæ est.)

FINIS.